Prof. V. Krėvė Mickevičius

Indoeuropiečių protėvynė

HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO LEIDINYS

Kaunas Valstybės Spaustuvė 1927

Prof. V. Krėvė Mickevičius

Indoeuropiečių protėvynė

HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO LEIDINYS

Kaunas Valstybės Spaustuvė 1927

V. Krėvė Mickevičius.

Pirmykštė indoeuropiečių gimtinė.

Est quadam prodire, si non datur ultra.

ĮVADA.

Klausimas, kur yra pirmykštė indoeuropiečių gimtinė, nuo senai smarkiai rūpina įgimtąjį žmogaus proto smalsumą, ir todel tuo klausimu susidarė plačiausia literatūra. Beveik pusantro šimtmečio bevaisingai stengias mokslininkai tą klausimą išspręsti. Jį spręsti ėmėsi tokios pasaulinės mokslo žvaigždės, kaip Šleicheris, Boppas, Virchovas, Šraderis, Mortilier ir kiti, ir vis delto galutinai tas klausimas ligi šiol nėra išspręstas, ir ligi šiai dienai mokslininkų tarpe, kaip ir pačioj pradžioj, yra nesutaikomų nesutarimų. Nuolat pasirodo vis naujų ir naujų teorijų, bet žmogaus akis vis giliau ir giliau įsižiūri į tolimos praeities tamsą, patirdama kas kartas vis naujų smulkmenų, naujų detalių, kurios verčia keisti padarytus aukščiau sprendimus.

Tiksliai klausimui išspręsti reikalingi smulkūs ir gilūs istorijos archaiologijos tyrimai prieš istorinės kultūros, paleontologijos, religijos, ir t. t., srity. Visa tai reikalauja daug daugiau laiko, negu tas, kurį aš galėjau pašvęsti tam klausimui.

Be to, žinios, patirtos ir surinktos iš tos plačios srities apie indoeuropiečių pirmykštę gimtinę, nesutilptų siauruose mano darbo rėmuose.

Per kelis metus, kuriuos aš skyriau tam klausimui tirti, aš supratau, kad vienintėlis galimas kelias, kurs gali man suteikti norimų vaisių, neapsunkindamas nereikalingu balastu—tai, einant chronologinai, patirtųjų jau tuo klausimu žinių patikrinimo kelias.

Per ištisus šimtą penkiasdešimt metų indoeurapiečių pirmykštės gimtinės klausimas nuolat buvo visomis pusėmis nušviečiamas, smulkiausiai ištiriamas. Todel, jeigu mes pažiūrėsim ir sulyginsim visas tas žinias, kurios kada nors buvo imamos tam tikram sprendimui paremti ar atmesti, išbraukę visa, kas priešgininga, nepamatuota, visa tai, kas vėliau buvo nuginčyta, sulyginsim ir padarysim galutiną sumetimą, tai rezultate gausim tvirtus dėsnius, kurie leis mums padaryti tam tikrą išvadą.

Todel aš ir ėmiausi išdėstyti klausimo istoriją, kuriam reikalui pavedžiau pirmą mano darbo dalį; antra dalimi aš tiktai stengiaus sutraukti visas tas žinias, kurios surinktos pirmoj daly, ir padaryti galutiną išvadą.

Pirmoj daly aš stengiaus, kiek galima, laikytis chronologinės tvarkos; kad patogiau būtų klausimo istorijoj orientuotis, aš visą periodą padalijau į aštuonias dalis. Pirmoj daly, pavyzdžiui, dėstau

aš tą stadiją, kada tas klausimas tiktai buvo vos žymimas, bet aiškaus mokslinio jo nusakymo dar nebuvo ir t. t.

Zinoma, aš negalėjau ištirti visą literatūrą, kuri yra tuo klausimu. Ji perdaug plati. Aš rūpinaus kreipti dėmesio tik į tuos darbus, kurie suvaidino tam tikrą tuo klausimu vaidmenį. Kiek tat man pavyko—nežinau.

Antroj daly aš pirmiau nusakiau visų pripažintąją mintį apie paleolitinį ir neolitinį žmogų, apie tų laikų rases, apie indoeuropiečių tipą, kurį nustato antropologija ir t. t. Visa tai išdėstęs ir panagrinėjęs tuos metodus, kurių pagalba antropologija sprendžia ta ar kita prasme klausimą apie pirmykštę indoeuropiečių tėvynę, pažymėjęs didesnį ar mažesnį žinių tikrumą, aš toliau mėginu nusakyti tą vietą, kur išūgėjo ir iš kur išėjo indoeuropiečio tipas. Tuo mano darbas ir baigiamas.

Tirdamas klausimą apie pirmykštę indoeuropiečių gimtinę, aš naudojausi šiais pagelbstamais raštais:

J. Ch. Adelung. Mithridates oder allgemeine Sprachenkunde. Berlin 1806—1816.

J. Ch. Adelung. Die alteste geschichte der Deutschen Sprache. Leipzig. 1906.

Fridrich von Schlegel. Sprache und Weisheit der Inder. 1808.

H. Link. Die Urwelt und das Altertum erleutert durch die Naturkunde. Berlin. 1822.

J. Rode. Die heilige Sage des Zendvolkes. Frankfurkt. 1820.

Klaprot. Asia poliglotta. 1831.

Ch. Lassen. Indische Altertumskunde. 1847.

A. Kuhn. Zur ältesten Geschichte der indogermanischer Völker etc. Berlin. 1844.

J. Grimm. Geschichte der deutschen Sprache. 1848.

R. Rask. Išvertė į vokiečių kalbą Fater. Vergleichunstofeln der Europäischen Stammsprache. Halle. 1822.

F. Eichoff. Parallèle der longues de l'Europe et de l'Inde. 1836.

Schleicher. Die darwinische Teorie und Sprachwissenschaft. 1863.

Schleicher. Deutsche Sprache. 1864.

Lottner. Ueber die Stellung der Italer. 1858.

Fick. Die chemelige Spracheinheit der Indogermanen Europas. Göttingen. 1873.

Schmidt. Die Verwandschafsverchältnisse der indogermanischen Sprache. Weimar. 1872.

Pictét. Origines Indoeuropeenes. Paris. 1877. (2-ra laida).

Justi. Ueber die Urzeit der Indogermanen. 1862.

Geiger. Ueber die Ursitze der Indogermanen. 1870.

Geiger. Zur Entwickelungsgeschichte der Menschheit. 1871.

I. Cuno. Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde. 1871.

Höfer. Die Heimat indogermanischen Urvolkes. K. Z. XX. 379 pusl.

Pauli. Die Bennenung des Löwen bei den Indogermanen. München. 1873.

Victor Hehn. Kulturpflanzen und Haustiere in ihrem Uebergang von Asies nach Griechenland etc. V aufl. Berlin. 1887.

V. Hehn. Das Salz. Berlin. 1873.

H. Kiepert. Lerbuch der alten Geographie. Berlin. 1878.

Piétremint. Les Aryas et leur premiére patrie. Paris. 1880.

F. Delitsch. Studien über indogermanisch-semitische Wurzelverwandschaft. Leipzig. 1873.

A. Kremer. Semitische Culturentlenungen aus dem Thier- und Pflanzenreihe. 1875.

F. Hommel. Die Ursprüngliche Wohnsitze der Semiten, (Beril. zur Allgem. Zeit. Nr. 268. 1878.).

F. Hommel. Die Namen der Säugethiere bei den Südsemitischen Volkern. 1879.

Hommel. Grundniss der Geographie und Geschichte den alten Oriens. München. 1904.

Fr. Spiegel. Das Urland Indogermanen. Ausl. 1872.

Pösche. Die Arier, ein Beitrag zur historischen Anthropologie. Jena. 1878.

Lindenschmidt. Handbuch der deutschen Altertumskunde. 1880.

Delbrück Einleitung in Sprachstudium. 1880.

Fligier. Europa die Heimat der Arier oder Indogermanen. Kosmos zu 1881.

Penka. Origines Ariacae. Wien. 1883.

Penka. Die Herkunft der Arier. Wien. 1886.

Schrader. Сравнительное языкознанiе и первобытная исторiя, пер. съ перваго нѣм. изданiя. СПБ. 1886.

Schrader. Sprachvergleichung und Urgeschichte. Zweite Aufl. Jena. 1890.

Schrader Reallexicon der Indogermanischen Altertumskunde. Strassburg. 1901.

Cruger. Urgeschichte des Indogermanische Völkerstammes. Bonn. 1855.

И. Тайлор. Происхожденiе Арiйцевъ и доисторическiй человѣкъ. 1897. Москва.

Th. Knauer. О происхожденiи Имени Русь. 1892.

Th. Knauer. Ueber Varuna's Ursprung. Paris. 1905.

W. Tomaschek. Die alten Traken. Wien. 1892.

Kretschmer. Einleitung in Geschichte der Griechischen Sprache. Göttingen. 1896.

Т. Флоринскiй. Славяне. Лекцiя по славяновѣдѣнiю. Kilb. 1902.

De-Lapouge Question aryenne. Reue d'Antropologie. 1889.

De-Lapouge. L'Antropologie et la science politique — ir.
— Léléctions cociales. Revue d'Antropologie. 1887.

Dé-Lapouge. L'Inégalité parmi les hommes — ir.
— L'Hérédité dans la science politique. ibid. 1888.

Deniker. Les Races de l'Europe. Revue d'Antropologie. 1898.

Delavaud. Sepultures neolitiques. Rev. d'Antrop. 1898.

R. Virchow. Ludy pierwotne Europy. tlum. z niem. Warszawa. 1875.

R. Virchow. Eine Exkursion nach Lengyel. (Zeitschr. für Ethnologie. 1890. стр. 103).

Gust. Kraitschek. Die Menschenrassen Europas. Polit.-Antrop. Rev. B. II. 15 pusl.

J. Kollman. Das Schweizerbild bei Schaffhausen und Pygmäen in Europa. Zschr. f. Ethnol. 1894.

Mortilier. Le préhistorique Antiquité de l'homme. Paris. 1883.

Kossina. Die Indogermanische Frage archeologisch beantwortet. Zeitschr. für Ethnologie. 1902.

M. Much. Die Heimat der Indogermanen. Zweite Aufl. Jena. 1904.

M. Much. Die Kupferzeit in Europa und ihr Verhältnis zur kultur des Indogermanen. 2 aufl. Jena. 1893.

K. Helm. Die Heimat der Indogermanen und der Germanen. Hessische bl. f. Volkskunde B. IV Heft 1. 1905.

I. Hoops. Waldbäume und Kulturpflanzen in germanischen Altertum. Strassburg. 1905.

H. Hirt. Die Indogermanen. Strassburg. 1905—1907.

Л. Нидерле. Человѣчество въ доисторическія времена, пер. съ чешск. СПБ. 1898.

Э. Ю. Петри. Антропологія. СПБ. 1890.

L. Krzywicki. Antropologia. Rasy fizyczne. Warszawa. 1901.

S. Krzywicki. Antropologia. Rasy psychiczne. Warszawa. 1902.

Эдуардъ Тайлоръ (Tylor). Антропологія, пер. съ англ. СПБ. 1898.

I. Lubbock. Доисторическіе времена; пер. съ англ. Москва. 1874.

А. Уваровъ. Археологія Россіи. Москва. 1881.

Basanavičius. Lietuviškai — trakiškos studijos. 1898.

R. Virchow. Pfalbauschädel des Museums in Bern. Zeitschr. f. Ethnologie. 1885.

Matusiak Sym. — Jakie Ludy mieszkały przy ujściu Wisły . . . (Wisła kn. I, pusl. 179).

Olechnowicz Wł. Rasy Europy (Wisła kn. XI, pusl. 541, 683, kn. XVI, pusl. 17).

Zaborowski M. Słowianie pod względem Rasy. (Wisła kn. XVI, pusl. 109, 534, 649).

Анучинъ. О методахъ и задачахъ антропологіи. (Русс. антр. жур. 1901., № 12).

Nuetsch. Die menschenlichen Skelettrese. (Corresp. Blatt. Jahrg. 1899, pusl. 296).

Kollman Jul. Der Mensch. (Kor. Blatt. Jahrg. 1899, pusl. 102).

Tolko-Hryncewicz. W kwestyj pochodzenia słowian. (Wisła kn. XVI, pusl. 754).

Majewski E. Rosprawy Antrop. (Wisła XVI, 547).

Reinach S. Archeologia Celtycka (Wisła XV, pusl. 449).

Rozwadowski. R o c z n i k S l a w i s t y c z n y t. 6.

S. Feist. Kultur, Ausbreitung und Herkunft der Indogermanen. Berlin. 1913.

Pirmykštės indoeuropiečių gimtinės klausimo istorija.

1.

Kada XVIII amžiaus pabaigoj mokslininkai pažino sanskritą, jie negalėjo nepastebėti to nepaprasto panašumo, kurs yra tarp sanskrito kalbos vienoj pusėj ir Europos kalbų kitoj, pav., lotynų ar graikų. Vienas pirmųjų, pažinusių šventą Indusų kalbą, Džons, pirmasis «Azijos tyrimo draugijos», 1786 m. Kalkutoj įkurtos, pirmininkas, tuojau atkreipė į tą panašumą dėmesio. Tas panašumas jam pasirodė tiek didelis, kad, jo manymu, jis negalėjęs būti netyčia pasitaikęs, ir galima esą jis paaiškinti tuo, kad tos kalbos turinčios bendrą šaltinį, šiandien gal jau nesantį.

Kai vėliau buvo pažinta dar zendų kalba, niekas jau neabejojo del tų kalbų giminingumo ir tarpusavyj ir lygiai su Europos kalbomis, nors tas giminingumas mokslo keliu pavyko patikrinti tiktai daug metų vėliau, būten Boppui.

Tų dviejų Azijos kalbų pažinimas iškėlė naują mokslą: lyginamąjį kalbų mokslą.

Kai veikiai paaiškėjo, kad daugybė tautų, pav. indai, persai, slavai, lietuviai, germanai ir kiti, kalba giminingomis kalbomis, kurios aiškių aiškiausia kadaisia turėjo turėti vieną bendrą kamieną, savaime suprantama, kad pirmoji mintis, kilusi del tų aplinkybių, buvo ta, kad kadaisia tos tautos, galimas daiktas, gyveno drauge, net sudarė vieną tautą. Šiandien visos tos tautos, išsklaidytos po plačius žemės rutulio plotus, gyvena įvairiomis sąlygomis ir aplinkybėmis, atsiskyrę kita nuo kitos varstų tūkstančiais. Iš čia kilo šis klausimas: jei visos tos tautos kada nors gyveno drauge ir tik vėliau, tur būt, del perdidelio jų padaugėjimo ar del kitų mums nežinomų priežasčių, išsiskirstė į įvairias puses, tad kur yra toji vieta, kur jos visos kadaisia drauge gyveno, sudarydamos tada dar tik vieną tautą, kalbėdamos viena kalba, žodžiu, kur yra pirmykštė mūsų gimtinė. Tuo būdu iškilo klausimas, apie kurį ligi šiandien negalima pasakyti, kad jis galutinai išspręstas.

Iš raštų, kurie tą klausimą gvildena, gausumo, matyti, kad jis smarkiai rūpino mokslo vyrus, ypač nuo to laiko, kai Boppui pavyko mokslo keliu nustatyti giminingumas tarp sanskrito, zendo ir Europos kalbų daugumos ir net giminingumas su kai kuriomis Azijos kalbomis (armenų ir kit.). Bet tuo metu niekam nekilo galvoj minties paabejoti, kad tautos, tomis kalbomis kalbančios, gal nebuvo sudariusios vienos tautos, neturėjo bendrų prosenelių, žodžiu, kad bendra kalba neįrodo dar bendros kilmės. Toji klaidinga mintis apie bendrą kilmę, taip kenksmingai atsiliepusi į sėkmingą klausimo tyrimą, buvo taip stipri, kad dar 1861 m. tam klausimui atsidavę mokslo žmo-

nės negalėjo dar atsisakyti nuo jos, ir Max Müller kalbėjo savo lekcijose ne tik apie indoeuropiečių kalbą, indoeuropiečių rasę, bet ir apie indoeuropiečių šeimyną siauriausia to žodžio prasme. Jis tikrino, kad buvę laikai, kada pirmutiniai indų, persų, graikų, romėnų, slavų, germanų ir keltų prabočiai gyvenę ne tik vienam kaime, bet ir po vienu stogu.

Pasiremdami tuo, kad, kaip buvo konstatuota, sanskritų kalba išsaugojusi pačias seniausias lytis ir buvusi tuo būdu lyg ir seniausia visų indoeuropiečių kalbų, lygiai ir, kaip man rodos, tradicijos keliu einant, kad žmonių giminė turi būti kilusi Azijoj, visi mokslininkai tuojau, be mažiausių svyravimų, puolėsi į ten ir ėmė Azijoje ieškoti pirmykštės indoeuropiečių gimtinės. Be abejojimo čia daug darė įtakos mažai ištirtos Azijos paslaptingumas, iš kur net istoriniais laikais Europa gaudavo kaikada ir labai negeistinų svečių; bet dar smarkiau darė įtakos tradicija. Prisiminkim tiktai, kad XVIII amž. pabaigoj dar beveik visi be jokių pastabų buvo priėmę vyskupo Juševo chronologiją, kurs Dievo žmogaus sukūrimą buvo atkėlęs į 4004 metus prieš Kristui gimstant. Spėjama buvo, kad pirmykštė kalba buvusi kažkodel hebrajų, o jos (apie ariečių nei žodžio) kilimą matydavo Jafetidų šeimoje, palikusioj Sanarų lygumas maždaug per du su puse tūkstančių metų prieš krikščionybės erą. Smarkesnieji net skaitydavo, taip sakant, vaistinės tikrumu, kad tai įvyko 2224 m. Tokią mintį reiškė pav. Gile (Antiquity of Hebrew). Jį sekė ištisa plejada mokslininkų ir pseudomokslininkų, rėmusių savo išvadas daugiausia Šventuoju Raštu. Dar XIX šimtmečio pirmos pusės viduryj laikėsi tos minties, sakydami, kad žmonių giminė prasidėjusi Azijoj, palyginti, nesenai, o visos kalbos atsiradusios iš sąmyšio, kurs įvykęs Babilio bokštą statant. Dar 1884 m. Cook (origines of religions aud lenguege) gynė tą mintį. Adelungo, Momseno mintymas ir garsusis «ex oriente lux» be abejojimo, tradicijos įkvėpti. Tikrai, kodel gi taip be jokio kritingo vertinimo, taip stačiai, aiškiai nenusivokdami, visi staiga ėmė rodyti į Aziją, kaip į pirmykštę mūsų gimtinę?

Čia dar reikia priminti, kad mintis apie visų kalbų atsiradimą iš vieno šaltinio buvo anksčiau dar prieš tikslų sanskrito kalbos pažinimą nuginčyta, būtent Adelungo, kurs žinojo sanskritą tik iš de Bartolomeo darbų ir, rodos, labai silpnai.

Adelungą, tikrai ir galima laikyti lyginamojo kalbų mokslo tėvu. Jis stovi viduryj tarp naujo ir senojo lyginamojo kalbų mokslo, kurs, ačiū jam, nuo to laiko be abejojimų teisėtai užėmė vietą šalia visų kitų mokslų. Iš Adelungo darbų verti dėmesio du jo rašiniu: 1) Germanų kalbos istorija, 2) Mitridatas arba visuotinasis kalbų mokslas.

Įdomi Adelungo pažiūra į lyginamąjį kalbų mokslą ir jo uždavinius; savo pažiūrą jis pasako dalimi įvadoj prie pirmojo „Mitridato“ tomo, dalimi kitose savo rašinio vietose. Kalbų mokslas, anot jo, ištisai tarnauja etnografijai, ir todel visas jo dėmesys nukreiptas patirti tautų santykiams vienos su kita, žiūrint jų kalbų artimumo laipsnio. Tam tikslui jis ima ne atskiras gramatikos lytis ar žodžius, kaip buvo daroma ligi jo, bet žiūri sintaksinės kalbos tvarkos, įsižiūrėdamas

į prasmingą kalbą, stengdamasis patirti jos dvasią. Kaipo medžiagą Adelungas ima maldą „Tėve mūsų", kurią deda savo rašinyj beveik visomis žinomomis tada kalbomis.

Rūpimuoju mums klausimu Adelungas, nors jau anksčiau (1806 m. Ueber die Geschichte der deutschen Sprachen) buvo atmetęs nuomonę, kad visos kalbos kilę iš žydų kalbos, tačiau be jokių motyvų pripažįsta Aziją visų Europos tautų kilimo vieta, pareikšdamas, be mažiausių abejojimų, kad „Asia ist zu allen Zeiten für denjenigen Weltteil gehalten worden, in welchem das menschliche Geschlecht seinen Anfang genommen, wo es seine erste Erziehung genossen, und aus dessen Mitte es seine Fülle über die ganze übrige Welt verbreitet hat" (Mithridot, Einleitung, I. Theil). — „Derjenige Weltteil" — sako jis kitoj vietoj: — „welchen wir nach dem Vorgange der Phönicier Europa nennen, ist eigentlich uns die westliche Fortsetzung von Asien . . . Es hat daher auch seine Einwohner diesem Weltteile unmittelbar zu danken" (Mithridat, Einleitung, II. Teil).

Kaip į pirmykštę indoeuropiečių gimtinę, jis nurodinėjo į Kašemiro lygumą, kur, anot jo, buvęs ir rojus.

Įdomu, kad Adelungas net buvo išsivaizdavęs, kokia nuosakia tvarka ėjo iš Azijos Europon tautos, gyvenančios šioj pasaulio dalyj ir dabar.

Tas tautas jis dalija į šešias grupės: 1) iberai, 2) keltai, 3) germanai, 4) trakiečiai, kuriems jis priskaito trakiečių, graikų, italų gimines, 5) slavai, 6) finai (suomiai). Iberai, kaipo gyvenantieji visų toliausia, vakaruose, turėję pirmiausia palikti pirmykštę savo gimtinę ir išsikelti Europon. Žiūrint, kaip geografinai tautos gyvena, galima esą patirti, kuriais keliais kitados jos ėję iš Azijos Europon. Be abejo dviems keliais: pietiniu, per Mažąją Aziją — keltai ir trakiečiai, ir kitu, kurs eina į šiaurę nuo Dunojaus upės ir Juodųjų jūrų — germanai, slavai ir finai. Apie iberus nekalba nieko. Tur būt, negalėjo iš geografinės jų padėties išspręsti, kuriuo keliu jie atėjo į Europą, ir todel manė, kad geriausia apie juos nutylėti.

Tikrojo lyginamojo kalbų mokslo Adelungo laikais nebuvo. Jis tada tiktai mezgėsi kelių žmonių pastangomis, ypač Adelungo. Bet kaip to mezgimosi pradžia dar buvo silpna, rodo mums to pačio Adelungo žemiau išdėstytoji nuomonė. Sanskrito kalbą Adelungas laikė labai sena, nes rado joje gramatikos lyčių ir žodžių, panašių į seniausių pasaulio kalbų, su kuriomis jis lygino, lytis ir žodžius, būtent, — žydų, ėranų, turkų ir kit. Ir tai kalba žmogus, kurį be abejojimų galima pripažinti tų laikų lyginamojo kalbų mokslo mokslininku. Galima drąsiai sakyti, kad apie indoeuropiečių šeimą, kaipo apie tokią, Adelungas neturėjo mažiausio supratimo. Pav., jis nedaro jokio skirtumo tarp slavų ir finų, laikydamas finus indoeuropiečiais; lygina sanskrito kalbą su senovės žydų, siriečių, turkų ir kit. ir daro tokią, gana mums netikėtą, išvadą: „Das hohe Alter dieser Sprache erhellet unter anderm auch aus der Uebereinkunft so vieler ihrer Wörter mit anderen alten Sprachen, welches wohl keinen andern Grund haben kann, als dass alle diese Völker bei ihrem Entstehen und vor ihrer Absonderung zu einem gemeinschaftlichen Stamme gehört haben". Toji čia išrašyta citata labai

primena panašų Džonsono manymą, apie kurį Adelungas, tur būt, nieko nežinojo, kadangi niekur apie tai nėra prasitaręs, nors, progai pasitaikius, visad mėgo cituoti ką nors jam tinkamo.

Iš indoeuropiečių kalbų tuo metu buvo tiriamos ir lyginamos viena su kita tiktai dvi grupės, kurių panašumas tada jau atkreipė į save visų dėmesį. Lygino graikų su lotynų ir germanų su persų. Ypač paskutinioji grupė labai domino Vokietijos mokslininkus, kas matyti iš gausios literatūros, kuria taip dažnai pasiremia Adelungas. Įžiūrėdavo tokį tarp tų kalbų panašumą, kad garsusis Leibnitzas, anot Adelungo, galėjęs pasakyti: „integri versus persice scribi possunt, quos germanus intelligat". Kalbų tyrime ir vertinime Adelungas nuėjo žymiai toliau už savo pirmtakūnus. Dar „Germanų kalbos istorijoj" Adelungas aiškina jos panašumą į persų kalbą tuo faktu, kad persai bus skolinę iš gotų kalbos tais laikais, kada tos tautos gyvenę gretimose šalyse. Gotai, buvusi, mano jis, laukinė tauta, nuolat stengėsi išnaudoti savo kaimynus; todel galimas esąs daiktas, jog jie nesigailėję Persijos. Beveik tą pat manė apie graikų kalbą, kurios daug kamienų buvo pastebėta panašių germanų kalbai. Šit ką sako Adelungas tuo reikalu: „Die griechische Sprache enthält zum verwundern viele germanische Wurzelwörter, vielleicht ein Fünftel ihres ganzen Reichtums, ohne dass deswegen die eine Sprache die Mutter der andern sein dürfte. Sind die Germanen aus Osten gekommen, so haben sie gewiss auch lange Zeit im Norden von Thracien gewohnt, ehe sie noch weiter nordwärts gedrängt wurden. Das barbarischen Völker nicht lange ruhige Nachbarn bleiben, so können sie die südlichern Gegenden mehrmals überschwemmt und beherrscht, und ihnen zum Andenken einen Teil ihrer Sprache hinterlassen haben."

Taip sprendė Adelungas apie germanų kalbos giminybę su graikų ir persų kalbomis. Bet visai kitokios minties tuo klausimu jis patiekia „Mithridat'e". Čia jisai praneša, kad tuojau, metus akį į persų kalbą, pastebimas tas dalykas, kad joje germanų kamienai ne atrodo esą kitataučiai, svetimi, taip sakant, jos dvasiai, bet lyg giliai įaugęs į jos metmenis elementas. Todel jis pripažįsta daug daugiau galimu, kad vokiečiai, kaip visos vakarų tautos, kilę yra iš Azijos, ir nors mes dabar negalim patirti šalį, kur jos gyveno ligi savo išsikėlimo, bet nėra mums pagrindo neatkelti ją į tiesioginai susisiekiančią su Tibetu ir Persija vidurinosios Azijos dalį, savo keliaujančiomis ordomis gyvendinusią Europą ir ne kartą ją purčiusią; todel germanas, slavas, trakietis, keltas ir t. t. galėjo vienu metu su persu pasemti iš vieno ir to paties pirmykščio šaltinio, nuo kurio vėliau buvo atitraukti laiko, klimato ir įpročių galios. Čia, rodos, vėl Adelungo mintymas labai primena Džonso mintymą ir labai jau norėtum manyti, kad tas mintymo persilaužimas įvyko netiesioginoj, o, gal, ir tiesioginoj, Džonso įtakoj, dar labiau, kad tarpas tarp dviejų pasakytų pažiūrų labai jau nedidelis, nors, kaip aš aukščiau paminėjau, Adelungas apie tat niekur neprisiminė. Gal jis savarankiškais keliais priėjo ligi to, kas buvo 20 metų prieš jį pasakyta Anglijoj, kaipo gilėlesnio sanskrito kalbos pažinimo pasekmė.

Aš negaliu gerai įsivaizduoti reikšmės, kurios turi Adelungo darbas lyginamajam kalbų mokslui, kadangi skaičiau tiktai tas vietas, kurias nurodinėjo prof. Lieciejevskis, kaipo stačiai liečiančias kalbamojo klausimo istoriją. Gali būti, jojo darbai šiandien teturi istorinės reikšmės, bet, be abejo, Adelungas yra padaręs svarbų žingsnį į priekį, palyginus jį su pirmtakūnais, ir paliko tuo atveju žymių pėdsakių. Jo darbų užuomazgoj matome visas vėlesnes, tiesa klaidingas, teorijas apie indoeuropiečių pirmykštę gimtinę. Jo pirmas manymas, kad žmonių giminės kilimo vieta turinti būti Kašemiro lyguma, nors atpuolė, kai tiktai lyginamasis kalbų mokslas pripažino esanti tiek pat archeologinio pobūdžio zendą ir jo artimą giminybę su sanskritu, kaip tiktai susidarė pažiūra apie indoeuropiečių kalbų šeimą, tačiau aiškių to Adelungo manymo žymių, tiesa, kiek pakitėjusios formos, galime pastebėti ir tolesnėse teorijose. Pav., Momsenas įvedamajame žodyj „Romos valstybės istorijos“ jau 1874 m. tebelaiko pirmykšte indoeuropiečių gimtine Eufrato lygumą. Jo motyvai turi aiškų Adelungo teorijos antspaudą. Nėra kalbos apie krypsnį, kurį palaiko Gill ir Cock.

Žinoma, negalim nematyti to fakto, kad hipotezė, vėliau Rhodės, Pictėto ir kitų įrodyta, turi savo pradžią iš Adelungo. Net daugiau, E. Tylor, žinomas anglų antropologas, sako vienoj vietoj, kad taip ilgai vyravusi pažiūra, jog žmonių giminė prasidėjusi rytuose, vidurinojoj Azijoj, kad toliausia vakaruose gyvenančios Europos tautos pirmutinės turėjusios palikti pirmykštę gimtinę, esanti paimta iš Adelungo.

Bet tiksliai imant, klausimą apie indoeuropiečių kilimą reikia pradėti ne nuo Adelungo. Juk jis nenujautė indoeuropiečių šeimos, kaip tokios, vientisumo. Jei jis sprendžia, kad Europos tautos yra kilę iš Azijos, tai tat juk daro tik todel, kad jis neabejoja, jog ir visa žmonių giminė yra tenai prasidėjusi, kadangi rojus, pirmutinė palaimintoji nelaimingojo pirmojo mūsų protėvio gyvenamoji vieta, anot jo, taip pat toj pasaulio dalyj esanti.

Indoeuropiečių kilimo ir jų pirmykštės gimtinės klausimas įgauna ryškesnių bruožų, labiau specialinio pobūdžio, tiktai nuo Boppo laikų.

Pranui Boppui pavyko nustatyti tikslus kalbų lyginimo metodas, ir tuo jis kalbų mokslą padarė griežtai empiriniu (patiriamuoju) mokslu. Savo metodo pagalba Boppas mokslo keliu įrodė bendrą giminybę tų kalbų, kurias mes šiandien vadiname indoeuropiečių kalbomis. Savo lyginamojoj gramatikoj jis nuosakiai įrodė sanskrito, zendo, graikų, lotynų, lietuvių, senosios slavų, gotų, vokiečių, o vėliau — keltų, armėnų ir prūsų kalbų giminybę. Kaipo foną savo kombinacijoms tai giminybei paaiškinti, Boppas spėja, kad visos tautos, kalbančios paminėtomis aukščiau kalbomis, sudariusios kadaisia vieną tautą ir kalbėjusios viena kalba. Tos kalbos organizme vėliau ėmę rastis dialektų, kurių skirtumas vėliau, laikui bėgant, del įvairių aplinkybių didėjęs ir daręsis savingesnis. Taip aiškino Boppas indoeuropiečių kalbų atsiradimą. Bet jei kartą buvo priimtas tautų, gyvenančių dabar taip tolimose kita nuo kitos vietose, kaip Hispanija ir Indija, vientisumas, suprantama, kad kiekvienam pirmiausia kilo klausimas, kur tat, kurioj šalyj gyveno visos

tos tautos drauge, žodžiu, kur yra pirmykštė jų gimtinė. (Žinoma, tai buvo tolimi laikai, kada tos milionų tautos sudarė dar tik nedidelį ir negausų klanq). Tas klausimas smarkiai tada domino visus, ir apie jį palyginti trumpu laiku pasirodė labai gausi literatūra. Buvo pasakyta įvairių įvairiausių spėjimų, nurodyta įvairios šalys ir vietos. Bet visos tos gausios ir įvairios pažiūros susijungė į vieną, kad pirmykštės indoeuropiečių gimtinės reikia ieškoti Azijoj. Svarbaus spaudimo čia darė du klaidingu spėjimu, kurie buvo pagrindas, sakytume, tyrimo kriterijus: vienas, kurį mes matėme ir Adelungo darbuose, kad Azija esanti visos žmonių giminės ir kultūros atsiradimo vieta — „Ex oriente lux“; kitas spėjimas — tai klaidinga pažiūra į kalbas. Buvo pripažįstama, kad viena kalba gali pagimdyti kitą, net daugiau, gali pagimdyti visą kalbų grupę. Nors Džons buvo pasakęs mintį, kad galimas daiktas, jog visos kalbos yra atsiradusios iš vieno šaltinio, jau dabar nėsamo, tačiau lygindami vieno ir to paties kamieno žodžio giminingas lytis, pav. gotų — fadar, lot. — pater, graikų — patèr *) sanskr. — pitar., buvo pripažįstama, jog viena kuri tų lyčių esanti motina kitų. Nuo išsprendimo klausimo, kuri lytis yra motina, kuri kalba yra pagimdžiusi kitas, priklausė ir pirmykštės indoeuropiečių gimtinės nustatymas. Tauta, kurios kalba yra visų kitų kalbų motina, arba gyvena pirmykštėj gimtinėj, arba yra jai arčiausia. Tokia garbė teko sanskritų kalbai. Tačiau, kadangi sanskrito literatūros paminklai stačiai rodė į tai, kad indai yra savo šalyj tiktai nugalėtojai atėjūnai daug kas nedrįso atkelti į ten visų indoeuropiečių pirmykštę gimtinę; ir šit jie ėmė ieškoti jos gretimose šalyse, vidurinojoj Azijoj.

Beveik pirmas mokslininkas, kurs domėjosi tuo klausimu, buvo Schlegelis; jis ilgai, neabejodamas, pirmykšte žmonių gimtine laikė Indiją. Nereikia ir kalbėti, kad sanskritą jis pripažįsta kitų kalbų tėvu; jis gi suteikia dar naują įrodymą, kurį pastebėjo iš etninės jo laikų Indijos sudėties. Antro tomo trečiame skyriuje knygos: „Sprache und Weisheit der Inder“, jis, nurodydamas į sąryšį, kurs, jo manymu, esąs ne tik kalboj, bet ir mitologijoj, o lygiai ir bendruose tikybos kultuose dabartinių indoeuropiečių šeimos tautų, aiškina tą sąryšį taip, jog jis atsiradęs iš to, kad žiloj senovėj, iš pergausiai apgyvenamos Indijos išeidavusios viena paskui kitą kolonijos, užplūdusios Aziją ir Europą. Kitokio to sąryšio aiškinimo jis patiekti negalįs (pusl. 173).

Cia Schlegelis pasakė labai tikslią mintį, kuri pradžioj buvo nepastebėta ir tik vėliau, jau paskutinėje kalbų mokslo išūgėjimo stadijoje, turėjo didelės reikšmės, ypač aiškinant kalbų įvairumus. Schlegelis prikišamai parodė, kad šių dienų indoeuropiečiai nėra gryna indoeuropiečių rasė, o yra sumišę su vietinėmis giminėmis, kurias indoeuropiečiai, nukariaudami, išdildę, arba priimdami į savo tarpą, arba padėję joms savo antspaudą savo kalba ir tikyba.

Schlegelio darbai šiandien turi tik istorinės reikšmės, lygiai kaip ir kito rašytojo — Linko — darbai tuo pat klausimu.

Schlegelio mintį patvirtindamas, Link'as kažkodel laikė visų kalbų, net sanskrito, tėvu zendą. — Todel nėra ko abejoti, — sakė jis, —

---

*) Dėliai, stokos graikiškų raidžių spaustuvėje, priversti esame graikišką tekstą rašyti lotyniškomis raidėmis. „e“ reiškia graikišką „ėta“,

kad Zendo srityj, ar toliausia—kalnuotoj Armėnijoj ar Gruzijoj, mes turim ieškoti mūsų prabočių kilimo vietos.—Įdomu, kad Linkas nieko nekalba apie pirmą Vendidatos farhardą, kur pasakyta, kad į Ėraną tautos, kalbančios ėranų kalba, atėję iš kažin kur po ilgų keliavimų. Ten juk minimos ir tos šalys, per kurias jos ėję. Iš čia labai norėtųsi padaryti išvadą, kad vargiai „Die Urwelt das Altertum" knygos autorius arčiau buvo pažinęs ne tik Zendą, bet ir Zendo paminklus bendrai. Apskritai, Schraderio žodžiais, Zendas nuo pereitojo šimtmečio pradžios įgijo žymios šventumo ir senumo reputacijos, daugiausia todel, kad maža buvo žinomas. Linkas vokiečių kalbą pripažįsta atsiradusią iš persų ir barbarų kalbų elementų mišinio.

Reikia pastebėti, kad Linkas kurį laiką naudojosi nemaža reputacija, ypač gamtininkų tarpe, kurie ten pat ieškojo naminių gyvulių pirmykštės gimtinės.

Iš Schlegelio sekėjų (ta prasme, kad Indiją laikė indoeur. gimtine), galima sakyti, paskutinis buvo Curzonas. Apskritai toji hipotezė turėjo maža pasisekimo, kaip ir hipotezė Linko, nes jos buvo remiamos spėjimu, kad viena kuri kalba yra motina kitų (anot Schlegelio—sanskritas, anot Linko—zendas), nustojo bet kurio pagrindo, kaip tik buvo įrodyta lygūs kalbų tarpusavio santykiai. Taip pakrypus mokslui, tos hipotezės, pirmesnė jos forma, negalima buvo ginti. Bet ir apskritai, pav., Indija šiandien etnografiniu atžvilgiu taip ištirta, kad mėginimas apginti tą hipotezę dar kartą tik parodė, jog ji neturi pamato.

II.

Rhodė stengėsi paremti savo nuomonę rimtesniais mokslo pagrindais ir daugiau nei jo pirmtakūnai saugojosi vaduotis jausmais ar vaidentuve, spręsdamas indoeuropiečių protėvynės klausimą.

Mokslo darbe: „Die Heiligen Sagen der Zendvolker" (1820) jis pirmiausia atmeta hipotezę apie vieną kurią kalbą, kaip kitų kalbų motiną, kaipo neturinčią moksliško pagrindo. Indoeuropiečių gimtinę Rhodė mėgina atspėti iš pirmojo Vendidados farhardo, kur yra surašytos šalys, per kurias keliavo Ėranai, ligi jie pateko į dabar gyvenamą vietą. Rhodė mato jose zendo tautos, kurios vardu jis vadina baktrus, medus ir persus, nuolatinio plėtimosi keliūs. Jų, o lygiai ir visų indoeuropiečių gimtine laiko tą šalį, kurios vardas surašytųjų tarpe yra pirmutinis; tokia šalis yra „Airyana Vaêjanh", Sekančią „Sudhu" šalį, gretimą su Ariana, Rodhė laiko tą, kurią graikai vadindavo „Sogdiana", senovės persai „Suguda" (šiandien Samarkand). Toji šalis turi būti kaimynė pirmajai, kad ėranai galėtų iš jos patekti į antrą ir todel „Airijaną" reikią ieškoti gretimoj kalnuotoj vidurinosios Azijos šalyj, amžino sniego padengtuose kalnų pakriaušiuose ir tarpukalniuose, kur prasideda Oksus ir Jaksartas. Jais Rhodė nori laikyti zendų „Rondha"; šioji šalis, kur, anot to paties farhardo nusakymo, „viešpatauja amžina žiema, o žemė sniego nuklota". Sanskritą ir zendą Rhodė laiko giminingomis kalbomis, esamomis artimesnėmis tarpusavyj, negu su kitomis. Jos, be abejo, yra kilę iš vieno kamieno, todel brachmanų tauta, pirmiau negu atėjo Indijon, turėjo kada nors gyventi vienoj vietoj su ėranais ir, gal, net sudary-

ti vieną tautą. Iš ten vėliau ji, kaip ir ėranai, išėjusi į Indiją. Tokia bendra gimtine galėjusi būti tiktai šalis, esanti Vidurinoji Azija ar tiksliau Ariana. Priežastis, privertusi ariečius (Indo Ėranus) palikti pirmykštę gimtinę, onot Rhodės, buvusi staigus pirmiau šilto klimato atšalimas. Jam rodės, kad nurodymo į tą priežastį jis radęs Zend—Avestoj, paminėtame jau farharde, sąraše blogumų, kurių leidęs žmonėms Anromanju (pusl. 83 ir kit.).

Rhodės teorija, del jos aiškumo ir tikslaus moksliško klausimo statymo, kasdien rasdavo vis daugiau šalininkų. Jos reikšmė didžiausia tame, kad įvairiomis modifikacijomis ji ilgą laiką buvo laikoma neginčijama, nors šiandien vargiai rasis du trys jos šalininkai mokslininkų tarpe. Ginčytis dabar su Rhode būtų nereikalingas darbas, nes ir jo teorija, kaip ir pirmesnės, šiandien teturi tik istorinės reikšmės. Reikia čia priminti, kad paskiausia prof. Knaueris įrodė, jog Ranha reiškia ne Jaksartą, bet Volgą. Apie tą klausimą bus kalbos kitoj vietoj.

Silpna Rhodės teorijos pusė buvo ta, kad kalboms susiformuoti ir išaugti reikia begalinai daug laiko, daug daugiau, negu tai leido Avestos padavimai ir sanskrito kalbos senieji raštai. Tuo metu dar nemokėta aiškinti gramatikos lyčių įvairumų.

Beveik vienu metu ir, tur būt, savarankiškai nuo Rhodės pasisakė Augustas Schlegelis. Pradžioj jis mūsų aborigenų gimtinę buvo nukėlęs į Centralinę Aziją, o po kiek metų, jau nebe Rhodės įtakoj, į sritį tarp Kaspijo jūrų ir Centralinės Azijos kalnų. Jo argumentavimai beveik tie patys, kaip ir Rhodės.

1830 m. į tą patį klausimą pažiūrėjo visai iš kitos pusės Klaprotas. Jis žymiai praplatino sritį kritingo indoeuropiečių protėvynės klausimo išsprendimo. Klaprotas mėgino atspėti pirmykštę gimtinę, remdamasis išrodymais iš lingvistinės paleontologijos srities.

Žiūrėdamas, kaip indoeuropiečiai savo kalbomis vadina įvairius medžius, Klaprotas nurodo, kad iš visų vardų pasiliko bendras tiktai vieno beržo vardas. Todel galima esą spręsti, kad Indijos brachmanų tauta atėjus iš šiaurės, iš tos vietos, kur auga beržas. —Diese Völker,—rašo jis: fanden in ihrem neuen Vaterland die Bäumen nicht die sie im alten gekannt hatten, mit Ausnahme der Birke, die an den südlichen Abhängen des Himalaya wächst (Asia poliglotta 1831, p. 42).

Klaprotas mano, kad tos tautos nusileidusios dalimi nuo Himalajų, dalimi nuo Kaukazo kalnų(?) gal dar anksčiau Nojo tvano.

Apie indoeuropiečių gimtinę ir jų išsiskirstymą rašė taipogi ir Pottas, del kurio tais laikais aukšto autoriteto, anot žodžių Penko, hipotezė apie kilimą iš Azijos, kaip ją nusakęs yra Rhodė, tapo visų priimta. Kad Azija yra žmonių giminės apskritai, o taip pat ir indoeuropiečių, atsiradimo vieta, Pottas nei kiek neabejoja, kadangi „ex oriente lux", ir kultūrinis gyvenimas visad ėjęs su saulės keliu. Tam įrodymu gali būti ne tiktai tamsūs, beveik išnykę, visų tautų atsiminimai, bet ir aiškūs istoriniai faktai, visur indoeuropiečių kalbose paskleisti. Azija — tai pirmutinė žmonijos dvasios ir kūno pajėgų išūgėjimo mokykla. Visa žmonija nuo senų seniausių laikų žaidusi prie jos krūtų, kaip vaikas žaidžia prie motinos krūtinės. Pirmykštė

indoeuropiečių gimtinė — tai Oksuso ir Jaksarto sritis, nusitiesusi nuo šiaurinių Himalajaus pakalnių ligi Kaspijo jūrų. Iš čia dviem išsiskiriančiom kryptimi pradėję keliauti indoeuropiečiai į visas šalis.

Potto ir Rhodės pažiūrą ištisai priima Lassenas (Indische Alterskund, 1847). Tirdamas tautų, gyvenančių Indijoj, sluoksnius, Lassenas savo tyrinėjimo išvadomis parėmė Rhodės hipotezę. Jo gyvenančių Indijoj sluoksnių, bei tautelių santykių tyrinėjimas privedė prie nusistatymo, kad Indijos indoeuropiečių būta, visai skirtingų nuo pirmykščių vietos gyventojų (Ureinvohner). Jų atsikėlimas tikrai prasidėjęs iš šiaurės, pirmiau į Indijos Pendžabą, o iš ten jie pamažėl išsklidę po visą Indiją. Į Pendžabą patekti galima tiktai per Hindukušo vartus, per Kabulistaną. Ta aplinkybė, kad tadžikai, nuolatiniai vietos Kašgaro, Jarkando ir t. t. gyventojai, kurių priklausymą airių šeimai pažymėjo dar Klaprotas, be to, dar ir kalbantieji persų kalba, gyvena abipusiai Belurtago, toliau apimdami sritį, nusitiesusią ligi Centralinės ir aukštosios Azijos, rodo, kad Airyano reikia ieškoti tikrai ten, kur nurodė ją Rhodė, būtent šiaurėj nuo Sogdianos, šaltose Belurtago ir Mustago vakarų pakalnėse (ibid. pusl. 510).

Ypač, kaipo stipriu aigumentu, kurs paremia aukščiau išdėstytą nuomonę, Lassenas laikė tą aplinkybę, kad, anot žydų padavimų nurodymo, į vakarus nuo Ėrano esanti kitos didžios lingvistinės šeimos—semitų gimtinė, kurių kalboj esą neabejojamų giminybės su indoeuropiečių kalba žymių, atsiradusių dar ligi jų kalbos gramatinio išsivystymo. (Ueber die grammatische Bildung). Indoeuropiečių protėviams Belurtagas buvo tuo, kuo semitams Edėmas.

Bet kaip skaudžiai turėjo atsiliepti į Lasseno išrodymus, o taipogi į visą Rhodės teoriją žinomo tų laikų geografo H. Danielio (H. Daniel — „Handbuch Geografie". 1880) nurodymas, kad Azijoje jokių Belurtago kalnų nėra, kaip nėra ir jokios šalies, nei ko kito, kas tą vardą turėtų. To vardo kalnai, Azijos geografijos žemėlapiuose tuo vardu pažymėti, tikras nesusipratimas ir vaidentuvės vaisius (321 pusl.).

Tačiau į šį naujai surastą tiesos žodį, gana nemalonų indoeuropiečių iš Azijos kilimo minties šalininkams ir sudariusį jiems naujų sunkenybių, ilgai nebuvo kreipiama dėmesio ir beveik niekas neabejojo del Azijos hipotezės nenuginčijamo tikrumo, ir visos mokslininkų pastangos buvo nukreiptos vien į tai, kad surastų dar naujų ir naujų ją patvirtinančių įrodymų. Taip Ritteris įvedęs pirmą kart Rhodės hipotezę į geografijos vadovėlius, Klaprot'as, kurio nuomonę jau išdėstėme, lygiai ir Lassenas kaikurias Činų imperijos pasienio gimines, kurios anot činų kronikininkų, jau apie II šimtmetį prieš Kristui gimstant kovojusios su imperija, tolygino su įvairiomis Europos giminėmis. Pav., Jete laikė esant gotus ir t. t. Ypač primygtinai tolygino Usanus su Suionais, todel vien, kad tie patys činų kronikininkai sako juos esančius rusvus ir mėlynakius. Iš Usanų „Kuenmi" darė germanų lietuvių kuningus. Ypač daug ta kryp-

timi padarė Jacobas Grimmas (Geschichte der deutschen Sprache. 1848). Jis nuolat tolygino getus su gotais. Visiškai priimdamas Rhodės hipotezę, apie kurią jis sako, kad ją maža kas ginčysiąs, pakartoja mintį, kurią mes matėme dar pas Adelungą, kad juo anksčiau kuri tauta patekusi vakaruosna, juo anksčiau ji ir esanti palikus pirmykštę gimtinę ir juo gilesnių pėdsakų bus palikusi pakelėj. Visos tautos, sako Grimmas, nesulaikomai verždamosi, kurio veržimosi priežastys mums nesą žinomos, ėjusios nuolat vakaruosna (ibid. pusl. 162). Tas buvo nuo žiliausios tamsios senovės laikų iki viduramžių pabaigos.

Reikia čia paminėti dar vienas rašytojas, kuris, pasakytume, Azijos hipotezės žydėjimo metu, padarė kaip ir disonansą lingvistų orkestre. Tai buvo Eichofas (Parallel des Longues de l'Europa et del l'Inde. 1836). Remdamasis sustatytais į rubrikas žodžiais, Eichofas grįžta jau prie atmestos hipotezės ir vel nori įrodyti, kad Indoeuropiečių pirmykštė gimtinė buvusi Indija (pusl. 145). Tokių rubrikų jis paėmė aštuonetą: 1) mėnuo ir stichija; 2) gyvuliai ir augmenys; 3) kūnas ir sąnariai; 4) šeima ir visuomenė; 5) miestas ir gyvenamieji būstai; 6) menas ir apyvoka; 7) judesiai ir elgesiai; 8) kokybė ir atributai. Bet tie sugretinimai gana paviršutiniai ir todel neturi didesnės mokslui vertės; jie paremiami daugiausia išoriniu tariamų žodžių panašumu. Nors dar prieš trejus metus tokiems sugretinimams paremtiems griežtais fonetikos įstatymais, padarė pradžią Pottas savo „Etimologikos tyrinėjimuos" tačiau Potto įtakos visai nematyti Eichofo knygoje; į klaidingą kelią jį nuvedė perdėta pažiūra į sanskrito svarbumą.

Eichofo žodis nerado paramos, ir Rhodės hipotezė be ginčų viešpatavo.

III.

Tuo būdu hipotezė apie kilimą iš Azijos buvo visų priimta. Beveik visi mokslininkai, nieko neišskyrus, pripažino Rhodės tiesą, todel ir J. Grimmas, nebijodamas perdėti, galėjo sakyti, kad ją maža kas mėgins ginčyti. Be to, tą hipotezę patvirtino analogijos reiškiniai, iš kurių dar matė tęsinį to proceso, apie kurį ji kalbėjo. Istorijos akyse, iš kažin kur, iš paslaptingų Azijos gilumų, iš jos dykumų ir tyrų, traukia vakaruosna tauta paskui tautą. Negi kas galėjo abejoti del taip nesenų faktų, apie kuriuos yra taip daug medžiagos. Iškilo net dogmatinis mokslas apie apveizdą, kuri išvedusi tolimas tamsias tautas į vakarus, kad duotų joms pažinti krikščionių tiesos šviesą. Tas klausimas pavyko suprasti ir paaiškinti vėlesniems istorininkams, kurių tyrinėjimų vaisiai metė šviesos ir į klausimo sritį apie pirmykštę gimtinę.

Nors Azijos kilimo hipotezė pasidarė visuotina, tačiau jos Aichilo pentis, kuri net jos šalininkams buvo aiški — tai klausimas apie tautų išsiskirstymo ir apsigyvenimo tvarką ir eilę; tas klausimas, anot tų mokslininkų, buvęs ankštai surištas su kalbų paskirstymo į grupes, žiūrint artimesnės ar tolimesnės jų giminybės. Tas klausimas todel buvęs surištas su pirmuoju, kad buvo tariama, kad juo gry-

nesnė kalba, juo senesnės jos formos, juo vėliau ta tauta palikusi pirmykštę gimtinę, juo arčiau jos ji gyvenanti. Apsistojimas vykęs atskiromis grupėmis, kurios savo jau keliu vėl skilusios; reikia tad atrasti tos pirmutinės grupės, remiantis privalomomis visai kalbamai grupei savybėmis, ir vėliau, bendrai palyginus tų pirmykščių grupių kalbas, ieškoti jau apsistojimo vietos ir apsigyvenimo eilės.

Sugrupuoti indoeuropiečių Azijoj esamų šeimų kalbas mokslininkams rodės nesunku, bet kaip tik reikėjo imtis Europos kalbų, dalykas atrodė visai kitaip. Atsirado naujų neaiškumų, viena išvada buvo priešinga kitai. Žodžiu, susidarė tokia padėtis, kurioj, atsižvelgiant į priimtąją hipotezę, ne vienam rodės sunku rasti išeitis.

Tą klausimą spręsti ėmėsi Schleicheris visa eile straipsnių, išspausdintų tarp 1853—1862 m. Jis padarė šių išvadų: pirmykštė kalba, po ilgos kartų eilės, padidėjus apgyvenamam plotui, įvairiose jo vietose suįvairėjo; tas priklausė nuo geografinių ir klimato sąlygų, nuo nuolatinio kilnojimosi iš vietos į vietą ir diferenciacijos, kurion patraukimas esą žmonių sielos pagrinde. Kalba tuo būdu pamažu skilusi vienu metu, gal, net ir į keletą kalbų, iš kurių kažkodel išlikusios tik dvi. Bet po pirmo kalbos skilimo tautos išsiskirstę į visas puses ir tuo pat metu ji antru kart suskilusi. To priežastis, anot jo, buvusi „die Zunahme der Bevölkerung, die Entwaldung und Verödung des Bodens, die Verschlechterung des Klimats, kurz, jene unglücklichen Folgen, welche bis jetz noch stets die als Raubbau betriebene Kultur hatte (Hildebrans Jahrbücher. I sąs. 404 pusl.). Tos pačios kalbos pirmykštės tarmės, kuriomis pradžioj kalbėjo apsigyvenusios toli viena nuo kitos tautos, del esamo palinkimo į žymių kitėjimą (Differenz des Charakters) kiekviena vėl diferencijuojas naujai ir tuo būdu atsiranda naujai susidariusių kalbų šeimų arba grupių (litų, slavų, germanų, graikų, italų) ir atskirų kalbų. Schleicheris ilustruoja tą hipotezę, analizuodamas suskilimą pamatinės vokiečių kalbos (Deutsche Sprache, pusl. 94) į tarmes.

Schleicheris iškelia du dėsniu, dar Adelungo suformuluotu, kuriais reikia tirti didesniu ar mažesniu tikrumu kalbos senumo laipsnis: 1) juo arčiau į rytus gyvena kuri indoeuropiečių tauta, juo jos kalba senesnė, juo daugiau ji išlaikė senovės žymių. Ir atvirkščiai, juo toliau nuėjo į vakarus, juo mažiau ji išsaugojo pirmykštės kalbos grynumo ir formų, kadangi 2) anksčiau už kitus atskilusi nuo gimtojo kamieno per ilgą keliavimą nustojo daug savo ir turėjo prisiimti daug ko nauja, svetima.

Pasiremdamas tais dėsniais, Schleicheris mano, kad pirmutiniai atskilę ir išsikėlę į vakarus keltai, paskui juos gi slavai litai germanai ir tik paskui juos į vakarus—graikai italai, ir į rytus—visų paskiausia—indai ėranai. Tuo būdu Schleicheris pirmiausia keltų kalbą išskiria į savarankišką grupę ir sujungia į vieną graikų trakų šeimą su italų. Tik vėliau, Ceiso darbų įtakoje (1858), ypač Ebelio (1861), arčiau pažinęs keltų kalbą, prijungė ją prie italų grupės.

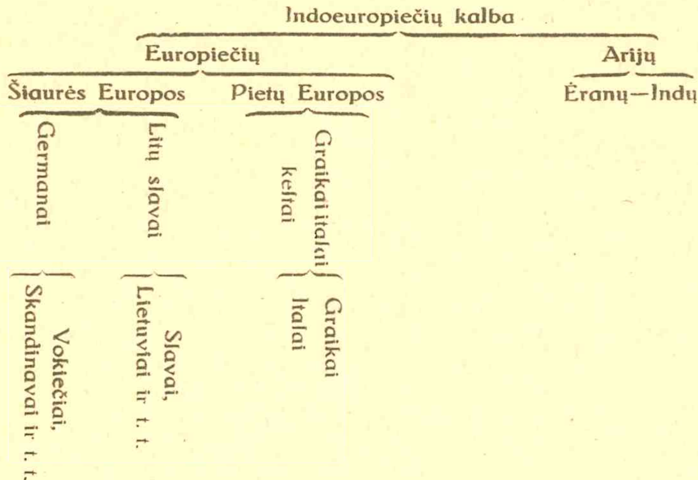
Indoeuropiečių kalbas Schleicheris dalija į dvi pamatines grupes: a) Azijos ir b) Europos. Antrąją grupę dar jis padalija į dvi:

į a) pietų ir b) šiaurės; pirmąją jis laikė artimesne Azijos grupei, negu antrąją.

Savo pažiūras į indoeuropiečių tautas, tad ir kalbos suskilimą, Schleicheris stengėsi ilustruoti, įvesdamas vadinamąjį genealoginį medį (Stammbaum). Tokis ilustravimas vėliau vartotos buvo — kai visų kalbininkų, virto, taip sakant, įpročiu. Tuo pat metu, kada pasirodė Schleicherio darbai, šiuo klausimu darbavosi ir Maxas Mülleris, ačiū kurio talentingam popularizavimui, hipotezė apie kilimą iš Azijos, drauge su visomis jos pasekmėmis pasidarė visuotina, kaip galutina lyginamojo kalbų mokslo patirtoji išvada. Bet Mülleris daro kitų išvadų, negu Schleicheris. Mülleris mano, kad pradžioj indoeuropiečių giminė suskilusi į dvi grupes: į a) šiaurės Europos ir b) pietų — indoėranų. Skilimas įvykęs, tur būt, todel, kad šiaurės tautos grupė, del nežinomų mums priežasčių, tur būt, del nesulaikomo traukimo tolyn, apie ką spėjo dar Grimmas, ar gal del įgimtų tautos palinkimų atsiskyrė nuo kitos dalies ir išvyko keliauti į šiaurės vakarus. Tuojau po jos palikusi pirmykštę gimtinę taip pat indoėranų grupė. Tą skilimą Mülleris vaizduoja net kiek santimentaliai. Suskilus pirmykštei tautai į dvi grupes, žinoma, turėjusi suskilti ir kalba. Bet pradžioj visos tautos, apsistojusios Europoj, kalbėjusios viena bendra visai Europai kalba, kuri vėliau pamažu suskilo į atskirų kalbų ir tarmių grupes. Artimesnės giminybės ryšius tarp vienų ir tolimesnės tarp kitų, jo nuomone, nurodyti sunku. Taip galvojo Maxkas Mülleris, ir jo hipotezę tuojau pasigavo kiti mokslininkai, pasistengusieji vispusiškai ją išvystyti. Visų pirmiausia aiškiau ją išvystyti pasistengė Lotneris (Ueber die Stellung der Italer innerhal des Indoeuropäischen Stammes). Jis europiečių grupę dar padalijo į tris kalbų grupes (Sprachstamme): a) helenų frizų, atsiskyrusią pirmiausia nuo bendros europiečių šeimos, kuri vėliau suskilo dar į b) keltų italų ir c) slavų germanų. Vėliau kiekviena grupė dar buvo, jo nuomone, skilusi į naujas grupes ir t. t. ligi šių dienų kalbų susiskirstymo (ibid 17 pusl.). Tas padalijimas bendrai buvo visų priimtas ir tuo būdu buvo pripažinta buvusi greta proindoeuropiečių kalbos dar proeuropiečių kalba, progermanų slavų, pagaliau proslavų ir t.t. Remdamiesi bendrais kamienais, reiškusiais kultiviruotus augmenis, namų apyvoką, visuomenės, šeimos gyvenimo daiktus ir sąvokas, stengės nustatyti proeuropiečių periodo — progermanų slavų, pro-slavų lietuvių, proslavų ir t. t. kultūrinio ūgio laipsnį. Buvo daroma net tokių, stačiai kuriozinių išvadų, kad, pav., slavų germanų periodas, t. y. kada slavai ir germanai kalbėję dar viena kalba, kultūros laipsniu buvęs aukščiau, neg slavai lietuviai, t. y. tautos dalis pažangos keliu nuėjo ne tolyn, o atgal ir t. t.

Tačiau Lotnerio suskirstymu čia nepasibaigė, kadangi tas suskirstymas buvo netikslus ir svarbiausia — nepamatuotas, todel kiti vėlesni mokslininkai stengėsi jo suskirstymą pakeisti kitu, geresniu, nuosakesniu ir gilesniu. Taip Fickas, kurs nors gynė Lotnerio nuomonę, modifikavo jo hipotezę ir ilustravo ją šia lentele, kurioj

jis vaizdžiai parodė kalbų skilimą ir to skilimo bei paskirstymo formą, kokią jam įgavo Lotnerio hipotėzė:

Esmėj visas Ficko uždavinys buvo tiktai toks, kad jis aiškiau ir nuosakiau, labiau pamatuodamas, nupasakojo Lotnerio mintį.

Rodės, kad klausimas labai paprastas ir labai lengvas. Taip buvo teorijoj, bet ne taip lengva buvo, kada tą suskirstymą stengdavos įrodyti, nubrėžti tikslesnes sienas, ko, be abejo, galima buvo reikalauti iš kalbų mokslo, jeigu hipotezė buvo priimama. Bet kai tik imdavos griežto Azijos ir Europos kalbų padalijimo, dalykas iš pat pradžių būdavo blogas. Tokio padalijimo padaryti nebūdavo galima. Einant tos hipotezės keliu, indų ir ėranų kalbos turėtų turėti pirmiausia savybių, bendrų joms ir Europos kalboms, antra — savybių, bendrų tiktai joms, ir savybių, atatinkamų kiekvienai skyrium. Tikrumoj gi rasdavos kokia nors savybė, bendra litų slavų grupei ir ėranų kalboms, bet tos savybės neturėjo, sakysim, indų kalba, toliau germanų ir t. t.

Tie apsireiškimai sugriaudavo visas to laiko mokslininkų išvadas, o dar dažniau juos sunkiai painiodavo. Negalėjo padaryti net bendro, stambiais bruožais, suskirstymo, nes visai nežinojo, kuriai grupei prikergti litų slavų kalbas, ar rytų kaimynams, arijams, ar vakarų, germanams. Nei pirmą nei antrą dėsnį kuo nors paremti nepasisekdavo, ir viena tuo klausimu išvada prieštaraudavo kitai. Tas pat buvo pietų grupėje su graikų kalba, kurios taip pat nežinojo, kur dėti, priskirti ją vakarų, ar tolimųjų rytų kaimynams, su kuriais tačiau turėjo didelės giminybės. Ypač daug triūso buvo su keltų kalba. Vieni skyrė ją į šiaurės, kiti — į pietų grupę. Visų mokslininkų nuomones žymėti čia nėra reikalo, užteks čia paminėti tokį keltų kalbos žinovą, koks yra Ebelis; jis tame klausime labai svyruoja ir nežino, kur tą kalbą reiktų priskirti, pietų ar šiaurės grupei: „Ueberall also haben, — sako Ebelis:— sich mindestens ebenso bedeutsame Analogien desselben (keltų) zum Deutschen (ir

antroj linijoj su litų slavų) ergeben als zum Italischen (ir per jį su graikų); eine Art Mittelstellung wird somit kaum zu leugnen sein; doch scheint es, als ob sie gerade die Erscheinungen, die am meisten auf das geistige Leben, den inneren Charakter der Sprache hindeuten, mit den Deutschen gemeinsam hätte. (Zeitschr. für Völkpsych. und Sprachwissenschaft, VIII, 472 pusl.).

Kame buvo paslaptis, kuri painiojo mokslininkų išvadas ir kėlė jų tarpe vien tik sumišimą? Tą paslaptį labai paprastai atspėjo Šmidtas savo „bangų teorija". Jo nuomone, visas sunkumas buvo iš pat pradžios klaidingoj apie indoeuropiečių kilimą nuomonėj, kurios prisilaikydami ir logikos keliu vesdami ją ligi galo, mokslininkai priėjo prie išvadų, priešingų tikrenybei. Artimiausia nepasisekimo priežastis čia buvo pažymėtoji aukščiau Lotnerio nuomonė, remiama tuo spėjimu, kad jei kai kurios kalbos turi ypatingų tarp savęs panašumų, tai kalbų grupė, kurioms tos ypatybės pasitaiko, turi turėti bendrą pirmykštę kalbą, iš kurios diferenciacijos keliu turėjo išsirutuliuoti kiekviena minimoji kalba; į tai vedė dėsnis apie genealogijos medį, kurio stipriai laikėsi ir visaip gynė senosios pakraipos mokslininkai. Bet, kaip mes jau kalbėjome, atsitikdavo, kad kuri nors kalba, pav., kad ir slavų lietuvių, turi vieną charakteringą pažymį, atatinkantį joms ir ėranų kalboms, ir kitą pažymį, atatinkantį taip pat joms ir germanų kalbai. Tie apsireiškimai suklupdydavo genealogijos medžio šalininkus, kadangi tų reiškinių jie griežtai negalėjo išaiškinti.

Bet tą sunkų daugeliui uždavinį išsprendė labai lengvai, labai aiškiai ir paprastai Šmidtas, ir jo paaiškinimai sugriovė visus pirmesnius protavimus.

Šmidtas pirmiausia nurodė, kad visi atsitinkantieji mokslininkų darbuose sunkumai ir prieštaravimai pareiną iš to, kad santykio tarp kalbų negalima pažymėti genealogijos medžiu. Jos veikiau esančios analogingos bangoms paviršiuje vandens, jeigu jį sujudintum įvairiose vietose. Iš to būdo aiškinimo Šmidto teorija vėliau ir gavo „bangų teorijos" vardą.

Savo tai minčiai įrodyti jis ima ne atskirus įvairių lingvistinių grupių panašumus, kurie, anot jo, tik klausimą užtemdą, nieko neįrodydami, o lygina bendrai vienodus visų kalbų panašumus.

Savo pažiūras Šmidtas pirmą kartą pareiškė Leipcige filologų suvažiavime ir tais pat metais išdėstė jas nedidelėj brošiūroj, pavadintoj: „Die Verwandschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen (Weimar, 1872). Čia jis aiškiai ir nuosakiai išdėstė savo teoriją, kuri tuo klausimu padarė filologijoj didelio įspūdžio.

Jo teorijos turinys toks: ištiso indoeuropiečių kalbos vienodumo (tariamojo tik) metu kaikuriose tos kalbos apimtose vietose įvykdavo fonetiniu pakitėjimų naujų garsų ir formų pavidale. Tos variacijos pamažu didinas, sklinda ratais visomis kryptimis, panašiai kaip sklinda banguojamo ramaus vandens ratai, jei kurioj nors vienoj kitoj vietoj įmesime akmenų. Didėdami tie ratai silpnėja, susitikdami kits su kitu susipina, daro naujų variacijų ir kitėjimų ir pagaliau visai išnyksta; tas pats atsitikę ir su kalba. Naujos formos ir fonetiniai pasikeitimai, įvykusieji įvairiose vietose, pamažu sklinda iš savo centro į gretimas sritis, susitikdami daro naujų garsų

ir formų kombinacijų, ir nutoldami nuo pirmutinio centro susilpnėja ir visai išnyksta. Taip įvykę skirtumai ir įvairūs ryšiai tarp skirtumų. Iš tų skirtumų diferenciacijos, lygiai ir, protarpiams išnykstant, apie ką teks kalbėti žemiau, susidarę atskiros kalbos. Ilustracijai Šmidtas ima keletą pavyzdžių. Priminsim vieną jų, kurs vaizdžiai paaiškina Šmidto pažiūras. Kurioj nors vietoj kažkodel rados palinkimo indoeuropiečių garsą padaryti švokščiamu. Tas palinkimas, nuolat sklisdamas, apėmė sritis, kur gyveno ariečių protėviai, armėnai ir litų slavai; iš čia turim sanskritų çata, ėranų sata, slavų съто, lietuvių šimtas, tuo metu, kai graikų tarme hkaton, lot. centum, gotų hunt (= kunt). Bet, gal būt, tuo pačiu metu kitoj vietoj rados palinkimo keisti sufiksa bh linksny bhi, bhis ir bhyam (s) į garsą m, ir ta atmaina atsirado ir prigijo pas litų slavų germanu protėvius; iš čia gotų vulf-am senovės bulgarų (slavų bažnit.) vłrk-омъ, lietuvių vilka-m-is. Tuo būdu matome, kad litų slavų šeima turi dvi ypatybes, vieną bendrą su vadinamąja rytų grupe, kitą—su vakarų kaimynais—germanais.

Kalbėdamas toliau del kombinacijų su genialogijos medžiu, Šmidtas laiko beprasmiu klausimą, ar litų slavai yra ėranų ar germanų šaka, ar graikų kalba kilusi iš sanskrito ar lotynų. Pasiremdamas savo teorija, Šmidtas įrodo, kad graikų kalba kaikuriais atvejais ankštai surišta su lotynų, kitais atvejais su sanskritų ir slavų kalbomis. Ir slavų kalba taip pat surišta kaikuriomis ypatybėmis su germanų, kitomis — su arijų ir t. t. Be abejojimo, tarp visų kalbų yra tam tikras sąryšys, tik tas sąryšys tiek silpnesnis, tiek mažesnis, kiek toliau yra viena kalba nuo kitos. Vaizdžiai tat galima matyti iš konkretaus pavyzdžio. Tuo metu, kad litų slavų kalba su germanų turi 55 bendrus kamienus, iš kitos pusės ta pati litų slavų kalba su arijų — 61, gi ėranų su pirmąja tik 13 bendrų kamienų. Tas pats reiškinys matomas ir tarp arijų, graikų ir lotynų kalbų. Tarp graikų ir arijų yra 99 bendri kamienai, tarp graikų ir lotynų — 132; arijų gi ir lotynų kalbos teturi 20 bendrų kamienų. Tuo būdu mes matome, kad litų slavų kalba esanti lyg ir pereinamoji nuo arijų į germanų, o graikų — nuo tų pat arijų į lotynų kalbą. Tokius pat santykius esą galima pastebėti ir tarp kitų kalbų. Genealogijos medžio idėja turinti būti pamesta vieną kartą amžinai, kadangi užtektinai aiškiai pasirodė jos netikslumas iš visos eilės nenugalimų neaiškumų, kuriuos galima įveikti tik „bangų teorijos“ pagalba.

Kadaisia buvęs nuolatinis kalbų slinkimas iš rytų vakarų link, lyg ir į kokią pakalnę, nuo pačios tolimos rytuose—sanskritų kalbos, ligi pačios kraštutinės vakaruose — keltų. Tatai reikia suprasti taip, kad kitados, labai senais laikais, visos tautos kalbėjusios viena kalba, ir tuo būdu sritis, kur toji kalba buvo vartojama, atrodė kaip ir lygi, vienoda plokštuma. Bet del nuolatinio linkimo į atmainas įvyko dialektinių skirtingumų, kurie, skleisdamiesi susitikdavo ir vėl darydavo naujų perturbacijų, lyg ir vidutinių tarp pirmųjų. Iš čia ir radosi daugybė netolimų, mažai vienas nuo kito skirtingų dialektų, ir todel pirmoj pradžioj visos kalbos buvę surištos nuolatinių skirtingumų siūlu, bet vėliau kiti dialektai del įvairių politinio, kultūrinio ar tikybinio pobūdžio priežasčių buvo nustelbti kaimynų ir

išnyko, ir tuo būdu iš palinkusios plokštumos, nusileidžiančios be jokių įlūžimų, nuo sanskritų ligi keltų, pasidarę „kopiečios“, ir todel sienos tarp kalbų pasidariusios kur kas griežtesnės. Paaiškinsim tokiu pavyzdžiu. Pasakysim, kad kaikurie dialektai B, F ir K buvo surišti tarpusavyj mažai skirtingais pereinamaisiais dialektais; tokie pereinamieji tarp B ir F buvo C, D, E; tarp F ir K — G; H, I. Čia turime nuolatinį nežymų perėjimą nuo vieno į kitą dialektą, kurį galime pažymėti formula B, C, D, E, F, H, I, K. Pažymėkim skirtumą tarp jų raide „a“. Bet del nežinomų mums priežasčių viduriniai pereinamieji dialektai išnykę, ir vietoj nuolatinių pereinamųjų su nežymiu (a) iškitimu turim dialektus B-F-K, tarp kurių jau yra griežtos sienos (B-F=4a; F-K=4a).

Istoriniu pavyzdžiu, kaip vienas dialektas nustelbia kitą, gali būti Attikos dialektas, nustelbęs visus kitus graikų dialektus, Romos, nustelbęs Italijos dialektus, kaip Umbrijos, Oskanos ir kitus. Nuolatinių perėjimų pavyzdžių galima rasti kiekvienos esamosios kalbos provincijų dialektuose, pav., vokiečių, kurios kraštutiniai dialektai tiek įvairūs, kad du vokiečiu, kalbantieji kraštutiniais dialektais, nesupranta kito.

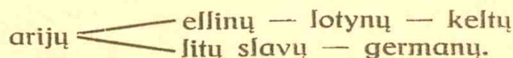
Kaip pamatysim iš išvados, toji teorija turi didelės reikšmės klausime apie indoeuropiečių kilimą. Ji svarbi, iš kitos pusės, klausime apie pirmykščius žmonijos laikus, tačiau tatai mūsų neliečia. Šiaip ar taip, Šmidto teorija padarė didžiausio įspūdžio kalbų mokslo srityj ir smarkiai sugriovė teoriją apie indoeuropiečių iš Azijos kilimą.

IV.

Mes matėm, kad Šmidto teorija indoeuropiečių kalbos susidariusios žiloj senovėj iš įvairių dialektų taip, kad tarpiniai tarp šiais laikais esamų kalbų išnykę, kiti net be pėdsakų, ir del to, vietoj nuolatinio, nežymaus perėjimo nuo vieno dialekto prie kito, matome griežtas sienas. Įvairių dialektų atsiradimo priežasties Šmidtas nenurodo. To svarbaus klausimo aiškinimas teko atlikti kitam rašytojui. Svarbu tai, kad jau pati Šmidto teorija įrodo indoeuropiečius kilusius iš Europos; daro tatai ji netiesioginai, nurodydama, kad europiečių lingvistinių šeimų atsiradimo metu indoeuropiečių lingvistinės šeimos gyveno viena greta kitos tokioj pat tvarkoj, kaip ir šiomis dienomis.

Paimkime svarbiausias lingvistines kalbas, kurios buvo tada žinomos: a) arijų (indų ėranų), b) slavų lietuvių, c) germanų, d) keltų italų, e) ellinų ir f) armėnų.

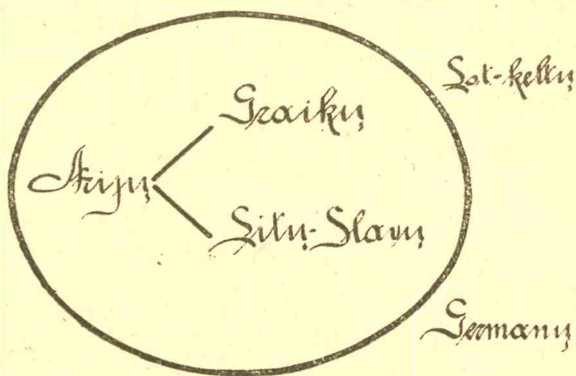
Aukščiau mes matėme, kad litų slavų šeima be abejojimo turėjo gyventi srityj, esančioj tarp germanų arba teutonų ir arijų šeimos, lygiai ir graikų tarp italų ir arijų. Diagrama tat mes galėtume taip pažymėti

Tą diagramą mes sustatėme remdamiesi kamienais, bendrais toms kalboms. Arijų kalbos santykius su litų slavų ir teutonų mes matėme. Atkreipsime akį tik į vidurinės grupės santykį su kraštuti-

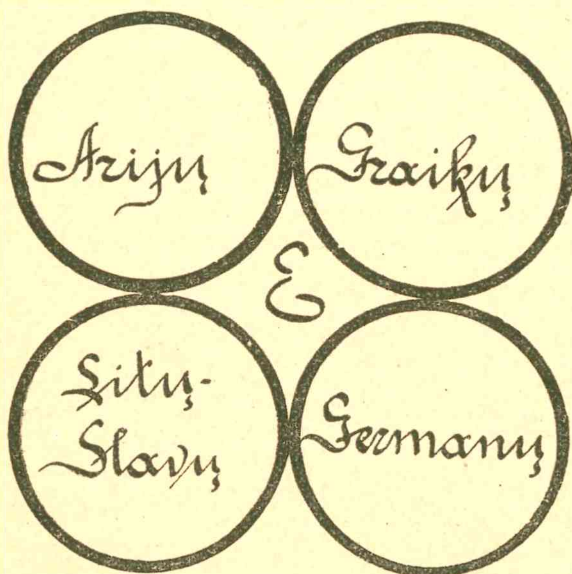
nėmis ar, geriau pasakius, — į bendrą pažymėtų kalbų santykį. Pradėsim nuo germanų kalbos. Ji turi bendrų kamienų su litų slavų šeima 143, tuo metu kai su arijų, kaip jau matėme, tiktai 13. Slavų santykius su arijais ir šių su graikais taip pat matėme. Tokių įrodymų galima gauti iš kalbų morfologijos. Bet Šmidtas sako, kad juo labiau kurios nors lingvistinės šeimos geografinai esančios nutolusios nuo viena kitos, juo mažiau esą tarp jų charakteringų gramatikos žymių. Pav. litų slavų ir teutonų gimininguma su arijų jis pažymi santykiu 10 : 3, lygiai graikų ir lotynų tą gimininguma su arijų kaip 5 : 1.

Bet čia mes neturime didesnio ar mažesnio sąryšio tarp slavų ir graikų ir t. t. Pažiūrėkim į gramatikos sritį. Čia pirmoj eilėj randame pažymį, atatinkantį tik arijų, graikų ir litų slavų šeimai. Visos jos iš indoeuropiečių priebalsės „s" tarp dviejų balsių daro „h" Čia diagrama šiaip atrodys: (Žiūr. pav. 1).

Pav. 1.

Tatai iš Šmidto teorijos, vadinas, tai, kad arijų, graikų ir litų slavų šeimos sritis buvusi kaip ir viena apskrita ir, galima pasakyti, viena sritis ir jos centre kilęs palinkimas daryti aukščiau paminėtą gramatikos keitimą. Leiskim sau, kad tarp graikų ir litų slavų šeimos prisišliejusi buvo tiesioginai prie arijų dar germanų.

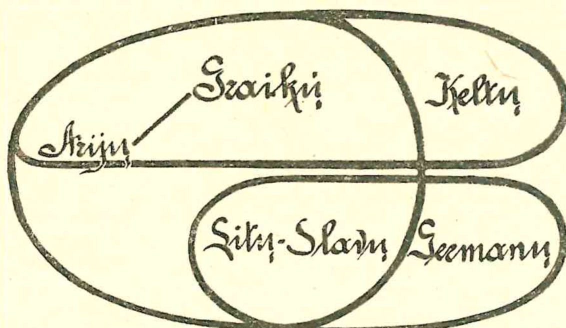
Pav. 2.

Palinkimas iš „s" daryti „h" kilo centre E; tada tą pat ypatybę turėtų ir germanai. Tikrumoj gi to nėra, tada palieka galioj pirmesnioji diagrama.

Toliau, jeigu pažiūrėsime į linksnių galūnių bhi,bhis, bhya(m)s į „m" kitėjimą slavų ir teutonų kalbose, diagrama bus tokia: (Žiūr. pav. 3).

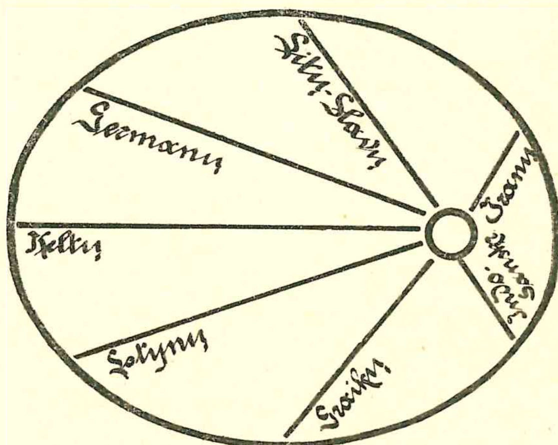
Jei faktas yra toks, tai geriausia spėti, kad indoeuropiečiai nuolat gyveno tose srityse, kur ir dabar, kadangi sunku manyti, jog jie, atėję iš Azijos Europon, apsistojo greta viena kitos tokioj pat tvarkoj, kaip ir Azijoj.

Šmidto teorija, sukėlusi tokių audringų ir karštų ginčų, tačiau nebuvo savo pažiūromis visai nauja, anksčiau niekur negirdėta. Pažiūros, panašios į Šmidto, dalinai buvo reiškiamos ir anksčiau. Pav., spėjimas, kad kalbos esą linkę išsiskirti, buvo kartojamos kuone kiekvieno filologo. Bet nuostabiai tolygias pažiūras į dialektų atsiradimą indoeuropiečių kalboj pareiškė Pictétas (Origines Indoeuropéennes. 1859): „Ce qui est certain“ — sako Pictétas, — „dans l'étaactuel des choses, c'est que l'on remarque, entre les peuples de la famille arienne (indoeurop.), comme une chaîne continue de rapports linguistiques spéciaux qui court, pour ainsi dire, parallèlement à celles de leurs positions geographiques... Les émigrations lointaines auront été précédées par une extension graduelle, dans le cours de laquelle se seront formés peu à peu des dialectes distincts, mais toujours en contact les uns avec les autres, et d'autant plus analogues qu'ils étaient plus voisins entre eux.“ Savo mintis, pasakytas aukščiau patiektuose žodžiuose, Pictétas iliustruoja elipsu(pav. 4), kurio apogejuje yra arijų kalbos, perigejuje—germanų, keltų, lotynų; viduryj tarp jų yra iš vienos pusės graikų (tarp lot. ir ar.) iš kitos pusės litų slavų (tarp germ. ir arijų) (pusl. 48. § 5).

Pav. 3.

Pictétas, laikydamasis hipotezės apie indoeuropiečių kilimą iš Azijos, išeidamas iš tokio suskirstymo indoeuropiečių protėvynėj kaimynybės lingvistinių šeimų, s engėsi beveik tą hipotezę padaryti istoriškai tikra ir neginčijama. Pirmykšte indoeuropiečių gimtine, kurią jis stato savo elipso centre, Pictétas laiko Baktriją. Į tai rodą, anot jo, esantieji istorijos rankose faktai. Savo mintį jis paremia visa eile iš įvairių mokslo šakų paimtų įrodymų, bet tiek skubių, kad tuojau susilaukė kritikos net iš savo šalininkų pusės.

Pav 4.

Jeigu Baktrija yra indoeuropiečių protėvynės centras,—galvoja toliau Pictétas,—bendro išsiskirstymo pradžia, tai indoeuropiečių tautos

ligi galutino savo išsiskirstymo turėjo geografiškai taip gyventi: į šiaurės rytus nuo Baktrijos, ligi Sogdianos ir Belurtago, gyvenę ėranai, gi indai buvę srityj į pietų rytus, ligi Hindukušo. Kadangi tos tautos buvusios tokioj srityj, kalnų uždarytoj iš tos pusės, kurion pati gamta ir jų padėtis vertė slinkti, todel tos tautos ilgiau už kitas palikusios pirmykštėje savo gimtinėj. Į pietų vakarus gi gyvenę graikų italų protėviai, kurie per Heratą, Chorossaną, Mazanderaną anksčiau už kitus išvyko į Mažąją Aziją ir iš ten per Hellespontą persikėlę Europon. Pačiuose vakaruose gyvenę keltai. Jie palikę pirmykštę gimtinę dar anksčiau už graiko italus ir ėję iš pradžių Kaspijo pietų krantais, į Kaukazą, ir čia ilgą laiką gyvenę derlingose Iberijos ir Albanijos lygumose. To protavimo teisingumui įrodyti Pictétas mini vienodo skambėjimo šių vardų faktą: Kaukazo ir Ispanų Iberijos, airių Ivernijos, graikų (?) Jérnē, Kaukazo Albanijos su tokiu pat britų giminės vardu „Albion"—pas graikus. Toliau iš čia keltai, persikėlę per Kaukazo kuprą, ėję pro Euxino šiaurės pakrančius, aukštyn Dunojumi. Paskui kitus išėję ir germanai, litų slavai, gyvenę progimtinės šiaurės vakarų dalyj; jie keliavę per didžiules Skitijos lygumas link Juodųjų marių.

Tuos protavimus Pictétas parėmė dėsniais, daugiausia paimtais iš geografinio nustatymo vietos indoeuropiečių protėvynės ir jos topografijos aprašymo daviniais, pasemtais iš kalbos. Indoeuropiečių kalboj—argumentuoja Pictétas,—yra tik trijų metų laikų vardai: hiems — žiema su sniegu ir ledu (lot. nix, sen. aukšt. vokieč. īs, av. isu), pavasaris—ver ir vasara (sen. aukšt. vok. sumar, kimrų ham, air. ham, sanskr. samā). Tai rodo, kad indoeuropiečiai prieš išsiskirdami žinoję tik tris metų laikus. Bet Grimmas sako, kad juo toliau į šiaurę, juo griežtesnis metų dalijimas į dvi puses, į vasarą ir žiemą. Vadinas, ne šiaurėj buvo žmonijos gimtinė. Juo toliau į pietus, juo metų dalijimas gausesnis — į tris, į keturias ir net į penkias dalis. Iš to, kad indoeuropiečiai težinojo tik tris metų laikų vardus, matyt, kad ir pirmykštėj protėvynėj dalijo metus tik į tris dalis; dar tas dalykas, kad buvo jų žiema su sniegu ir ledu, kalba apie tai, kad protėvynės klimatas buvo vidutinis. Tai geriausia nurodo į Baktriją, kuri, nors yra vienoj geografinėj paralelėj su Graikija, tačiau del savo aukštos padėties atatinka savo klimatu viduriniajai Europai, ir žiema būna ten šalta, kad Oksus ištisai nuo kranto iki kranto užšąla.

Indoeuropiečių kalbos šeimose yra begalės vienodų žodžių kalnui, slėniui, upei, upeliui ir t. t. vadinti. Iš to galima padaryti išvada, kad protėvynė jų turėjusi gausiai. Bet daugiau dar — beveik visos indoeuropiečių kalbos šeimos turi pavadinimų marioms (lotyn. mare, air. muir, got. marei, liet. marios, slavų—море, sanskr. mīra), o žodis tam pavadinimui be abejojimo esąs kilęs iš kamieno mr = mirti. (sanskr. mar, lot. mors). Iš to paties kamieno kilęs sanskr. žodis marú — dykuma. Todel nesą abejojimo, kad indoeuropiečiai žinoję jūrą.

Ji buvusi matoma toli horizonte, į vakarus nuo protėvynės, ir buvusi atskirta nuo šiosios dykuma, kurios vardu ir pavadinę jūrą, kadangi jų vaidentuvėj ji susiliejanti su jūra. Kad jūra, tad ir tyruma, bu-

vusios vakarų pusėj, patvirtina panašumas lotynų—vastum=tyruma su germanų—westen=vakarai. Visa tai juo geriausia pabrėžia jo spėjimo teisingumą, kadangi tikrai į vakarus nuo Baktrijos buvusi Kaspijo jūra, atskirta nuo jos dykumų juosta. Šią išvadą sustiprina dar toji aplinkybė, kad, kaip jau buvo nurodyta, į pietų vakarus gyvenę graikai italai, į vakarus — keltai, į šiaurės vakarus — germanai litų slavai. Vadinas, tos tautos buvę arčiau už arijus prie jūros ir būdamos protėvynėj, jos turėjusios, taip tariant, arčiau su ja susisiekti. Taip ir buvo iš tikrųjų; tai patvirtinama tuo faktu, kad tų tautų kalbose išliko sráigės pavadinimas (gr. „ostreon", lot. „ostrea", vok. „auster", airių „oisridh", rusų „устрица").

Indoeuropiečiai pažinę auksą, sidabrą, geležį, varį, álvą ir šviną. Todel jų gimtinė, tur būti, buvusi turtinga mineralų. Tai sąlygai juo geriausiai atatinkanti Baktrija, per kurią teka aukso turintis Oksus, eina turtingi mineralų Belurtago ir Hindukušo kūbriai.

Indoeuropiečių kalba turėjusi vardą beržui ir kitiems gausingiems medžiams, lygiai ir miškui. Ir čia vėl išvada, kad jų gimtinėj buvę gausiai miškų. Tam vėl geriausia atatinkanti Baktrija.

Nors sanskritų kalba ir neturinti tų vardų kultiviruotiems augmenims ir vaisiams, kurie yra Europos kalbose, vis delto vokiečių „Apfel", lietuvių „obuolys", airių „uball" galima laikyti kilusiais iš a-phala. Sanskritų phala—vaisius. Pictétas laiko visa tai užtektina, kad galėtų pasakyti, jog indoeuropiečiai savo gimtinėj jau turėję kultiviruotų vaisinių medžių: kriaušių, obuolių, slyvų ir vynuogių. O gamtininkas De-Kondolier'as rašo, kad vaisinių medžių ir vynuogių gimtinė yra — Kaspijo jūros pietiniai pakrančiai ir Armėnija. Tos šalys juk gretimos su Baktrija. Be to, Kvintas Kurtius garbinąs Baktrijos (šiandien Chiva ir Buchara) gausumą vaisiais ir vyndaržiais, o jo žodžių teisingumą patvirtiną keliauninkai.

Indoeuropiečiai prieš išsiskirstydami vartoję visus žemės ūkio javus ir augmenis, kurie veisiami po šiai dienai, kaip, pav., kviečiai, miežiai ir tt.

Nors Lassenas įrodė, kad „java" reikią pripažinti seniausiu ir vieninteliu kultūros augalu, kuriuos dirbo indoeuropiečiai savo protėvynėj, tačiau jie jau žinojo kviečius; tą nuomonę mums tikrina pirmiausia tas, kad graikų „sîtos" atatinka sanskr. „sitaçimbika", „sitaçūka" arba „sîtya", gotų „hvaiteis" — sanskr. çvetaçunga, airių „arbha", lot. „robus" — sanskr. „arbha", airių „mann" — sanskr. „sumana", graik. „puros" — sanskr. „pūra" ir, pagaliau, rusų „пшеница" — sansk. „psâna". Indoeuropiečiai sėję dar miežius, kadangi sanskritų „yava" atatinka graikų „dzea", lietuvių „miežiai"—sanskr. „medhya", sen. aukšt. vokieč. „gersta" — sanskr. „grasta", graikų „krithé" — sanskr. *„çridha", lot. „hordeum" — sanskr. „hrdya" ir, pagaliau, kimrų „haidd" — sanskr. „sâdhu" ir t.t. To paties Kondoliero tvirtinimu kviečių gimtinė esanti sritis į pietus nuo Kaukazo, — Kaspijo pajūris, o, gal, net ir Persija. Vadinas, vėl arti Baktrijos.

Mes matom, kad kiekvienam „kviečių" ir „miežių" vardui, kuris tik yra indoeuropiečių kalbose, Pictétas rado atatinkamą vardą sanskritų kalboj. Reikia tik stebėtis del tokio sanskrito turtingumo, kurs

išlaikė tiek vienodos reikšmės žodžių. Bet dalykas tas, kad nei iš reikšmės nei iš kamieno tie žodžiai neturi nieko bendra su lyginamaisiais žodžiais, paimtais iš Europos kalbų; pav. pūra (gr. puros) turi kamieną par, reiškia sklindį, psâna (kviečiai) kam. psâ valgymas, hrdya (hordeum) — širdingas, malonus,sâdhu (haidd) — vedantis į tikslą, tikslus, „sumana" (mann) — gražus, malonus ir t. t.

Be to, Pictétas aiškina kai kurių javų, pav., sorų kilmę šiaip: šit atėję indoeuropiečiai į šalį, kur auga kažkoks augmuo. Žiūri — kažkas valgoma; „ka — rasa?" sušuko jie (ka Pictétas laiko kažkokiu klausiamuoju žodžiu ar žodelyčiu — kas tai, kokis ir t. t.) — — „kas per valgis" ir pavadino tą augalą karasa (sen. aukšt. vokiečių hirsi) = проco; atsitinka kažkas panašaus į biblijinį „manhu".

Proindoeuropiečių laikų fauna taip pat nurodanti į Baktriją. Ten ligi šių dienų išlikęs vilkas, lapė, šernas, opšrus, kiškis. Tų gyvulių vardai randami kiekvienoj indoeuropiečių kalbos šeimoj ir todel, be abejo, jie buvę ir pačioj indoeuropiečių kalboj; iš čia matyti, kad indoeuropiečiai pirmykštėj savo gimtinėj pažinę juos ir, gali būti, kad ne kartą juos medžioję; jie pažinę taip pat levą, kurio pavadinimas vienodas visoms kalboms. Be to, dar anot Kurtiaus, levas laikęsis ir Sogdianoj. Tigrį indoeuropiečiai taip pat pažinę, nors įrodyti to nesą galima.

Žinoma, su terminais Pictétas operuoja tokiu pat pasisekimu ir atsargumu, kaip mes matėm su javais.

Ten, kur Pictétas negalėjo daryti tokių sugretinimų, o išvada vis delto jam buvo reikalinga, jis stačiai tvirtino, kad buvę taip, kaip jam rodos, nors, žinoma, įrodyti tat negalima.

Pagaliau indoeuropiečiai, išskyrus asilą ir katę, apie kuriuos nieko tikra pasakyti nėra galima, pažinę visus namų gyvulius, kurių gimtinė, tur būti, esanti gretima su Baktrija. Apie tai kalba Linkas, nurodydamas į tai, kad naminiai gyvuliai nesvetimi buvę Midijai, ir Armėnijai, kur, galimas daiktas, ir po šiai dienai šuo gyvenąs kaip laukinis. Ir visiems kitiems gyvuliams tinkamesnės gimtinės nerasi. Nors ožka, avis yra kalnų gyvuliai, arklys — plačių lygumų — lankų, o bulius — didelių miškų, bet juk visos tos vietovės esančios gretimos su Baktrija; nors yra žinoma, kad arklio gimtinė yra sritis į rytus nuo Kaspijo jūros, tačiau jo spėjimui tat niekiek nekenkia, kadangi šalis, iš kur mes gavome kultūrą, turi būti nepaprastai plati. Juk tų pat pažiūrų esąs net Linkas, ir to visai užtenka.

Nei viena Pictéto išvada neturi rimtos mokslui reikšmės, kadangi neatsilaikys net prieš paviršutinę kritiką. Nežiūrint į tai, kad kalbėdamas apie mineralų, gyvulių ir augmenų pasaulį, Pictétas kreipia dėmesį tik į tokius reiškinius, kurie buvo naudingi jo spėjimams, rūpestingai nutylėdamas visa, kas priešinga, vis delto jo net tos rūšies argumentai tiek paviršutiniai, kad net nespecialistui tas puola akysna. Jo perlaisvas terminų sunaudojimas susilaukė pabarimo, tuojau jo knygai pasirodžius, net iš senos teorijos šalininkų tarpo. „Ob ein Wort alt ist oder neu, — sako Weber'is: — ob seine Existenz überhaupt gesichert und belegt ist, ob ferner die Bedeutung

eine ursprüngliche ist, oder ob sie sich auf irgend welchem, sei es bildlichem, symbolischem oder gar mythologischem Wege, erst im Laufe der drei Jahrtausende, welche die indische Literatur umfasst, gebildet hat, oder ob sie etwa gar bloss eine von den Scholiasten zur Erklärung erfundene ist, das alles kümmert Herrn Pictet nicht.“

Reikia čia pastebėti, kad Pictétas savo išvadose, kaip jau galėjome įsitikinti, kreipia daugiausia dėmesį į sanskritą, kiekvieno dėsnio nagrinėjimą pradėdamas nuo jo, ir tos kalbos srityj labiausia jaučia save „virtuosu“.

Ne mažiau griežtai pasmerkė jį O. Schraderis; „Gerade hier aber tritt uns derjenige Fehler der Pictetschen Methode entgegen, welcher die Resultate derselben fast von der ersten bis letzten Seite des Werkes in Frage stellt. Es ist dies die völlige Unberücksichtigung der historischen Entwicklung, die die Sanskritsprache, namentlich in der Bedeutungsentfaltung ihrer Wörter durchgemacht hat“.

Maža to, bet ir artimiausias jo pažiūrų šalininkas Mülleris, nagrinėdamas žodį mare padarė kaip tik priešingą išvadą: kad indoeuropiečiai nepažinę jūros. Mülleris čia negalėjo susilaikyti, nepasakęs savo neigiamo nusistatymo del Pictéto darbo, kuriam tačiau pripažįsta kai ką gera. Bet tų gerų pusių pagyrimas daugiau liečia patį Pictétą, kaipo asmenį, negu jo darbą. Jis liečia dideliausią Pictéto įsiskaitymą.

Dalykas toks, kad Pictétas pasirodo čia labai pažįstąs literatūrą ir gausingiausiomis citatomis, nurodymais, dedamomis ištraukomis, galima pasakyti, visai apsvaigina skaitytoją, kad jis susyk net tame nesusivokia.

Prie progos ne pro šalį bus pasakyti, kaip mano Pictétas apie kalbamųjų laikų indoeuropiečių kultūrinį stovį. Tas klausimas liečia mus ta prasme, kad nurodo staigaus ir be kliūčių indoeuropiečių išsiskirstymo priežastį. Jau iš aukščiau pasakyto galima buvo spėti, kad Pictétas labai aukštai stato indoeuropiečius kultūroj. Juk jie jau dirbę visus kultūrinius javus, tad turėjo žemės ūkį, gal, net pažino ir sodininkavimą, kadangi jie žinoję beveik visus vaisinius medžius. Mes matėm, kad indoeuropiečiai gerai pažinę auksą, sidabrą, varį ir t. t. Daugiau! Indoeuropiečiai, keliaudami iš Azijos Europon (taip pat Indijon ir Ėranan), buvę puikiausia ginkluoti nuo kojų ligi galvos, turėdami žalvario skydus, šalmus ir kardus. Taip gerai apsiginklavę todel be vargo nukariavę pasitiktas pakely ne indoeuropiečių tautas, kurių ginklai buvę seidokai ir vylyčios su akmeniniais, o, gal, ir kauliniais smailagaliais. Žinoma, ne indoeuropiečiai negalėję rimtai pasipriešinti taip aukštai kultūringai tautai, kokios buvo atskiros indoeuropiečių giminės. Tuo būdu pirmi indoeuropiečiai nukariautojai atnešę su savim ginklus ir mokėjimą vartoti metalus. Ši mintis buvo ne vieną kartą nuginčyta. Rezultatai, kurių pasiekė lingvistai, o taip gi ir archaiologai, parodė visai kitokią tikrenybę. Neliesiu čia to be galo įdomaus klausimo, kad be reikalo nenutolčiau nuo savo uždavinio, tik trumpai paminėsiu, kad paskiausiais vėlyvesniais tyrimais remiantis pasirodė, kad toje gady-

neje, apie kurią kalba Pictétas, galima padaryti tik tai, kad tauta, kalbėjusi indoeuropiečių kalba, pažino tik vieną gamtoj randamą varį, kurį, nemokėdama kalvio amato, vartojo kaipo papuošalą. Rodos šiais laikais kiekvienam apsišvietusiam žmogui žinoma, kad metalai pažinta ir imta vartoti palyginti gana nesenai, ir įvairiose vietose tas pažinimas ir vartojimas įvyko ne vienu laiku. Vargiai teisingi tie, kurie sako, kad apie metalus ir, lygiai, ginklus mes sužinoję iš rytų.

Nežiūrint į visus Pictéto darbo trūkumus, jis vis delto suvaidino žymų vaidmenį šio klausimo istorijoj ir jo darbas turėjo kurį laiką didelio pasisekimo, ypač ne lingvistų tarpe. Juk jame buvo surinktos, nors nieku neparemtos, visos pažiūros, kurias kada nors pareikšdavo Azijos hipotezės šalininkai. Del to, neatsižvelgiant į visus trūkumus, Pictéto teorija padarė didelę įtaką į mokslininkus. Jos šalininku pasisakė Schleicheris, kurio pažiūrą jau mes kartą matėm. Šį kartą, 1862 m., įžangoj į savo „Compendium", jis gan palaidai nusakė ankstybesnes savo pažiūras, padaręs, Pictéto įtakoj, nedidelių modifikacijų.

Jos gi šalininku, tarp daugybės kitų, netrukus pasisakė ir Justis. Savo darbe: „Ueber die Urzeit der Indogermanen. 1862", tais pačiais metais, kaip ir Schleicheris, ištisai priėme Pictéto teoriją ir pats nuo savęs ten nieko nauja neparašydamas, jis labai mikliai ir gražiai atpasakojo iš Pictéto knygos vietas, kuriose tasai vaizduoja palaimintas indoeuropiečių gadynės dienas.

Kaip karštą Pictéto šalininką tenka dar paminėti Mistelį. Bet jis ne visas Pictéto išvadas pripažįsta teisingomis ir ne sykį savo abejojimą pabrėžia. Taip, pasakysim, jis ginčijo levo esimą indoeuropiečių faunoje. Apie tai jis sako: Wir nehmen sonach an, die Arier hätten den Löwen nicht gekannt, brauchen aber deshalb doch nicht die Südgrenze der Urheimat der Arier noch höher hinaufzurücken, um uns nicht zu weit von Indien und Persien zu entfernen, sondern können sie unter den oben erwähnten Breitengraden östlich von Sogdiana belassen, in den Ostabhängen des Belurdag und Mustag, dem höchsten Teile Centralasiens, wohin sich Curtius Löwen nicht werden gewagt haben, so das den europäischen Stämmen, als sie nach Westen aufbrachen, Löwen nicht in der Ebene entgegentraten, die sie im Hochland nicht geschaut, ebenso den Persern, die nach Südwesten, und den Indern, die nach Süden abzogen". (Bericht. über Thätigkeit St. Gall. Nat - wis - schaft. Dess. 1866, 149 pusl.).

Visų talentingiausiu ir garsiausiu Pictéto šalininku pasirodė Maxas Mülleris. Jis būdamas, kaip jau ir anksčiau matėm, Azijos teorijos šalininku, daugiausia pasidarbavo teorijai apie indoeuropiečių kilimą iš Azijos apginti. Bet ir jis, kaip kiti, nerado galima priimti Pictéto teoriją visą ištisai. Su jo pažiūromis mes jau aukščiau esame susipažinę. Kartoti tai nematytume reikalo.

Smulkiau už kitus tą patį klausimą, kaip ir Pictétas, tik į jį prieidamas iš kitos pusės, gvildeno Muiras (Original Sanskrit texts, 1860—71).

Pradžioj jis tepasako maža originalaus, pakartodamas savo mintims paremti kitų rašytojų žodžius, tačiau toliau pasinaudoja daug naujų argumentų ir pasako originalių minčių. Jis surinko daugybę faktų, į kuriuos anksčiau niekas nekreipė akių, bet kurie aiškiai rodė, jog indiečiai yra kilę iš anapus Himalajų. Svarbiausiu, sakytume, įrodymu yra indų atsiminimuose apie pirmykštę jų šiaurės gimtinę žiemos (vėliau pakeistos rudeniu) vaidmuo, kurį ji vaidina metų laikų terminologijoj seniausiuose Rigvedos himnuose. Antru įrodymu Muiras laiko padavimą, į kurį jau atkreipė dėmesį Lassenas apie palaimintąją „Uttarakuravah" tautą, gyvenančią tolimoj šiaurėj. Toliau įrodymu gali būti indų atsiminimai apie jų šiaurės gimtinę toj Atharvavedos vietoj, kur kalbama apie gydomąją žolę „kúshta", kuri neva auganti antroj, t. y. šiaurinėj Himalajų pusėje. Toliau nurodymas apie nepaprastą šiaurės kalbų grynumą, kurs sutinkamas „Kaushitaki—brâhmanoje", taip pat patvirtina pasakytąją mintį. Visa tai, be abejojimo, galima pripažinti tiesa, ir galima pasakyti, kad tuo atveju Muiras neklysta. Bet iš to dar neseka, kad jeigu indai atėjo į Indiją iš anapus Himalajų, kad ir europiečiai turėjo ateiti Europon iš Viduriniosios Azijos. Jei laikytume Europą indų ir europiečių, kada jie gyveno dar draugėj, gimtine, tai Muiro dėsniai visai nenustoja savo vertės.

Toliau Muiras atmeta padavimą apie tvaną („çatapathabrâhmana") kaip neištesiantį kritikos, ypač lingvistikos atžvilgiu, todel tas padavimas neturi jokios reikšmės, rišant klausimą apie indoeuropiečių gimtinę.

Nagrinėdamas klausimą, dar anksčiau mokslininkų iškeltą, ar galima iš paminėtų zendavestos pirmoj fargardoj šešiolikos šalių, kurias viena po kitos turėjo apleisti ėranai, daryti išvadą apie pamažu vykusį apskritai indoeuropiečių ir ypač ėranų keliavimą ir apsigyvenimą, Muiras vėl tiktai sugretina įvairių mokslininkų, pav. Rhodės, Lasseno, pažiūras su pažiūromis Kieperto, Maxo Müllerio ir Spiegelio; su jomis mes iš dalies jau susipažinom.

Dabar visų pripažinta, kad archainis sanskrito ir zendo pobūdis yra iš to, kad abi tas kalbas mes pažįstam iš nepalyginamai senesnių rašto dokumentų, negu tas, su kuriomis mes jas lyginam. Jei palygintum vieną iš šių laikų tarmių, kilusių iš tų kalbų, su kita kuria nors dabartine Europos kalba, pav. lietuvių, ši pasirodytų kur kas senesnė. Todel sanskrito ar zendo kalbų senumas ryškėja iš to, kad neteisingai šiandienines kalbas lyginama su kalbomis, kurios prieš kelis tūkstančius metų jau nustojo gyvavusios.

Prieš Avestos padavimus, jei jau kreiptume daug dėmesio tokiems argumentams, galima paimti daugybę Europos tautų padavimų, kilusių tokioj pat žiloj senovėj, kurie tačiau rodo, kad tos tautos jau buvo Europos gyventojai. „Legenda apie Deukalioną —, sako J. Tailoras,—turi tiek pat daug, arba turi tiek pat maža reikšmės, kaip ir Avestos padavimai." „Baltijos jūrą lengvai galima pakeisti Aralo jūra" — sako Hirtas.

Geografinis indoeuropiečių centras yra šiandien Europoj, o ne Azijoj, ir taip buvo per visus istorinius laikus. Be to, radosi naujų mokslų, kurie, pasakytume, išgriovė iš pamatų senus lingvistų pro-

tavimus, paremtus spėjimo apie tai, kad žmogus palyginti gan nesenai atsiradęs, ir tradicinio tikėjimo, kad Azijoj buvusi žmonijos, tarp kitko ir jafetidų pradžia, su kuriais visai tolygino europiečius. Buvo spėjama, kad kada Azija buvusi prikimštinai apgyventa, kitos šalys buvę negyvenamos, ir tik nuolatinis kėlimasis iš Azijos apgyvendinęs ligi šiol tuščias vietas. Tik taip dalyką suprantant, negalima buvo paklausti, kur gi dingo pirmykščiai gyventojai tose šalyse, kurias apėmė jų įpėdiniai — indoeuropiečiai. Jeigu gi į tą klausimą būtų atsakyta, kad jie buvę išnaikinti, tai ar neturėjo kilti klausimas, kurs vėliau tikrai ir kilo: ar galėjo dykumų pilna vidurinė Azija išauginti tautą, kuri būtų galėjusi išnaikinti gausingas tautas, savo kely pasitinkamas.

Geologija ir antropologija įrodė, kad Europa buvo apgyventa, gal, dar prieš paskutinį ledų periodą, kurio pabaigą daktaras Krolis ir pr. Heike, remdamies astronominiais išskaičiavimais, nurodo prieš aštuoniasdešimt tūkstančių metų (Neumaier. Žemės istorija). Žymės, išsilikusios Dardanijoj, padarytos dar mamonto laikų medžiotojų ant užmuštų gyvulių kaulų (Niederle — Ankstyboji Europa), negali būti lyginamos su Avestos padavimais, kurie vos siekia atgal metų penkių — šešių tūkstančių. Lyginamoji archaiologija, lyg ir išsiskyrusi iš lyginamojo kalbų mokslo, veda mus į tai, kad indoeuropiečių šeimos Europos tautos kultūros aukštumu neprašoka tų žmonių, kurie paliko savo žymių neolitiniais laikais.

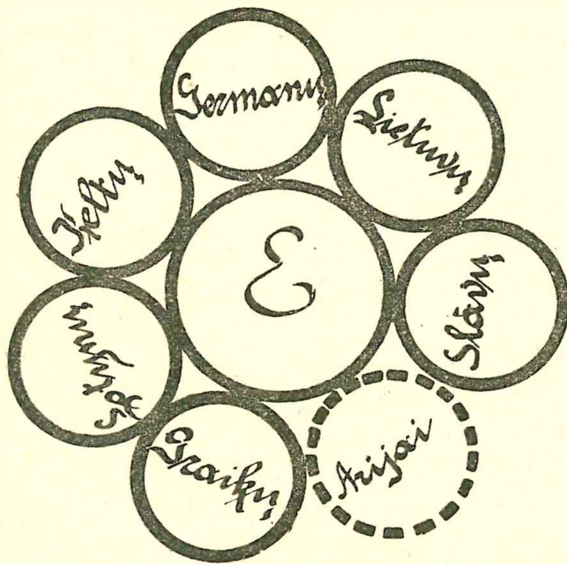
Iš kitos pusės kraniologija mus moko, kad žmonės, kalbantieji šiandien indoeuropiečių kalbomis, priklauso ne vienai rasei, bet daugeliui, ir kad tos šių dienų rasės yra autochtoninės, t. y. gyvena Europoj nuo neolitinių laikų.

Kai buvo pripažinta, kad Europa nuo taip senų laikų buvo gyvenama tų pačių rasių, kaip ir dabar, suprantama, visi protavimai apie didžiausias keliones iš Centralinės Azijos sugriuvo visiškai.

Vyriausiais naujo mokslo skelbėjais buvo tie, kurie išrado ir įrodė savo mokslą, bet į kurių mintis lingvistai pradžioj kreipė maža dėmesio, — būtent, antropologai. Bet dar daug anksčiau nei antropologai pasirodė su savo įdomiomis tuo klausimu išvadomis, pačioj lyginamojo kalbų mokslo srity atsirado mokslininkų, kurie smarkiai ėmė ginčyti Rhodės, Pictéto ir kitų pažiūras. Galima sakyti, kad pradžią tam padarė Lathamas savo turtingam ypatingais protavimais mokslo darbe: „Elements of comparative philology“ (1862), kur jis plačiau nusakė dar jo anksčiau pareikštą mintį įžangoj prie Tacito „Germania“, kad „pirmykštės indoeuropiečių gimtinės reikia ieškoti Europoj“, sakydamas, kad Azijos kilimo teorijos naudai nesą pasakyta nei vieno rimto argumento. Jis gi pats savo minčiai paremti pažymėjo visą eilę rimtų argumentų, kurie daugumoj ligi šių dienų dar nenustojo savo vertės. Jo argumentaciją galima suskirstyti į dvi rūšis: logikos arba, kitaip sakant, retorikos ir grynai mokslinę. Pirmos rūšies argumentacijos mes neliesim. Antroji gi mums ypač svarbi. Sisipažinkim su ja. Lietuvių kalba, anot Lathamo, labai analoginga su sanskrito ir ne mažiau, kaip ši archainga (sena). Ši ankštai surišta su slavų kalbomis, kurios vėl savo rėžtu nenutraukiamai surištos su germanų ir t. t. Iš čia dvi išvados: arba

vienas sanskritas atėjo iš Europos Azijon, arba keltų, germanų, lotynų, slavų, lietuvių, graikų kalbos atėjo iš Azijos Europon. Kas gi labiau tikra? Pirmutinis tikriau. „Vietoj įrodymų aš radau tylų susitarimą spėti, — sako Lathamas, — kad kadangi rytai, tur būt, yra ta šalis, kur bus arba visos žmonijos arba didesnės mūsų civilizacijos dalies gimtinė, tai ir visa pasauly yra kilę iš rytų. Bet čia, matomai, painiojami du skirtinu dalyku: pirmykštis žmonių apsigyvenimas įvairiose pasaulio šalyse ir tie antriniai apsistojimai, kuriais atėję iš Azijos lietuviai, slavai, germanai ir t. t.

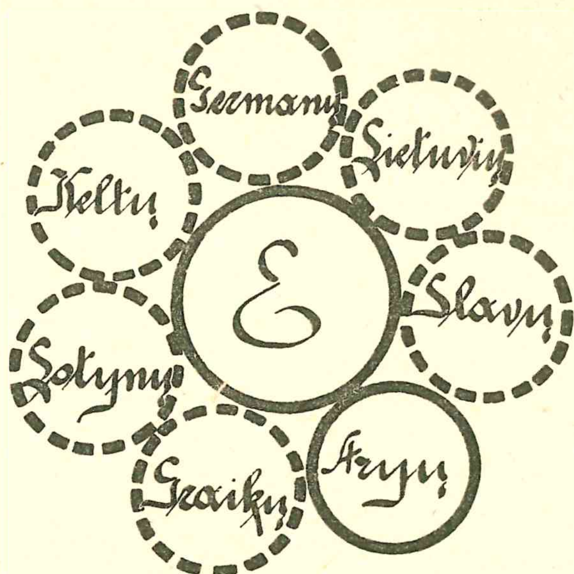
Toliau Lathamas samprotauja taip: mes randam indoeuropiečių masę, apgyvenusią plačius Europos plotus, ir tik nedidelę grupę Azijoj. Ar galima, kad didesnioji grupė atsiskirtų nuo mažesniosios? Juk mažesnioji šaka seka iš didesniosios, o ne antraip; tiek pat buvo pamato sakyti, kad germanai atėję iš Azijos, kiek manyti, kad anglų ropliai kilę iš Airijos. Jeigu Australijoj gyvena tik viena Kampbalių šeima, o Skotijoj yra tos pavardės visas klanas, tai kiekvienas veikiau sutiks, kad ta šeima bus emigravusi iš Skotijos Australijon, negu sakys, kad visas klanas išsikėlęs iš Australijos Skotijon, palikęs senoj savo gimtinėj tik vieną šeimą. Jeigu gi mes randam dvi indoeuropiečių grupes, vieną beveik vienalypę ir stangią, apgyvenusią nedidelį geografinį plotą, kitą, apgyvenusią plačias geografines teritorijas, sudarančią įvairias rasines skirtingas šakas, tai daug tiksliau pirmąją vesti iš antrosios, o ne atvirkščiai, kaip daro ankstybesnės mokyklos kalbininkai. Lathamo pažiūras galima šiaip pažymėti. Iš lingvistinio atžvilgio slavai artimai giminingi lietuviams, o lietuviai germanams, kaip įrodė dar Boppas, Zeusas ir kiti. Toliau, germanai — keltams, apie ką rašė Ebelis, Lotneris ir kiti. Ankštą šių giminingumą su lotynais įrodė Newtonas, Schleicheris ir kiti. Lotynų gi ir graikų kalbų giminingumą įrodė Momsenas, Kurtius, Schleicheris ir kiti. Daugybės gi mokslininkų tokis pat giminingumas buvo įrodytas pirmiausia tarp graikų ir sanskrito ir antra—tarp sanskrito ir slavų per zendą. Šmidtas įrodė, jog nesą kryžminių ryšių, bent tokių, kad kliudytų Lathamo teoriją pažymėti taip: (Pav. 5).

Pav. 5.

Tuo būdu mes matom, kad indoeuropiečių tautos sudaro aplinkinę grandinę, kurioj trūksta vienos grandies, ir ją randam Azijoj. Iš čia galimos dvi hipotezės: arba visos indoeuropiečių

kalbos radosi Europoj apie centrą E, ir viena tų kalbų, sudarančių ištisą grandinę, išsiskyrusi ir išsikėlusi Azijon, arba visos kalbos atsiradusios apie centrą E (Pav. 6) bet atsiskyrusios nuo vienos, išėjusios Europon ir ten sustojusios tokia pat tvarka, kokioj buvusios Azijoj. Kas iš dviejų labiau galima—nereikalauja atsakymo.

Pav. 6.

Negalima manyti, kad būtų šešios didelės tautos, apie kurias nėra jokio pamato sakyti, kad jos kada nors emigravusios, o kurių padavimai, atvirkščiai, sako, kad jos būtent visad ir nuolat buvusios tose pačiose vietose, kaip ir dabar, — o tvirtinti tuo pat metu, kad arčiau ar stačiai pirmykštėj gimtinėj palikusi viena ne visai didelė tauta, apie kurią žinom, kad ji ne labai tolimoj praeity dar buvo tvirtai neapsistojusi, bet klaidžiojanti, turinti tų klaidžiojimų atminimų net raštu fiksuotų žiloj senovėj padavimų.

Tuo būdu matom, kad Lathamo įrodymai, kuriuos mes čia patiekėm, labai gilūs ir pamatuoti, tačiau, nežiūrint to, jo balsas ilgokai, beveik penkiolika metų, buvo niekieno neišgirstas. Hipotezė apie indoeuropiečių kilimą iš Azijos tiek įsistiprino, kad nei vienas jos šalininkų nelaikė reikalingu atsakinėti į „ekscentritetiko" priekaištus, kurs stojo prieš jos viešpatavimą.

Tačiau po keletos metų taip pat stiprių abejojimų del tos „azijatiškos" teorijos teisingumo pareiškė ir kitas filologas — pr. Whitney (Language and the study of language 1867). Jis pirmas stojo prieš visų priimtą dėsnį, kad Avestos padavimai turi kurios nors reikšmės, galinčios nurodyti indoeuropiečių keliavimo krypsnį, apie kurį keliavimą nei kalba, nei istorija, nei kitų tautų padavimai neduoda jokių nurodymų. Tokį mintijimą jis vadina stačiai nesuprantamu, neįmanomu. Bet kol kas Whitney tuo pareiškimu ir pasitenkina, jei neminėsim kelių vikrių pašaipos žodžių, pasakytų Müllerio ir kitų, senos hipotezės teorijos šalininkų, adresu. Abejodamas del rimtumo argumentų, kartojamų Azijos hipotezei įrodyti, jis nenorėjo ar negalėjo suteikti jokių įrodymų priešingų pažiūrų naudai.

Bet sekantis naujos teorijos šalininkas nepasitenkino vien skeptinga pažiūra į senąją teoriją. 1868 m. įžangoj prie pirmojo Ficko žodyno leidimo (Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen) Benfeyjus pasirodė tiek pat griežtas Europos hipotezės

šalininkas, kiek jis buvo senosios priešininkas. Čia jis pasirodė pirmas, kaip Hoopsas sako, lingvistinės paleontologijos [1]) iniciatorius, kadangi jis pirmas įrodinėjo, kad bendrą indoeuropiečių žodyną tyrinėjant, ko gera, galima rasti kiekvienos tautos pirmykštę gimtinę. Benfeyjus griežčiausiu būdu stoja prieš Aziją už Europą. Ačiū dideliems geologiniems - antropologiniems išradimams, įvykusiems tarp 1860—1861 m., pav.: Sommos titnago įrankių, Danijos virtuvės liekanų, ežerų trobesių Šveicarijoj, grotų — Aquitanijoj ir kitų, buvo įrodyta, kad Europa buvusi nuolat gyvenama, imant nuo pačių seniausiųjų laikų. Benfeyjus čia vėl buvo kaip ir iniciatorius, kadangi čia vėl jis pirmas atkreipė akį į tai, kad vaisiai, pasiektieji lyginamojo kalbų mokslo, turi būti patikrinti ir palyginti su tokiais pat kitų mokslų rezultatais, kaip geologijos, archaiologijos, antropologijos ir etnologijos. Remdamasis tais naujais faktais, Benfeyjus tikrai galėjo pasakyti, jog kadangi: Seitdem es durch die geologischen Untersuchungen feststeht, das Europa seit undenkbaren Zeiten der Wohnsitz von Menschen war, zerfallen alle Gründe, welche man bisher für die Einwanderung der Indogermanen (indoeuropiečių) von Asien aus geltend gemacht hat, und die wesentlich auf den mit unserer frühsten Bildung uns eingeprägten Vorurteilen beruhen, in Nichts (ibid). Tas faktas, kad vilko, meškos ir kai kurių medžių, kaip būkas ir beržas, atatinkamų vidutiniam klimatui, ypač Europai, vardai sutinkami visose indoeuropiečių kalbose, ir atvirkščiai, tas faktas, kad pirmykštė Indijos fauna neturi vardų tokiems plėšriesiems, kaip levas ir tigris ir taip paprastam arijų kinkomam gyvuliui, kaip kupranugaris, griežtai kalba už Europą prieš Aziją. Graikai vadino levą žodžiu, kurio kamienas neabejojamai buvo semitų kilmės (léon = žydų laish), indai gi vadina žodžiu „simha“, kurs iš šaknies nėra indoeuropiškas. Iš to seka išvada, kad „nei indai, nei graikai nežinoję levo, kada kalbėję pirmykšte kalba, o pažino jį vėliau, jau išsiskirstę į visas šalis, ir paliko, tur būt, jam tą vardą, kurį girdėjo ne nuo indogermanų tautų“ (ibid).

Toliau Benfeyjus, greta pažadėjimo smulkiai panagrinėti klausimą apie pirmykštę indoeuropiečių gimtinę, greta čia pat paduoto trumpo pranešimo, kad pirmykštė gimtinė, anot jo, buvusi sritis, beveik gretima su Azija, nieko daugiau, rodos, nepasakė. Indoeuropiečių gimtinę jis nurodo į šiaurę nuo Juodųjų marių, nuo Dunojaus žiočių ligi Kaspijo marių. Kaspijo ir Aralo marių pakrančių druskinėmis balomis gausumas paaiškinąs tą faktą, kad indoeuropiečiai žinoję druską (ibid).

Vos Benfeyjaus priešininkai atsipeikėjo nuo suteikto jiems smūgio, kaip po Benfeyjaus pasirodė su visa naujų Europos naudai įrodymų ir Azijos hipotezės griovimo argumentų eile kitas mokslininkas, būtent Geigeris (Ueber die Ursitze der Indogermanen. 1870. Zur Entwicklungsgeschichte der Menschheit. 1871). Jo įrodymai ne be reikšmės, nors išvados jo kitokios, negu Benfeyjaus, ir vis delto jie sutinka del vieno, kad indoeuropiečių gimtinė yra ne Azija, bet Europa. Kaip

---

[1]) Tą vardą pirmas pavartojo Pictétas.

į pirmykštę gimtinę, jis nurodinėjo į Germaniją, t. y. į Germanijos lygumą. Svarbiausieji jo argumentai paimti iš augmenijos, daugiausia iš miškų medžių pavadinimų. Be eglės, gluosnio, alksnio, uosio ir lazdyno didžiausios reikšmės turi, būdami vienodo vardo visose indoeuropiečių kalbose, trys medžiai: beržas (sanskr. bhûrja, liet. beržas, rusų береза, vokiečių Birke), būkas (lot. fagus, graikų fēgós — ąžuolas, vok. Buche, angl. beech) ir ąžuolas (sanskr. dru, gotų triu (tikriau medis), graik. drus, sen. air. daur). Ypač didelės reikšmės turi pirmykštei gimtinei rasti būko vardas, kurio gimtinę reikia ieškoti į vakarus nuo Baltijos pajūrio srities, kadangi: „Die Buche um den Anfang der christlichen Zeitrechnuug Holland und England (Caesar Comm. de bello Gallic. CV. 12.) noch nicht erreicht hatte, und in der indogermanische Urzeit wahrscheinlich noch weit weniger nördlich gekommen war, so müssen wir wohl bis in die unbestrittene alte Region dieses Baumes nach Süden hinaufschreiten, was für Deutschland etwa bis zum Thüringerwalde führen würde." (Geiger. Zur Entw. etc. 136 pusl.).

Graikų „fēgós" — ąžuolas lingvistiškai vienos reikšmės su lotynų — „fagus", anglų „beech". Iš to Geigeris daro išvadą, kad graikai, atėję iš šalies, kur augę būkai, į šalį, kur jų nebuvę, bet užtat gausiai augę ąžuolų, duodančių beveik tokių pat valgomų vaisių, būko vardu pavadino ąžuolą, charakterizuojantį naujos gimtinės miškus, kaip būkas charakterizuodavo senosios. Prie progos reikia dar du dalyku paminėti, kaip man rodos, patvirtinančiu Geigerio minties teisingumą apie graikų atkeliavimą. Būkas neauga į pietus nuo Dodonos miesto, esančio Epire. Į čia atveda mus patys seniausieji padavimai, kaip į šventą graikų vietovę, kur pirmieji žinčiai meldėsi to medžio lapų šlamesy. Tas faktas galima paaiškint tuo, kad ir graikai ėję į Eladą per Epiro lygumas. Kitas faktas yra, pasakytume, grynai retorinis, tačiau taip pat turi kai kurios mokslo reikšmės. Būtent, graikai, gyvenantieji pietų šaly, kur šiandien, o ir istoriniais laikais, vyravo tipai tamsūs, išlaikė estetinius grožio supratimus kaip tik atatinkamus šiauriečiams. Jų gražieji dievai turi šiaurės žymių. Visi jie „skaistveidžiai", „šviesplaukiai", „mėlynakiai" ir t. t. Šiandien žinoma, iš kur kilą graikų mitai, ir mes gerai žinom, kad iš rytų graikai gauti tų charakteringų dievams žymių, kurių jie jiems teikė, negalėjo.

Bet Geigeris neatkreipė akių į tą faktą, kad atatinkamo žodžiui „būkas" nėra kitose indoeuropiečių kalbose, į ką nurodė dar Erikas; kurs todel laikė vertesniu daiktu iš to žodžio spręsti tiktai apie europiečių gimtinę.

Čia pastebėsiu, kadangi toliau tatai turės kai kurios reikšmės, kad lietuviai ir slavai taip pat neturi vardo „būkas" (būkas ir букъ paimti iš vokiečių kalbos).

Toliau indoeuropiečiai turėję gyventi šaltoj šiaurės srity, kadangi beržo vardas, kaip jau matėm, bendras visoms indoeuropiečių kalboms. Kad indoeuropiečiai kilę Europoj, už tai kalba ir tas dalykas, kad vieninteliai javai, kuriuos indoeuropiečiai, būdami draugėj, dirbę, buvo: miežiai ir rugiai. Šio paskutinio javo dirbimas įrodo vienodą to javo vardą beveik pas visus indoeuropiečius (aukšt. vok. „rokko", prūsų

„rugis", lietuvių „rugiai", rusų — рожь ir kiti). Tie žodžiai, kaip įrodė Grimmas ir Pictétas, tolygūs su sanskr. „vrīhi", kuris pirmiau reiškė, tur buti, ne ryžius, o rugius. Tuo įrodymu gali būti tas pats šiaurės Europos kalbų vienodumas, lygiai ir trakų kalbõs „vridza". Su „vrīhi" tuo būdu atsitiko tas pat indams, kas yra atsitikę graikams su žodžių „fēgós".

Šalies, kur auga rugiai ir miežiai ir neauga kviečiai, galima ieškoti tiktai šiaurės Europoj.

Geigerio hipotezės naudai, jo paties žodžiais, pasisako ir tas dalykas, kad indoeuropiečių kalbos turi vienodus vardus pavasariui, vasarai ir žiemai, bet neturi jo rudeniui. Gi Tacitas savo „Germania" sako: „hiems et ver et aestas intellectum ac vocabula habent, autumni perinde nomen ac bona ignorantur".

Todel indoeuropiečių gimtinė, jei nebuvo Tacito Germanija, tai jau vis delto šalis, panaši į ją savo temperatūra.

Fauna buvo taip pat šiaurės. Indoeuropiečiai gyveno toli nuo jūros, kadangi jie neturi bendro vardo nei druskai, nei austrėms, nei burėms ir nei vienai žuvų rūšiai. Apie jūrą jie tik girdėję.

Pabaigoj pastebėsim, kad šviesiausias vokiečių plaukas, pripažįstamas kaipo viena indoeuropiečio ypatybių, taip pat patvirtina jo teoriją. Tokia, bendrai imant, Geigerio pažiūra. Jo, kaip ir daugumos to laiko kalbininkų, klaida buvo ta, kad jie visai nematė skirtumo tarp lingvistinės ir fizinės rasės.

Be to, reikia pastebėti, kad apie kultūrinį indoeuropiečių ūgį Geigeris kalbėjo visai neaiškiai, stačiai painiojos. Vienoj vietoj jis kalba, kad ta tauta buvusi gan aukštos kultūros, turėjusi net valstybinę organizaciją, kitoj vietoj tvirtina, kad tai buvusi tauta stačiokiška ir net laukinė.

Benfeyjaus ir Geigerio įrodymus objektingai sugrupavo į vienetą Lagus, nieko nauja nepridėdamas.

Beveik tuo pačiu metu buvo išleista originalių minčių ir nurodymų pilna Kuno talentinga knyga, pavadinta: „Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde. 1871." Joj Kuno pasakė niekieno anksčiau nepaliestą, nors ji pati akis dūrė, — mintį, kad pirmykščiai indoeuropiečiai nebuvę nedidelė giminė, o buvę gausinga keliaujanti tauta, apėmusi didžiausius plotus. Ligi tos minties jį atvedė tikrai savaiminga ir originali pažiūra į indoeuropiečių šeimos kalbų pradžią ir jų giminingumą, pažiūra, kurios ligi šiol niekas nebuvo palietęs. Jis aiškina indoeuropiečių kalbų giminingumą ne tuo, kad jos turi vieną bendrą pradžią, atsiradę iš vienos pirmykštės kalbos. Taip buvo aiškinama ligi jo. Gi jis, atvirkščiai, mano, kad pačioj pradžioj vienam plačiam ir vienodam plote atsiradę keletas tarmių, kurios pačioj pradžioj buvusios skirtingos, tik kiek tarpusavy panašios. Gilūs tarp kalbų skirtingumai paeiną ne „nuo pasikeitimo ankstybesnio panašumo bei tapatybės, o iš savarankių tos pačios klasės rūšių." Taip suprantamos pirmykštės indoeuropiečių kalbos gramatinės sistemos pribrendimas turėjęs įvykti per ilgus ilgiausius amžius ir galėjęs susidaryti tiktai del geografinės padėties, o tam reikalinga buvę, pirmiausia, didelis, juo didesnis geografijos ir klimato atžvilgiu, vienodas plotas, kurio vidury nebūtų jokių kliūčių

susisiekti tam plote gyvenantiems žmonėms. Tik tokiam plote galėjusi rastis ir išaugti vieno tipo tauta. O tokis plotas mūsų planetoj esąs tiktai vienas — tai Didžioji Europos Lyguma, apimanti beveik visą Rusiją, šiaurės Vokietiją ir vakarų Prancūziją, t. y. didžiausią šalį nuo Uralo ligi Atlantikos vandenyno tarp 45⁰ ir 60⁰. Toj lygumoj gyvenimo sąlygos ne visai lengvos ir ne perdaug sunkios, kad būtų kliudę išaugti tokiai energingai rasei, kaip indoeuropiečiai. Tam plote gyvena lietuviai, slavai, germanai, keltai, kurie ir yra tų šalių, kurias jie dabar turi apgyvenę, pirmykščiai gyventojai. Elinų (Hellenų) gimtinės, jų pačių padavimų ir rašytojų nurodymais, reikią ieškoti taip pat šiaurėj ir, be to, kaimynystėj su lietuviais, į ką nurodo artima lietuvių ir graikų kalbų giminybė. Reikia čia pastebėti, kad į lietuvių ir graikų kalbų gimininguma daugelis žiūri labai skeptingai.

„Ist nämlich die Urheimat, — tęsia toliau Kuno — des Volkes und der Sprache der Indogermanen wirklich das Tiefland und das niedrige Gebirgsland von Mittel- und Osteuropa, sind Sprache und Volk dort entstanden, so müssen sich zahlreiche Berührungspunkte zeigen zwischen dem indogermanischen und dem ihm unmittelbar benachbarten finnischen Sprachstamme.“ (Ibid. 50 pusl.).

Ir tikrai Kuno nurodo į visą eilę esamų sutapimų suomių ir indogermanų kalbose tarp skaitvardžių, įvardžių ir žodžių, reiškiančių šeimos santykius. Visus tuos sutapimus Kuno laiko ne pasisavinimu, o bendra abejų kalbų grupių savybe jų susidūrimo metu. Tat rodo ir į tai, kad pačioj pradžioj suomiai ir indoeuropiečiai buvę tautos kaimyningos. O jei taip, tai nejaugi nebus nesąmonė sakyti, kad suomiai ir indoeuropiečiai atėję iš Azijos Europon drauge. Juk daug logingiau ir tikriau spėti, kad indoeuropiečių plūdimas ėjęs ne iš Ėrano į pietų rytų Rusiją, o kaip tik atvirkščiai.

Be to, kaipo Kuno nuopelną, reikia pripažinti tą faktą, kad jis pirmas iškėlė nuomonę, kurią šiandien niekas neginčys, būtent, mintį, kad kalbos vartojimas kokiam nors plote dar nereiškiąs, kad ir ta pati rasė ten turinti gyventi. Mintis labai paprasta, bet del jos buvo padaryta tiek daug klaidų. Indoeuropiečių šeimos kalbų atsiradimas įvairiose vietose, anot jo, galėjęs vykti daugiausia per užkariavimus ir įterpimą į savo tarpą silpnesnių ir mažiau energingų giminių, žodžiu, visų tų giminių, kurios susidurdamos su indoeuropiečiais, kuo nors buvo už juos menkesnės. Savo tai pažiūrai patvirtinti jis nurodo, pav. į Prancūziją, Hispaniją, Rumuniją, kurių gyventojai kalbos atžvilgiu yra lotynų rasės, tuo metu, kai mes žinom, jog jie teturi labai maža, o, gal, ir visai neturi lotynų kraujo. Ta lotynizacija įvyko todel, kad del kultūrinio ir politinio pasidavimo vietos kalbos leido savo vietą neolotynų, o vėliau ir visai šių buvo išstumtos. Kokie gali būti gilūs ryšiai — sako Kuno — tarp teutonų ir indų, tarp keltų ir persų, tarp rusų ir hispanų? O juk tos tautos kalba kalbomis, kurias mes įterpiam į vieną indoeuropiečių kalbų šeimą.

Tos šeimos kalbų ėjimą į pietus ir rytus galima paaiškinti nukariavimais arba nuolatiniu indoeuropiečių civilizacijos ėjimu į kaimynų — pietų ir rytų — gimines, ir niekas tuo būdu nekliudo laikyti šiaurės Europos lygumą indoeuropiečių gimtine.

Kuno toliau pareiškia gana svarbią išvadoje mintį, kurią išvystė kitas autorius, kad indoeuropiečių kalbų skirtumą reikia aiškinti ne vien ju geografiniu išsiplėtimu ir atstumu kits nuo kito, bet ir tuo, kad nukariautosios giminės ne vienu metu pasisavinę indoeuropiečių kalbą. Kiekviena, pasisavinusi indoeuropiečių šeimos kalbą, tautelė įnešė į pastarąją pirmykštės savo kalbos kai kurias ypatybes, kas, gali būti, davė pradžią atskiroms tarmėms, išsivysčiusioms paskui į atskiras kalbas.

Jei sakysime, kad klausimas apie indoeuropiečių gimtinę tuo dar nėra išspręstas, tai rodos, kad iš visų mūsų paminėtų autorių Kuno yra arčiausias teisybei. Lingvistinė paleontologija, kraniologija, lygiai ir archaiologija labiau patvirtino jo hipotezę, negu kitų. Galima pasakyti, kad Kuno pažiūra į indoeuropiečių gimtinę šiandien, maža kur pataisyta ir argumentuojama, be abejojimo, truputį kitaip, vyrauja tarp visų kitų.

V.

Visi tie Europos hipotezės šalininkų įrodymai, kuriuos mes matėm ankstybesniame skyriuje, ne juokais sujudino ramiai miegojusius savo lauruose senosios Azijos hipotezės šalininkus; jų pažiūrų visuotinas viešpatavimas dabar smarkiai buvo iš pamatų išjudintas. Azijos hipotezės šalininkai jau negalėjo nekreipti dėmesio į priešus. Ir šit jai apginti kįla jie vienas po kito.

Beveik pirmutinis stojo Fikas, kurs pirmam savo žodyno leidime neprotestavo prieš Benfeyjaus pastabą. Antram gi leidime jis nukelia mūsų gimtinę į plačiąsias Turano lygumas „tarp Uralo, Boloro ir Hindukušo“. Toliau, gana neaiškia forma, seka genealoginio medžio narių išskirstymas, ir europiečiams skiriama vieta beveik vidurinėj Europos daly, į vakarus nuo linijos Karaliaučius — Krimas, kadangi jie pažinę būką. Tuo būdu Fikas stojosi neaiškioj pozicijoj tarp dviejų bekovojančių hipotezių. Jis, taip sakant, stovėjo viena koja Azijoj, kita — Europoj. Fikas, be abejo, buvo naujos teorijos įtakoj, prieš kurios argumentus jis neturėjo nieko pasakyti ir todel praeina pro juos patylomis, nors tuo pat metu negali atsisakyti nuo senųjų pažiūrų.

Bet visai kitoj dvasioj pasirodė Höferis (Die Heimat der Indogermanischen Urvolkes). Jo mokslo darbas gana karingas, bet, be mokėjimo aštriai polemizuoti parodymo, kitos reikšmės neturi, nes nesugriauna nei vieno priešininkų argumento, o vienintelis senai hipotezei apginti įrodymas pasirodė jau senai sugriautas. Skaitydamas tą darbą, negali gauti kitokio įspūdžio, kaip tik tai, kad, neigdamas priešininką, autorius nerado reikalo pažinti, kaip tas priešininkas žiūri į klausimą, kadangi nagrinėdamas jo argumentus, žinoma, gana paviršutinai ir tuo pat metu iškreipdamas jų esmę, Höferis nerado nieko kita pasakyti, kaip tik tai, kad naujam moksle negalima esą matyti nieko kita, kaip tik norą kreipti antru galu kiekvieną mokslo mintį, nors ir del įvairumo ir savo jėgoms išmėginti. Indoeuropiečių šeimos kilimas iš Azijos įrodomas jau tuo, kad sanskritas ir zendas išlaikę seniausias formas ir todel tos tautos, be abejojimo, esančios arčiausios už visas kitas prie gimtinės.

Bet, kaip jau mes matėm, tą įrodymą Whitneyas sugriovė jau 1867 m., nurodęs į tai, kad zendas ir sanskritas išlaikę formas senesnes, pav., neg lietuvių ar airių kalbos tiktai todel, kad mes jas pažįstam iš nepalyginamai senesnių šaltinių. Pasakyto nėra reikalo kartoti. Gi del nuomonės, kad toji tauta esanti arčiau prie gimtinės, kuri išlaikiusi senesnes formas, galima nurodyti į tai, kad armėnų kalba esanti daug arčiau prie neva gimtinės kaip lietuvių, tačiau daug daugiau pakitėjo, negu lietuvių. Į Whitneyo argumentą Höferis nerado reikalo atsakyti.

Trečiasis iš eilės gali būti Carl Pauli (Die Benennung des Löwen bei den Indogermanen, 1873). Jis, tiesa, niekur aiškiai nepasisakė nei už vieną, nei už kitą teoriją, bet jo norus nesunku įspėti. Jis stojo prieš tą mintį, kuri ne kartą buvo lingvistų kartojama ir ypačiai pabrėžiama Europos teorijos šalininkų, kad levas nebuvęs žinomas indoeuropiečių faunai, kad net ir pats vardas be abejojimo esąs skolytas. Visi manė, kad žydų „lajiš" perėjo į graikus kaipo līs, iš čia léôn. Nuo graikų pasisavinę romėnai — leo(n). Litų slavų (levas — львъ) esąs kilęs iš romėnų „leo" — pasisavinimo keliu, germanams padedant (sen. vok. aukšt. „lewo"). Taip manė Benfeyjus, o paskui jį beveik ir visi. Tas dalykas buvo vienas vyriausių argumentų prieš Azijos hipotezę. Gi Paulis visus tuos vardo nukrypimus išveda iš pamatinių pirmykščių formų, kurių rado keletą, pav. „laivant", „laivantja" ir kit. Gi tas formas vėl išveda iš pirmykštės praetninės formos „līv" = rausvai geltonas (livor, lividus etc.), įrodinėdamas, kad toji forma esanti, matyti, pirmiausia, iš graikų „līs", antra, iš lietuvių „liūtas", kuri taip santykiuoja su forma *līv*, kaip forma siūtas su forma *sīv*. Ir tik todel, kad tas kamienas esąs praetninis, pirmykštis indoeuropiečių kalboj, visos jo formos šiandien yra ne vienodos. Bet jeigu dar pavyktų visas tas formas suvesti į vieną „laiva', būtų neabejotina, kad pirmykštė indoeuropiečių fauna turėjusi levą. Į tai Penka atkerta, kad Europos šalininkų uždavinys tuo būdu suvedamas į tai, kad galėtų įrodyti, jog Europoj seniausiais laikais buvę levų. Apie tai gi labai aiškiai sako Herodotas (kn. VII, sk. 125) [1]).

Bet ir be to Paulio dėsniai labai silpni. Beveik į visus jo argumentacijos punktus buvo atsakyta. Pav. Brückneris (Die slawischen Fremdwörter im Litauischen, 1877) įrodinėjo, kad lietuvių liūtas nėra visai savarankus, o pasisavintas iš gudų лютый, lygiai kaip ir lietuvių levas iš lenkų lew. Tiesa, Brückneris labai dažnai prieš lietuvių kalbą nusideda ir, kaip man rodos, remtis juo ištisai negalima. Prieš Brücknerio išvadas galima tai pasakyti, kad žodis liūtas — levas nepažįstamas yra dzūkų tarmei, kaimynei su gudais ir lenkais, o žinomas tik žemaičiams, kurie visai nei su gudų, nei su lenkų kalba tiesioginai nesusisiekia. At-

---

[1]) Geologijos tyrinėjimai įrodė, kad neolitinės epochos metu rytų Europoj buvę dviejų rūšių levų: 1) urvinis levas, labai gausus ir 2) paprastasis levas, pavadintas „asiaticus" (Neum. — Žemės istorija").

virkščiai, dzūkams ir šiauriečiams žinomas tiktai žodis — Ievas [1]. Kitą argumentą galima rasti Ebelio knygoj, kurs dideliu tikrumu įrodė, kad keltų Ievo vardas paimtas iš lotynų.

Labai jau norėtum tikėti del nepaprastai vienodų kamienų graikų ir lotynų kalbose (leont — leon), kad romėnai paėmė šį žodį iš graikų.

Tuo būdu matom, kad Paulis mažai patarnavo Azijos hipotezei, o ir pačios jo išvados buvo gana silpnos, ką pastebėjo net toks kietas Azijos teorijos šalininkas, kaip Volzogenas, kurs indoeuropiečius pasodino stačiai Indijoje ir tai vien remdamasis mitu apie Indros kovą prieš Vritrą ir ugninius drakonus, kurie pasisavino melžiamąsias Indros karves. Bet remiantis taip netvirtomis kombinacijomis, kaip gretinimas įvairių mitų, tiesa, gretinimas ne be originalių minčių, kurti tokią hipotezę, prieš kurią kalba visa, o už ją — niekas, man rodos, labai rizikinga, ir todel nelaikau reikalinga čia apie tai plačiau kalbėti.

Bet svarbiausiu senos hipotezės gynėju be abejo yra Hehnas. Pirmas žingsnis toj srity yra jo traktatas apie druską. Hehnas, įrodęs, kad druskos pavadinimo vienodumas apimąs ne visas indoeuropiečių kalbas, o tik europiečių; tuo remdamasis daro išvadą, kad indoeuropiečiai savo gimtinėj nepažinę druskos ir sužinoję apie ją tik vėliau, pasiekę savo kelionėje į Europą gausias druska Aralo ir Kaspijo jūrą, balas ir ežerus. Kaip jis vaizduoja tą tautų keliavimą, geriausia pasakys jo paties žodžiai. Atpasakojimu galima sugadinti tą poetingąjį vaizdelį, kurį taip dailiai parašė mums Hehnas: „Die Wanderung führte von der Aralokaspischen Niederung auf dem von der Natur selbst für alle Zeiten vorgezeichneten Völkerwege durch die südrussischen Steppen, wo gegen Nordwesten dichter Fichtenwald, an den Abhängen der Karpathen üppige undurchdringliche Laubwaldung begann. Hier, wo das Gebirge sich vorlagerte, trat eine Zweiteilung ein: am Schwarzen Meer, an der Niederdonau, wo das Weideland sich fortsetzte, drängten die Scharen weiter, aus denen später Pelasger — Hellenen und Italer, Thraker und Illyrier wurden; weiter in das heutige Polen, an das Baltische Meer, durch die ungeheure Ebene, die sich bis Holland fortsetzt, verbreiteten sich die nachmaligen Kelten, die auch über den Kanal zu den britischen Inseln übersetzten, die nachmaligen Germanen, die über Belt und Sund auch Skandinavien erreichten, lendich die Litauer und Slaven, die letzten Nachzügler, die dem Trennungspunkt am nächsten verblieben. Im Rücken der Fortgezogen ergoss sich nun auf den freigewordenen unermesslichen Flächen der Iranische Strom von den Massageten und Saken bis zu den Sarmaten und Scythen, den Jazygen und Alanen, indes südlich vom Kaspichen Meer nach Kleinasien zu ein anderer Arm dieser iranischen Flut die kompakte semitische Masse sprengte, ihre grössere Hälfte südlich liess und in einzelnen Ausläufern bis an die Propontis und das Aegäische Meer gelangte.“ (Ibid. 21 pusl.)

[1]) Toliau tas dalykas, kaip iš Basanavičiaus tyrimų pasirodė, kad lietuvių sakmėse yra Ievo pataitės vardas liaitė (leitė), kurios formos jokiu būdu nepritaikysi gudų žodžiui ЛЮТЫЙ, nurodo į tai, kad lietuvių, tad ir indoeuropiečių pirmykštėj faunoj buvo žinomas Ievas (Lietuvių Tauta Nr. 1).

Bet mes matom, kad visa, kas Hehno pasakyta, buvo sutinkama ir anksčiau. Pas Hehną ta pati tvarka, tie patys metodai, tie patys argumentai, kurie vartojami kuone nuo Adelungo. Apie visa tai galima tik tiek pasakyti, kad visi išvardytieji kada nors nuo Adelungo laikų argumentai surinkti Hehno. Ir tiek. Nieko nauja nuo savęs senos hipotezės naudai pridėti jis negalėjo, išskiriant karčią pajuoką, kurios jis nesigaili savo priešininkams, ir išdidų tikėjimą į savo neklaidingumą. Jo protavimas niekuo nesiskiria nuo to, ką pasakė dar Adelungas: užtenka tik sulyginti patiektą mūsų aukščiau ištrauką iš Adelungo „Mitridato" su žemiau teikiamu Hehn'o protavimu. Šit jis sako: „Danach also hat Asien, der ungeheure Weltteil, die «officina gentium», einen grossen Teil seiner Bevölkerung von einem seiner vorgestreckten Glieder, einer kleinen, an Naturgaben armen, in den Ozean hinausreichenden Halbinsel erhalten! Alle (?) übrigen Wanderungen, deren die Geschichte gedenkt, gingen von Ost nach West und brachten neue Lebensformen, auch wohl Zerstörung ins Abendland, nur die älteste und grösste ging in umgekehrter Richtung und überschwemmte Steppen und Wüsten, Gebirge und Sonnenländer in unermesslicher Erstreckung! Und die Stätte der ersten Ursprünge, zu der uns wie in die Kinderzeit unseres Geschlechts dunkle Erinnerungen zurückführen, die Stätte der frühesten, sich regenden Fertigkeiten und noch unsicheren Schritte, wo, wie wir ahnen, Arier und Semiten neben einander wohnten, ja vielleicht eins waren, sie lag nicht etwa im Quellgebiet des Oxus, am asiatischen Taurus oder indischen Kaukasus, sondern in den sumpfigen, spur- und weglosen, nur von den Fährten der Elene und Auerochsen durchbrochenen Wäldern Germaniens. Auch die älteste Form der Sprache dürften wir nicht mehr in den Denkmälern Indiens und Baktriens suchen, — da ja die Völker dorthin erst durch eine lange, zerrüttende Wanderung gelangt wären, — sie klänge uns vielmer aus dem Munde der Kelten und Germanen entgegen, die unbewegt und regungslos auf dem Boden ihrer Enstehung verharrten."

Prie jo prisideda Kiepertas, istorinės geografijos atstovas; bet jis žiūri į tą klausimą visai iš kito atžvilgio, toli gražu ne lingvistinio. Jis mano, kad indoeuropiečių gimtinės reikia ieškoti Azijoj, kadangi į tai nurodanti figūra to geografinio ploto, kurį dabar turį apėmę indoeuropiečiai. Tas plotas sudarąs visai nelygią del jos ilgumo figūrą. Siauras jos ištempimas be abejojimo rodąs į tai, kad indoeuropiečiai ėję į Europą iš rytų, taip sakant, įsikyliuodami jon aštriu kyliu. Tas kylys buvęs dar siauresnis, kadangi indoeuropiečiai paspaudę į šiaurę suomius tiktai istoriniais laikais. Keliavimas, be abejojimo, ėjęs išilgai tos figūros, o kad jis vykęs iš rytų į vakarus, galima spėti iš analogijos su kitais didžiuliais tautų keliavimais. Todel pirmykštės gimtinės reikią ieškoti rytuose, gal būt, Oksaus ar Indo slėniuose.

Jeigu jau neimtume domėn kitų priežasčių, išsitęsimas gali būti aiškinamas tuo, kad indoeuropiečių kultūros ėjimas, kokį jis kelią turėtų, šita kryptimi sutiko mažiausia pasipriešinimo. Be to, Azijoj geografinė indoeuropiečių padėtis sudaro ne mažiau ištęstą figūrą;

be kita ko, plotas, kurį apima Europos indoeuropiečiai, yra ištisai tos šeimos tautų gyvenamas; nieku būdu to negalima pasakyti apie indoeuropiečių Azijos teritorijas. Jei jau atsakinėtume į gryną retoriką, kaip sako Tailoras, „kad jei Čingis Chanas ėjo iš rytų į vakarus, iš Baktrianos Europon, tai prieš jį dar Makedonijos Aleksandras ėjo iš vakarų į rytus, iš Europos Baktrijon. Jeigu Tamerlanas vedė savo kariuomenę į Galatiją, t. y. į vakarus, tai patys galatai atėjo ten iš Galijos, t. y. iš vakarų“. Be to, argumentas, kaip Hehn'o pro „officina gentium“, lygiai ir Kieperto, kurie išvedami remiantis analogija su kitais tautų keliavimais, nustojo bet kurios, net retorinės vertės nuo to laiko, kaip buvo įrodyta, kad jokio tautų keliavimo viduramžiais, kaip tokio, iš tikrųjų nebuvo.

Toliau Kiepertas mano, kad indoeuropiečiai ėję bendra mase Tauro kalnų pakraščiu, o vėliau jau vakarų Azijoj suskilę į dvi dalis; vieni nuėję į šiaurės rytus nuo Kaukazo, kiti — į pietus. Paskui jie stangia mase apgyvenę vidurinę ir dalimi šiaurės Europą, ir tik jau vėliau, kuone istoriniais laikais, patekę į pietų pusiasalius. Pirmi į ten patekę iliriečiai ir liguriečiai ir tik vėliau per pirmuosius prasimušę graikai ir dar vėliau italai.

Didžiausiu už visus pasisekimu sugrupavo argumentus senos hipotezės naudai prof. Sayce (Science of language. 1880). Bet matyt, visi įrodymai už seną hipotezę buvo sunaudoti, nors jie ir buvo grynai retorinio pobūdžio, kadangi prie senų, nuo senai žinomų, nebuvo pridedama nieko nauja. Sayce tvirtina, kad pats lyginamasis kalbų mokslas tiekiąs mums argumentų, patvirtinančių Azijos hipotezę, o svarbiausiu argumentu gali būti tas, kad zendas ir sanskritas mažiausia pakitėję, kai pati toliausia kalba į vakarus — keltų — daugiausia iškitėjusi. Kalbos formų kitėjimas, kaip mes jau turėjom prógos matyti, visai nepriklauso pirmiausia nuo artumo prie gimtinės, o antra į grynai logikos priežastį nurodė dar Whitneyas. Ir visdelto Sayce daro išvadą, kad keltai buvę toliausia nuo gimtinės, gi ėranai ir indai visų kitų arčiausia, todel pirmykštės gimtinės reikią ieškoti Azijoj. Bet iš lietūvių ir armėnų pavyzdžio mes matėm tos nuomonės klaidingumą.

Sayce eina toliau. Jo nuomone, daugelis Avestos padavimų liečia tiktai persus, Zaratustro tikėjimą, tačiau juo geriau sutinka su lyginamojo kalbų mokslo išvadomis (?), todel reikią laikyti juos turinčius bendros reikšmės. Tokia, turinti bendros reikšmės, esanti legenda apie pirmojo žmogaus sutvėrimą Baktrianoj. Toji legenda nurodanti mums į indoeuropiečių lopšynę, kuri, be to, buvusi šalis šalta, kadangi tik dviejų medžių vardai esą bendri visoms Europos ir Azijos kalboms: beržo ir pušies.

Į tai galima būtų atsakyti, kad jeigu Avestos padavimai kalba apie žmogaus sutvėrimą Baktrianoj, tai europiečių mitologija (pav. graikų), kalba apie tą pat įvykį, bet įvykusį Europoj. Jei arijų legendos nurodo į kaimynes su Ėranu šalis, kaip į gimtinę, tai ne mažiau svarbių ir gausių nurodymų turim ir Europos padavimuose, o svarbiausių iš paminklų, nesurašytų į knygas, o ant mamonto ir kitų kaulų, kurie sako, kad žmonijos gimtinė lygiai gerai galėjo būti Europa, kaip ir Azija.

Toliau Sayce indoeuropiečius apgyvendina greta Aralo jūros, kadangi tik tos jūros pagalba galima esą paaiškinti visuotiną indoeuropiečių legendą apie Odisejaus prietykius. Bet tas argumentas perdaug jau silpnas, kad galėtų turėti kiek nors reikšmės, nekalbant jau apie sprendžiamąją, nes Aralų jūra gali būti pakeista bet kuria kita. Vėlgi Šlymano tyrinėjimai, jo iškasenų senosios Trojos vietoje vaisiai, daro visai nereikalinga ginčyti šią Seycės nuomonę.

Labiausia nevykusi, ta prasme, kad turėjo mažiausia šalininkų, buvo Piètremento hipotezė (Les Aryas et leur première patrie, 1879), kuri mūsų protėvius nuveda į Sibirą. Pietrementas statė savo hipotezę tokiais netvirtais pamatais, kad būtų labai nuostabu, jei jis būtų susilaukęs rimtų šalininkų. Visas Pietremento spėjimas paremtas padavimu apie Bundehešą; pati ilgiausia vasaros diena ten lygi dviem trumpiausiom žiemos dienom, o ilgiausia žiemos naktis lygi dviem trumpiausiom vasaros naktim. Pietrementas rado, kad tokia proporcija atatinkanti šaliai, esančiai ties 49⁰ 20‘ paralele. Bet iš Pictéto įrodymų, kuriuos Pietrementas laiko neginčijamais, matyti, kad indoeuropiečiai pažinę jūrą, ir ji buvus į vakarus nuo jų. Toji jūra, tur būti, ne kas kita, kaip šiandieninis Balkašo ežeras. Šalis, esanti į rytus nuo jo — tai rusų Turkestano Alataujo apskritis, kuri geriausia atatinka toms sąlygoms. Pabaigoj Pietrementas įrodinėja, kad Berezuitis, kalnų kauburas, kurs minimas Avestoj, reiškia Alataujo kauburą.

Toji hipotezė nepatenkino beveik nieko, ir prieš ją vienu metu pasirodė keletas neigiamų straipsnių (Harlez, Arcelin ir kiti). Visi jų priekaištai svarbiausia suvedami į tai, kad Avestoj visa arba ėranizuota arba net pritaikinta Zaratustros mokslui, todel jos nurodymai negali mums duoti kokių nors žinių apie indoeuropiečių gimtinę. Daugausia, ko galima laukti, tai kad joje galima rasti kai kurių nurodymų į pirmykščio Ėrano vietą, bet jokiu būdu ne ariečių, o dar mažiau — europiečių gimtinę.

Kiek kitaip stato klausimą apie indoeuropiečių kilimą mokslininkai semitologai. Tarp jų daugausia pasižymėję yra Smithas, Deličas, Kremeris ir Hommelis. Jų argumentai Azijos hipotezės naudai yra patys rimčiausi. Bendrai tie argumentai šie: semitų gimtinė yra Azijoj, ir šit jie stengias rasti ar kai kuriuos panašumus, ar bendrus kamienus, kas leistų padaryti išvadą, kad žiloj senovėj semitai turėję susisiekti su indoeuropiečiais. Tokį mėginimą padarė Deličas (Studien über indogermanisch-semitische Wurzelverwandtschaft. 1873). Kadangi del pamatinio semitų ir indoeuropiečių gramatikų skirtumo formos negali būti lyginamos, todel operuoti tam tikslui galima tiktai su kamienais. Bet semitų kamienuose balsių nėra, ir tai daro negalimu ir tą darbą. Todel Deličas stengias pašalinti tą kliūtį, tirdamas indoeuropiečių ir semitų kalbose garsų atatinkamumo įstatymą. Deličui rodos, kad tokį įstatymą jam pavykę rasti ir, remdamasis juo, jis pripažino ar šimtą kamienų, bendrų indoeuropiečiams ir semitams (ibid. pusl. 3).

Semitologijoj buvo žinoma nuomonė garsiųjų semitologų, kaip E. Schraderio, Sprengerio ir kitų, tyrimais paremta, kad semitų gimtinė turinti būti Arabija. Prieš tai stojo Kremeris (Kremer, Semitische

Kulturentlehnungen aus dem Thier- und Pflanzenreiche). Savo mintis apie semitų gimtinę Kremeris remia tyrimais iš zoologijos bei botanikos srities. Po visos eilės ieškojimų toj srity Kremeris daro išvadą, kad semitai prieš savo išsiskirstymą pažinę kupranugarį, bet nepažinę stručio ir palmos. Tokia šalis, kur yra kupranugaris ir nėra stručio ir palmos, nesanti Arabija, bet Centralinės Azijos kalnynai, kurie esą į vakarus nuo Pamiro kalnų, tarp Oksaus ir Jaksarto. Iš čia semitai įvairiais keliais, o greičiausia Oksaus pakraščiu, per Salvano skerskalnį išėję į Tigro ir Efrato slėnį; iš čia gi išsklidę į visas tas vietas,kurias ir dabar yra apgyvenę. Tuo būdu Kremeris priartina semitų gimtinę prie tos srities, kurioj taip ilgai ieškojo indoeuropiečių gimtinės. Bet Kremeris neįdomavosi indoeuropiečių kilimo klausimu ir todel jokių spėjimų apie tų dviejų tautų gimininguma nedarė. Tą išvadą padarė kitas mokytas semitologas Hommelis. Priimdamas ir pagilindamas Kremerio teoriją (Hommel, Die ursprünglichen Wohnsitze der Semiten, 1878, ir Die Namen der Säugethiere bei den südsemitischen Völkern, 1879), Hommelis, tvirtai įsitikinęs, sako, kad priešistoriniais laikais semitai ir indoeuropiečiai turėję gyventi gretimose šalyse. Savo dėsnį jisai stengiasi patvirtinti, tirdamas bendrus žodžius, vartojamus kultūros srity, kurie Hommeliui rodos bendri abiem tautom. Nors tokių žodžių Hommelis rado iš viso tik šešis, tačiau remdamasis jais jis indoeuropiečių gimtinę atkelia greta semitų. Toji gimtinė buvusi Baktrija ar kita sritis, greta jos esanti; gi semitai turėję gyventi į pietus nuo indoeuropiečių. Iš čia semitai, tur būti, šiaurės kaimynų spaudžiami, palikę savo gimtinę ir perėję į sritį, esančią Kaspijo jūros pietų pakrančiuose, bet veikiai ir iš čia buvę išstumti indoeuropiečių giminių, kurios vėliau taip pat turėję palikti apimtąsias vietas, nes jas spaudė kitos giminės.

Kaip Azijos hipotezės teorijos šalininką reikia imti ir Smidtą, kur savo tyrimuose apie kultūrą ir dešimtinę skaičiavimo sistemą indoeuropiečių gimtinę kelia į kaimynybę su semitais[1]).

Be paminėtų autorių, savo protavimus, taip sunkiai sudarytus, apginti stojo senieji filologijos gigantai, kaip pav. Maxas Mülleris, Pictétas ir kiti, bet ir jie nieko nauja nepasakė, tik pakartojo savo senąsias mintis nieko neatsakydami arba labai silpnai atremdami priešų priekaištus.

Diena iš dienos Azijos hipotezės šalininkų skaičius mažėjo, ir ją galima laikyti galutinai palaidotą, turinčią vien istorinės reikšmės, kadangi šiandien vargiai rasis keletas mokslininkų, kurie jos laikosi.

Jei mokslo srity (filologija, antropologija ir archaiologija) toji hipotezė ir nevaidina jokio vaidmens, tai kitose žmogaus protavimo srityse ji dar gan gyva, pav. literatūroj, kur sudarytos ištisos teorijos apie kilnų arijų kraują, įvairiuose populariuose istorijos vadovėliuose, įvairių diletantų tuo klausimu parašytuose.

(Bus daugiau).

[1]) Prieš semitologų išvadas karštai stoja Whitneyas, nurodydamas, kad ir pačios semitų kalbos esančios blogai ištirtos, kad jomis remiantis jokių išvadų daryti negalima ir spėti apie semitų giminybę su kitomis tautomis, vis tiek su kuriomis, yra peranksti. Kai kurie Whitneyo spėjimai, padaryti à priori, vėliau buvo patvirtinti tolesniais assirologų ir apskritai orientalistų tyrimais, ėmusiais savo darbo be iš anksto prisiimtos kurios nors minties. Be to, apie argumentų, paimtų iš semitų kalbos, vertę pakalbėsim vėliau, kalbėdami apie indoeuropiečių gimtinę.

VI.

Kad ir kaip Azijos teorijos šalininkai stengės ją apginti, jos reikalas vis blogėjo ir blogėjo. Priešininkai teikė jai vienas po kito vis smarkesnių smūgių, tuo tarpu jai apginti jau nesirado nei vieno naujo argumento. Jie visi buvo išsemti ir pasirodė nebepatenkinanti. Jau darėsi aišku, kad Azija jokiu būdu negali išlaikyti sau garbės būti indoeuropiečių atsiradimo vieta. Jos šalininkai taip pat ėmė pamažu dėtis prie naujosios pakraipos. Tiesa, buvo mėginimų sutaikyti abi teorijas, bet tos pastangos neturėjo pasisekimo, ir vienos ir kitos pusės mokslininkų buvo atmestos. Iš tokių taikytojų galima paminėti Fr. Müllerį, kurs, nors pripažino Geigero ir kitų Europos teorijos šalininkų svarbumą, tačiau, tarsi norėdamas sutaikyti abi tyrimų kryptis, manė, kad vis delto indoeuropiečiai nebeatmenamais prieškultūriniais laikais bus nusileidę nuo Armenų kubriakalnio, kadangi jie drauge su semitais ir chamitais priklausą vienai rasei. Žinoma, kelias nuo Armenijos ne taip jau tolimas ligi Vidurinosios Azijos.

Jei ligi šiol Europos teorijos šalininkai tenuginčydavo priešingos pusės tik atskirus argumentus, tai pas Spiegelį, per visą jo straipsnių eilę, mes randam visų Azijos teorijos argumentų platų analizą ir jų netinkamumo įrodymą. Panaudoja jis tas pačias priemones, kaip ir kiti mokslininkai. Nusakinėti jas — reikštų pasikartoti.

Nors Spiegelis ir laiko negalimu, kad indoeuropiečių gimtine būtų laikoma Azija, nors del tos priežasties, kad ta vieta, iš kur turėję išsikelti beveik visos Europos tautos ir žymi Azijos gyventojų dalis, būdama per 15.000 pėdų aukštumo nuo jūrių paviršiaus, su menka augmenija, nebūtų galėjusi išmaitinti tokių gausių gyventojų, kaip indoeuropiečiai, tačiau Spiegelis laiko ne daugiau, kaip paprastu spėjimu, kad indoeuropiečių gimtinė galinti būti Europa. Tiesa, Rytų Europa, tarp 45—67^{0}, turi visas geras sąlygas pirmykščiams gyventojams gyventi. Tatai Didžioji Lyguma, turinti vienodą klimatą, vienodą augmeniją ir gyvulius; toji Lyguma neturėjo jokių dirbtinų kliūčių pamažu gyventojams pasklisti, tur būt, iš rytų pusės į vakarus; savo kely indoeuropiečiai įterpdavo į savo tarpą daugybę kitų tautų, pasidavusių jiems del tų ar kitų aplinkybių, kurios, perimdamos, tuo būdu, jų pažiūras, sudarė tuos skirtingumus, kurie vėliau pasireiškė, susidarant atskiroms tarmėms ir patarmėms, vėliau virtusioms savarankėmis kalbomis, vėl del tų pačių aplinkybių suskilusiomis į tarmes ir patarmes. Tam nuolatiniam slinkime keliavimai turėję mažiausios reikšmės.

Jeigu Laskienas patiekė aiškiausio supratimo apie kalbos evoliuciją, tai Spiegelis ir Kuno nurodė į patikimiausias tos evoliucijos priežastis.

Nagrinėti visus darbus, kurie yra tą klausimą lietę, nematau reikalo; dar mažiau turiu fizinės galimybės, neturėdamas, iš kur imti kartais paprasčiausių reikalingų mano darbui priemonių. Be to tų darbų skaičius toks didelis, kad jų visų turinys išminėti nėra galimybės. Paminėsiu tiktai žymesnius, tyčia tam klausimui pašvęstus. Be ko kita, nuo to laiko klausimo rėmai žymiai paplatėja, nes prie to klausimo sprendimo prisideda antropologija ir archaiologija. Tos dvi disciplinos yra nurodžiusios visą eilę aplinkybių, turinčių beveik sprendžiamos reikšmės, į kurias kalbos mokslas nekreipė ir negalėjo kreipti domės; iškelta buvo daugybė naujų argumentų, kurie galutinai sugriovė Azijos reikalą ir rimtai patvirtino Europai teisę ir garbę laikyti save indoeuropiečių, energingiausios ir turtingiausios tautų grupės, gimtine.

Vienas pirmųjų mokslininkų, kuris didžiausios reikšmės dėjo antropologiniams samprotavimams, buvo Pösche. Pösche rašinys (Pösche — Die Arier, ein Beitrag zur historischen Antropologie. Jena. 1878) sukėlė mokslininkų tarpe didelio triukšmo. Filologai jį didžiai pasmerkė, kalbėdami apie jį iš aukšto, kaip apie menką priešą, žiūrint kalbotyros istorijos akimis. Antropologijos dėsniams filologai nenorėjo dėti tokios reikšmės, kokios jiems skyrė Pösche. Bet antropologai, net nesutikdami su galutinomis Pösche išvadomis, pasitiko jo darbą beveik didžiu džiaugsmu, kaip didelį žingsnį pirmyn, tą klausimą sprendžiant.

Pösche samprotavimai yra šie: Kuno įrodė, o su tuo Pösche visai sutinka, kad indoeuropiečių gimtinė esanti Rytų Europoj. Dabar reikia nustatyti, kurią būtent vietą mes turim laikyti indoeuropiečių gimtine.

Toji vieta yra Rokitno liūnai. Ji pasirinkta šit kodel: indoeuropiečiai — tai albinistinė rasė, turinti šviesius plaukus ir melsvas akis. Jeigu taip, tai toji Rytų Europos dalis, kur albinizmas labiausiai ryškus, yra indoeuropiečių protėvynė. Tokia vieta yra kaip reik Rokitno liūnai, kur albanizmas labai ryškus ne tik žmonėse, bet netgi gyvuliuose. Gyvendami liūnuose, indoeuropiečiai, žinoma, buvę priversti statyti gyvenamus namus ant sijų. Tą įprotį, pasiimtą vėliau iš protėvynės, jie ilgai naudojo ten, kur žemė buvo sausa, ir nebuvo reikalo sijos naudoti. Taip labai lengvai gali būti suprasti ežerų trobesiai. Be to dar Pösche svarbiu įrodymu laiko tą aplinkybę, kad lietuvių kalba, pati seniausia ir pirmykštė iš visų užsilikusių indoeuropiečių kalbų, yra gretimoj vietoj. Jeigu Pösche, remdamasis aukščiau pasakytais protavimais, negali ieškoti indoeuropiečių protėvynės Lietuvoj, kaip tatai darė Kuno, tai vis delto spėja, kad ją galima pastumėti daugiausia į gretimą sritį, į Rokitno liūnus, kurie juo geriausiai paaiškina daugelį neaiškumų indoeuropiečių tautos gyvenime.

Šiais laikais jo darbas tikrai atrodo silpnas, kadangi ir tie rašiniai, kuriais jis remiasi, neturi tų nurodymų, kurių jis iš jų ima.

Pösche darbas padarė pradžią visai eilei tyrimų, kurių pamatan buvo padėta antropologija. Tokios rūšies darbas, be kitų, yra

Lindenschmito rašinys (Lindenschmit. Handbuch der deutschen Altertumskunde, 1880) Lindenšmitas savo darbe deda lingvistikos protavimams tiek pat reikšmės, kaip ir istorijos bei antropologijos. Be tų dėsnių, kurie tuo ar kitu būdu buvo pasakyti kitų mokslininkų, kad indoeuropiečių progimtinės pasaulis, koks jis mums aiškėja iš lyginamojo kalbų mokslo faktų, gyvulių ir augmenijos, neturi savy rytų šalių žymės, bet atvirkščiai, labai aiškiai rodo savo europinį pobūdį; be tų dėsnių Lindenšmitas dar pažymi tą faktą, kad tautų slinkimai, į kuriuos mums nurodo istorija ir tautų padavimai, turi kaip tik priesingą kryptį tai, kurią gina senoji teorija. Be to Azijos tautos, net būdamos indoeuropiečių kilmės, visiškai neturi, del klimato ir kitų dar mums gerai nežinomų sąlygų, to neišsemiamo gyvojo energijos šaltinio, kurs taip reikalingas tolimiems tautų keliavimams, kuomet europiečiai ligi šių dienų turi tos gyvosios energijos, pareikšdami ją kiekvienam žingsny ir tebeapimdami vis naujų šalių plotus. Nėra jokios priežasties tą charakteringą žymę skirti Azijos tautoms ir atimti ją iš europiečių, jei šiais laikais ji verčia daryti visai priešingą išvadą. Todel, visa tai suimant, reikia manyti, kad indoeuropiečių atkeliavimą iš Azijos Europon reikia laikyti neturinčiu jokio pamato.

Be lyginamojo kalbų mokslo, lygių teisių spręsti indoeuropiečių protėvynės klausimą reiškė antropologija ir archaiologija. Jų pretenzijos įgavo daugiau reikšmės po to, kai Delbruckas 1880 m. savo knygoj „Einleitung in Sprachstudium" pareiškė tą mintį, kad vienalypės pirmykštės indoeuropiečių kalbos, apie kurią taip daug kalbėjęs lyginamųjų kalbų mokslas, niekad nebuvę. Kad galūnių pasikeitimo procesui reikėję daug tūkstančių metų, ir anksčiau, negu susiformavo gramatikos formos, indoeuropiečiai, jau sudarydami gausingą tautą, apimančią didžiausius plotus, suskilo į daugelį giminių, kalbėjusių įvairiais dialektais, žymiai skirtingais gramatikos ir fonetikos atžvilgiu.

Tuo būdu, daug išvadų, padarytų pasiremiant tuo dėsniu, kad kadaise buvusi kaž kokia indoeuropiečių prokalbė, galėjo būti atmestų, ir prieš jas iškelti kiti įrodymai, paimti net iš to paties lyginamojo kalbų mokslo. Tuo metu, kai Azijos teorija rėmėsi tik įrodymais, imamais vien lyginamojo kalbų mokslo, Europos teorija kėlė daugiausia antropologinio į archaiologinio turinio įrodymus. Apskritai, antropologai ir archaiologai visai prijaučiamai priėmė Europos teoriją, labai nusistatydami prieš Aziją. Galutinas pirmosios teorijos laimėjimas buvo lyg ir tų naujų mokslo šakų triumfas.

Tuo metu, kai filologai, priėmusieji Europos teoriją, ėmė griauti senuosius įrodymus ir kelti naujus Europos naudai, antropologai pamažu kėlė naujus savo argumentus, kurie atmasino nuo Azijos teorijos net daugelį jos šalininkų.

Po Lindenschmito knygos beveik vienu metu pasirodė Fligierio knyga (Fligier. Europa, die Heimat der Arier). Jo mintys suvedamos į tai, kad indoeuropiečiai turėję susisiekti su finais, ir todel jų protėvynė buvusi Europoje. Tą mintį Fligieris rėmė, sugretindamas indoeuropiečių, finų ir net mongolų kalbų sritis. Kiek tie sugretinimai pamatingi, nesiimu spręsti, tik pastebėsiu, kad Fligierio darbe yra visa eilė istorinių netikrumų, kurie rodo stačiai, kad autorius mažai rūpinasi nuodugniau pažinti klausimą, kurį jisai liečia.

Kompetentingumą antropologijos tam klausimui spręsti puikiausiai parodė savo darbais Penka (Penka. Origines Ariacae, 1883 ir Die Herkunft der Arier, 1886), kur jis sugrupavo daug antropologinės medžiagos, liečiančios pirmykštės Europos gyventojus.

Vienam ir kitam savo darbe Penka visa eile faktų įrodo, kad antropoliginė rasė niekad neatatinka lingvistinei, t. y. iš to seka, kaip išvada, kad daugelis tautų iš kalbos indoeuropiečių kilmės, nera tos kilmės iš kraujo. Toliau parodė, kad tikrai, šių dienų vien Europos indoeuropinės tautos yra kelių fizinių rasių. Iš to reikia spėti, kad arba po lingvistinio pasidalinimo jos susiformavo į kelias rases, arba kad viena rasė antmetė visoms kitoms, kurios gyveno Europoje, savo kalbą. Pirmas spėjimas, mano Penka, labai jau negalimas, jo nėra ko imti domėn. Palieka, tuo būdu, antrasis. Bet jei taip, tai dabar kyla klausimas, kuri iš esamų rasių yra pirmykštė indoeuropinė. Tą klausimą spręsdamas, Penka kelia visą eilę labai originalių, tiesa, kiek perdrąsių dėsnių, kurie leidžia jam padaryti išvadą, kad pirmykštė indoeuropinė rasė esanti albinistinė rasė, ilgaplaukė, baltos spalvos odos, melsvų akių, aukšto ūgio germanų finų rasė, gyvenusi proistoriniais laikais Skandinavijoje. Tie dėsniai yra šios rūšies:

Žmonijos, visų jos rasių pradžią reikia ieškoti vidurinėje ar apskritai Europoje dar per mioceninį periodą. Stojus ledų periodui, apledijus šiaurės ir vidurio Europai, pirmykščiai jos gyventojai išėję dalis į Aziją, dalis Afrikon. Palikę vien indoeuropiečių protėviai, kurie ačiū kietam ledų perijodo Europos klimatui ir sunkioms kovoms su sunkiomis aplinkybėmis del savo buities, įgavo šviesius plaukus ir odą, ilgas makaules, milžinų ūgį ir daug tos energijos, kuri vėliau padarė juos daugelio giminių, priklausančių kitoms rasėms, viešpačiais. Kai ledų perijodas buvęs prie galo, Europos klimatas minkštėjęs, ledų sritis pamažu slinko šiaurėn, paskui slinko visi Europos gyvuliai, kuriems šaltas klimatas buvo tinkamesnis, pav. šiaurės elnis, bet kurie tuo pačiu metu buvo vyriausias, jei ne vienintelis, maisto šaltinis indoeuropiečiams, elnius medžiojusiems. Todel jie taip pat turėję eiti šiaurėn.

Taip pirmieji indoeuropiečiai pasiekę Skandinavijos ir čia sudarę naują protėvynę, išugdė tą kultūrą, kurią lyginamasis kalbų mokslas rado indoeuropiečiuos (hier entwickelte sich nun diejenige Kultur, die wir mit Hilfe der Sprachvergleichung als urarisch bezeichnen können), ir kuri taip nuostabiai atatinka visoms geografijos sąlygoms, Skandinavijos faunai ir florai.

Tokiu pat keliu Penka aiškina tą nutrūkimą, kurį jis mato tarp palaiolitinės (der belgischen Höhlenbewohner) ir neolitinės (der Schweizer Pfahlbauten) kultūrų visoj likusioj Europoj.

Tuo metu, kai indoeuropiečiai, palikę vidurinę Europą, išsikėlę šiaurėn, Skandinavijon, Europon atplūdę naujos tautos, kurios apemusios Europos vidurį; iš pietvakarių atėjusi dolicefalinė mažo ūgio, tamsiais plaukais ir oda, juodomis akimis kramanijano tipo rasė, kuriai priklausė Pirenejų ir Apeninų pusiasalių gyventojai, senieji Graikijos gyventojai; ji buvo apgyvenusi Viduržemio jūrų salas, į ją priklausę senovės semitai, aigiptiečiai ir kiti Afrikos pa-

krašćio gyventojai. Iš rytų ėjęs kitas antplūdis, kita brachicefalinės, mongolinės rasės banga. Abu tie rasiniai gaivalai susisiekę (gekreuzt) šiaurės Prancūzijoj ir Belgijoj. Bet maždaug tuo metu indoeuropiečiams pasidarę ankšta pirmoj protėvynėj, Skandinavijoj, ir todel jie ėmė slinkti pietų link. Savo kely jie nukariaudavo anksčiau atėjusias Europon tautas, primesdami joms savo kalbą ir kultūrą, statė tvirtoves ir apskritai viešpatavo. Bet juo toliau slinko nuo pirmykštės savo išėjimo vietos, tiek didesnės įtakos patyrė jie iš nukariautų tautų, maišėsi su jomis, prisimdami charakteringus jų bruožus ir, pagaliau, del klimato sąlygų visai išnyko, palikę, kaip savo viešpatavimo paminklą, savo kalbą ir kultūrą. Indoeuropiečių tipas paliko vien ten, kur tam palankios buvusios klimato sąlygos, kaip pav. Prancūzijoj. Kitose vietose, pav. Europos pietuose ir Indijoje, jis visai išnykęs.

Tuo metu, kai ne indoeuropiečių tautos, sakysim, slavai, priklausę mongolinei, trumpagalviai rasei, priėmę indoeuropiečių kalbą ir ją išlaikę, kita indoeuropiečių rasės dalis, būtent, finai, išlaikę visus bruožus ir fizines indoeuropiečių žymes, skyriasi savo kalba, kurią gal vartojo nuo seniau, bet dabar yra jos nustoję. Kodel tas atsitiko, Penka nesuteikia atsakymo.

Šiaip ar taip, indoeuropiečių gimtinė — Skandinavija. Toji teorija, kaip ir kiekviena kita, turi daug trūkumų. To klausimo srity, turint tiek medžiagos, kiek jos šiandien surinkta, beveik prie kiekvieno Penkos dėsnio galima statyti didelis klausimo ženklas, net daugiau. Bendrai, ši teorija, ypač savo galutina išvada, yra viena iš drąsiųjų. Apgyvendinti pirmuosius indoeuropiečius Rakitnos balose, kaip tatai padarė Pösche, ar suvaryti juos į Norvegijos tarpukalnes, kaip daro Penka, nuo to klausimo sprendimo tikrumas ne daug ką laimi. Iš tikrųjų, labai jau atrodo negalima, kad Skandinavijos pusiasaly rastūsi vietos tokiai gausingai rasei išaugti. Be to, kalnų sritis nėra tinkama keliaujančio gyvenimo būdo tautoms, kokie tikriausia bus buvę indoeuropiečiai. Nekalbėsim jau apie tai, kad pirmykščiai laukiniai keliaujančiai tautai, labai žemo laipsnio kultūros bepasiekusiai, sunkoka buvo turėti tokios didelės keliavimo priemonės, kuriomis būtų galėjusi persikelti per jūras visa tauta, ar bent didelė jos dalis, tiek skaitlinga ir stipri, kad būtų galėjusi pavergti kitas rases. Apskritai, galima būtų pažymėti ir labai rimtų priekaištų Penkos teorijai. Jie dalimi „in directe“ bus pažymėti kitų mokslininkų. . . Velgi darbo dydis neleidžia smulkiai išgvildenti storokus Penkos raštus.

Šiaip ar taip imant, Penkos nuopelnas didelis, jo mokslo darbų reikšmė didžiausia. Svarbiausia, kad jie galutinai pribaigė Azijos teorijos gyvavimo dieną, ir ją apleido visi tie, kurie anksčiau jos dar laikėsi. Žymūs tarp jų buvo Schraderis, Virchovas ir Sayce. Pradedant Penka ligi šių dienų galima pavadinti ne abejotinu Europos teorijos viešpatavimo laikotarpiu.

Kaip anksčiau visi ėjo vien lyginamojo kalbų mokslo keliu ir remdamies vienais kalbotyros pasiektais vaisiais, stengėsi, netikrindami nieko kitų disciplinų tyrimais faktais, nustatyti tikslią indoeuropiečių pradžios vietą, iš kur jie kilo ir pasklido po visą šių dienų pasaulį, taip dabar kitu rėžtu, po to įupudžio, kurio padarė Penkos

darbai, visi pradžioj pasigavo vienos antropologijos dėsnių, visai mažai ar net visai nekreipdami domės į lyginamąjį kalbų mokslą. Pasirodė gausybė straipsnių žurnaluose, nurodančių vienur ir kitur mūsų protėvių kilimo vietą. Pav., de Lapauge, remdamasis ta hipoteze, kad šviesioji, aukšto ūgio dolikefalinė šiaurės rasė geriausiai užsilikusi Didžiosios Britanijos salose, į tenai kelia ir mūsų protėvių kilimo vietą. Bet tuoj, vos pasirodžius Penkos rašiniams, pažymėsim Tomaszeko nuomanę (3. f. Ostr.G. XXIX, 859), kad: „Wir unsererseits fassen die Blondheit, den Mangel an Farbstoff in Haut, Haar und Auge, als eine Abnormität im menschlichen Typus auf, die sich auf mehreren, von einander weit entlegenen Gebieten der Erde unter geeigneten klimatischen Verhältnissen und unter gewissen Lebensbedingungen, die noch weiter erforscht werden müssen, im Laufe der Zeit ausbilden konnten, ohne dass damit ein besonders inniger Zusammenhang aller blonden Stämme in Rasse und Dependenz sich aussprechen musste. Der Satz Linne's „nimium ne crede colore“ gilt auch für den Menschen; namentlich die Farbe der Augen kann in geringstem Grade Anspruch darauf machen, einen Rassencharakter darzustellen.“ Savo gausiuose straipsniuose Tomašekas nuo pradžios iki galo laikėsi tos nuomonės, kad indoeuropiečių protėvyne reikia laikyti Rytų Europos toji dalis, kuri yra artima Vengro-finų apgyventiems plotams. „Ich getraue mir, speziell aus der Sprache der Mordwas an der mittleren Wolga, den Nachweis zu liefern, dass unmittelbar an den südlichen Grenzmarken dieser finnischen Völkerschaft die meisten Arier, zumal die Litauer und der Sanskrit sprechende Stamm, ihre Heimat gehabt haben,“ — sako Tomašekas.

Savo mintį jis rėmė įdomiausiais etnologiniais lingvistiniais rytų Europos tyrimais, kuriais įrodė gausingus kultūros ir labai svarbius, neabejotinus finų-vengrų tautų pasiskolinimus dar prieškultūriniais laikais, viena, iš arijų kalbų, antra — iš lietuvių.

Bet daug stipresnio šalininko Europos teorija susilaukė O. Schraderio asmeny.

Schraderis nesako tvirtai griežtos nuomonės ir neduoda teigiamo atsakymo, tačiau atsisakydamas nuo pažiūros, kurios anksčiau laikėsi, kad indoeuropiečių gimtinę reikia ieškoti Azijoj, visiškai sutinka, kad Europos hipotezė turinti daug tikrumo, kadangi ji daugiausia atatinka rezultatams, kurių gauta tiksliai ir netendencingai tyrinėjant indogermanų (indoeuropiečių) senovę. Tuos rezultatus, kurių jis pasiekė pirmam savo darbe (Sprachvergleichung und Urgeschichte der Indogermanen) grupuoja į šešis punktus.

1) Jei anksčiau buvo spėjama, kad arijų (indoiranų) kalbos yra senesnės, negu europiečių, tai toji klaidinga nuomonė atsirado todel, kad neatkreipė domės į tą faktą, kad mes arijų kalbų paminklus pažįstam iš laikų tūkstančius metų pirmesnių, negu Europos kalbų paminklai. Atvirkščiai, žymus europiečių kalbų statumas rodo į primitingesnę jų formą, negu literatiniai apdirbtos arijų kalbos. Todel, jeigu laikytis senesnės nuomonės, kad daugiau ar mažiau kurios nors kalbos archainis pobūdis rodo į didesnį ar mažesnį jos senumą, tai, einant tuo dėsniu, beveik visi privalumai tenka Europai. Europos kalbos daugeliu svarbių atvejų smarkiau yra išlaikę savo pirmykštį pobūdį.

2) Lingvistinė palaiontologija negali turėti kurios nors sprendžiamos reikšmės, pirmiausia todel, kad jos rezultatus galima pritaikyti ir vienai ir kitai hipotezei; antra todel, kad kurių nors žodžių trūkumas nieko nenuneigia ir nieko neįrodo, kadangi nustojimas ankstybesnio lingvistinio turto — vienas paprasčiausių kalbos gyvenime procesų. Šių dienų kalba yra, anot Sayce'o, tik atskala, nuotrupos senosios. Remiantis tuo, kad nėra kai kurių gyvulių ir augmenų vardų, negalima daryti jokio tikro sprendimo, kadangi indoeuropiečiai, išmėtyti plačiausiuose senojo pasaulio plotuose, turinčiuose savo skirtingas floras ir faunas, žinoma, negalėjo išlaikyti tautos leksikone tų vardų gyvulių ar augmenijos pasaulio daiktų, kurių jau ištisi tūkstančiai metų nematė ir nežinojo. Pažvelgę indų ir iraniečių palaiontologijon, pamatytum, kad nors tos tautos be abejojimo kadaise buvo sudarę vieną tautą, pas juos nerasim nieko bendra, be palaimintosios somos vardo, kurios gyvo pavyzdžio žemės paviršiuje tačiau neseka rasti. Tą faktą galima aiškinti vien taip, kad tarp tų tautų apgyventų šalių faunos ir floros nėra nieko bendra. Jei mes norėtum padaryti kokią teigiamą išvadą iš slavų, italų ar graikų gyvenimo, remdamies tuo, kad jie neturi kai kurių terminų, tai turėtum priimti tą beprasmį dėsnį, kad italų protėviai nežinoję nei sūnų nei dukterų, priešistoriniai slavai nežinoję tėvų, lygiai kaip graikai seserų. Todel tos rūšies įrodymai negali nei patvirtinti nei nuneigti vieną ar kitą hipotezę. Kai kurios reikšmės galima skirti tam faktui, kad pirmykštė kalba turėjusi sniego ir ledo vardus (tie vardai užsilikę visose esamose Europos kalbose), kad indoeuropiečių metai buvo dalinami į dvi ir jokiu būdu ne daugiau, kaip į tris dalis. Ta aplinkybė rodo į tai, kad indoeuropiečių gimtinė bus buvusi kur nors šiaurės srity. Greičiausia pirmykštis tipas bus geriausiai išsilaikęs energingose šiaurės giminėse.

3) Mes turim pamato spėti, kad indoeuropiečiai dar tuo metu, kai jie tesudarė vieną geografinį vienetą, buvo jau keliaujanti tauta. Jei, anot Moiceno, keliaujančiai šeimynai reikalinga ne mažiau, kaip kvadratinės mylios vienas šeštadalis, tai 10.000 žmonių išmitimui reikėtų ligi 6000 kvadr. mylių. Todel indoeuropiečių gimtinė, be abejojimo, buvo didžiulė lyguma todel, kad ligi pereinant nuo medžioklinės piemenų gadynėn gyventojai, tur būt, buvo dar labiau išmėtyti.

Be to, indoeuropiečių kalba, apimdama tokius didelius plotus, suskilo į nedaug, palyginus su plotų diduma, dialektų, mažiau ar daugiau artimų. Ta aplinkybė rodo, kad pirmykštė gimtinė negalėjo būti sritis kalnuota, kaip Penka manė, bet lyguma, nes yra žinoma, kad kalnai padeda atsirasti gausingiems dialektams ir net kalboms. Pavyzdžiu gali būti Kaukazas arba Šveicarija, ypač pirmutinis, kur gretimose tarpukalnese aūlai dažnai kalba nesuprantama vienas kitam kalba, kuomet mongolų turkų dialektai, kurie apima beveik tokį pat plotą, kaip ir indoeuropiečiai, taip maža vienas nuo kito nutolo, kad tolimo Sibiro jakutas gali labai gerai suprasti Anatolijos turką.

4) Nėra jokių griežtų lingvistinių skirtumų tarp Europos indoeuropiečių ir indoeuropiečių-arijų.

5) Seniausioji praindoeuropinė civilizacija, imant tą gadynę kurioj indoeuropiečiai dar nebuvo sudarę atskiras tautas, laiku atatinka senovės Šveicarijos ežerų svajiniams gyvenamiems namams, priklausantiems akmeniniam amžiui. Ir pagaliau,

6) Indoeuropiečių keliavimai, ir pirmais istoriniais laikais ir iš tautų padavimų žinomi, ėjo visuomet į pietus ir į rytus. Jokių teigiamų nurodymų į priešingą keliavimą rasti negalima.

Jei pirmam savo leidiny O. Schraderas taria taip negriežtai ir jokių teigiamų rezultatų nepasiekia, tai antram leidiny 1890 m. jis savo nuomonę žymiai pakeičia ir, remdamasis gyvuliais ir augmenija, griežtai nurodo į pietų Rusijos stepus, kur derlinga juodžemio dirva pastūmėjusi indoeuropiečius sėti ir auginti javus, kur jie pažinę druską, radę jos pirmykščios savo gimtinės rytinėj daly ar jau rytų pasieny turtingam druska žemutiniame upės Volgos baseine; josios pirmykštis vardas „Ra" greičiausia bus indoeuropiečių kalbos kamieno.

Iš pietų Rusijos stepų, prieš istoriniems laikams prasidedant, įvairios indoeuropiečių šakos išsikėlė į vietas, kurias, maža ką išskyrus, ir po šiai dienai yra apgyvenusios.

Tolesnės jo išvados mums nesvarbu. Svarbu tik bendras pirmykštės gimtinės nustatymas.

Nors pirmam leidime O. Schraderas niekur nemini Penkos, nors ir galima spėti, kad pirmą leidimą išleisdamas O. Schraderas nieko dar nežinojo apie Penkos darbą, vis delto Schradero darbas yra kaip ir antipodas Penkos darbui. Nekalbant jau apie tai, kad Schraderas stačiai išsprendžia daug klausimų, kurie pas Penką tik pažymėti, daug klausimų naujai išsprendžia, nuginčija ne vieną Penkos pažiūrą, jie be to dar metodės atžvilgiu stovi priešinguose vienas kitam poliuose. Jei Penkos darbe gausiai yra perdrąsių išvadų ir spėjimų, tai Schraderas yra, kiek tik gali, atsargus; antram leidime net priverstas buvo atsisakyti nuo pradžioj pasirinkto kelio, ir tas atsitiko ne vien kaip platesnių tyrimų pasekmė, bet ir delto, kad naujai įvertino visa, kas anksčiau buvo pasiekta: Schraderas dabar stačiai ir tiksliai nurodo į pietų Rusijos stepus, kaipo į indoeuropiečių protėvynę.

Schradero ir Penkos darbai yra kapitaliniai darbai dviejų mokslo disciplinų, kurios ėmėsi tą patį klausimą spręsti, ir abu darbu vienas kitą kaip ir papildo. Iš tikrųjų, daug drąsių Penkos spėjimų pasidaro galimi, daug sunkumų tuojau išnyksta, kaip tik jo hipotezių pamatan padėsim Schradero hypotezę. Iš kitos pusės, daug kas tamsu pas Schraderą visai aiškėja, jei tik pasinaudoti Penkos dėsniais.

Anksčiau mes matėm, kaip palengva prigydavo kiekviena teorija, pamažu visapusiai nušviečiama ir atatinkamai įgytiems naujiems patyrimams ir faktams modifikuojama, papildoma, skiedama į ištisas painias hipotezes, įgydama kartais nesugriaunamo pobūdžio, kartais visai atpuldama, leisdama vietą naujai teorijai. Tik prisiminkim klausimą apie pirmykštę indoeuropiečių gimtinę — ir mums bus aišku, be tolesnių pavyzdžių, kad žmogaus mintis negali daryti šuolių, bet kad ji pamažu auga, vystosi. Jei mes visa tai prisiminsim, tai mums bus aišku, kad dėsniai, Penkos pasakyti, nėra visai nauji, anksčiau negirdėti. Tie dėsniai, kuriuos pažymėjo Penka,

buvo iš dalies žinomi ir anksčiau; galėtum susekti juos ligi pat jų pradžios, užuomazgos, jei mes panorėtume mesti akį atgal, bet tai tik veltui apsunkintų mūsų darbą. Prisiminkim, pav., kad ir Crugerį, kurs dar prieš 30 metų ligi Penkos (Cruger. — Urgeschichte indogermanischer Völkerstämme. Bonn, 1855) pažymi beveik tas pačias mintis, ir remias kuomet tais pačiais spėjimais, kaip ir Penka. Crugeris jau tada laikėsi taip plačiai dabar prigijusios nuomonės, kad indoeuropiečiai yra tikslia to žodžio prasme šviesių plaukų, melsvų akių, aukšto ūgio giminė. Toji giminė, jis manė, atatinka šiaurės germanams. Kitas tautas, kalbančias indoeuropiečių kalbomis, jis vadina „Arisirten". „Die Arier selbst waren ursprünglich nur ein relativ kleines Volk, das durch Waffengewalt seine Nationalität einer Menge anderer Völker aufdrängte und auf diese Weise zu einem Völkerstamme wurde, wie aus einem seiner Zweige, dem kleinen Römervolk, der ganze romanische Stamm erwuchs. Der Indogermanen (indoeuropiečiai), bei welchen das ursprüngliche Element vorherrschend geblieben ist, sind nur noch wenige, und wo wir sie finden, treffen wir stets auf die obigen Merkmale (šviesūs plaukai, melynos akys, šviesi odos spalvo ir t. t.)".

Iš Crugerio pažiūrų, dalimi jau nustojusių realės vertės, verta domės viena, man rodos, labai svarbi, kad Viduržemio jūrų baseinas buvęs gyvenamas Europoje ir Azijoje ir kitose vietose vien chamitų rasės, kuriai priklausė egiptiečiai, senovės graikai, pirmykščiai Italijos, Ispanijos gyventojai ir kitų tų jūrių baseino sričių. Tos rasės dalis buvo susemitinta, kitai, būtent, Europos daliai, buvusi primesta kultūra ir kalba indoeuropiečių, kurie gryno kraujo sutinkami tik tolimoj šiaurėj; gi pietuose, vietose, apie kurias kalbam, sutinkami tik kaipo kunigai ir kariai. Ryškios to kultūrinio pavergimo žymės yra užsilikusios, kaip man rodos, graikų mitologijoj; (jų daivės ir dievai turi kaip tik šiaurės požymius: jie melynaakiai, šviesiaplaukiai ir t. t.). Visų tų spėjimų tikrumą juo geriausiai patvirtina, tiesa, nors netiesioginai profesorio F. Knauero darbas: „Ueber Varun'as Ursprung" (Paris, 1905).

To paties klausimo sprendimo grynai antropologiniais pamatais randam ir pas Azijos teorijos šalininkus. Pavyzdžiui, Virchovas brošiūroj apie pirmykščius Europos gyventojus, žiūrint į tai antropologijos atžvilgiu, drauge kalba ir apie pirmykštę indoeuropiečių gimtinę, ją pripažindamas esant Aziją. Tiktai vėliau, 1884 m. Virchovas, kaip ir Sayce, patyrę Schradero ir Penkos įtakos, savo pažiūrą pakeitė. Sakau — patyrę Schradero ir Penko įtakos — todel, kad tokio bent gaunama įspūdžio iš „Introduction to the science of Language (1885 m.), kur Sayce aiškina, kas privertė jį atsisakyti nuo pažiūrų, kurias anksčiau pats gynęs.

Griežtai to negalima pasakyti apie von Logerą, kurs tais pat metais, kaip ir Penka, savo straipsny „Ueber Alter, Herkunft und Verwandschaft der Germanen" („Sitzungsb. philosof.-phil.-hist. Kl. K. b. Akad. d. W. München" 593 p.), sako, kad germanai nuo seniausių laikų tebegyveną šių dienų Germanijoj, kuri Ledų perijodo vidury ir buvusi išeinamasis punktas visoms toms tautoms ir giminėms, kurios dabar turi indoeuropiečių vardą.

Jei tuo būdu Penka nėra nei pats pirmutinis tų argumentų iškėlėjas, kuriuos jis pažymėjo, nei tos kovos, kurią antropologija pakėlė del lygios teisės dalyvauti klausimo apie indoeuropiečių gimtinę sprendime, pradėtojas, tai jo nuopelnas vis delto didelis. Jis yra tame, kad Penka surinko krūvon, sakytume, logikos tvarkoj, visa tai, ką ligi jo turėjo antrapologija savo nuomonei apginti ir tuo pačiu savo kompetetingumui to klausimo sprendime įrodyti. Schradero ir Penkos darbų pasirodymas, galima sakyti, buvo galutinas Europos hipotezės įsivyravimo laimėjimas.

VII.

Pasirodžius Schradero ir Penkos darbams, Europos teorija buvo beveik visur priimta mokslininkų pasauly. Tik kur ne kur kildavo nedrąsių senos hipotezės šalininkų mokslininkų balsų, kurie vis dar negalėjo sutikti su tuo faktu, kad jų išvados ir dėsniai, kainavę tokių milžiniškų darbų, buvo klaidingi nuo pradžios ligi galo. Pav., dar 1889 m. M. Mülleris, tiesa, toli gražu jau be pirmesnio savo griežtumo, kartojo, kad gimtinę vis delto reikia ieškoti „kur nors Azijoje". Kur ieškoti tą „kur nors", senasis profesorius neryžos ar negalėjo tiksliai nurodyti. Lygiai ir Kijevo Universiteto prof. T. Florinskis Slavistikos [1]) įvade pripažįsta Azijos teoriją tokios pat formos, kaip ji buvo nusakyta Picteto. Bet devynesdešimtų metų vidury nutilsta ir tie balsai.

Iš mokslininkų nuomonių, pasakytų už vieną ar kitą Europos sritį, kaip pirmykštę indoeuropiečių gimtinę, daugiausia balsų tenka Didžiajai Rytų Europos Lygumai. Be Schradero, ją priima ir Tayloras, Knaueras, Hirtas ir d. k.

Gan originalios prof. Th. Knauero mintys. Savo brošiūroj apie „Vardo Rus kilimą" daro išvadą, kad Volgos pavadinimas „Ra" yra indoeuropiečių kilmės, ir kad upė „Ra" esanti tapatinga su upėmis Ranha, Rasa, kurios sutinkamos šventose indusų ir iranų knygose, kaip didžiosios mithų upės, apsupančios pasaulį, esančios kaž kur šiaurėj ar šaltesnėj šaly. Profesorius Knaueras iš to randa galimu spręsti, kad indai ir iranai gyvenę kadaise Volgos pakrančiais, Pavolygy, kur ir reikią ieškoti indoeuropiečių gimtinę. Neliesdamas tos prof. Knauero darbo dalies, kur jis įrodinėja apie kilmę žodžio „Rus", tenka Knauero mintį priimti, be jo galutinos išvados. Tai, kad indo-iranai taip ilgai gyvenę prie Volgos upės, kad galėjo amžinai išlaikyti jos vardą savo atminty, savo padavimuose, net padaryti ją šventa upe, taip pat lygiai gerai paaiškinama kiekvienos Europos teorijos pagalba, kaip ir Knauero spėjimu, kad indoeuropiečių gimtinę reikia ieškoti prie Volgos upės. Juk jeigu priimsim, kad indoeuropiečiai bus gyvenę kur nors Europos šiaurės rytuose, tai keliaudami ar plėsdamies į rytus, galėjo ar net turėjo užtikti Volgą. Jei jau jų kely pasitaikė tokia didžiulė upė, kaip Volga, tai atmenant jų persikėlimo per upę būdus, jie ne greit galėjo per ją persikelti. Be to dar, jei priimtum, kad indoeuropiečių gimtinė bus buvęs Pavolgis, sutiktum dar vieną sunkumą: reiktų paaiškinti, kodel kiti indoeuropiečiai neišlaikė atminty tos upės, o tik vieni arijai (indo - iranai).

---

*) Славяне. Лекціи по Славяновѣдѣнію. Кіевъ, 1902.

Bet jei tie spėjimai kiek problematingi, taip klausimą statant, tai jų reikšmė žymiai pasikeičia, jei mes į juos pažiūrėsim iš kito atžvilgio, pasakytume, perlaužę per Schradero prizmę. Mes turim pilniausios galimybės leisti sau, kad gyventojų dalis, bent iranai, o gal net ir žymi, galėjo ateiti Iranan iš Europos per Kaukazą, ir jai tuo būdu Volga neturėtų didelės reikšmės. Kaip gi tada suprasti tą faktą, kad iranai vis delto išlaikė atminty Volgos vardą? Jei bent priimtume, atmetę visus Knauero protavimus, kad Ranha-Rasa — tai kuri kita pakeliui sutikta upė. Bet čia mes pirmiau turėtum įrodyti lingvistinių Knauero protavimų klaidingumą. To bent aš padaryti negaliu.

Visai bus kas kita, jei mes spėsim, kad Pavolgis visai nebuvo indoeuropiečių gimtinė, o kad gimtinė buvo pietinė ir net vidurinė Rytų Lygumos dalys, ir kad indoeuropiečiai rytine dalimi siekė Volgos, ypač pietinėj upės srity, iš kur jie mums nežinomais keliais gaudavo druskos. Drauge su druska sklido ir padavimas ar tikslios pasakos apie tą upę, ties kuria gaminama druska, žodžiu, apie tą šalį, kur teka Volgos upė, pasakos, kaip apie didelę upę, tokią didelę, kokios nėra pas juos, namie, ateinančią nežinia iš kur, iš šaltų šalių, ir išnykstančią Kaspijo smėlynuose, į kur nedrįso nueiti nei indoeuropiečiai piemenys su savo galvijų kaimenėmis nei tie, kurie į čia atvykdavo druskos, kadangi neturėjo tam reikalo, rasdami ją artimesnėse ir prieinamesnėse vietose. Druska yra labai svarbus žmogaus gyvenime produktas, ir todel visai naturalu, kad upė, kuri tos druskos teikė, pasidarė šventa. Tuo būdu tas padavimas apie Ranha-Rasa upę, kurį mes randam pas indo-iranus, galėjo susidaryti dar pirmojoj gimtinėj ir tokioj pat formoj. Ypač tas padavimas turėjo būti gyvas gimtinės rytų gyventojų tarpe, esančių arčiausia prie Volgos, kitaip—tarp hipotetinių indo-iranų protėvių. Vis tiek, kuriais keliais ir būdais slenkant indoeuropiečių kultūrai į rytus, drauge su kitais padavimais nuo rytinių indoeuropiečių perėjo į Aziją ir kalbamasis padavimas apie Volgą.

Jeigu mano protavimai turi kai kurio tikrumo, tai prof. Knaueras patiekė mums labai brangų ir svarbų naują argumentą Europos teorijos naudai, ypač svarbų tam spėjimui, kad indoeuropiečių gimtinė reikia ieškoti Europos Rytų Lygumos pietinėj daly.

Karšto sau šalininko Europa susilaukė iš anglų antropologo J. Tayloro, kurs nedideliam savo rašiny (J. Taylor. The origin and primitive seat of the Aryans. 1888) surinko ir išnagrinėjo visas nuomones, kurios ligi tol buvo iškeltos Europos naudai.

Pirmon vieton, kaip ir galima buvo laukti, Tayloras stato antropologijos argumentus ir faktus, kurių kartais jis tiek daug surenka, kad sunku esti išbristi iš to nuomonių labirinto. Lingvistinė pusė pas Taylorą daug silpnesnė už antropologinę. Imdamas nagrinėti klausimą, Tayloras pirmiausia pažymi ir nagrinėja tas somatines rases, kurios yra apgyvenusios šių dienų Europą. Randa keturias skirtingas rases, kurios nuo neatmenamų priešistorinių laikų gyvena tose pat vietose, kur ir šiandien. Dvi tų rasių esančios ilgagalvės, dvi—trumpagalvės:

1) Skandinavų arba teutonų ilgagalvė aukšto ūgio, šviesios odos spalvos ir melsvų akių. Tai šiaurės rasė. Istoriniai tą rasę

atstovauja laukiniai žmonės, palikusieji po savęs virtuvių liekanas (Muschelhaufen ir kjoekkenmoedings), kurių griaučiai randami eiliniuose Stengeneso kapuose. Vidutinis tos rasės ūgis siekia 1 m. 75 c.; kaukuolės dolikefalinės, su rodikliu 70—73, prognatinės. Šiolaikiniai tos rasės individai yra švedai, frizai ir šviesplaukiai šiaurės germanai.

2) Iberų mažo ūgio ilgagalvė rasė, tamsios spalvos odos ir akių. Tai pietų rasė, kurios individai randami pailguose Didžiosios Britanijos milžinkapiuose ir laidojamose Prancūzijos ir Hispanijos uolose. Vidutinis tos rasės ūgis siekia 1 m. 50 ar 60 c.; kefalinis rodiklis 71—74, ortognatai. Šiandien jos individai yra Waliso, Airijos gyventojai, Korsikos gyv., ispanų baskai; jie giminingi afrikaniečiams ir t. t.

3) Slavų keltų aukšto ūgio, trumpos galvos šiaurės rasė, istorinės liekanos kurios randamos apskrituose D. Britanijos milžinkapiuose, Danijos, Belgijos, Prancūzijos kapuose; tos rasės protėviai ir yra statę Šveicarijos, Germanijos, Lietuvos ir kitų vietų ežernamius, kur tik jie randami. Vidutinis jų ūgis siekia 1 m. 70 c. kefalinis rodiklis 81; jie makrognatai, šviesių akių, rusvų plaukų, skaidrios išvaizdos veidų. Šių dienų tos rasės individai yra lietuviai, slavai, danai, germanų dalis, prancūzų ir airių dalis.

4) Ligurijos trumpagalvė žemo ūgio Alpių rasė; istorinės josios liekanos yra randamos kai kuriuose Belgijos urvuose griaučių pavidale; jie yra vidurinosios Pracūzijos dolmenų statytojai.

Toji rasė turi tamsius plaukus, tamsias akis; ji ortognatė su rodikliu 84; vidutinis ūgis siekia 1 m. 58 c. Šių dienų tos rasės atstovai yra overniečiai, savoyarai ir šveicarai. Jie giminingi finams ir laplandiečiams.

Priėjęs tų rezultatų, Tayloras nagrinėja tas priežastis, kurios buvusios kaltos, kad keturios somatinės rasės, neturinčios tarp savęs nieko bendra, jokios giminybės, tačiau sudaro vieną lingvistinę šeimyną, ir tuo būdu dabar indoeuropiečių kalbą vartoja tokios skirtingos fiziniu ir psichiniu atžvilgiu tautos, kaip portugalai ir rusai, indai ir švedai ir t. t. Svarbiausia ir gal vienintelė to priežastis esanti kalbos kitėjimas ir fizinės rasės, atatinkančios gyvenamai vietai, patvarumas. Buvę laikai, kad visos tos rasės kalbėjusios atskiromis savo kalbomis, ir tik vėliau kurios nors vienos jų, kuri prašoko kitas ne tik savo gausingumu, bet ir kultūringumu, kalba išspaudusi kitų rasių kalbas. Tačiau tos rasės, priimdamos ir išmokdamas svetimą kalbą, iškeitė ir sugadino daugelį fonetinių ir lygiai gramatikos pirmykščios indoeuropiečių kalbos formų, kiekviena atatinkamai savo senos kalbos fonetikai, kadangi, prisitaikius balso organams prie senos kalbos garsų, daug naujos kalbos garsų buvo sunku jiems tarti. Visa tai pagimdė tą indoeuropiečių kalbos dialektų įvairybę, kurią mes šiandien matom, ir padarė pradžią toms atmainoms, kurias mes matom indoeuropiečių kalbos istorijoj.

Dabar kyla klausimas, kuri jų yra pirmykštė indoeuropiečių rasė, o kurios tik vėliau, sakytume, buvo suarjintos (anglų ir prancūzų antropologai arijais vadina visus indoeuropiečius). Tayloras čia imasi nagrinėti ir vertinti svarbumą visų tų argumentų, kurie gali būti

pavartoti už ir prieš kurią nors rasę. Išnagrinėjęs tuo būdu iberijos ir ligurijos rasių davinius, Tayloras daro išvadą, kad tos dvi rasi jokiu būdu negali pretenduoti būti indoeuropiečių kilmės; iberų rasė esanti, be mažiausio abejojimo, chamitų rasė ir kalbėjusi chamitų kalba, kuri buvusi artima Numidijos ir gimininga šių dienų berberų kalbai. O Ligurijos rasė kalbėjusi ta kalba, kurią šiandien vartoja baskai, iberų rasės giminė, ir ji, kalba, gimininga esanti senovės Akkadų kalbai. Palieka dvi paskutini šiaurės rasi: a) teutonų arba germanų ir b) slavų-keltų. Gryni tų rasių individai, kurie gali šiandien pretenduoti į teisę vadinti save pirmykščia indoeuropiečių tauta, primetusia savo kalbą kitoms giminėms, Tayloras laiko švedus, ilgagalvės teutonų rasės atstovus, ir lietuvius, trumpagalvės rasės atstovus. Tiktai tos dvi tautos ir gali tikriausiai pretenduoti į teisę vadinti save pirmykščiais indoeuropiečiais, kadangi tik jie išlaikę savo rasę gryną, bent palyginus jas su kitomis tautomis.

Jei taip, tai reiškia, kad arba lietuviai ir su jais visa trumpagalvė rasė gavo savo kalbą iš ilgagalvių, būtent, nuo gretimųjų svedų ir germanų, arba buvo visai atvirkščiai, kad gretimieji germanai ir švedai gavo sau kalbą nuo trumpagalvių lietuvių. Padaręs tą išvadą, Tayloras bešalingai svarsto visas tas galimybes, kurios kalba už vieną ar kitą rasę. Dalykas tas, kad tarp antropologų prancūzų ir vokiečių iš seno ėjo ginčas, daugiau tautinio, negu mokslinio pabūdžio, ta prasme, kad kiekvieni norėjo matyti savo tautą, esančią kilnios indoeuropiečių kilmės, o savo priešininkus — tautą pavergtąją, žemesnę. Paskui pasirodė, kad nei vieni nei kiti neturi teisės į tai pretenduoti, ir tas kilnus vaidmuo tenka toms tautoms, kurios politikos horizonte didelio vaidmens nuo senų laikų jau nevaidina. Štai tie argumentai, kuriais rėmės vokiečių antropologai, kaip Tayloras juos moka nusakyti.

Vokiečių mokslininkai sako, kad teutonų ilgagalvė rasė esanti gryna arijų (indoeuropiečių) rasė šit kodel: pirmiausia, švedai išlaikę savo rasę visai gryną; jeigu jiems būtų buvusi primesta svetima kalba, tai jie nebūtų galėję išlaikyti visai gryną savo kraują ir drauge su kalba būtų įgavę kai kurį svetimo kraujo elemento nuošimtį; antra, ta aplinkybė, kad istoriniais laikais teutonų rašė buvusi labai karinga, daug energingesnė buvusi, negu kitos rasės, ir mokėjusi išplesti savo viešpatavimą visoj Europoje. Sunku manyti, kad priešistoriniais laikais procesas būtų buvęs priešingo pobūdžio, ir karingieji šiauriečiai būtų leidę primesti sau svetimą kalbą, kultūrą ir religinius papročius. Pagaliau, trečia, net šiais laikais, kur miestų gyventojai ir valstiečiai yra brachikefalai, bajorai beveik visad artėja prie dolikefalų. Jei atkreipti domę į tai, kad šiaurės rasė, kaip tatai yra įrodęs Penka, nyksta pietų klimato sąlygose, tai aišku, kad nors šių dienų Italija ar Graikija neduoda jokių nurodymų, kad ten būtų buvusi ilgagalvė šiaurės rasė, tai vis delto visai galima, turint omeny anksčiau pasakytą, manyti, kad teutonų rasė buvusi pirmykštis ir graiko ir rymiečio ir lygiai iraniečio bei induso tipas. Tokios rūšies yra tie protavimai, kuriuos kartoja vokiečių mokykla teutonų rasės naudai. Pirmieji, padėjusieji pamatą toms pažiūroms, buvo Penka ir Pösche, ir jų teorija buvo prijaučiamai sutikta Vokietijoj ir Anglijoj.

Po jų ią pat pareiškė žinomieji mokslininkų tarpe Rendel (The Cradle of the Aryans), Sayce (Report of the British Association, 1887), Rhys (Race teories, 1888). Ji tvirtai laikosi ligi šiol, ir vien paskiaisiaus laikais vokiečių mokslininkai ėmė abėjoti del jos neklaidingumo, nors drauge pažymi, kad vargu bau galima esą tas klausimas išspręsti del medžiagos jam spręsti trūkumo. (Prie to prisideda ir kitos priežastys, apie kurias čia ne vieta daug kalbėti. Pasakysiu vien, kad visos jos kyla iš antropologijos teorijų netvirtumo. Gal ta tema turėsim progos pakalbėti žemiau).

Tayloras, prieinąs, kad ištikrųjų germanų rasė visad buvusi nugalėtoja, kad būdama karinga ir linkusi avantiūrizmams, ji mokėjusi laikinai primesti likusiai Europai savo viešpatavimą, ilga pavyzdžių eile įrodinėja, kad nugalėtosios, bet daug gausingesnės ir kultūringesnės tautos kalba visad nuveikia barbarų nugalėtojų kalbą, ir todel argumentai, vartojamieji germanų šalininkų, neturi didelės reikšmės.

Jeigu fiziniu atžvilgiu teutonų rasė yra stipresnė, tai dvasios privalybėmis ji toli atsilieka nuo kitų, ir kultūrą kuria ne ji. Goetės genijus nėra teutonų genijus. Šių dienų ilgagalvis bajoras palieka toks pat laukinis, mėgstąs fizines emocijas, koks jis buvo prieš metų tris tūkstančius; skirtumas tik yra iš išorinio kultūros atspalvio.

Palikdami šale Tayloro logikos protavimus prieš teutonus, pažiūrėkim į tuos įrodymus, kuriuos jis, o su juo ir visa priešingoji pusė, vartoja brachikefalinės slavų-keltų rasės naudai.

Aukščiau mes nurodėm į tai, kad jei kuri nors rasė prisiima sau svetimą kalbą, tai ji ją įvairiaip taiso, sutrumpina, pakeičia, kadangi jai sunku esti tarti neįprastus garsus ir formas ir suprasti sunkias nusistačiusios gramatikos taisykles. Todel kalba, turinti daug fonetinių įvairavimų, netekusi pirmykščių savo formų ir galūnių, bus greičiausia kalba, pasiimta nuo svetimos tautos, susidūrus su ja. Atvarkščiai, kalba, kuri geriausiai yra išlaikiusi senovines savo ypatybes, turi daugiau teisių laikyti save pirmykščia tos rasės kalba. Žiūrint iš to atžvilgio — sako Tayloras — tarp visų Europos kalbų lietuvių kalba bus viena, turinti daugiausia teisių būti pirmykščios kalbos atstovė. Ji yra išlaikiusi daug geriau, negu gotų ir net negu graikų kalba pirmykščias fleksijas ir garsų junginius (Tayloras. Apie arijų kilmę, pusl. 230). *) Gi germanų kalba, taip daug netekusi pirmykščių formų ir fleksijų, patyrusi tiek fonetikos atmainų (atsiminkim čia germanų kalboje garsų pakitėjimus), netekusi daugelio senovinių linksnių, sutrumpinusi galūnes, turi maža teisių vadintis pirmykščia tos rasės kalba. Prisiminkim vokiečių mokslininkų dėsnius. Geografiniai germanai gyveno tarp keltų ir lietuvių, bet keltų kalbos santykiai su teutonų kalba nebuvo tiek artimi, kad mes galėtum padaryti spėjimą, kad viena kalba būtų kilusi iš kitos. Ne tokie santykiai yra tarp lietuvių ir germanų. Lietuviai priklauso didžiajai brachikefalų rasei, teutonai — dolikefalų, ir abi tauti buvo ir tebėra, kiek mes žinom, gretimos ir kaimynės, ir teutonų kalbai liatuvių kalba yra labiau artima, negu kuriai kitai. Penkos ir vokiečių mokyklos teorija einant, lietuvių kalba esanti kilusi iš teutonų. Gi einant Tayloro teorija, reikalas virsta visai atvirkščiai, teutonų kalba bus atsi-

---

*) Aš naudojausi Tayloro veikalu rusų vertime (И. Тайлоръ, Происхожденіе арійцевъ итд, Москва 1897).

radusi iš kurios nors slavų-lietuvių kalbos formos. Palyginę atatinkamas teutonų ir lietuvių kalbų formas, mums bus „sunku patikėti, kad teutonų kalba, netekusi tiek pirmykščių fleksijų, kuri sutrumpino tiek lietuvių kalbos žodžių ir kuri subiaurino pirmykščią fonologiją, galėtų būti motina-kalba, iš kurios būtų kilusi lietuvių kalba; tuo tarpu negalima griežtai atmesti spėjimo, kad teutonų kalba bus atsiradusi iš kokios nors senesnės slavų-lietuvių formos“ (Tayloras. Apie arijų kilimą, 232 pusl.). Mes taip pat žinom, kad kultūringesnės rasės kalba, nors ji kiek ir mažesnė skaičiumi, nugali, susidūrus dviem rasėm. Reiškia, jei teutonų rasė yra atmetusi savo kalbą slavų keltų rasei, ji turėjo stovėti savo kultūra aukščiau už slavų-keltus. Pažvelkim retrospektiniai ligi seniausių laikų, ligi kurių mes galim pasiekti, abiejų rasių kultūringumo laipsnį.

Jei mes pažiūrėsim lingvistinę palaiontologiją, tai pamatysim, kad teutonų žodžiai, kurie liečia civilizacijos sritį, piemenų ir ūkio gyvenimą, paimti daugiausia iš lietuvių ir keltų kalbų; tas pat ir su žodžiais, reiškiančiais tautą, karalių, valdininką ir t. t. Gi žodžiai iš civilinio karo ir valdymo srities, įvairių naminių įrankių pavadinimas paimti daugiausia iš keltų. Remiantis kai kuriais lingvistikos dėsniais, galima nustatyti ir tų žodžių pasiskolinimo laiką, ir jis pasirodo ne taip jau palyginamai tolimas, siekdamas tik kelis šimtmečius prieš Kristui gimsiant.

Bet galim leisti, kad teutonai, suteikę savo kultūrą ir kalbą slavų-keltų rasei, del nežinomų mums priežasčių, sulaikė savo kultūrėjimą ir leido kurį laiką keltams pasinaudoti jų kultūra, pralenkti save.

Tuo atveju, jei jau Europos suarianizavimas turėjo ateiti būtinai nuo teutonų, tai jis turėjo įvykti „daug anksčiau to laiko, kada civilizacijos pradmens buvo suteiktos teutonams iš labiau civilizuotų keltų“ (T. Arijų kilmė, 234 p.). Nors sunku sutikti, kad tauta, pati gavusi žodžius organizacijai pažymėti ir tuo būdu patį organizacijos supratimą, galėtų kitus organizuoti, vis delto galima būtų tatai leisti, jei mes rastum, kad tam tikru laikotarpiu civilizacijos atžvilgiu ji stovėjo aukščiau už tas rases, kurioms, einant hipoteze, ji bus antmetusi savo kalbą. Pažiūrėkim archaiologijon ir patirkim, kokių nurodymų ji duoda tuo reikalu. Mes jau žinom kad seniausi keltų kultūros paminklai yra ežerų trobesiai ir apskritieji pilekalniai. Jie siekia seniausių laikų. Jie vienamečiai su virtuvių liekanomis (Muschelhaufen ir kjokkenmöddinger), kurios yra susidariusios iš ilgagalvės teutonų rasės valgių atmatų.

Pažiūrėsim, kokios kultūros aukštumo buvo senieji ežerų trobesių gyventojai. Seniausios neolitinių ežerų trobesių statybos liekanos yra rastos Šusenrido durpyne Federsee saloj. Civilizacijos laipsnis, į kurį nurodo tas trobesis, visai atatinka tam, kurį nurodo lingvistinė archaiologija indoeuropiečiams. Tarp gyvulių kaulų, kurie ten randami, daugiausia yra elnio, paskui — šerno. Šuo, jautis ir avinas, kaip matoma, buvo jau prijaukinti, bet ožkos ir arklio kaulų nėra. Ginklai ir pabūklai iš akmens, rago ir kaulo. Naminių indų taip pat yra. Svarbiausia tas, kad ten rasti girnų akmens ir apsvilę kviečių grūdai. Rasta didžiausia gilių, buko ir paprastų riešutų atsarga; rasta linų sėmenų, bet audeklo jokių žymių nesurasta. Nerasta taip

pat jokių žuklavimo įrankių. Dar senesnis trobesis rastas Korniolijoj, Laibacho balose. Iš rastųjų daiktų žymių nustatomas šis jo gyventojų kultūros laipsnis: jie gyvenę piemenų gadynėje, turėjo jau karves, avis ir ožkas, vertėsi taipogi ir medžiokle. Vyriausias valgis buvo elnio ir šerno mėsa; javų dar nepažino, bet rinko riešutų ir vandeninių kaštanų atsargas, kuriuos malė akmeninėse piestose. Jie gyveno dar palaiolitinį laikotarpį, kadangi įrankiai padaryti daugiausia iš elnio rago, gi akmeniniai labai netobuli. Žinojo jau naminius indus. Tokia buvo seniausia keltų rasės kultūra.

Apskritųjų pilekalnių statytojai Didž. Britanijoj gyveno jau piemenų gadynę, turėjo prisijaukinę jautį, avis ir kiaules, žinojo javus, kuriuos auginti, galimas daiktas, jau buvo mėginę savo rankom.

Dabar pažiūrėkim, kokia kultūra buvo teutonų rasės, kaip ji aiškėja iš virtuvių atmatų. Didžiausios valgio išmatų liekanos Švedijos ir Danijos pakrančiais daugiausia turi sraigių ir kitų moliuskų išmatų, kurias šie pirmykščiai žmonės vartojo valgiui; tos atmatos yra susikrovusios per ištisus metų tūkstančius. Ten randama gausybė gyvulių, paukščių ir žuvų kaulų, daug primitingiausių įrankių ir labai maža naminių indų, taip apsčiai randamų ežerų trobesiuos. Bet ir tie, kurie ten randami, labai prasti ir primitingi nuo giliausių ligi paviršutinių sluogsnių. Tas faktas mums rodo, kaip maža buvo pažengę kultūroj virtuvių atmatų tauta per taip ilgą gadynę, kurį buvo reikalinga tiekiui liekanų susikrauti.

Tose liekanose randami elnio, bėbriaus, meškos, ūdros, ežio, lapės ir vilko kaulų. Visi tie gyvuliai tikrai buvo indoeuropiečiams žinomi, kaip nustato lingvistinė archaiologija; bet ten nėra arklio, kiškio, voveries kaulų, kurie gyvuliai taip pat buvo indoeuropiečiams žinomi; toliau — ten nėra net tų gyvulių liekanų, kurie buvo jau žmogaus prijaukinti ligi vadinamojo indoeuropiečių išsiskyrimo, nėra ožkos, avies, net jaučio liekanų. Šiaurės elnio pėdsakų nesimas rodo į palyginti ne seną tų liekanų atsiradimą; jų ėmė rastis nuo tos gadynės, kada šiaurės elnis nuėjo toliau į šiaurę. Iš naminių gyvulių virtuvių atmatų gadynės laukiniai žmonės žinojo tiktai šunį.

Jeigu lingvistinė archaiologija nustato, kad indoeuropiečiai ligi Europos suorganizavimo arba ligi vadinamojo pasidalinimo buvo piemenų tauta, turėjo vežimą, jaučio vežamą, statydinos gyvenimus su stogais, pažino kai kuriuos javus, bet nežinojo žuklavimo, kadangi įrankiai iš tos srities įvairių tautų įvairiaip vadinami, tai tuo metu, kada ežerų trobesių gyventojai buvo pasiekę būtent to kultūros laipsnio, teutonų rasė kultūros laipsniu stovėjo juo žemiausiai, nebuvo pajungę net jaučio, nemokėjo statydintis pastogių, nežinojo javų, kadangi virtuvių atmatose niekur jų nesutinkama; mito daugiausia iš to, ką jiems išmesdavo jūrios, gaudė žuvį, nes rasta daug kabliukų žuviai gaudyti, kuomet ežerų trobesiuos nėra net žymės įrankių, kurie galėtų tarnauti žuklavimui. „Jeigu indoeuropiečiai būtų kilę iš kjoekkenmoeddingų rasės, tai sunku būtų suprasti, kaip jie galėjo nustoti žuvies pamėgimo arba užmiršti žuklavimą, kuriuo jie daugiausia vertės“ (T. Arijų kilmė, p. 241).

Galima būtų atsakyti, kad tarp tų civilizacijų buvo didžiausias laikotarpis, ir kad virtuvių atmatų susidarymas pasibaigė toli prieš pasirodant pirmiems ežerų trobesiams. Bet nekalbant apie tai, kad virtuvių atmatos ir ežerų trobesių laikotarpis tęsėsi tūkstančius metų, todel nors dalimi turėjo supulti, yra daug ir kitų faktų, kurie leidžia sakyti, kad jei patys ankstybieji ežerų trobesiai nėra senesni, kaip pirmosios virtuvių atmatos, tai jau jokiu būdu ne vėlesni už jas. Pirmiausia, titnaginių įrankių, rastų Schussenrido ežerų trobesiuose, tipas yra daug archaingesnis, negu seniausieji kjcekkenmoeddingų pabūklai. Antra, virtuvių atmatuose nesutinkama šiaurės elnio kaulų liekanų, kuomet Laibacho liūnuose buvo rastos to gyvulio liekanos. Tuo būdu visa kalba už tai, kad indoeuropiečių rasė bus buvusi greičiau trumpagalvė keltų rasė, palikusi ežerų statybos liekanų, negu laukiniai gyventojai, palikusieji savo žymę virtuvių atmatuose, kurie yra teutonų rasės protėviai.

Jeigu fiziniai teutonų rasė stipresnė, negu kita kuri, jeigu ji labai karinga, tai dvasine savo vertybe ji toli atsilieka nuo kitų. „Grynasis teutonas flegmatingo būdo ir kiek sunkokas galvojimams, bet drąsus, karingas ir mėgsta medžiokle su šunimis ir atletinius mankštinimus. Tai milžinas šviesių ar linų spalvos plaukų, galingos komplekcijos, drūtas ir bukas, kaip gotas ir burgundas, į kuriuos provincijos romiečiai žiūrėjo baimingai ir drauge paniekiamai (Taylor, Arijų kilmė, pusl. 243—244).

Iš viso pasakyto galim padaryti išvadą, kad pirmykščiais indoeuropiečiais bus buvę keltų rasė, apimanti veik visą vidurinę Europą ir Didžiosios Rytų Europos Lygumos pietų vakarinę dalį. Kur gi mes turim ieškoti tos rasės pradžią? Tas faktas, kad suomių kalba priešistoriniais laikais yra prisiskolinusi iš lietuvių ir kitų tautų kalbos, su kuriomis istoriniais laikais susidūrimo netūrėjo, žodžių iš kultūros srities, verčia spręsti, kad tos rasės pirmykštė gyvenamoji vieta bus buvusi greta suomių. Grynumas ir didelis lietuvių kalbos senumas leidžia manyti, kad tos rasės pirmykštė vieta ir bus būtent Didžiosios Rytų Lygumos vakarinėj daly, rytiniam Baltijos jūrų baseine.

Reikia pasakyti, kad žymi Tayloro protavimų dalis yra labai drąsi, kas paprastai yra antropologų ypatybė. Pav., jo lingvistiniai sugretinimai yra labai paviršutini, kaip šis: suomių žodis „poig“ — su graikų „Παις“ (ΠαFις), suomių „hepo“ su graikų „ἵππο“ (ekvo); daug kategoringų jo dėsnių, pav. tas, kad virtuvių atmotuose nesą javų žymių, yra ginčijami ar net stačiai klaidingi. Pamatinis Tayloro dėsnis, kad lietuviai yra gryniausias brachikefalinės rasės tipas, labai abejotino tikrumo. Kiek man žinoma, antropologinis klausimas Lietuvoj nėra ištirtas, tikslių matavimų niekas nedarė. Daktaras J. Basanavičius, atidarydamas Lietuvių Mokslo Draugiją, pav., pasakė, kad lietuviai priklausą ilgagalvių rasei. Tą patį jisai nesyk kartoja savo rašto darbuose apie lietuvių kilmę. Denikeris stačiai skiria juos prie ilgagalvių rasės. Bet man rodos, nei vienai nei kitai nuomonei daug vertės duoti negalima, kadangi ji neturi užtektino eksperimentinio pamato. Ta aplinkybė, kad rytinėj Lietuvos daly daugiausia sutinkamas melsvų akių, šviesių plaukų tipas, gi vakarinėj

daly dažnai pasitaiko pilkų akių, tamsių plaukų tipas, rodo, kad Lietuvos gyventojai turi savy kelių rasių gaivalo, tarp kurių nemaža dalis gal tenka ir keltų-slavų rasei.

Vienu metu su Tayloru pasirodė su visa eilė straipsnių pransūzų mokslininkas De Lapouge (žiūr. Revue d'Antropologie 1887 ir 1888 bei 1889 metų), kurs, priešingai Taylorui, pasisakė esąs karštas Penkos šalininkas. Jo dėsniai yra taip pat drąsūs ir tokio pat kategoringo tono, kaip ir Tayloro. Apskritai, jei paskiausiu laiku lingvistai pasidarė labai atsargūs, tai antropologai rodo visai priešingą ypatybę. De Lapouge, kaip ir visi antropologai, mano, kad Europos gyventojai yra susidarę daugiausia iš keturių rasių, vedamoji rolė gi tarp jų priklausanti ilgagalvei teutonų rasei ir trumpagalvei keltų slavų rasei. Dvi tos rasės yra skirtingos tarpūsavėj ne tik fiziniai, bet ir psichiniai. Kuomet trumpagalvis tipas yra ramaus, save valdančio, atsargaus individumo tipas, turįs ir proto gabumų, bet neturįs iniciatyvos ir kriticizmo gabumų, ilgagalvis tipas turi tvirtą valią, daug iniciatyvos, turtingą idejų vaizdeną, yra stipraus individualizmo, ir yra visai priešingas tipas, neramus, nuolat ką nors veikiąs, randąs malonumo pačioj kovoj. Kuomet trumpagalvis tipas linkęs į konservatizmą ir norom pasiduoda valstybės autoritetui, teutonų tipas amžinai siekia naujų, patogesnių gyvenimo sąlygų ir, būdamas kraštutinis individualistas, reikalauja pagarbos savajam „aš", nepakeldamas svetimo ant savęs autoriteto. Žodžiu, ilgagalvis tipas esąs vyriausias idejų ir kultūros progreso kūrėjas. Visa, kas heroinga žmonijos istorijoj, surišta tik su to tipo esimu Išnykus kurioj nors tautoj ilgagalviui elementui, išnyksta ir visa, kas heroinga, iš jos istorijos. Gi ilgagalvio elemento nykimas vyksta nuolat. To reiškinio priežastys dvejopos rūšies: pirmiausia, teutonų rasė, kaip šiaurės rasė, patekusi į šiltesnį pietų klimatą, netenka savo gajumo; antra, kad kuomet ilgagalviai žūsta, kovodami del progreso, del idejos, del savo teisių, brachikefalai ramiai besinaudoja vaisiais, kurių pasiekia ilgagalviai. Taip imant daros suprantamas graikų ir Romos politinis, kultūrinis ir net karingumo žydėjimas tų tautų istorijoj ir vėliau visiškas jų sunykimas. Tą pačią priežastį De Lapouge mato net Aigipto ir kitų rytų šalių istorijoj. Savo dėsnių pavyzdžiui De Lapouge ima Prancūzijos istoriją. Anot jo, pirmykščiai Prancūzijos gyventojai buvę ilgagalviai, bet ketvirtosios gadynės pabaigoj atplūdusi čia trumpagalvių keltų banga, kuriems reikia pripažinti aukštesnę kultūrą, ir apžiodusi bei išstūmusi pirmesnius gyventojus. Bet vėliau ilgagalviai vėl stoja pirmon vieton ir jie būtent ir kaujasi aršiai del savo nepriklausomybės su romėnais. Bet Vercingetorigo pralaimėjimas, kurs išplėšęs Galijai ar du milijonu gyventojų, galutinai su-

naikinęs ilgagalvių gaivalą, kurį tik ir ištikęs tas pralaimėjimas. Galijoj buvo palikęs vienas trumpagalvių tipas, ir todel ji vėliau pasidariusi darbščiausia ir lojalingiausia Romos provincija. Tik vėlesnis ilgagalvių germanų užplūdimas, kurie susiliejo su vietiniais Galijos gyventojais, atgaivino trumpagalvių mases, ir todel ilgus šimtmečius atsigavusi Galija Prancūzijos vardu teikia visą eilę genialingų žmonių, mokslininkų, artistų, gabių karo vadų, kurie visi priklauso ilgagalviai teutonų rasei (?!). Kuomet ilgagalviai, užmokėdami gyvybe, ostrakizmu (hugenotai), vargais del savo teisių, del idėjų ir siekimų nyksta, trumpagalvis lojalusis tipas, visur kur pasiduodamas bažnyčios ir valstybės autoritui, ramiai plėtojasi ir didėja; pagaliau Didžioji Revoliucija ir Pirmosios imperijos įvykditas ostrakizmas galutinai ilgagalvių tipą pribaigia.

Tomis pat aplinkybėmis galima aiškinti feodalizmo sunykimas.

Neliesiu čia visų tų receptų, kurių De Lapouge teikia nykstančiai rasei nuo žuvimo apsaugoti ir duoti jai pavergti visas kitas. Trumpai pažymėsiu tuos dėsnius, kuriais remdamasis De Lapouge mano, kad ilgagalvė teutonų rasė ir yra indoeuropiečių rasė tikslia to žodžio prasme. Pirmiausia tai, kad jie esą progreso kelėjai ir daug gabesni, palyginus su visų kitų rasių menkumu. Žinoma esą, kad jie, antmetę savo valdžią kitoms rasėms, stojo jų priešaky, kaip vadai, valdytojai ir ponai, yra kultūros kelėjai ir ligi šiol tebeduoda didžiausią nuošimtį genialingų ir gabių žmonių visose kultūros srityse. Antra, ta aplinkybė, kad visos Europos kalbos turi žodžius jūrai ir laivui pavadinti, rodo, kad jų pirmykštė tėvynė buvusi šalis, gretima su jūra. Tokia šalis esanti Skandinavija, tos rasės gimtinė.

Tačiau mes matom, kad Tayloro teorija geriau sukomponuota ir išgvildenta, neg Lapouge'o. Nežiūrint visų jos trūkumų, ji vis delto daugiau turi po savim pamato. Lapouge nepašalino nei vieno priekaištų, dar Penkai patiektų. Bet ir visi tie įrodymai, kurių Lapouge semia iš Haltono, man atrodo labai neįtikananti. Aplinkybė, kad vokiečių ar prancūzų valstiečiai suteikią palyginamai mažą mokslininkų skaičių, rodo ne protinių gabumų trūkumą, o į tas politines ir ekonomines priežastis, kaip aukšta kilmė, turtai, visuomenės prietarai, kurie vieniems padeda iškilti ir pasižymėti, o kitiems trukdo tatai. Tas energijos kiekis, kurį sunaudojo asmuo iš žemesnio sluogsnio iškilti priekin, negi gali lygintis su tuo, kiek jos sunaudojo individumas, turįs tokius išorinius privalumus, kaip aukšta kilmė, turtai ir t. t., kurie tuojau pastato jį į patogiausias visais atvėjais sąlygas. Nereikia rodos sakyti, kad per Didžiąją Prancūzų Revoliuciją, 1848 ir 1871 m. žemesnieji luomai, kuriuos Lapouge priskiria į brachikefalus, iškėlė ne maža genialingų ir gabių vyrų. O ir šiais laikais tikrenybė kiekvienam žingsny yra visai priešinga tam, ką sako Lapouge. Genijaus ir proto gabumai visai nepriklauso nuo vienokios ar kitokios mūsų galvos kiaušo formos. Žinoma yra iš padarytų matavimų, kad Hausso, Schopenhauero, Napoleono I, Goetės*) galvų kiaušai buvo brachikefalūs, tuo tarpu Švedija ir Norvegija turi taipogi talentingų vyrų. Kad žmonijos tarpe yra grupių arba giminių,

*) Žiūrėk Taino „Kūrybos psichologija".

kurios labiau linkusios karžiginiams žygiams, negu kitos, tatai mes turim pripažinti. Leiskim, kad tų žymių turi teutonai. Bet juk ne tokios grupės gali kultūrą kelti? Viena, kam jos tinka — tai ardyti, ir jeigu iš tokių energingų žmonių susidėtų Europos gyventojai, kuriems Lapouge tik ir pripažįsta eugenizmą, tai šiandien vieton esamos kultūros reiškinių mes Europoj matytum laukinių žmonių būrius, vienas kitą žudančius.

Šiuo as neginu nei vienos nei kitos rasės, tik noriu pasakyti, kad, kaip man rodos, tas kelias, kurį pasirinko antropologija, nesuteiks mums norimų rezultatų.

Savaime suprantama, kad kategoringas ir griežtas antropologijos tonas sukėlė reakciją, ir daug kas į antropologijos išvadas ėmė žiūrėti daugiau, negu skeptingai, nedėdami joms beveik jokios reikšmės, klausimą apie indoeuropiečių gimtinę sprendžiant. Tokių mokslininkų eilėn priklauso ir Kretschmeris. Savo rašinio „Einleitung in die Geschichte der Griechischen Sprache“ (Göttingen, 1896) jis iš naujo peržiūri visas tas problemas, kurias antropologija ėmėsi išspręsti, tuos metodus, kuriais ji naudojasi, ir daro išvadą, kad savo uždavinio ji neatlikusi, neįvykdžiusi tų vilčių, kurių jai buvo dedama, ir kad sunku esą iš jos laukti kurių teigiamų vaisių, jei jau pačių specialistų antropologų tarpe nesą sutarimo, kurias žmogaus organizmo žymes reikią laikyti kaip charakteringas, kurias — kaip pripuolamas. Del rezultatų, kurių pasiekta kraniologijoj, patys antropologai priversti esą prisipažinti, kad jie silpni. „Wenn wir die Tatsachen aus der bisherigen Geschichte der Kraniologie zusammenfassen, so müssen wir zu dem Rezultat gelangen, dass die Kraniologie nach keiner Richtung hin die Erwartungen erfüllt hat, welche man anfangs von ihr hegte (S. A. aus Arch. f. Antr. 1895, 3 heft, p. 16); todel labai teisingai pastebi Kretschmeris: Die Frage, ob die Indogermanen nur auf dem Wege der physischen Vermehrung oder hauptsächlich durch Verschmelzung mit anderssprachigen Völkern ihre spätere Ausdehnung erlangt haben, ist von der Antropologie nicht gelöst worden (Kretschmer. Einleitung etc. pusl. 46). Kretschmeris mano, kad apskritai klausimą apie indoeuropiečius vargu bau galima išspręsti, pirmiausia, todel, kad antropologija neišsprendė ir vargu tą uždavinį išspręs. „Wo nicht wie bei den Etruskern und Iberern eine sprachliche Ueberlieferung vorliegt, können uns die Schädel nicht sagen, welche Sprache ihre Träger einst gesprochen haben“ (ibid. 47). Antra, ne geriau dalykai yra ir su lingvistine archaiologija ir palaiontologija, kadangi visai yra galimas daiktas, kad žodžiai, atsiradę tam tikroje vietoje, per tą ilgąjį periodą, kurs buvo reikalingas indoeuropiečiams diferencijuotis, galėjo gerai prigyti visoj indoeuropiečių kalbos srity ir visiškai asimiliuotis, todel nustatyti indoeuropiečių senovę visai negalima.

Tačiau, panagrinėjęs tikybines indoeuropiečių pažiūras, Kretschmeris stengiasi rasti ir nustatyti pirmykščią indoeuropiečių kultūrą, fauną ir florą, ir tuo visu remdamasis daro išvadas, kurios leidžia jam ieškoti pirmykščią indoeuropiečių gimtinę Vidurinėj Europoj, rytų jos daly.

VIII.

Mes matėm, kad to klausimo tyrimo srity įvyko kai kuri reakcija prieš antropologiją, kai pasirodė, kad ji nepateisina dedamų jai vilčių. Filologai, savo mėginimo pamokyti, kaip lengva apsirikti, jei perdrąsiai naudotis faktais, kurie akį metus atrodo gan svarbūs, labai jau skeptingai žiūrėjo į antropologijos surinktas žinias. Juos gal labiausiai baidė tas perdaug neabejingas ir kategoringas tonas, kurs raudonu siūlu eina veik per visus antropologų darbus. Bet visgi reikia pripažinti, kad antropologijos reikšmė ir jos nuopelnai dideli; ji pastūmėjo indoeuropiečių protevynės tyrimus į naują vagą, paiškino daug aplinkybių, kurios lengvino šį uždavinį. Nors ne visus jos rezultatai patenkino, bet jos reikšmę vis delto kiekvienas priverstas buvo pripažinti ir, kaip nori, tegu žiūri bet kuris tyrėjas į patirtus antropologijos faktus, bet atsižvelgti į juos visgi jis turės. Antropologija nepateisino vilčių, bet kuri gi mokslo šaka yra nuėjusi toliau? Ar lingvistika suteikė tvirtesnių faktų? Ne. Ar juos duoda archaiologija? — Taip pat ne. Jeigu pirmiau buvo mėginama sugalvoti ištisos teigiamos teorijos, tai nūnai, paskutiniu fazisu, buvo daromas daugiausia kritikos darbas: sugriaunamos anksčiau sudarytosios hipotezės, visur kur abejojama, visa leidžiama per griežtą kritikos koštuvą. Mes jau matėm, kad Kretšmeris skeptingai žiūrėjo net į savo išvadas. Tą pat galima pastebėti ir po jo; bent ankstybesnio tvirto įsitikinimo jau nesutinki. Tatai buvo teigiamoji visų mokslininkų žymė. Iš tos rūšies mokslininkų galima pažymėti Ratzelį, gal būt ir Kraitšeką, Kosinną, Muchą, Hoopsą, Helmą, Hirtą, Michelisą ir t. t.

Įdomi Ratzelio pažiūra į indoeuropiečių tautos apsigyvenimo sritis. „Noch nie“ — sako Ratzelis (Bez. d. Sächs. Ges. d. Wiss. 1898 23 pusl.) — hat eine einmalige Völkerbewegung zu einer dauernden Ausbreitung des Wohnsitzes geführt. Durch einzelne Flüchtlinge, Verschlagene, Reisende kann ein Gedanke oder eine Fertigkeit in ein Volk hineingetragen werden, und der einzelne kann im besten Falle der Pionier einer nachfolgenden grösseren Bewegung werden. Aber zur Ausbreitung bedarf es zuerst einer Masse, die sich ausbreitet und festsetzt, und dann der Nachschübe, die die unvermeidlichen Verluste dieses ersten Versuches ersetzen. Fehlen diese, dann wiederholt sich das Schicksal der normännischen Besiedelung Grönlands, die eines Tages ausgelöscht war, fast ohne eine Spur zu lassen. So waren die Niederlassungen in Winland und Makland ausgelöscht. So sind selbst germanische Staaten und germanische Völker in Südeuropa und Nordafrika verschwunden. Wir werden schon aus diesem Grunde nicht jener Ansicht beipflichten, dass es in alten Zeiten anders gewesen sei. Nicht einzelne grosse Völkerwanderungen, sondern immer sich wiederholende Bewegungen, im allgemeinen gleiche Richtungen bewahrend, können allein die Entstehung und Lage auch der arischen Völker in Europa und Westasien erklären.“ (Ursprung und das Wandern der Völker geographisch betrachtet).

Drauge su šiuo be išankstо nusistatimo persikėlimu iš vienos vietos į kitą atskirų ar daugelio asmenų paraleliai ejo stities praplėtimas prirankintų gyvulių, kulturinamų medžių, javų ir kitų augalų.

Apskritai, Ratzelio argumentai suvedami į tai, kad indoeuropiečių pirmykštės gimtinės reikia ieškoti tose vietose, kur tirščiausia tautų gyvenama.

„Den Ursprung einer Völkerfamilie nicht in engen, sondern vielmehr in einem weiten Gebiete suchen müssen (ibid. 176 pusl).

Kraitšekas straipsny, įdėtam į antrą tomą knygos „Politisch — antropologische Revue“, pavadintam: „Die Menschenrassen Europas“ kalba apie rases, gyvenančias Europoj, ir labai atsargiai svarsto apie fizines ir dvasines kiekvienos rasės ypatybes, neidamas tuo atveju Penkos pėdomis. Bet užtat jis nieko tvirto ir aiškaus nepasako.

Visai į kitą vagą stengiasi nukreipti tyrimą Kossinna. Jis stengiasi nušviesti klausimą archaiologijos faktais, kurių vertingumui jis labai tiki. Kossinnos asmeny archaiologija pirmą kart savarankiai ėmėsi šį klausimą gvildenti ir pareiškė teisės į autoritetingumą. Kossinna tikisi, kad archaiologijai kada nors pavyksią nušviesti daug tamsių ir ginčijamų to klausimo pusių ir palengvinti uždavinį. Į archaiologiją pirmą kart Kossinna žiūri, kaip į „Hilfsmittel für die Beweisführung in etnologischen Fragen zu Gebote, welche Sprach- und Geschichtsforscher nicht einmal ahnen“. (Kossinna. Die Indogermanische Frage archäologisch beantwortet. Zeitschrift für Ethn. 1902, 216 pusl.).

Savo nuomonę apie indoeuropiečių pirmykštę gimtinę Kossinna, kiek man žinoma, keitė du kart. 624 pusl. „Die Indogermanen“ Hirtas sako, kad Kossinna už indoeuropiečių gimtinę ima Dunojaus baseino vidurinę dalį (an die mittlere Donau), tuo tarpu anksčiau cituotame straipsny Kossinna atkėlė Indoeuropiečių gimtinę į Baltijos srities vakarus ir šiaurės Vokietijos lygumą. Į tą sritį atveda jį keramikos ir kitų ornamentacijų tyrimai visose šalyse, kur nūnai gyvena indoeuropiečiai. Medžiaga, kuria jis operuoja, nesiekia toliau neolitinio akmens amžiaus. Tačiau, ta medžiaga jį atveda į šaurę, kaip į tą vietą, kur ji buvo prasidėjusi. Tuo būdu, čia reikia ieškoti indoeuropiečių kultūros pradžios; čia gi yra ir gimtinė tautų, tą kultūrą sudariusių.

Tuo tarpu, kaip matom, rezultatatai, Kossinnos pasiekti, gana negausūs; žadėjo jis daug daugiau, negu davė. Gausesnių rezultatų pasiekė Muchas, kitas tyrėjas, kurs taip pat nuėjo tuo keliu, stengdamasis indoeuropiečių gimtinės klausimą nušviesti iš archaiologinio atžvilgio. Jo tyrimo rezultatai įvilkti į nuosakesnę ir pilnesnę teoriją. Apie pirmykštę indoeuropiečių gimtinę Muchas laikosi beveik tos pačios minties, kaip ir Kossinna. „Die Heimat der Indogermanen liegt nicht in Asien, sondern im westlichen Europa und umfasst die Küstenländer und Inseln der Westlichen Ostsee; sie wird im Westen von der Nordsee bespült und reicht im Süden bis an den quer durch das heutige Deutschland sich erstreckenden Gebirgszug vom Harz zum Thüringer Walde, zum Fichtel-, Erz- und Riesengebirge bis an die äussersten Ausläufer der Westlichen Karpathen:

im Osten dürfte die Oder die ursprüngliche Grenze gebildet haben, die früher schon an die Weichsel vorgeschoben worden sein mag, wie denn überhaupt eine strenge Umgrenzung nicht möglich ist, weil sie in einer steten Erweiterung begriffen war, denn schon im weiteren Verlaufe ihres Anwachsens, doch noch innerhalb der Steinzeit, überschritten die Indogermanen das deutsche Mittelgebirge und drangen einerseits bis an die Alpen, schifften nach Grossbritanien und Irland und erreichten anderseits etappenweise die mittlere Donau und den Balkan, sowie den Dniestr und die südrussische Steppe, endlich die Länder am Schwarzen und Aegäischen Meere." (M. Much. Die Heimat der Indogermanen im Lichte der Urgeschichtlichen Forschung. Jena 1904. — pusl. 6.). Tos išvados tai buvo rezultatas tyrimų, padarytų kultūros liekanoms, užsilikusioms nuo seniausių priešistorinių gyventojų visose aukščiau cituotoje vietoje paminėtose šalyse. „Die Grundlage meiner Untersuchung — sako patsai Muchas: — bildet die archäologische Hinterlassenschaft der ältesten vorgeschichtlichen Bewohner der oben bezeichneten Länder, die zu dem Zwecke geprüft werden soll, inwiefern sie auf eine einheitliche ureigenė, von andern Ländern unabhängige Kultur schliessen lasse und ihre Verbreitung sich mit der Ausbreitung der Indogermanen in Uebereinstimmung befinde... Zu diesem Zwecke werden die hinterlassenen Werkzeuge und Waffen aus Stein, im besonderen darunter aus Nephrit und Jadet, die geometrische Dekorationsweise der Gefässe, insbesondere die Spiraldekoration, der Bernsteinhandel, die geografische und phisikalische Beschaffenheit des Landes und ihr Einfluss auf die Bewohner der Betrachtung unterzogen." (ibid. 17 pusl.).

Buvo ir aukščiau mėginimų tuo keliu klausimą nušviesti; nefritdas ir jadeitas buvo laikoma medžiagomis, kilusiomis iš Azijos, ir todel ankstyvas jų pasirodymas buvo laikomas įrodymu, kad indoeuropiečiai bus kilę iš Azijos; keliaudami Europon, jie atsinešę pagamintų iš tos medžiagos įrankių. Kiek primenu, tos nuomonės buvo Frischas. (Ar tikrai jis, negaliu tvirtinti, kadangi esu kaž kur tą nuomonę skaitęs, tiktai kur — neprimenu.)

Ligi šiol buvo įprasta manyti, kad iš įrankių vartojimo toj ar kitoj vietoj negalima daryti jokio argumento, kadangi įrankių atsiradimas iš vienos vietos kitoj galėjo vykti prekybos ar kitokių taikingu tautų santykių keliu. Muchas tikrai pripažįsta tokį aiškinimą tinkamu daugeliui atvejų, būtent: jeigu tam tikro daikto vartojimas skleidėsi pamažu ir nenutrūkstant nuo tam tikro punkto. Bet jeigu kurio daikto vartojimas neturi tokio pažymėto nenutrukstamo ryšio, neduoda galimybės nustatyti išeinamąjį centrą, darydamas didelius šuolius iš vienos vietos, kur kalbamas daiktas sutinkamas labai dažnai, kiton, daugiau ar mažiau nutolusion, tai tas daiktų pakrikimas būtinai rodo į tautų keliavimą, kurios, keldamosios iš pirmykštės savo gimtinės, nešėsi su savim į naują gyvenamą vietą visa tai, ką prigimtoji kultūra duodavo joms į rankas kovai su gamta. Tai, kad tie daiktai yra iš šiaurės kilę, nėra dar įrodymas, kad ten turėtų būti ir indoeuropiečių gimtinė, bet vien tatai rodo, kaip aukštos ten būta kultūros, ir kokia ji buvo savaiminga: „Vergleichen wir", sako Muchas:

„mit den nordischen die Erzeugnisse mancher auf sonst gleicher Kulturstufe stehenden Völker unserer Zeit, so müssen wir uns sagen, dass an den Resten der Erzeugnisse der alten Völker Europas und an ihrem Dekorationsschatze wohl manche leichtfertige Herstellungsweise, aber nichts zu finden ist, was wir so eigentlich barbarisch nennen, und es sollte die Tatsache beachtet werden, dass uns alles vertraut anmutet, und ich glaube, dass es die heutigen europäischen Völker unter gleichen Umständen genau wieder so machen werden“ (ibid 23 pusl.).

Jei toji tauta galėjo sukurti aukštą ir savaimingą kultūrą, reiškia, ji ten jau nuo senai gyveno; jei ji pajuto reikalo išsikelti, reiškia, turėjo pajusti, kad gimtinėj yra peranksta. Kad toji tauta buvo palyginti didelė, rodo gausybė pasilikusių po jos liekanų. „Nach Montelius kannte man ums Jahr 1885 in Schweden 14.000 Steinsachen. Die Insel Rügen lieferte sichelförmige Sägen allein bisher an 1000 Stück in die verschiedenen Sammlungen“ (ibid. pusl. 43). Tokios pat turtingos medžiagos duoda ir kitos vietos, į kurias nurodė Muchas, kaip į pirmykštę indoeuropiečių gimtinę. Tauta, kuri nešėsi su savim daugybę įrankių į kitas šalis tokiu dideliu skaičiumi, turėjo karts nuo karto atskelti nuo savęs žymią gyventojų dalį, kurį turėjo keliauti kitur, ieškodama geresnių gyvenimo sąlygų, ir dar ilgą laikotarpį gaudavo iš savo senosios tėvynės įrankius. Galima manyti, kad antroji nuomonė artimesnė teisybės. Bet ar galėjo toji sritis išmaitinti gana didžiulę tautą, tiek gausingą, kad ji galėjo tokią kultūrą išauginti? Ar čia nebuvo atvirkštaus kelio tam, kuris yra nurodamas? „Das südliche Schweden, ein kleiner Strich Norwegens, ganz Dänemark mit allen Inseln, sowie Norddeutschland bis an den Harz und die Oder, wahrscheinlicher bis an die Weichsel umfasst, haben eine Hinterlassenschaft aufzuweisen, so alt, so reich, so mannigfaltig entwickelt und zugleich in sich so einheitlich, wie kein anderes Gebiet ausser ihm. Wir dürfen also auch eine sehr frühe, während einer langen Zeit ununterbrochen andauernde und verhältnissmässig dichte Besiedelung in ihm voraussetzen und zugleich eine dichtere als zu dieser Zeit in jedem anderen Teile Europas.‘

Sritis, į kurią nurodo Muchas, labai patogi ir tinkama didžiai tautai susidaryti. Iš pietų ji turi prigimtą sieną, kadangi čia eina miškais apaugę kupriakalniai nuo Reino upės ligi Bohemijos ir Karpatų. Galima įsivaizduoti, kad toji vieta, tuomet didžiausiais miškais apaugusi, buvo negyvenama. Tatai visai yra galimas daiktas. Didžioji lyguma nebuvo taip miškinga ir visuomet galėjo išmaitinti gana gausingus gyventojus.

Jeigu, tuo būdu, iš pietų mes galim nustatyti tikslias sienas, tai iš rytų ir vakarų jas nužymėti nėra galima. Ypač rytuose. Ten, į didžiulę Rytų lygumą indoeuropiečiai galėjo patekti labai senai ir čia, tur būti, jie susitiko su suomiais.

Tuo būdu, Europos ar bent didesnės jos dalies gyventojai, patys kultūringieji, atėjo iš šiaurės ir atsinešė visa tai, ko ten buvo pasiekę. Tuo paaiškinama daug klausimų, į kuriuos sunku kitaip rasti atsakimas. Kas gi yra toji tauta, sudariusi taip savaimingą kultūrą, kuriai rasei ji priklauso? Tauta toji esanti ilgagalvė, teutonų rasės.

kuri ten gyvenusi jau neolitiniam (jüngere) akmens amžiuje, kadangi „das Volk der Muschelhaufen an der Kulturentwicklung während eines Teiles der jüngeren Steinzeit unmittelbar teilgenommen". Bet ar indoeuropiečiai buvo čia ankstyvąjį akmens amžių, ar jie yra atėję iš kur nors, Muchas į tai neduoda jokio atsakymo. Bet iš to, kad Muchas išskiria ankstyvojo akmens periodo ir neolitinio periodo kultūras, matyti, kad nors indeuropiečių gimtinę jis vaizduojasi vietose, apie kurias mes anksčiau kalbėjom, bet manė esant galimu, kad ankstyvąjį, sakytume, prieškulturinį periodą jie į čia iš kažin kur yra atėję. Iš kur? Mįslė neatspėjama. To pat įspūdžio galima gauti iš jo nuomonės apie dviejų ilgagalvių — šiaurės ir pietų — rasių giminingumą. „Die beiden dolichokephalen Rassen, die mediterrane und jene der Indogermanen müssen in Anbetracht ihres umfassenden Kulturaustausches einmal in unmittelbarer und langer Berührung gewohnt haben, und dadurch werden wir daran gemahnt, dass sie einander in so vieler Beziehung näher stehen als anderen Rassen. Der plastische Gesamtbau des Körpers, die Schädelform, die Gesichtsbildung sind beiden gemein, verschieden sind sie in der Psyche, durch ihre im Grundwesen vollkommen abweichenden Sprachen und durch eine Reihe körperlicher Eigenschaften, von denen im besonderen die geringere Körpergrösse und die dunkle Farbe der mediterranen Rasse zu nennen sind, welche Eigenschaften sich übrigens gegen den Norden zu mehr und mehr jenen der nordischen Rasse nähern.

Es ist kein Zweifel, dass beide Rassen die dolichokephale Urbevölkerung Europas bilden, und dass beide in naher Verwandtschaft stehen. Selbst entfernter wohnende Völker der mediterranen Rasse zeigen alle Züge dieser Verwandschaft. Unter den Sudanesen sah ich bei Gelegenheit einer Ausstellung in Wien einzelne von so vollendet schöner Körpergestalt und Gesichtsbildung, dass nur die helle Farbe fehlte, um als Urbild des griechischen Apollo zu gelten" (ibid. 346 pusl.).

Žinoma, aš neturėjau galimybės patiekti išsemiamą turiningų ir originalių jo pažiūrų nusakymą, kadangi tam būtų reikėję specialaus rašinio. Bet iš to, kas pasakyta, galima, man rodos, sudaryti sau jo teorijos vaizdą. Mums čia neaišku vienas: kurią kalbą vartojo rasė, Mucho vadinama „indogermanais"? Jei spręsti iš visko, kas anksčiau buvo pasakyta, išeina, kad jie bus kalbėję ta kalba, kurią mes dabar vadinam indoeuropiečių; iš paskutinės gi citatos galima spėti, kad tai bus buvusi viena iš viduržemio arba kitaip — Iberijos rasės kalbų. Kitas neaiškumas yra tas, kas jau buvo Hirto pastebėta ir todel verčiau aš kalbėsiu jo žodžiais: „Auf Grund der Anschauungen von Much käme man also zu der Annahme, dass die Heimat der Germanen auch die der Indogermanen gewesen sei, was durchaus möglich ist und wogegen sich nur ein Bedenken erhebt. Man hat allmählich erkannt, dass die grossen Veränderungen der Sprache bedingt sind durch Uebertragungen auf andersprechende Menschen, und man hat daraus geschlossen, dass da, wo starke Veränderungen der Sprache stattgefunden haben, auch bedeutende Volksmischung vorliege, während umgekehrt an den Orten, wo die Sprache gut

erhalten bleibt, verhältnismässig wenig Völkerwanderungen stattgefunden hätten“ (Die Indogermanen, 195 pusl.).

Jeigu tos sritys, kurias Muchas laiko indoeuropiečių gimtine, tik kolonizavosi į kitas vietas, gi pačios ramiai likosi vietoje, tuo būdu, į ten nėjo iš niekur svetimas gaivalas, negalėjo įvykti jokio susiliejimo, priemaišos ar kitų kalbų įtakos, tai tose vietose turėjo užsilikti indoeuropiečių kalba palyginti gryna. Tačiau to mes nematom.

Šiaip ar taip imant, Mucho darbas irgi turi didelės reikšmės. Pirmiausia, jis naujos šviesos suteikė šiam klausimui, antra, jis naudojasi nauju metodu, nepanašiu į tą, kuriuo naudojasi lingvistika ir antropologija, suteikė turtingos medžiagos palyginti su tuo, ką mums suteikė Kossinna. Tatai buvo didelis žingsnis pirmyn, ir man rodos, kad ačiū Muchui archaiologija gavo tokį pat balsą, sprendžiant indoeuropiečių pirmykštės gimtinės klausimą, kurį ligi šiol turėjo lingvistika ir vėliau buvo įgijusi ir antropologija.

Norėdamas duoti bendrą to klausimo apžvalgą, aš turiu dar paminėti italo mokslininko Micheliso darbą (Michelis. L' origine degli Indoeuropei. Torina, 1903), su kuriuo, deja, negalėjau arčiau susipažinti. Sprendžiant iš Hirto ir Hoopso žodžių, tas darbas turi būti vertas domės, ir jame klausimas smulkiai ir giliai paliestas (Hirt. Indogermanen, 617 pusl.). Galiu tik pažymėti, kad pirmykštę indoeuropiečių rasę jis laiko buvusi brachikefalų vidurio ir rytų Europos rasę, kuri per Maž. Aziją priešistoriniais dar amžiais, tarp palaiolitinio ir neolitinio periodų, atėjusi iš Azijos Europon ir čia, Dunojaus vidurinej srity, susiliejusi su kitomis rasėmis, būtent, su ilgagalvėmis šiaurės ir pietų rasėmis (teutonų ir iberiečių). Tas mišinys iš Turano rasės ir dviejų vietinių rasių kalbų ir kultūrų sudarė indoeuropiečių kalbą ir jų kultūrą (Hoops. Waldbäume und Kulturpflanzen in germanischen Altertum. Strassburg, 1905, pusl. 131).

Patsai Hoopsas aukščiau minėtame veikale mėgina jeigu ne išspręsti, tai bent nušviesti tą klausimą, išnagrinėjęs medžių vardus. Hoopsas nori susekti girių medžius (Baumflora) indoeuropiečių gimtinėj, kad tuo galima būtų nors iš tolo susekti toji srytis, kurioje reikia ieškoti pačių indoeuropiečių kilimo vietos. Jis, tiesa sakant, eina tuo pramintu taku, kuriuo daugelis mėgino eiti (Geyger, Schrader ir kit.). Jau ištisi tomai pašvęsti tam klausimui tirti.

Indoeuropiečių gimtinės Baumflorai nustatyti Hoopsas tiria pirmiau lapuotųjų medžų vardus. Pirmoj vietoj eina beržo ir verbos vardai (Birke und Weide), kuriuos Schraderas laiko vienintelius medžius, žinomus indoeuropiečiams dar iš tų laikų, kuomet jie tebegyvenę gimtinėj, ir tuo remdamasis jiems gimtinę ima pietų Rusijos stepus, neturtingus girių medžiais.

Toliau kalba apie ąžuolo vardą (Eiche). Paminėjęs įvairius to medžio vardus, paaiškinęs tiksliai pirmykštę jų reikšmę, nurodęs į priežastis, pakeitusias reikšmę žodžių, šiuo ar tuo būdu surištų su to medžio pavadinimu, ir išnagrinėjęs visose indoeuropiečių kalbose žodžio „ąžuolas“ reikšmę, daro išvadą, jog „die Eiche in der Baumflora der Urheimat der Indogermanen eine hervorragende, wenn nicht herrschende Stellung einnahm“ (Ib. 117 p.).

Reikia pastebėti, kad žodžio „Föhre“ (ahd.—forha, ae.—furhwudu' anordd. — fura — tyrr, liet. — derva, altsl.—древо ir t. t.) — epušės reikšmės kitėjimas, kuri anksčiau reiškė ąžuolą, randamas tiktai germanų ir Pabaltijos (slavų-lietuvių) kalbose, kas rodo, kad „die Germanen und Balten aus der alten Eichenheimat der Indogermanen in Gebiete gewandert sind, wo die Föhre der herrschende Waldbaum war.“ (ibid. 119 p.).

Tad iš viso to seka, kadangi „durch die Tatsache, dass die Eiche in der Ursitzen der Indogermanen ein wichtiger Waldbaum war, wird Asien, als mögliche Heimat derselben ausgeschlossen, da die hauptsächlichen waldbildenden Eichenarten in ihrer Verbreitung auf die Länder westlich der Ural und des Kaspischen Meeres beschränkt sind“ (ibid. 120 p.).

Išnagrinėjęs lapuotuosius medžius, Hoopsas kalba apie spygliuotuosius (Nadelholz). Jis ima įvairių medžių vardus: a) vok.—Fichte, gr.—πίτυς, aind.—pītu dāru, pīta dru=Fichtenart, lot.—pinus iš pitnus. Vardas pitus sutinkamas pietų Vokietijos dialektuose — pech; b) vokiečių „esche“ randamas visose Europos kalbose ir armėnų kalboj; indoger. *åsis arba åsis, baltų kalbose: lietuvių—uosis, prūsų—woosis (to žodžio žymes Schraderas randa graikų ακερ-ωις iš *ακερ-ωσίς) *. Kiti dialektai turį įterptinius „k“ arba „n“. Nuo pagrindinės formos *ås-kis, gr. ὀξύη, ὀξέα, alb.—ah (iš „osk̂a“), arm.—haci (iš „ask̂hio“). Iš pagrindinės formos, *ås-in-os arba *ås-in-ā, slav.—jasenū arba jasenь, lenkų—jasień, nbulg, serb., nslov-čech. — jasen, rusų — ясень, lot.—arnus (iš *osinos), urkel.—*onna (iš *osnā), kimbr.—onnen, bret.—ounnen, air.—huin-nius, mir.—uinsenn; c) tą patį matom su „espe“.

Pažymėjęs tuos žodžius ir matydamas, kad „reiht sich auch dieser Baumname dem urindogermanischen Sprachgut ein“ (pusl. 124, ibid), Hoopsas daro išvadą, kad indoeuropiečių gimtine pirmoj eilėj gali būti šiaurės, vidurio ir rytų slėnio lyguma, kur tie medžiai daugiausia auga; bet tikslesnio nurodymo, kur turi būti tikros indoeuropiečių gimtinės sienos, tie medžiai neduoda.

Daug tiksliau nurodo ribas buko vardas. Ligi šiol visų buvo įprasta manyti, kad buko vardo neturi indoeuropiečių kalbų rytinė šaka, būtent, litų-slavai ir arijų grupės, ir todel kai kurie ieškojo gimtinės ligi linijos, kur tas medis auga, nukeldami slavus, lietuvius ir kitas rytų grupes į rytus nuo tos linijos. Bet Bartolomeo, o vėliau Oshoffo tyrinėjimai parodė, kad to medžio vardus turi ir rytinės grupės.

Bartolomeo rado tą vardą kurdų „būz“, išvesdamas tą formą iš pirm. *bhā(u)q, *bhūq. Toliau, pats Hoopsas giminiuoja tą formą su slavų—buzu (nbulg. — buz, lenkų ir čech. — bez) — bezdas.

Tuo būdu pasirodo, jog slaviams ir kitoms rytų kalbų grupėms buko vardas buvo žinomas, ir tik vėliau tuo vardu buvo pavadintas kitas medis, tur būt, kuomet bukas jau neaugo naujoj gimtinėj. Visos tos aplinkybės leidžia daryti tokią išvadą: „die Indogermanen kannten also auch die Buche: ihre Heimat ist mithin innerhalb des Buchengebietes zu suchen“ (ibid. 125) p..

Panagrinėjęs toliau dar kitų medžių vardus, Hoopsas tvirtina, kad indoeuropiečių gimtinė žinojusi, be „Birken und Weiden, auch Eichen,

Buchen, Nadelhölzer, sowie Eschen und Espen" (ib. 128 p.); vėliau tų medžių skaičius, be abejojimo, padaugės, kuomet visi, ypač rytų dialektai bus gerai ištirti.

Kur gi mes dabar turim ieškoti indoeuropiečių gimtinę, kuriose vietose? Į tai Hoopsas šiaip atsako: „Eines scheint mir jedenfalls aus der nicht unbeträchtlichen Zahl der zweifellos urindogermanischen Baumnamen, aus der bedeutenden Rolle, die das Holz im Leben der Indogermanen sicher schon gespielt hat und aus der geographischen Verbreitung der behandelten Baumarten unwiderleglich hervorzugehen: dass der Stammsitz der Indogermanen vor ihrer Trennung nicht in Asien und Südeuropa, dass er nicht in einer reinen baumlosen Steppenregion, sondern dass er in einem mit Wald durchmischten Gebiet des Nordalpinen Europas zu suchen ist. Und seitdem der Buchenname mit überzeugenden Gründen als urindogermanisch erwiesen ist, scheidet auch Osteuropa als mögliche Heimat aus. Von den innerhalb der Buchenverbreitung gelegenen Ländern aber fallen die Balkanhalbinsel, Italien und Westeuropa ausser Betracht, weil die indogermanischen Völker in diese nachweislich erst verhältnismässig spät eingewandert sind. Nordeuropa anderseits kommt deswegen nicht in Frage, weil die Buche nach dem, was wir oben (S. 31 ff. 75 f. 83 f.) sahen, dort wahrscheinlich erst zur Bronze- oder gar Eisenzeit Einzug hielt, als die asiatischen Indogermanen sich längst von den europäischen getrennt hatten. Es bleibt somit als mögliche Heimat der Indogermanen nur Mitteleuropa westlich der Linie Königsberg—Odessa übrig (ibid. 129-130 psl.).

Iš esamų teorijų apie indoeuropiečių gimtinę Hoopsui rodosi tiktai dvi galimos, būtent, vakarų - baltų ir šiaurės Germanijos Mucho ir Kossinnos ir Padūnojaus arba „österreichische", kaip ją Hoopsas vadina—Micheliso (ibid. 131 pusl.). Bet jeigu paimsim domėn tą aplinkybę, kad germanai ir Pabaltės tautos (latviai ir lietuviai) turėjo ateiti iš srities, turtingos ąžuolais, į sritį, kur augo daugiausia pušys, tai tatai duos galimybės už tikresnę laikyti vieną iš tų dviejų teorijų, jeigu tik mes atspėtume tą sritį, iš kurios yra atėję germanų-lietuvių tautos. Tos tautos negalėjo ateiti iš Rusijos vakarų pajūrio provincijų arba iš Skandinavijos, kadangi tose vietose neauga bukas, kurį, kaip mes jau esame matę, visos indoeuropiečių tautos pažino; jos atėjo iš vakarų šalies, kur miškuose daugiausia augo ąžuolas. „Als mögliche alte Stammsitze der beiden Völkergruppen sind danach Nordwestdeutschland, die Jutische Halbinsel und die dänischen Inseln ins Auge zu fassen" (ibid. 130 p.).

Imdami visa tai domėn, turėsim pripažinti, kad Mucho ir Kossinnos hipotezė turi daug tikrumo žymių.

Tokia bendrais bruožais yra Hoopso teorija.

Tais pačiais metais, kaip ir Hoopsas, yra pasirodęs su savo teorija naujas mokslininkas Helmas, kurs šio klausimo sprendiman įveda naują mokslo šaką, būtent, antropografiją ir pasako naujų minčių del to klausimo esmės. Helmas mano, kad nei lingvistikai, nei archaiologijai nei antropologijai nepavyko ligi šiol ir, galimas daiktas, niekuomet nepavyks atsakyti į pasirinktąjį jų klausimą apie indoeuropiečių gimtinę, kadangi šie mokslai siekia tikslo, kurio niekuomet

negalės pasiekti; gimtinės klausimas negali būti išspręstas tokia forma, kaip to nori paminėtosios čia mokslo šakos. Vieton klausimo apie gimtinę Helmas iškelia dėsnį apie Azijos-Europos sritį, kurioj priešistoriniais laikais turėję gyventi indoeuropiečiai. „Wir hätten darnach also an Stelle der beschränkten europäischen oder asiatischen Urheimat ein ursprüngliches grosses asiatisch-europäisches (eurasisches) Ausbreitungsgebiet gewonnen, in welchem die Indogermanen als solche, eben weil sich hier erst ihre ethnologische Einheit herausbildete, als autochthon zu betrachten sind.“ (Helm. Die Heimat der Indogermanen. Hessische Blätter für Volksk. 1905, 47 pusl.)

Helmas, kaip ir Ratzelis, remiasi tuo dėsniu, kurs, tiesa, jau tapo visuotinu, kad „Ausbreitung des Menschen über die Erde nicht durch planvolle Züge von Völkern, sondern durch zerstreute und unbewusste Wanderungen einzelner oder weniger, vergleichbar der Ausbreitung der Pflanzen und Tiere“ (ibid. 44 p.) įvyko.

Tas išplitimas ir apsigyvenimas prasidėjęs dar giliој žmonijos senovėj, prieškultūriniais laikais, kuomet žmogus dar teberinko tas gamtos dovanas, kurių gamta gausiai jam teikė, pav., vaisius, šaknis, vabalus ir tt. Kuomet gi žmonija ėmė daugintis, gamta sumenkėjo ir liovės teikusi žmogui stačiai be darbo pragyvenimo reikmenis. Tuomet jis priverstas buvo stoti prieš ją kovon del savo buities, imdamas pajėga iš gamtos tai, kas jam buvo reikalinga, ir stengės ją sau pavergti. Pamažu iš tos žmogaus kovos su gamta darėsi kultūra. Vėlesniais amžiais žmonija vis gausėjo, gausėdama sklido ir apiminėjo vis naujas teritorijas, sudarydama įvairias kultūros variacijas ir diferenciacijas, kurios, susidurdamos viena su kita, darė viena kitai didesnės ar mažesnės įtakos, ir tuo būdu tuos įvairavimus dar didino. Taip susidarė visa tų įvairavimų grandis; kuomet gi atskiri tos grandies nariai išnyko, nutrūko žmonijos kultūros vieningumas, susidarė antrutiniai centrai, jau didesniu laipsniu vienas į kitą nepanašūs, skirtingi, ir iš pirmos pažiūros labiau savarankūs, dariusieji savo keliu įtakos į kaimyninius ir tt., kol tuo būdu susidarė visa žmonijos kultūros ir kalbos įvairybė ir tt.

Tas indoeuropiečių vieningumas, kurs taip yra ryškus lingvistikoje, yra pirmykščio (ursprünglich) pobūdžio. Plėsdamiesi vis toliau ir toliau, indoeuropiečiai mažesnėmis ir didesnėmis grupėmis, visai taikingai ir pamažu, prasisprausdavo į tas vietas, kurios jau būdavo kitų giminių apgyventos, susimaišydavo su jomis, dalimi pasisavindavo jų kalbą, papročius, jeigu buvo tam tikros patogios aplinkybės, pav., jų skaičius nebūdavo didesnis už čiabuvius, dalimi patys primesdavo tatai kitiems, jeigu tos aplinkybės būdavo jų naudai. Tuo keliu, tur būt, indoeuropiečiai atėjo į tas šalis, kur ir šiandien tebėra, ir kur jie turi teisės vadinti save autochtonais. Antropologijos dar ir dabar tebėra visų priimta nuomonė, kad viena rasė galėjusi nugalėti ir pavergti kitą rasę. Dauguma antropologų, pav., mano, kad ilgagalvė teutonų rasė yra nukariavusi kitas, primetusi joms savo kalbą ir tt. Bet tikrieji faktai, kurių mūms duoda iš dalies lingvistika, iš dalies istorinė archaiologija, neatatinka tai nuomonei. Ten, kur viena rasė pavergia kitą ar apskritai kur vyksta kova del gyvenamos vietos, nusistato gyventojų teisių nelygybė, kuri reiškiasi taip, kad socialiu ir

tikibiniu atžvilgiu nukariautieji pasiduoda nukariautojams. Bet nei istorinė archaiologija nei lingvistika nieko panašaus mums nerodo. Pirmiau buvo manoma, kad vadinamieji apskritieji piliakalniai Didžiojoj Britanijoj yra žemesnės iberiečių rasės antkapiai, gi pailgos formos — trumpagalvės nugalėtuojų rasės. Pasirodė, kad labai dažnai trumpagalviai ir ilgagalviai palaidoti tuose pačiuose kapuose vieni šalia kitų, tų pačių apeigų būdu, tomis pačiomis aplinkybėmis; ten buvo randami tie patys daiktai ir tt. (ibid. 63 pusl.). Visa tatai turi paneigti spėjimą apie vienos rasės pasidavimą kitai, o drauge atpuola ir įvairūs karingieji užpuolimai. Tokių palaidojimo pavyzdžių sutinkama visur, Prancūzijoj, Europos šiaurėj, pietų alpų šalyse ir tt. Kastų tvarkos pradžia, tur būt, bus buvusi daug vėlesniais laikais, negu susidarė indoeuropiečių tauta tomis rasėmis, kuriomis mes ją matom šiandien. Be to dar: „Wir müssten, selbst die ursprüngliche Rasseneinheit der Indogermanen zugegeben, gegen einen Punkt der anthropologischen Beweisführung schwere Bedenken erheben, dass die vorausgesetzte Unveränderlichkeit des Schädeltypus innerhalb ungemischter Rassen und zweifeln existiert, das Brachy- und Dolichokephalie keine konstanten Rassenmerkmale sind, sondern ein Resultat der Lebensweise, sodass also eine Veränderung dieser ohne Rassenmischung fähig ist, den Schädeltypus eines Volkes zu modifizieren" (ibid. 41 pusl.).

Bendrai, žinias, surinktas visų trijų mokslo šakų — lingvistikos, archaiologijos ir antropologijos, mes turim naudoti labai atsargiai. Helmas sako, kad jis priėmęs, kaip principą, naudotis tų mokslo šakų patirtais faktais tik tuo atveju: „Die Lingvistik, wenn sie zeigt, dass nur ein kleiner Teil des Wortschatzes als indogermanisch gelten darf, — die Anthropologie, wenn sie feststellt, dass ein unvermischt auftretender „indogermanischer Typus" zu keiner Zeit begegnet, die Archeologie, wenn sie uns lehrt, dass selbst die Erzeugnisse der primitivsten Kultur trotz vielfacher Uebereinstimmungen sich doch schon in eine grosse Zahl mehr oder weniger deutlich gegeneinander abgegrenzter lokaler Gruppen scheiden." (ibid. 44 pusl.).

Kuomet antropologija nustato keletą rasių, esančių indoeuropiečių kalbų šeimynos lingvistinėj grupėj, stato klausimą, kuri tų rasių yra pirmykštė, sudariusi indoeuropiečių kultūrą ir kalbą, ir pati atsakydama, kad toji rasė tai teutonų rasė, ji eina visai klaidingu keliu, paremtu vienu nesusipratimu. Kuomet identifikuojamas šiaurės germanų tipas su indoeuropiečių tipu, remiantis tuo, kad tas tipas ligi šiol, sakytume, yra viešpataujantis, tas manymas visai klaidingas, niekuo neparemtas, seka iš to fakto, kad ponai antropologai nesupranta ar nenori suprasti, kad kalba ir rasė, rasės vieningumas ir kalbos vieningumas yra du visai skirtingu dalyku, ir juos griežtai reikia atskirti vienas nuo kito (ibid. 44 pusl.).

Norėdamas tiksliau atsakyti klausiman, ar šiaurės germanų tipas yra indoeuropiečių prototipas, Helmas smulkiai mėgina ištirti ilgagalvės teutonų rasės gimtinę ir šiaurės priešistorinę kultūrą, vienalaikę su paleolitinio ir neolitinio amžių virtuvių atmatomis, kurių davėja, bendrais tyrimais, toji rasė esanti. Muchas ir Kossinna, o drauge su jais ir Hoopsas įrodinėjo, kad teutonai, kurių gimtinė

yra Baltijos pajūrio vakarai ir šiaurės Vokietijos lyguma, sudarę neolitiniam amžiuje savaimingą kultūrą ir mokėją savo kalbą, savo kultūrą ir savo viešpatavimą primesti kitoms tautoms. Kad tas pasakymas yra netikslus, jau mes esame matę. Mes jau esame matę, kaip apie tai manė Muchas, ar šiaurės germanų tipas yra gyvenęs tose vietose neolitiniam periode. Ar toji šiaurės kultūra yra palaiolitinės vietinės kultūros kontinuacija, ar ji yra atnešta teutonų rasės palaiolitinio amžiaus pabaigoj iš kitur. Muchas, iš visko sprendžiant, ką jau mes apie jį žinom, buvo arčiau paskutinės nuomonės. Tačiau Helmas, plačiai išnagrinėjęs tą klausimą, patvirtina palaiolitinio amžiaus kontinuacija ir visa eile davinių įrodo aiškias pietų Europos kultūros įtakos žymes į visą neolitinę šiaurės kultūrą.

„Fassen wir zum Schluss“, sako Helmas, „die Resultate unserer Untersuchung nochmals zusammen, so ergibt sich, dass — erstens die Versuche, eine Einwanderung der Germanen in den Norden zu Beginn der jüngeren Steinzeit zu erweisen, alle als missglückt bezeichnet werden müssen, — zweitens, dass die Kultur der jüngeren nordischen Steinzeit zwar eine grosse Zahl von neuen Errungenschaften aufweist, dass diese aber nicht gleichzeitig und unvermittelt, sondern in einem langen Zeitraum ohne merkliche Sprünge auftreten, sodass der kulturelle Zusammenhang zwischen der älteren und der jüngeren Zeit vollkommen gesichert ist. Aus diesen Tatsachen ist der Schluss zu ziehen, dass die Fortschritte, die uns in der jüngeren Steinzeit entgegentreten, nicht auf Einwanderung eines kulturell überlegenen Volkes beruhen, sondern dass das hier seit altersher ansässige Volk entweder selbständig oder unter fremdem Kultureinfluss in lange andauernder Arbeit die höhere Stufe erklommen hat.

Mit dieser Erkenntnis schliesst sich auch die letzte Lücke, die man in der Kontinuität der Bevölkerung der westbaltischen Länder noch zu erblicken gewohnt war, und es ergibt sich das Resultat, dass jene primitiven Menschen der Muschelhaufen die Ahnen der Völker waren, die in historischer Zeit von hier ausgehend einen grossen Teil Europas und anderer Erdteile besiedelt haben: der Germanen. Um nicht missverstanden zu werden, setze ich ausdrücklich hinzu: nicht der Indogermanen, die eine viel weitere Heimat hatten und von welchen diese Gruppe nur einen kleinen Teil bildete.“ (ibid. 70—71 pusl.).

Helmo teorija turi daug bendro su Schmidto teorija apie indoeuropiečių kalbos atsiradimą ir išplitimą. Helmas išveda tuos pačius faktorius žmonijos ir kultūros ūgėjime, visa eina taja pat tvarka, kaip ir pas Schmidtą. Iš kitos pusės jo mintys šiek tiek yra artimos Kuno mintims. Net ir daugiau, iš jo indoeuropiečių atsiradimo ir išsiplatinimo teorijos seka, kaip išvada, visos tos Kuno pažiūros apie pirmykštės indoeuropiečių kalbos atsiradimą, kuri anksčiau suskilo į atskirus dialektus, negu buvo susidariusi. Tik gaila, kad Helmas ne taip plačiai yra paruošęs pirmąją savo rašinio dalį (apie indoeuropiečių gimtinę), negu antrają (apie germanų gimtinę). Visi jo pirmos dalies nusakymai yra vien protavimo, maža teparemto, išvados ir bendrai sudaro tik neaiškų vaizdą.

Paskutinis mokslininkų, rimtos domės atkreipusis į tą klausimą, buvo Hermanas Hirtas, Leipcigo universito profesorius. Plačiam ir nuodugniam dviejų tomų rašiny jis surinko visą eilę įrodymų, imtų iš įvairių sričių, mėgindamas įrodyti, kad indoeuropiečių gimtinės reikią ieškoti Europos šiaurės Lygumoj. Jo argumentus galima būtų padalinti į dvi rūši: vieni jų stačiai įrodinėja, kad gimtinė buvusi šiaurėj, kiti gi netiesioginai, sugriaunantieji priešingų hipotezių argumentus. Ypatingai įsakmiai Hirtas kiekvieną kartą pabrėžia, kad indoeuropiečių gimtinė negalėję būti pietų Rusijos stepai. Pasistengsim nusakyti visus tuos galvojimus, kurių patiekia mums Hirtas.

Jis remiasi tuojau visų pripažintu dėsniu, kad indoeuropiečių gimtinę reikia ieškoti tose vietose, kurias randame stangiausiai apgyventas. Tai ir esanti tikriausiai toji Didžioji Europos lyguma, kuri prasideda Šiaurės Prancūzijoj, tęsiasi per visą Vokietiją ir Vakarų Rusijoj susilieja su Didžiąja Rytų lyguma. Tam slėny yra gyvenę keltai, germanai, lietuviai, slavai ir t. t. Tam tikrą laikotarpį Šiaurės Vokietijoj, nuo Vezero ligi Odero upių, Šlezvigo Holštinijoj, Skandinavijoj gyvenę germanai; į pietų vakarus nuo germanų gyvenę keltai, o tarp Odero ir Vislos — iliriečiai, šių dienų Čechijoj — italai ir pagaliau Vengrijoj ir kiek į šiaurę nuo Karpatų, šių dienų Galicijoj — graikai. Rytų indoeuropiečius randame rytuose nuo paminėtų tautų: lietuviai gyvenę Baltijos pajūriais, slavai — Dniepro upės baseine; nuo jų įpiečiau gyvenę trakų - brigų giminės, o toliau į rytus —indoiranai.

Indoeuropiečių gimtinės mes turime ieškoti slėnyje, kurį Vislos upė skiria į dvi dalis, šit kodel:

Senai nustatytas faktas yra ta aplinkybė, kad indoeuropiečių kalbų šeima yra dalijama į dvi šakas. Kalbų skilimas rodo buvus kai kurios fizinės priežastys, skyrusios vakarų ir rytų indoeuropiečius. Tos priežastys, kliudžiusios vienos tautos dviems dalims susisiekti, reikia manyti, buvusios gamtos sąlygos. Tos kliūtys galėjusios būti, pav., didelės upės, kurios, nesant gerų persikėlimo priemonių, sunkiai būdavo pereinamos. Yra žinoma, kad Reino upė ilgą laiką buvo siena tarp keltų ir germanų. Šiuo atveju tokį pat vaidmenį turėjo Vislos upė (Hirt, Die Indogermanen. Strassburg, 1905-7. Buch II, cap. III).

Mes nedvėjodami sakome, kad visose indoeuropiečių kalbose yra žodžių sniegui ir ledui pažymėti. Ypač didelės reikšmės turi ta aplinkybė, kad indoeuropiečiai dalino metus į tris dalis: pavasarį, vasarą ir žiemą. Tacitas labai aškiai sako, kad germanai nežinoję nei rudens vardo nei jo gerybių. Ir tikrai, toje srity vasaros ir rudens skirtumas nėra taip jau žymus; ir nūnai rudens ir vasaros vardai pareina daugiau nuo ūkio rūšies, negu nuo klimato sąlygų; bet jeigu mes paėėsim toliau į rytus ar į pietus, tai skirtumas tarp vasaros ir rudens pasireiškia ryškiau ir smarkiau. „Unser Wort »Sommer« ist dasselbe wie gr. ἦμαρ, ἡμέρα »Tag«. Wäre die griechische Bedeutung alt, so wiese dies auf eine Gegend hin, wo es im Sommer sehr viel Tag war: Das träfe jedenfalls auf Südrussland nicht so gut zu, wie auf Nordeuropa“ (ibid. 186 p.).

Visose indoeuropiečių kalbose mes randam jūrių vardą (mari), tad indoeuropiečiai savo gimtinėj yra žinoję jūrias. Bet indoeuro-

piečiai galėję pažinti jūrias, jeigu jų gimtinė būtų buvusi Pietų Rusijos stepuose: jie būtų pažinę Juodasias jūrias. Bet toji aplinkybė, kad visos indoeuropiečių kalbos turi žodį unguriui pavadinti, kalba už tai, kad žodis „mari“ taikoma Baltijos jūrioms, o ne Juodosioms, kadangi šiose juriose tos žuvies nėra. Ji laikosi Baltijos jūriose ir upėse, kurios į tas jūrias bėga.

Indoeuropiečiai pažinę plėšriuosius miškų žvėris, mešką ir vilką, kurių nėra pietų Rusijos stepuose, ypač meškos. Tyrimai ir mėginimai įrodyti, kad indoeuropiečiai pažinę levą, tigrą ir kupranugarį, pietų žvėris, jokių teigiamų vaisių nedavė. Atvirkščiai, pavyko įrodyti, kad indoeuropiečiai pažinę visus tuos žvėris ir paukščius, kurie randami Europos rytuose, pav., laukines žąsis, antis, gerves, briedžius, stirnas, šernus ir t. t. Ypač didelės reikšmės deda Hirtas tai aplinkybei, kad indoeuropiečiai pažinę voverį (Eichhörnchen). Tas žvėriukas yra visai miškinis ir stepuose laikytis negali. Krimo miškuose niekur voverės nėra ir niekuomet jos ten nebuvo, kadangi į ten iš šiaurės patekti jį negalėjo, nes Krimas atskirtas nuo šiaurės miškingų plotų plačiomis stepų lygumomis. Del tos gana rimtos priežasties stepus reikia išskirti iš tos srities, kur mes turime teisės ieškoti indoeuropiečių gimtinės (ibid. 187 p.).

1890 m. Fr. Köppenas įrodė indoeuropiečių žodžio „mednu“ — medus gimininguma sų suomių ugrų to paties daikto vardu (suom. —mesi, kam.—mete,—mordv.—med, čerem.—my, syrjak—ma, ryt. jak. —mag, vogul.—mau, ungar.—mez.). Remdamies tuo reiškiniu, mes galime spėti, kad suomiai bus gyvenę gretimoje su indoeuropiečiais srity ir ten turėję jau arba buvo bites pažinę. „Diese fehlt aber ursprünglich in Sibirien wie in Turkestan, womit also diese beiden Länder ausgeschlossen seien, das eine als Heimat der Ugrofinnen, das andere die der Indogermanen“ (ibid. 188 p.).

Ir fauna ir flora, gyvulių ir augmenų pasaulis gali tam tikru laipsniu pagelbėti nušviesti indoeuropiečių gimtinės klausimą, gali padėti susiaurinti tą sritį, kurios vidury mes turim teisės ieškoti mūsų protėvių gimtinės. Iš Geigerio, Bartolomeo, Osthoffo, ypač Hoopso darbų mes žinom, kad indoeuropiečiai pirmykštėj savo gimtinėj pažino visus tuos medžius, augančius kaip tik nurodytoje srityje (žiūr. Hoopso teoriją). Tų visų medžių rūšių pažinimas vel rodo ne į stepų plotus, nes rodo į tai, kad indoeuropiečių gimtinė buvo turtinga miškais. Ir tas faktas, kad iudoeuropiečiai smarkiai garbinę medžius (ibid, 505—511 p.) dar labiau tą mintį patvirtina. Jeigu indoeuropiečiai būtų gyvenę nemiškinguose stepuose, tai jų tarpe tas medžių garbinimas visai nebūtų galėjęs prigyti. Be viso to, stepų nomadai, kiek mums yra žinoma, niekuomet nesugebėję sudaryti tokių stiprių valstybių, kokių yra sudarę indoeuropiečiai. Apie tai įsitikinti mes ne vieną kartą turėjom progos per istorinį tautų gyvenimo laiką (ibid, 190 p.).

Jeigu indoeuropiečiai būtų buvę stepų nepasėdžia tauta nomadai, tai pietų rusų stepai būtų buvę perankštūs tokiai galingai tautai susidaryti. Be to, nomadų gyvenime didelės reikšmės turi arklys. Ypatingos reikšmės jam būtų tekę tureti pietų Rusijos stepuose,

kur jis rasdavos neprijaukintas, laukinis. Tačiau Heno tyrimai parodė, kad indoeuropiečiai palyginti vėlai yra pažinę tą gyvulį.

Be augmenijos ir gyvulių pasaulio, Hirtas savo įrodymus ima iš fizinio indoeuropiečių tipo problemos. Hirtas neabejoja, kad indoeuropiečiai kadaisi buvo sudarę gryną lingvistinį ir antropologinį tipą, gryną rasę ir tik vėliau, susidurdami ir abipusiai susiliedami, padarė pradžią tam mišrumui, kurį mes dabar matome indoeuropiečių šeimoje. Nūnai mes matome, kad visur ilgagalviai gyvena greta trumpagalvių, bet mes negalim abejoti apie tai, kad ilgagalvis tipas gyveno daugumoj šiaurėj, o trumpagalvis — pietuose. Tas ilgagalvių vyravimas šiaurėj, o trumpagalvių — įpietesnėse šalyse matomas ir dabar; pav., individumų su kiaušo rodikliu 78 šiaurėj priskaitoma ligi 80% iš visų gyventojų skaičiaus. Dar smarkiau pasireiškia kita šiauriečių žymė—melsvos akys, gelsvi (šviesūs) plaukai ir balta odos spalva; juo toliau į šiaurę, tiek tas tipas smarkiau pasireiškia, o pav., Skandinavijoj jis visai tyras išlikęs; suomiai taip pat yra šviesplaukiai ir ilgagalviai, ir visai galimas daiktas, kad tos dvi tautos, skirtingos kalbos atžvilgiu, yra gimingos fiziniu atžvilgiu. Bet suomiai juk gyveno indoeuropiečių kaimynystėj ir, tur būt, greta savo tėvynainių germanų.

Germanų tipas visais laikais buvo vyraujantis, jo kultūra, kaip mums įrodė Muchas, buvo labai aukšta ir originali. Toji kultūra vėliau palengva buvo perduota pietų ne germanų tautoms. Visa tai kalba už tai, kad germanų šviesplaukis ilgagalvis tipas yra indoeuropiečių tipo prototipas, kurio gimtinė yra indogermanų gimtinė.

Kalbos fonetika ir gramatika kinta tik tais atvejais, kuomet del tarptautinių kovų ir kitų panašių įvykių susitinka su svetimos tautos, svetimos kalbos gaivalu ir net jį paglemžia. Tauta gi, esanti nuošaliai nuo tokių susidurimų, išlaiko pirmykštę savo kalbą visai gryną. Lietuviai daugiau už kitas tautas išsaugojo savo kalbos senumą, ir toji aplinkybė rodo, kad jie, būdami kitų indoeuropiečių tautų vidury ir tuo būdu labiau išvengdami svetimųjų įtakų, buvo arčiausia prie indoeuropiečių gimtinės. Toji aplinkybė vėl patvirtina Hirto spėjimus.

„Die Frage nach der Urheimat der Indogermanen ist," — daro išvadą Hirtas: — „wie ich gezeigt habe, nicht unlösbar, wenn wir auch nicht die Grenzen des Gebietes wie etwa die des Deutschen Reiches bestimmen können. Es scheiden sicher aus Asien und die südrussische Steppe. Auch gegen das mittlere Donautal scheinen mir die allgemeinen Verhältnisse zu sprechen, wenn gleich man diese Gegend nicht als unmöglich abweisen kann. Es bleibt also nur die nordeuropäische Tiefebene übrig, in der sich vorläufig die genaueren Grenzen nicht bestimmen lassen." (ibid. 197 p.)

Hirto darbas yra po didelio Schradero rašinio „Sprachvergleichung und Urgeschichte" vienas didesnių, labiausiai vispusiškai palietęs visas pirmykščių indoeuropiečių gyvenimo sąlygas. Apie Hirto argumentų rimtumą pakalbėsim vėliau, kitoj daly, kai teks nagrinėti klausimas apie indoeuropiečių gimtinę. Į Hirto darbo trūkumus, man rodos, reikia priskirti tą aplinkybę, kad maža teduoda vietos antropologijai, visai nekreipdamas domės į tai, ko daugiau

ar mažiau patikrinto yra patiekusi toji disciplina, ir į ką, man rodos, reikėtų daugiau kreipti domės, negu tai daro Hirtas.

Juo mes tuo tarpu pabaigsim indoeuropiečių gimtinės klausimo apžvalgą ir kitoj daly pamėginsim padaryti bendras išvadas iš visų tų teorijų ir pažymėti bendrus rezultatus.

Bet tuo tarpu mes galim daugiau ar mažiau tikrai atsakyti į vieną klausimą: jeigu mūsų paklaustų, kur reikia ieškoti indoeuropiečių gimtinę, mes neatsakysim Müllerio žodžiais, bet pasakysim: „tikriausia, kur nors Europoj“.

ANTROJI DALIS.

Indoeuropiečių gimtinė.

1.

Kadangi paskiausiu laiku daugiausia buvo rūpinamasi klausimu, kuri iš rasių, gyvenančių Europoj ir priklausančių indoeuropėčių lingvistinei šeimynai, turi teisės laikyti save indoeuropiečių tipo reiškėja, tai pirmiau, negu rasime indoeuropiečių gimtinės vietą, mes turim patirti, kuri rasė turi teisės laikyti save indoeuropiečių prototipu. Priėję kurios čia išvados, tuo pačiu mes palengvinsim sau išspręsti ir rupimąjį mums klausimą.

Jei mes prisižiūrėsim įvairių tautybių tipams, mes pastebėsim tarp jų tam tikrus skirtumus, kartais vos įžiūrimus, kartais gi labai ryškius; beveik kiekvienam žingsny mes sutinkam žmones, griežtai vienas nuo kito skirtingus. Tačiau visi jie turi kai kuriuos bendrus bruožus, kartais tiesiog mūsų sąmonei nepasiekiamus, kurie tačiau leidžia mums daugiau ar mažiau tikrai nuspėti jų priklausomybę vienai ar kitai tautybei. Smarkiausias ir ryškiausias žmonijos rasių skirtingumo ženklas tai pirmiausia spalva: mes sutinkam žmones juodbruvius (briunetus), tamsios veido spalvos, juodomi akimi ir plaukais, ir šviesplaukius (blondinus) su šviesiais arba rudais plaukais, šviesios veido spalvos, melsvų arba rusvų akių. Arčiau prisižiūrėję, mes pastebėsim, kad tiedu tipu įvairiose vietose įvairiaip vienas su kitu santykiauja. Vienoj vietoj vyrauja tamsveidis tipas, kitoj — šviesplaukis. Jeigu mes savo pastebėjimus tęsim toliau, mums nesunku bus nustatyti šito santykiavimo tam tikras taisyklingumas. Mes pamatysim, kad juo arčiau į pietus, juo tamsveidžių nuošimtis didėja ir, pagaliau, pačių pietų kraštuose šviesplaukių beveik visai nematyti. Atvirkščiai, jei mes eisime į šiaurę, pamatysim visai atvirkščią reiškinį: tamsveidžių nuošimtis tolyn į šiaurę mažėja, gi šviesveidžių didėja. Pagaliau, pačioj šiaurėj, Skandinavijoj, tamsveidžių tipo visai nerasim; tenai išliko visai grynas šviesplaukių tipas. Be plaukų, odos ir akių spalvos mes pastebėsim dar vieną skirtingumą, butent, ūgio: šiaurės gyventojai daugiausia yra aukšto ūgio, o pietų—žemo. Visi tie reiškiniai gimdo tyrinėtojui mintį, kad tarp šiaurės ir pietų gyventojų yra tūlų priežasčių, kurios tuos skirtingumus iškelia aikštėn. Ir smalsesnieji vyrai, pasiėmusieji patirti tų skirtingumų priežastis, ėmės tirti žmogų. Tuo būdų yra susidaręs

antropologijos mokslas, kuris yra paaiškinęs daug ką, ko anksčiau žmonės ir nesitikėjo esant, ir padaręs didelį perversmą žmonijos mintijime.

Pirmiausia autropoligijai pavyko nustatyti, kad Europa nuo seniausių laikų, per ištisus dešimtis tūkstančių metų ligi mūsų gadynės, jau buvo žmonių gyvenama. Dar ketvirtojoj epochoj mes sutinkam žmogaus buvimo žymių. Periodas nuo pirmų žmogaus žymių Europoje ligi to laiko, kuomet jis pažino metalus ir išmoko iš jų pasidirbti reikalingus sau daiktus, buvo pavadintas akmens amžiumi, nes tais amžiais žmogus vartojo įvairius įrankius tiktai iš akmens. Tie įrankiai iš pradžių buvo labai prasti ir kuomet be formos. Tatai buvo paprasti akmens, šiek tiek patašyti, kurių vienas ar keli šonai buvo plonesni ir galėjo patarnauti, kaip ašmenys. Vėliau žmogus išmoko akmenis apdirbinėti daug dailiau; šlifuodamas jis juos padarydavo, kokio nori pavidalo, labiausiai tinkamo tiems veiksmams atlikti, kuriems įrankis būdavo skiriamas.

Mokslininkai, eidami akmeninių įrankių kokybe, akmens amžių padalino į dvi dali: pirmutinė pusė daug senesnė, palaiolitinė, kuomet vartojami akmens buvo labai prasti, ir antroji, daug vėlesnė, neolitinė, kuomet akmens būdavo dailiau apdirbami, dažnai šlifuojami, su išdriliuota skyle. Palaiolitinė epocha nustatoma ne tik einant akmens įrankių forma bei kokybe, bet ir buvusios aplink žmogų aplinkumos, floros ir faunos, ypatybėmis, skirtingomis nuo tų, kurios buvo neolitinėj epochoj. Atatinkamai toms sąlygoms ir palaiolitinės epochos kultūra turi ypatingo antspalvio. Neolitinė epocha skirtinga nuo palaiolitinės ne vien tuo, kad tos gadynės metu žmogus vartojo šlifuotus įrankius, bet ir reiškia naujos kultūros erą, kuri atsirado tarp naujos aplinkumos, tarp kitų klimato sąlygų, tarp kito gyvulių ir augmenų pasaulio. Be įrankių šlifavimo ir dryliavimo žmogus čia jau mokėjo indus pasidaryti, augino naminius gyvulius ir net mokėjo išauginti valgomus grūdus, statyti savo gyvenamus namus ir tt.

Skirtumas tarp neolitinės ir palaiolitinės kultūros buvo toks žymus ir griežtas, kad kai kurie mokslininkai spėjo, jog čia buvęs tūlas tarp jų tarpas, nutrukimas. Buvo manoma, kad palaiolitinis žmogus visai neturėjęs tų kultūringumo pažymių, kurių turėjusi neolitinė epocha, atsiradusi ūmai postpliocenìnio periodo pabaigoj. Tas ūmas atsiradimas ir sukėlė mintį, kad neolitinės epochos kultūra bus buvusi atnešta naujos tautos, kuri jau mokėjo puodus dirbti, naminius gyvulius auginti ir javus sėti, iš akmens dailius įrankius daryti. Tuo būdu daugelio mokslininkų nuomone, neolitinė kultūra nebuvusi palaiolitinės kultūros nuolatinio ir lėto vystimosi vaisius, o buvusi atsinešta atvykusios čion kitos tautos su aukštesne kultūra. Kadangi toji naujoji tauta greit buvo pasklidusi Europoj, kaip rodo jos paliktosios žymės, tai Mortilieras (Le préhistotique antiquité de l'homme. 1. Paris, 1883) spėjo, kad toji ateivė tauta jau neradusi Europoj palaiolitinio žmogaus, kuris dar prieš neolitinės epochos stojimą kaž kur buvo išnykęs; galimas daiktas, kad jis išsikėlė šiaurėn paskui mamontą ir raganosį, kuriuos jis nuolat medžiojo. Šitie didieji gyvuliai, pakitėjus diliuvijo periodo pabaigoj klimato sąlygoms, pasitraukę į šiaurę. Tie, kurie laikosi tos nuomonės, jungia palaiolitinį žmo-

gų su šiandykščiais eskimais, o Pönka, kaip jau mes esame pažymėję, mano, kad tai bus indoeuropiečiai, išsikėlę Skandinavijon ir vėliau grįžę atgalio Europon ir nukariavę visas kitas gimines.

Yra ir tokių mokslininkų, kurie mano, kad palaiolitinis žmogus bus išsikėlęs iš Europos Afrikon per Gibraltaro pertaką, ir jų ainiais laiko kabilus, berberus, Kanarų salų guančius ir kitas chamitų padermės tautas.

Žodžiu, Mortilieras ir jo šalininkai spėjo, kad tarp palaiolitinės ir neolitinės kultūrų nesą jokio ryšio, jokio pamažu vykusio perėjimo, bent vakarų Europoj, kuri, galimas daiktas, ligi ateisiant palaiolitiniam žmogui buvusi kurį laiką, gal net gana ilgą, visai negyvenama. Arcelinas, apie kurį mes turėjom progos kalbėti prie klausimo istorijos, suskaitė net tos pertrukos ilgumą, imdamas jį nuo trijų ligi keturių tūkstančių metų. Toji pertrauka vėliau buvo pavadinta mezolitiniu periodu.

Bet kuomet atrandamų vietų, kur priešistorinis žmogus buvo apsistojęs, skaičius padidėjo, paaiškėjo keletas atsitikimų, liūdijančių, kad tarp palaiolitinės ir neolitinės kultūrų žymių nebuvo tuščio sluogsnio, ir palaiolitinis sluogsnis tiesioginai pereina į neolitinį. Todel kai kurie ėmė abejoti del Mortiliero pažiūros tikrumo, kuri tuomet buvo veik visų pripažinta, ir ėmė kurti vieton senų naujas teorijas apie palaiolitinės ir nealitinės kultūrų ištisumą. Tuo reikalu tarp mokslininkų kilo ginčiai, panašūs tiems, kuriuos mes turėjom progos pažymėti prie mūsų klausimo istorijos. Tų visų ginčų esmė gludejo trijuose vyriausiuose dėsniuose - klausimuose:

1) ar naujas žmogus atėjo Europon, 2) ar reikalingas buvo naujo žmogaus atėjimas naujai neolitinei kultūrai atsirasti ir 3) ar tikrai pirmykšti gyventojai yra išnykę, ir ar tikrai buvo pertrauka gyventojų buvime Europoj tarp palaiolitinių ir neolitinių amžių.

Vieni atsakinėja į tai neigiamai, kiti teigiamai, bet naujausiais laikais beveik visų jau pripažįstama, kad tarp palaiolitinės ir neolitinės kultūrų jokio tuščio tarpo nebuvo. Kultūros kitėjimas jos progreso prasme galėjo gauti akstinų nuo išorinių aplinkybių, o jų tarpe galėjo būti ir svetimas ateivių elementas. Bet nėra jokio reikalo manyti, kad palaiolitinis žmogus nebūtų galėjęs palaiolitinę kultūrą išūgdyti ligi neolitinės laipsnio. Darant spėjimą, kad neolitinė kultūra buvo iš šalies Europon atnešta svetimo elemento, reikia ir tai pripažinti, kad, toji nauja tauta toje šaly, iš kur ji atėjo, turėjo irgi savo kultūrą išūgdyti iš primitingesnės. Kodel gi negalima spėti, kad tą gabumą turėjo ir palaiolitinis Europos žmogus. Juk labai paprastas daiktas, kad, pakitėjus žmogaus gyvenimą apsupančioms sąlygoms, jis, beieškodamas pragyvenimui priemonių, buvo stačiai pastūmėtas progreso keliu. Tegu, sakysim, anksčiau žmogus gyveno iš didžiųjų gyvulių medžioklės, bet visur užtikdavo augančius valgomus javus. Del pasikeitusių klimato sąlygų didieji gyvuliai iš dalies nusikėlė į šiaurę, iš dalies išnyko ar buvo išnaikinti, valgomųjų, laisvai augančių javų maistui ėmė pritrūkti, kadangi del tų pačių priežasčių jiems augti sąlygos taip pat buvo pablogėjusios arba del padaugėjusio žmonių skaičiaus jų vis tiek pasirodė permaža. Visa tai privertė pirmykštį žmogų pirmiasia saugoti kai kurių gyvulių gyvybę, tuo būdu apsau-

gojant ir sau pragyvenimo galimybę, iš kitos pusės, rūpintis apie tuos javus, kurie anksčiau jau buvo virtę jo įprastu maistu. Taip galėjo atsirasti gyvulinkystė ir dirbtinas javų auginimas.

Palaiolitinės ir neolitinės kultūrų vientisumas galutinai buvo nustatytas po to, kai Prancūzijoj ir Belgijoj buvo rasta naujų priešistorinio žmogaus apsigyvenimo vietovių, iš kurių radinių paiškėjo, kad jau palaiolitinis žmogus mokėjo dirbti puodus, kurio mokėjimo jam buvo nepripažinę Mortilier ir jo šalininkai. Be to, vėliau atrastoj „Ausbury" titnaginių įrankių dirbtuvėj iš palaiolinių laikų, buvo rasta taipo gi labai prastų pailgos formos kirvių ir šlifavimo bei galandymo žymių. Moška ties Pšedmoste rado postpliuceniniame sluogsny du šlifuotu kirviu. Kai tokių radinių padaugėjo, pasidarė visai aišku, kad Mortiliero nuomonė buvusi klaidinga.

Jeigu jokio tarpo tarp palaiolito ir neolito nebuvo, tai kaip aiškinti daugely vietų tuščio sluogsnio buvimas? Tatai aiškinama taip, kad palaiolitinis, žmogus, pagyvenęs ilgesnį laiką kurioj nors vietoj, del tūlų priežasčių, sakysim, medžiojamų gyvulių išnykimo, buvo priverstas išsikelti kiton vieton, o pirmiau jo gyventa vieta ilgai galėjo būti niekeno negyvenama.

Įdomų tos pažiūros įrodymą nusako Voldržik (O pravlosti indoeuropske'ho pronaroda. Ziva 1891, pusl. 97) jo ištirtose „Maszyca" ir „Milaszowce" urvuose. Tuose urvuose sluogsniai buvę taip suskirstyti:

Urvas „Maszyca"	Urvas „Milaszówce"
sluogsnis a)	sluogsnis a)
Metalų epochos liekanos	
b) akmeniniai įrankiai iš apskaldytų akmenų, mėginimai šlifuoti, indų šukutės, naminių gyvulių kaulai. Nėra šiaurės elnio žymių.	b) Iš tos epochos jokių žymių tam urve nėra. „Sluogsnis tuščias".
c) sluogsnis „Sluogsnis tuščias".	c) sluogsnis. Tašyti akmeniniai įrankiai, jokių šlifavimo žymių, indų šukutės, jaučio ir šiaurės elnio liekanos.
d) sluogsnis. Palaiolitiniai įrankiai, ketvirtosios epochos fauna, molinių indų liekanų nėra.	d) sluogsnis. Ketvirtosios epochos fauna, žmogaus žymių nėra. „Sluogsnis tuščias".
kalnų sluogsnis.	kalnų sluogsnis.

Iš tos lentelės mes matome, kad kai vienam urve randama žmogaus žymės, tai kitam urve tas pats sluogsnis jokių žmogaus žymių neturi. Iš to savaime kyla išvada, kad žmogus iš vieno urvo nuolat kilinėjos kitan ir paskui vėl atgal.

Tuo būdu mes matom, kad jokio tarpo arba smarkaus šuolio iš vienos epochos kultūros kiton nebuvo; neolitinė kultūra atsirado, kaip nuolatinis ir nenutrūkstamas palaiolitinės kultūros ūgėjimo vaisius. Dabar lieka atsakyti į klausimą, ar naujas žmogaus tipas yra iš kur nors Europon atkeliavęs? Yra davinių manyti kad neolitinės epoehos metu Europoj pasirodė nauji antropologiniai tipai, kurie vargiai galėjo išeiti iš palaiolitinio, nors ši aiškinimo tendencija ir yra atsiradusi (Niederle „Priešistorinė Furopa" pusl. 592-97); todel, eidami kai kuriais faktais, mes turim galimybės daryti spėjimą, kad naujas tipas daugely vietų gal bus išstūmęs ankstybesnį palaiolitinį, ir mes esam priversti padaryti tą spėjimą, apie atkeliavimą iš svetur naujo antropologinio tipo ar tipų, nors ir neturim reikalo įsibrovusius laikyti vieninteliais neolitinės kultūros davėjais, bet galim leisti, kad jie gal ir yra tą kultūrą pastūmėję ar prisidėję prie jos ištobulėjimo.

Mes pasakėm, kad palaiolitinės epochos pabaigoj ar neolitinės pradžioj yra pasirodę nauji antropologiniai tipai. Iš čia kyla klausimas, kuris tipas gyveno Europoj palaiolitinio amžiaus metu ir ar daug jų buvo? Kol mes neatsakysim į šį klausimą, negalėsim ir tolesnių išvadų daryti. Bet klausimas, kurių žymių buvo palaiolitinis žmogus, ligi šiol nėra gerai patirtas; ar tai buvo vienas tipas, ar keletas tipų—šį klausimą ligi šiol galima laikyti neatspėtu ir galutinai jį atspėti yra labai sunku, pirmiausia, todel, kad mes turim labai maža diliuvijo žmogaus liekanų, bet ir tai, ką turim, yra vienatiniai radiniai įvairiose Europos šalyse; be to, visi tie radiniai yra fragmentiniai, todel gana rizikinga tais radiniais remiantis labai tikrai daryti tą ar kitą išvadą; antra vertus — ir patys radiniai, ypač makaulių radiniai, mokslininkų skiriami ketvirtosios epochos žmogui, yra labai abejotini ir jų palaiolitinė kilmė toli gražu ne užtektinai įrodyta, ir todel net tos atsargiausios išvados, daromos jais pasiremiant, gali būti ginčijamos. Del tų sunkių aplinkybių antropologijoj iš pradžių buvo kilę nedidelių nesutarimų; kuomet vieni antropologai palaiolitiniai Europai spėjo tris ar keturis tipus, kiti, atmesdami visus abejotinus radinius, sakė, kad palaiolitinėj Europoj tegyvenęs vienas žmogaus tipas.

Klausimą apie palaiologinio žmogaus tipą nagrinėjo daugiausia prancūzų mokslininkai antropologai, darydami įprastu prancūzams drąsumu įvairius spėjimus, ir todel į jų išvadas reikia žiūrėti labai atsargiai. Del klausimo apie palaiolitinį žmogų šie antropologai išsiskyrė į dvi pusi. Vieni jų, sekdami Quatrefagesą (žiūr. V. Perodolskio knyga „Бытовые остатки насельниковъ Ильменскаго Волховскаго побережья. СПБ. 1893) paskirstė palaiolitinius Europos gyventojus į penkias rases: 1) Kannštadto, 2) Kromanjono, 3) Triušero, 4) Grenelio ir pagaliau 5) Fiurfoozo. Visos tos rasės pavadintos tų vietų vardais, kur buvo rasta jų liekanų; pirmos dvi buvo dolichefalų tipo, kitos dvi—brachikefalų, o Fiurfuozo rasė buvo pereinamoji nuo vieno tipo prie kito. Kiti, vėlesni Quatrefageso pasekėjei rado galima visas tas penkias rases suvesti į tris: Kannštadto, Kromanjono ir Fiurfoozo, kurios pakeitusios viena kitą ta eile, kaip jos čia surašytos.

Bet vėliau buvo, daugiausia Virchovo, įrodyta, kad Kromanjono, Grenelio, Fiurfoozo ir Trušero kaukuolės, lygiai ir visos joms giminingos, vienodo tipo, rastos įvairiose kitose vietose ir priskirtos palaiolitiniui amžiui, iš tikrųjų priklauso neolitiniams laikams; tuomet palaiolitiniai Europai buvo nustatytas tiktai vienas tipas, kurį Qatrefages pavadino Kannštadto, o vėliau dar buvo pavadintas Neandertalio; tuo būdu, nūnai antropologų dauguma pripažįsta, kad palaiolitinėj Europoj gyvenęs tiktai vienas Kannštadto bei Neandertalio rasės tipas, o visi kiti tipai esą tik žymės naujų etninių įsigriovimų, įvykusių palaiolitinio periodo pabaigoj ar gal neolitinio pradžioj.

Kaip gi tas palaiolitinis tipas atrodė? Turėdamas Neandertalio kaukuolę, Virchovas mėgino sukonstruoti pirmykštį palaiolitinio žmogaus tipą. Jo pavyzdį pasekė Manouvrieras (Manouvrier. La determination de la taille d'après les grands os des membres. Paris. 1892). Vyrų griaučių vidutinis ūgis pasirodė 1,63 m., tad kiek aukštesnis už vidutinį. Palaiolitinio žmogaus galva buvo pailga ir neaukšta (dolicho-platikefalas), su žema nuolaidžia kakta, su gana žimiomis antakių išlankomis ir su didoka nosimi. Kaukuolės talpa atatiko šių dienų normaliai žmogaus talpai. Nieko tikresnio apie pirmykščio Europos žmogaus išorinį vaizda pasakyti negalima. Ginčai ir spėjimai apie jo panašumą bezdžionei neturi jokio tikresnio pagrindo, todel jų neverta imti domėn.

Virchovas 1886 m., tyrinėdamas rastas Šveicarijoj palaiolitines kaukuoles, rado tarp jų ir Neandertalio tipo kai kurį skirtumą. Jis tas kaukuoles palaikė anormalėmis. Bet vėlesni Šveicarijoj radiniai parodė, kad greta Neandertalio ar Kannštadto palaiolitinio periodo tipo, vidutinio ir net aukšto ūgio, buvo Europoj kitas ilgagalvių tipas — žemo ūgio; kai kurie antropologai (Virchovas, Colmanas ir kt.) spėjo, kad tas tipas esąs senesnis už pirmąjį, kiti gi, pav., Muchas, mėgina įrodyti, kad tai esąs tas pats tipas, tik jo variacija.

Palaiolitinio žmogaus liekanų randama visoj Europoj, daugiausia Anglijoj, Belgijoj, Italijoj, Prancūzijoj, Vokietijoj, Ispanijoj, Čechijoj ir kitur.

Tatai ir visa, ką mes žinom apie pirmuosius palaiolitinės Europos gyventojus. Be abejojimo, daug kas iš čia pasakyto remiama, pasakytume, spėjimais, ir pats klausimas apie palaiolitinį ketvirtosios epochos žmogų nėra taip lengvas, kaip atrodo, tačiau aš savo uždaviniu laikiau—patiekti tas bendras išvadas, kurios šiuo metu laikomos beveik visų pripažintomis.

II.

Aukščiau mes priėjom tos išvados, kad palaiolitinė Europa buvo gyvenama tik vieno žmogaus tipo, to, kurį mes vadinam Neandertalio, Kannštadto. Tas tipas yra ilgagalvis, be to, ūgio ne vienodo. Buvo skirtingas jis, tur būt, ir kitomis savo fizinėmis ypatybėmis: plaukų, akių, odos spalva. Šiaurės dalichokefalai, kaip ir šių dienų jų ainiai, tur būt, buvo šviesplaukiai, pietų gi — briunetai, tamsveidžiai. Pösche ir Penka, kurie pripažįsta tų tipų vienybę anksčiau jau nagrinėtuose prie klausimo istorijos savo raštuose

spėja, kad pradžioj visas tipas buvęs briunetinis, bet vėliau nukilęs į šiaurę, Skandinavijon, miškingosna ir pelkingosna Pabaltės, Gudijos ir Lietuvos vietosna, po kurio laiko, del kitų klimato sąlygų, neteko žymios pigmentizmo dalies plaukuose, odoj ir akyse, ir tuo keliu iš senesnio tamsveidžio, juodplaukio tipo atsirado naujas dolichokefalinis šviesplaukių tipas, kuris, esant daug nepalankesnėms gamtos sąlygoms, dariusioms išsilaikymo kovą daug sunkesnę, sakytume, naturalaus prisitaikymo ar pasirinkimo (подбора) keliu pasidarė didesnio ūgio, išlavino savy didesnę energiją ir gyvybės pajėgas. Ar toji pažiūra teisinga ar ne, šiuo metu tatai mūsų neliečia. Gana to, kad mes palaiolitinėj Europoj randame ne vieną, o du antropologiniu tipu, skirtingu savo ūgiu, spalva ir, sprendžiant iš tų tipų ainių ypatybių, ir savo sielos privalumais. Šį spėjimą darau savo atsakomybe, nes man rodos, kad jis logingai seka iš to viso, ką mes žinom apie šiaurės ir pietų ilgagalvius tipus.

Bet palaiolitinės epochos pabaigoj prasideda dar retas, o neolitinės epochos pradžioj — gausingas trumpagalvio tipo užtikimas; toms epochoms yra artimi Trušero ir Fiurfoozo radiniai. Bet ir tasai brachikefalų tipas nėra grynas tipas; čia taip pat užtinkami du, labai skirtingu vienas su kitu tipu: vienas su žymiu palinkimu į albinizmą, gana augalotas, bendrai gal aukštesnis, negu vidutinio ūgio, kresnos it stiprios sudėties; kitas — mažo ūgio, smarkiai tamsplaukis, gana silpnos kūno sudėties, skirtingas dar nuo pirmojo akių orbitų forma. Pirmutinis tipas sutinkamas daugiausia šiaurės rytų ir vidurio Europoj, antrasis — kalnuotose vidurio Europos vietose ir daugiausia pietų Prancūzijoj, Overnės srity.

Tuos keturius tipus įvairūs antropologai visais kitais vardais vadina, ir tų vardų skaičius yra gana žymus; tenka pastebėti, kad dažnokai ir taip pasitaiko, kad tos pačios rasės dviejų antropologų kaip tik visai atvirkščiai vadinamos. Pav., toji rasė, kuri vieno antropologo vadinama Iberijos, kito ji vadinama Ligurijos ir atvirkščiai. Tokia terminologijos betvarkė labai trukdo rases tirti, nes kiekvienam žingsny yra pavojaus padaryti svarbių apsirikimų. Nuo seniausių antropologų ligi pačių naujausių visi jie tarsi džiaugiasi savo naujai išrastais terminais ir, remdamies kuria nors naujai atrasta, beveik neturinčia reikšmės liekanų vieta, visą, turinčią nors ir mažo kuriam tipui panašumo rasę jau krikštija tos naujos vietos vardu.

Nesusipratimams išvengti aš išanksto nurodysiu, kuriuo terminu aš vadinsiu kurią rasę: 1) Ilgagalvę, šviesplaukę, aukšto ūgio šiaurės rasę aš vadinsiu, kaip ir ligi šiol dariau, teutonų arba germanų rase; 2) ilgagalvę, tamsplaukę, žemo ūgio pietų rasę — Iberijos arba iberų rase; 3) brachikefalų, aukšto ūgio, žymiai linkusią į albinizmą — vadinsiu slavų arba keltų ar net slavų - keltų ir pagaliau 4) brachikefalų žemo ūgio tamsveidę rasę — Ligurijos arba ligurų rasę. Kodel tais vardais jas imuos vadinti — tatai iš šalies paaiškės iš tolesnių tyrimų, iš dalies pats tam tikrose vietose paaiškinsiu.

Šių dienų antropologija turi daug didesnį jų su padalinimais skaičių. Pav. Denikeris savo straipsny, įdėtame „Antrop. Revue“ suskaito jų beveik dešimtį. Tačiau jis pats prisipažįsta, kad tos žy-

mės, kuriomis eidamas jis daro savo paskirstymus, galėjusios atsirasti ir tikriausiai bus atsiradusios iš tų rasių abipusio susituokimo, iš dalies per aukščiau paminėtų rasinių elementų pasisavinimą. Daryti tą paskirstymą neolitiniame amžiuje mes neturime jokių davinių.

Be to, archaiologinėj antropologijoj tas paskirstymas, kurį čia aš siūlau, įgijo daugiausia pilietybės teisių. O ir šių dienų antropologijoj žymiausia antropologų dalis smulkesniems paskirstymams nededa jokios reikšmės, ir šių dienų Europos gyventojų skirstymas daugiausia keturiomis rasėmis yra beveik visų pripažintas. [1])

Dabar mes pasistengsim įsigilinti žilon Europos senovėn ir pamėginsim trumpai nusakyti ribas, kiekvieno paminėtų tipų apimamas, jų susiliejimą ir t. t.

Pradžioj mes imsim ilgagalvių tipus, kadangi jie, einant bendra pripažinta nuomone, yra pirmykščiai Europos gyventojai, toliau aptarsim brachikefalų elementą, kaip vėliau Europos teritorijoj pasirodžiusį ir iš dalies pastūmėjusį pirmesnius gyventojus į pietus ir į šiaurę. Savo apžvalgą pradėsim nuo to ilgagalvių rasių tipo, kuris, Pönkos, Pöschė ir kitų nuomone, laikomas seniausiu Europoj, būtent, nuo iberų rasės.

III.

Suchen wir nun das Gebiet, wo wir den dunkeln Bevölkerungsbestandteil Mitteleuropas in seiner vollen Reinheit und Einheit finden können, so werden wir südwärts in die Wohnsitze der mediterranen Rasse gewiesen. Anders ist es dagegen, wenn wir das Gebiet suchen, wo wir den hellen Bestandteil rein und unverwischt antreffen; denn wir brauchen nur weiter nach Norden zu blicken, um es zu finden. (Much. Die Heimat der Indogermanen, pusl. 330).

Jeigu tamsveidė rasė gryniausia yra pietų kraštuose, tai ten mes turim ieškoti jos pradžios ir išėjimo punkto; todel tos rasės paplitimo sritį mes turime susiaurinti lygiai šių dienų lygiai senovės žvilgsniu; turėdami omeny tą tikslą, mėginsim nužymėti jos nusitęsimo ribas į šiaurę.

Tačiau, prieš pradėdami savo darbą, mes turim padaryti tą pastabą, kad ilgagalvės rasės neolitinis tipas, ypač iberų tipas, yra skirtingas su Neandertalio. Neolitinis tos rasės tipas yra daugiau artimas Kromanjono tipui, kurs tarsi yra pereinamasis arba tikriau— vidurinis tarp iberų ir teutonų rasių. Greenwelis, remdamasis pailgųjų pilekalnių radiniais iš vienos pusės ir tais tos rasės atstovais, kurie labiausiai yra išlaikę savo tipo grynumą iš kitos, mėgina sudaryti pirmykštį to tipo paveikslą. Jis spėja, kad iberų tipas buvęs apskrito ortognatinio veido, kurį mes sutinkam pas daugelį Waliso gyventojų, šių dienų tos rasės ainių; kakta siaura, smakras plonas, smailas ir pailgokas, nosis ne taip plati, kaip kitų rasių, bet ilgesnė, tarpas tarp burnos ir nosies gan žymus, viršutinė lūpa plona; ji gal buvo tamsios veido spalvos, juodų akių ir plaukų, kaip ir spėjamieji jų ainiai, Devonširo gyventojai, žymi airių dalis, korsikiečiai,

[1]) Sekamose dalyse pasistengsiu labiau tą paskirstymą pagrįsti.

ispanų baskai ir berberai; žinoma, galėjo pasitaikyti, žiūrint klimato sąlygų, kai kurių išimčių, kaip tat dabar matom ir tarp tos rasės šių dienų ainių. Mes žinom, kad tarp kabilų gan dažnai pasitaiko mėlynakių; kai kurios Guanšų mumijos turėjo šviesius plaukus (Тайлоръ. О происхожденiи арiйцевъ, 98 pusl.). Bendra dauguma jie buvo būtent toki, kadangi mes turim senovės žmonių liūdymų, rodančių kad toji rasė per savo istorijos gyvavimo laikotarpį nepakeitė savo bruožų. Pavyzdžiui, Tacitas kalba apie Silurus, kuriuos etnologai laiko esant tuos pačius, kaip ir tie D. Britanijos dalies gyventojai, kurie priskiriami iberų rasei: „Silurum colorati vultus, torti plerumque crines, et posita contra Hispania, Iberos veteres trajecisse, easque sedes occupasse, fidem faciunt“ (Agricola, cap. II.). Iš čia mes matome, kad dar romėnai pastebėjo Didž. Britanijos gyventojų dalies panašumą Ispanijos iberams, ir aiškino tatai, kaip ir čia pacituotoj vietoj, savaip. Iberų tipas, tur būt, bus apsigyvenęs Didž. Britanijoj dar tais laikais, kuomet vanduo jos dar neskyrė nuo materiko. Ačiu jūrų pertakui čia toji rasė išliko daug ilgesnį laiką, negu materike. Tos rasės priešistorinėmis liekanomis laikomos senovės žmonių gyvenamosios vietovės, atrastos upių suneštame dumble, urvų radiniai ir pailgieji pilkalniai. Urvų radiniai, kaip ir senovės gyvenamosios vietovės, yra senesni už pilkalnius, pirmiausia todel, kad juose randama laukinių gyvulių kaulų daugiau, negu pilkalniuose, o tatai rodo, kad tuo metu toji tauta nebuvo priaugusi piemenų laikų, antra, todel, kad urvų radiniai ir senovės vietovės randamos tik pietų Anglijoj, kas rodo, kad jie siekia ledų gadynės, kadangi tos gadynės laikais Grenlandija, Scotlandija ir Šiaurės Anglija dar buvo ledų dengiamos. Paupių vietovės ir urvai iš dalies siekia palaiolitinio periodo, tuo tarpu kai pilkalniai priklauso jau neolitiniam amžiui. Netrukdysiu aš laiko visiems tą rasą liečiančiams priešistoriniams radiniams žymėti. Nurodysiu tik, kad įdomiausia rastų gyvenamų vietovių yra „Tilbury“ vietovė, kur surasta visi žmogaus griaučiai, anglų antropologų priskirti ketvirtajai epochai. Ir įrankiai ir kaukuolės rodo, kad palaiolitinės epochos metu ir per pirmą neolitinio periodo pusę Anglijoj gyveno tik vienas iberų tipas; gyvenamų vietovių, urvų ir pailgųjų pilkalnių kaukuolės rodo vieną tą patį tipą su vidutiniu rodikliu apie 72—74.

Iberų rasės ainių sutinkama šiandien labai daug. O prie jų anglų antropologai priskaito žemo ūgio, juodų plaukų su gana silpna raumenų sistema ir dochikefaliniu rodikliu Waliso gyventojus. Jie esanti ir didesnė Gibridų salų gyventojų dalis ir t. t.

Bet gausingiausių tos rasės liekanų rasta Prancūzijoj, kuri, kaip žinoma, išskyrus pačią šiaurės dalį, ledmečio laikais ledo nebuvo dengiama, ir gyvenimo sąlygos ten buvo palyginti patogios. Pačia įšiaurinė vieta, kur toji rasė yra siekusi, Mortelieras laiko urvą ties Šovo, prie Maaso upės, kur rasta keletas kaukuolių su vidutiniu rodikliu 71,8. Tas urvas, kaip liūdyja namų indų liekanos, yra iš neolito pradžios. Toliau šios vietos šio tipo nesutinkama nei i rytus nei į vakarus, nesiekiant net šiaurės Vokietijos. Labai turtingi tos rasės pedsakai buvo rasti Vandejoj (kur buvo užtikti net tie patys pailgi pilkalniai, kaip ir Anglijoj) ir Lozeros departamente. Dviejose tose

srityse randamos liekanos priklauso vienos neolitiniui, antros palaiolitiniui amžiams. Kitose gi vietose grynos šios rasės rastos liekanos priklauso tiktai palaiolitiniam amžiui, gi neolitinio amžiaus liekanos randamos jau mišiny su ligurų rasės liekanomis. Pav. Senos, Uaros, Marnos slėnių urvuose iberų liekanos randamos greta ligurų liekanų.

Visa tatai rodo į ta fakta, kad neolitiniame amžiuje iberai buvo kitos, ligurų rasės, pastumėti į nepatogias ir sunkiai pasiekiamas Vandejos ir Lozeros vietas, kur ir nūnai tebegyvena.

Greta Vandejos pailgų pilkalnių ir urvų liekanų, dar vertos yra domės ir kitos pirmykščio žmogaus gyventos vietovės. Iš tų vietovių reikia pažymėti vietoves prie Chelles, kurias Mortilieras priskyrė prie palaiolito, bet vėliau kitų archaiologų jos buvo priskirtos prie mišraus arba pereinamojo tipo. Toji vietovė įrankių tipu be abejojimo priklauso iberų ilgagalvei rasei.

Iš urvinių tos rasės liekanų rastos antropologinės medžiagos turtingumu pirmoje vietoje stovi de l'Homme-Mort urvas, siekiąs neolitinių amžių. Tas urvas yra nuošalioj, mažai prieinamoj kalkių duboj minėtame jau Lozeros departamente. Jame yra išlikę ligi penkiolikos griaučių tiek tvirtų, jog galima buvo daryti tikslius jų matavimus.

Brocos tyrimais pasirodė jie priklausą vienam tipui, tam pačiam, kuris randamas pailguose Anglijos pilkalniuose; vidutinis kefalinis tų kaukuolių rodiklis buvo 73, ūgis 1,58 m. (Broca, Revue Antr, II p. 1)

Prisiminkime, kad pailgųjų pilkalnių tipas pasižymi ortognatizmu. Ortognatizmas irgi yra charakteringiausia de l'Homme-Mort kaukuolių žymė. Jos labiau yra ortognatingos, nekaip Guanšų kaukuolės, priklausančios, anot antropologų, tai pačiai iberų rasei.

Visa iberų rasė turi dar vieną ypatingą žymę, kuri, anot kai kurių antropologų, esanti beveik svarbiausia: nosies rodiklis labai žemas: guanšų 44,25; berberų 44,28; ispanų baskų 44,71, de l'Homme-Mort urvo kaukuolių 45,46 (Тэйлоръ. О происхожденiи арiйцевъ, pusl. 94).

Pirenejų pusiasalis ligi šiol maža teturi liekanų iš palaiolitinio ir neolitinio amžių; to amžiaus galima paminėti tik keletą urvų, iš jų Genista, netoli Gibraltaro, kur rastos dvi kaukuolės, priklausančios neolitiniam amžiui ir panašios baskų kaukuolėms.

Tačiau nėra abėjojimo, kad tas pusiasalis, senovėje vadintas Iberų pusiasaliu, buvo iberų gyvenamas. Šiandien toji rasė apgyvena daugiausia aukštumas, Viduržemio jūrų pakrančius ir salas.

Bet gryniausias iberų tipas yra išlikęs Kanarų salose ir Tenerifo saloj. Tayloras sako, kad Tenerifo guanšai esą atkirsta berberų giminės šaka, visai gryną tą tipą išlaikiusi. Seniausios tos rasės kaukuolės kefalinis radiklis lygus 75.

Jeigu mes tęstume savo apžvalga toliau, tai visais Afrikos pakrančiais rastume tą patį antropologinį tipą, net imant ir Aigiptą, kurio mumijų kaukuolės turi su nežymiais nukrypimais tą patį kefalinį rodiklį, Tai rasei priklauso beveik visos Šiaurės Afrikos chamitų giminės. Galima sakyti, kad iberų rasė — tai chamitų rasė.

Kuriai rasei priklausė buvusieji prieš hellenus Graikijos gyventojai, sunku dabar kas nors tikresnio pasakyti, kadangi čia nėra

antropologinės medžiagos, siekiančios palaiolito amžius. Didžiausi priešistorinės antropologijos turtai rasti tarp tos medžiagos, kurią rado Schlimannas, kasinėdamas senovės Trojos miestą. Jis rado keturias priklausančias neolito amžiui kaukuoles, kurių viena aiškiai brachikefalų tipo, kitos atrodo dolichokefalės. Išmatuoti jų nepavyko, kadangi tos kaukuolės buvo labai trupios. Mes turime tiktai Virchovo padarytus jų aprašymus. Todel jokių spėjimų, net tomis kaukuolėmis vaduojantis, daryti negalima. Bet toji aplinkybė, kad tos kaukuolės yra ortognatinės, antra, kad vėliau ten pat buvo rasta dar keleta kakuolių iš žalvario amžiaus, priklausančių dolichokefalų tipui su vidutiniu rodikliu 71, duoda mums šiokio tokio pamato priskirti pirmykščius Graikijos gyventojus prie iberų tipo, juo labiau, kad šiaurėn nuo jos, pietų Dunojaus juostoj, mes visur sutinkam mažo ūgio dolichokefalų rasės liekanų, kuri vėliau buvo laikoma iberų rase, pirmiau vadinama Hallstadto rase.

Hallstadto kapinės priklauso geležies amžiui; jos buvo atrastos 1846 m.; jose rasta ligi 900 kapų, kuriuose buvo daug kaukuolių ir griaučių. Hallstadte matom dvejopą laidojimą: lavonų deginimą ir laidojimą žemėn. Buvo daromas spėjimas, kad buvę deginami ponų ir karių lavonai, o laidojami žemėn—vergai ir šiaip prasti gyventojai. Jeigu tas spėjimas būtų teisingas, tai mes turėtume pirmas iberų rašės pavergimo žymes, kadangi Hallstadto, Vago ir kitų kapinių kapai turi kaulus žmonių «paprastai nedidelio ūgio ir su dolichokefalų tipo kaukuolėmis» (Niderle—Priešist. Eur. pusl. 372).

Galimas daiktas, kad dvejopas laidojimo būdas rodo į dviejų rasių, gyvenusių čia taikingai, dvėjopą laidojimo paprotį. Tos rūšies kapinių randama Balkanų šiaurės srityse, Alpių rytų pakalnėse, šiaurės Italijoj, Ilirijoj, Bosnijoj, Krainoj ir šalyse į pietus nuo Dūnojaus. Gernes spėja, kad tos kapinės priklaūsančios senovės illirams, tose žemėse gyvenusiems.

Dabar imkim Italiją ir gretimas Viduržemio jūrų salas—Sardiniją, Korsiką ir Siciliją. Pirmųjų dviejų salų priešistorinė antropologinė medžiaga mažai mums žinoma, tačiau mes galim nustatyti tą faktą, kad pirmykščiai tų salų gyventojai priklausė tai pačiai rasei, kaip ir šiandien, kurie maža ką išskyrus išlaikė gana gryną iberų rašės tipą, kiek praskiestą ligurų rasės priemaiša. O apie Siciliją iš graikų istorikų Thukitido ir kitų mes patiriam, kad pirmykščiai tos salos gyventojai buvę iberai. Neolitinės Sicilijos ir Italijos liekanos rodo, kad abi tos šalys buvo gyvenamos iberų. Italijos kasiniuos randamas Šellės tipas.

Iš Italijos ir Sicilijos urvinių liekanų, priklausančių palaiolitiniam amžiui, reikia paminėti urvą „Grotte dei Colombi", kurio gyventojai buvo žmogėdos. (Niderle, Priešist. Eur. pusl. 40).

Tie archaiologiniai—antropologiniai faktai patvirtinami šių dienų Italijos ir Sicilijos gyventojų tyrimais. Ligi šiol Sicilijoj ir pietų Italijoj, nežiūrint ilgų metų to krašto graikų, finikijiečių ir t. t. kolonizavimo, tebevyrauja iberų tipas, kuris čia sudaro 84% visų gyventojų. Einant šiaurės link tos rasės nuošimtis mažėja: pav., aplink Romą iberų tipas tesiekia vos 24%, o Lombardijoj jis nesudaro ir vieno nuošimčio.

Tuo būdu mes matom, kad palaiolitinio ir neolitinio amžių laikais iberų rasė gyvenusi Anglijoj, visais Atlantikos vandenyno

pakrančiais ir Viduržemio jūrų Europos ir Afrikos pakraščiais. Tik vėliau Europoje ji buvo nustumta arba toliau į pietus arba į nepasiekiamas dykas vietas, kur salelėmis tarp brachikefalų giminių išliko ligi šių dienų. Šiandien ji yra susikoncentravusi apie Viduržemio jūras, todel galimas daiktas, kad kur nors čia yra tos rasės pirmykštė pradžios vieta arba gimtinė. Bet kur ji yra, Europoje, kaip spėjo vieni, ar Afrikoje, kaip tarė kiti, ar gal Viduržemio jūrų salose, sunkų pasakyti, ir nei viena tų nuomonių nėra tikresnė už kitas. Mes tik žinom, kad šiais laikais, taip, tur būt, bus buvę ir prieš- istoriniais laikais, ši rasė siekia toli į Afrikos pietus, pamažu vis labiau artėdama į murinų (negrų) rasę. Tą pat reiškinį matome ir šiaurėj, Europoj, kur ji tiek priartėja prie teutonų tipo, jog leido kai kuriems antropologams spėti, kad teutonų rasė neva išėjusi iš tos senesnės rasės. Ir tikrai, Kromanjono tipas kaikuriomis fizinėmis ypatybėmis yra labai artimas teutonų rasei ir yra tarsi pereinamasis tarpas nuo vienos prie kitos.

Kaip paaiškinti tą reiškinį, kad pietų šalyse ji turi didelio panašumo ilgagalvėms negrų rasėms, o šiaurėj — teutonų rasei, aš visai atsakyti negaliu. Ar spėti, kaip daro Pönka, Pösche ir kiti, kad ji yra atėjusi iš Afrikos, ir vienas iš jos kilusių tipų iškitėjo šiaurėj į teutonų rasę, arba spėti, kad tas artimumas, panašumas atsiradęs iš tarpusavio susimaišymo, rodos visai nesvarbu; man rodos, kad viena ir kita mintis turi tiesos dalį; be abejojimo, susimaišymas turėjo tam tikros įtakos vadinamam pereinamajam tipui susidaryti, bet dar didesnės reikšmės tam tipui susidaryti turėjo fizinių ir klimato sąlygų vienodumas susidūrimo linijoj. Mes matom, kad kiekviena rasė yra sudėta iš daugelio tipų, skirtingų vienas nuo kito labai nežymiomis, beveik neįstebiamomis ypatybėmis. Tie kalbamos rasės tipai sudaro tarsi grandinę, sujungiančią savo galais dvi gretimas rases, ir savo ypatybėmis vienas grandinės galas yra artimas vienai rasei, kitas—kitai. Susidarė tie tipai, be abejojimo, prigimties ir klimato sąlygų įtakoj per amžių amžius. Jeigu žmonija būtų buvusi absoliučiai rami, arba rasių koncentrai nebūtų susijungę ir susimaišę, ir nebūtų tuo būdų atsiradę naujų kombinacijų, nebūtų kitos išnykę, tai vieton daugelio rasių mes gal turėtume vieną rasę, susidedančią iš daugelio taip suskirstytų tipų, jog tarp gretimų tipų skirtumų beveik nebūtų, nes jie būtų nežymiausi, o kraštutiniai nariai būtų taip skirtingi nuo vienas kito tipai, kaip dabar yra skirtingos pačios priešingiausios rasės. Jei mes prisiminsim vyraujančias pažiūras į indoeuropiečių kalbos atsiradimą ir progresavimą, į jos pasiskirstymą, pažiūras, kurioms pradžią padarė Schmidtas, ir jeigu mes priimsim analogingą rasės išprogresavimo kelią, tai man rodos, kad mes ne labai jau nusidėsim, ir gal mūsų pažiūra ne bus toliau nuo tikrenybės, negu kitų. Priimdamas šį dėsnį, aš visiškai laikau galimu, kad viena rasė galėjo atsirasti iš kitos ilgos to ar kito rasės tipo evoliucijos keliu, ypač tuo atveju, jei tas tipas del kurių nors aplinkybių atsirado tarp kitokių prigimties ir klimato sąlygų, negu buvo anksčiau, negu buvo toji rasė, iš kurios jis yra atskilęs. Gali būti, kad mano nuomonė bus herezija, tačiau negalima nepripažinti, kad toks reiškinys yra galimas tikrumoje.

IV.

Pavyzdingu germanų rasės tipu laikomas „eilinių" antkapių tipas, kurį prof. Kollmanas šiaip vaizduoja: eilinių antkapių tipas turėjo dolichokefalinę kaukuolę su siaura veido dalimi, su žymiomis apskritomis akių indubomis, plona aukšta nosimi ir vidutiniais žandikauliais. Kaukuolės forma iš viršaus apskrita, viršugalvio kaulų kubreliai ne labai žymūs, gi kaktos — daugiau žymūs. Veido dalis ortognatinė; pats gi veidas visai atatinka siaurai kaukuolei. Kefalinis rodiklis niekuomet neprašoka 75. Beveik taip pat jį nusako Tayloras (Taylor. Apie arijų kilmę, šiaurės rasių skirsny).

„Eiliniai" kapai priklauso be abejojimo teutonų rasei. Paskutiniais eilinių kapų tyrimais nustatyta, kad jie priklauso IV amž. allemanų ir frankonų kariams. Eilinių kapų tipas rastas visur, kur tik istorija žymi gotų, frankonų, burgundų, saksonų ir kitų germanų giminių nukariavimus Prancūzijoj, Ispanijoj, Italijoj, Anglijoj ir net rytų Europoj; todel mes nedvejodami galim laikyti tą tipą priklausantį germanų rasei. Zeuss, Pösche ir Penka surinko gausingiausios medžiagos, kur Romos klasikų literatūroj yra aprašomi germanai. Ta medžiaga remdamies, jie mėgino nusakyti išorinę to tipo išvaizdą. Jie visi pripažįsta viena, kad senovės germanai, tad ir eilinių kapų teutonai, buvę aukšto ūgio, sviesplaukiai ar net rudų plaukų, šviesios veido spalvos ir melsvų akių. Bendrai albinizmas ir dolichokefalija laikoma charakteringomis teutonų rasės žymėmis. Eilinių kapų teutonų rasės tipas ligi šių dienų yra užsilikęs Švedijoj.

Tą eilinių kapų teutonų ir šių dienų Skandinavų pusiasalio rasę gyminiuoja su ta, kuri neolitiniais, o gal net ir palaiolitiniais amžiais gyvenusi šiaurės Europoj—su Kannstadto rase, kaip Quatrefages mano, gyvenusia momonto laikais, su Danijos ir Švedijos šiaurės virtuvių liekanų rase. „Und so wie wir, wenn wir in der Gegenwart von Süden oder Osten her gegen die westlichen Ostseeländer zuschreiten, mehr und mehr dem indogermanischen* Typus begegnen, — sako Muchas: — bis wir ihn in seiner vollen Reinheit und gleichmässigen Verteilung über die ganze Bevölkerung im Innern Skandinaviens vor uns haben, so treffen wir ihn auch immer dichter und reiner bezeugt, je weiter wir in die Tiefe der Zeiten zurückgehen, bis wir ihn in früh-und vorhistorischen Zeitaltern in der gleichen Reinheit und in derselben gleichmässigen individuellen Verteilung, doch über ein ungleich grösseres Gebiet ausgebreitet, wiedersehen wie heute noch in Schweden. Der Rassentypus der unvermischten Indogermanen der prähistorischen Zeitalter, insbesondere der Steinzeit zeigt dasselbe Gepräge wie der Rassentypus der Skandinavier der Gegenwart: wo wir die grossen Körper, die dolichokephalen Schädel, die blonden Locken, die sie auszeichnen, in den Gräbern finden, haben Indogermanen gewohnt." (Much. Die Heimat der Indogermanen, pusl. 335).

Reikia pastebėti, kad Muchas, kaip ir kiti, kurių pažiūras mes pažymėsim, kalba čia apie indogermanus, t. y. apie indoeuropiečius todel, kad jie teutonų rasę laiko indoeuropiečių tipo reiškėja.

---

*) Suprask — „germanischen".

Eilinių kapų kaukuolės turi vidutinį rodiklį, svyruojantį tarp 72—73; tokį pat rodiklį turi kaukuolė griaučių, kuriuos 1844 m. yra atradęs Nilsonas tarp jūrų kiaušelių sluogsnių, priklausančių pirmai neolitinio periodo pusei; Nuetschas net spėja, kad tas sluogsnis galima priskirti mezolitiniui periodui, t. y. vidutiniam arba pereinamam tarp paleolito ir neolito amžiui. Žinoma Neandertalio kaukuolė, antropologų tai rasei priskirta, turi kefalinį rodiklį 72; kitos tų amžių kaukuolės neprašoka 73; garsioji Engizo kaukuolė, apie kuria kalba Virchovas, kad ji esanti taip neabejojamai dolihokefalinė, jog ją be mažiausių svyravimų galima priskirti prie pirmykštės teutonų rasės, turi rodiklį 70,52. Tayloras spėja, kad Kannštadto rasės Neandertalės tipo esančios gana žymios antakių išlankos, kaukuolės skliautai žemi, kakta nuolaidi, orbitas didžiausias, nosis atsikišusi, bet viršutine pažiaune mažiau prognatine negu apatine. Nilsono atrastų griaučių likučiai rodo, kad tas pirmykštis šiaurės Europos gyventojas buvo aukšto ūgio (1,75 m.), stiprių raumenų, veido išvaizda jo buvo baisi ir žiauri.

Virchovo tyrimai, aprašyti straipsny „Antropologie der Deutschen“ (Berlyno akad. darbų apysk. iš 1872 m. pusl. 52), randa, kad senovės Neandertalio tipas yra išlikęs kaikuriose šiaurės salose. Südерseės, Urko ir Markeno gyventojai yra palikę daugiausia Neandertalio tipo kaukuolių su rodikliu ne didesniu, kaip 69,8—70.

Šiandien, einant Denikero tyrimais, teutonų rasė gyvenanti Skandinavijoj, išskyrus Norvegijos vakarų pajūrio krantus, kur mes sutinkam vadinamąjį „blonder, mesokephaler, grossgewachsener Untertypus“ (wahrscheinlich nur eine Varietät des nordischen Haupttypus[1]), šiaurės Scotlandijoj, vakarų Anglijoj, Airijoj, išskyrus vakarų jos dalį, Oldenburge, Slezvig-Holštinijoj, rytų pajūrio provincijose (Ostseeprowinzen) ir Suomijos daly.

Be to tipo, Denikero tyrimais einant, teutonų rasei priklausąs kitas tipas, kurs yra tik tos pačios rasės atskala; tas tipas „blonder, mesokephaler, grossgewachsener Untertypus“, kurį jau mes minėjom. Tas tipas gyvenąs, be vakarinės Norvegijos dalies, dar šiose vietose: latvių-lietuvių teritorijoj, Rytų Prūsijoj, Hannowere ir iš dalies šiaurės ir vakarų Rusijoj (Gudijoj). Neolitiniais amžiais teutonų rasė nebuvusi apėmusi tų vietų, kurias ji turi šiandien. Didžiojo germanų rasės judėjimo metu, kuomet ji plūdo atgal į pietų kraštus, pradedant žalvario laikais ir ligi pat vidurinių amžių, ji iš dalies nukilusi naujosna vietosna, pasirodydama ten, kur neolitiniais amžiais jos liekanų nerandam, pav., Anglijoj, kur ji pateko jau po keltų atsikėlimo; iš dalies ji palikusi yra pirmykštes savo gyvenamas vietas, pav., Daniją, ir jon buvo vėliau atklydusios brachikefalų keltų-slavų minios. Tų perturbacijų metu teutonų rasė buvojus visuose Europos kampeliuose, visur palikdama savo pedsakų; bet mums turi reikšmės tik tos germanų rasės liekanos, kurios siekia neolitinių amžių, ir kuriomis remdamies galėtume nustatyti, kokiose vietose yra gyvenę germanai prieš įsibraunant keltų-slavų rasei.

Neolitiniais amžiais toji rasė gyvenusi Baltijos ir Šiaurės jūrų pakraščiais, pradedant Reino upės žiotimis ligi Nevos. Bet jau Penka, kaip mes turėjome progos kalbėti, rado, kad suomių ligvistinės

[1]) Hirt. Die Indogermanen. Pusl. 33.

šeimynos dalis priklauso fizinėmis savo ypatybėmis teutonų rasei. Penka manė, kad viena teutonų rasės šaka dar neolitiniais amžiais praradusi savo indoeuropiečių kalbą: apsigyvenusi gretimose su suomiais srityse ji „susuomėjusi". Šiaurėj teutonų rasė gyvenusi Skandinavų pusiasalio pietinėj daly. Bet kaip toli toji rasė siekusi į pietus ir rytus, ligi šiol nuomonės nesutampa. Pav., Hirtas, Muchas, Kossina mano, kad teutonų rasės gyvenamoji riba pietuose buvę kalnai, didelių miškų augami, kurie eję nuo Reino upės ligi Čechijos ir Karpatų kalnų. Į rytus daug sunkiau nustatyti nors spėjamasias sienas. „Während die Grenze nach dem Süden scharf gegeben war, lässt sie sich für den Westen und Osten nicht festsetzen. Namentlich nach Osten mögen sich die Indogermanen schon frühzeitig bis tief nach Russland hinein ausgedehnt haben. Wir können hier die Grenze vorläufig nur negativ bestimmen, indem wir die Grenze der Indogermanen durch die der Finnen festlegen". (Hirt. Die Indogermanen, pusl. 195).

Bet dalykas tas, kad buvo rasta tos rasės žymių iš neolito amžių daug įpiečiau tų ribų, kurias nužymi Hirtas. Pavyzdžiui, Bogdanovas rado ilgagalvių kaukuoles senose Jaroslavo gubernės kapinėse. To paties tipo kaukuolės rastos Vengrijoj; Virchovas keletą tokių kapų ištyrė ir aprašė, ir žymesni jų gali būti Sangelio ir Aggteleco urvų kapai. Tokių pat kapų Niderle yra radęs Čechijoj. Kopernickio ir Krzivickio tyrimais seniausi Lenkijos kapinynai — tai dėžės pavidalo antkapiai iš neolito amžių, kurie turi ilgagalvių tipo kaukuoles. Kapinynų, senesnių už pilkalnius, lygiai ir senesnių Rusijos pilkalnių-kurhanų kaukuolės beveik visos priklauso dolichokefalams. Tuo būdu neolitiniais amžiais mes sutinkam šių įdomų reiškinį: tose vietose, kur šiomis dienomis gyvena vien brachikefalai, seniausi neolitinės epochos kapai turi ilgagalvį, matomai, teutonų tipą. Ar ten kada nors teutonai gyveno? Reikia spėti—gyveno. „Auch jeder im mitlere Europa gefundene dolichokephale Schädel aus prahistorischer Zeit hat einem Indogermanen angehört"—sako Muchas. (Die Heimat etc, pusl. 334). Jeigu taip, tai pietų ir rytų sienas, kur teutonai turėjo gyventi, mes turim žymiai nukelti į rytus ir į pietus. Pietuose toji rasė kadaise gal siekė Dūnojaus slėnio, apimdama tos upės upyno šiaurės dalį. Rytuose ji, gali būti, toli siekė į Didžiąją rytų lygumą, nyko miškuose, pasiekdama Europos ribos—Uralo kalnyno. Per visą didžiulį šį plotą visur sutinkamas neolitinis teutonų rasės tipas. Tik vėliau, gal neolitinių amžių pabaigoj, žymią teutonų rasės gyvenamą sritį apgyveno nauja rasė—brachikefalų keltų-slavų rasė, o germanų rasė buvo pastūmėta tolyn į šiaurę ir galutinai susikoncentravo Baltijos pajūrio baseine. Tik vėliau, žalvario amžiaus pradžioj ar gal dar neolito pabaigoj, prasidėjo atvirkščias teutonų plūdimas iš šiaurės į pietus, į rytus, į vakarus. Priežastys, privertusios tą energingą rasę tam atvirkščiam plūdimui, tur būt, parėjo nuo perdidelio gyventojų tankumo, maisto trūkumo ir t.t. Kai pragyvenimui priemonių pasirodė neužtenka, kai jiems savo gimtinėj pasidarė ankšta, jie pasuko į pietus, kur kova del pragyvenimo buvo žymiai lengvesnė. Ačiū energijai, atsiradusiai juose nuo sunkių jų gimtinės gyvenimo sąlygų, ir tobulesniems ginklams, negu vietos rasės buvo apsiginklavusios,

jie lengvai galėjo sau pavergti gausingesnė slavų-keltų giminės dalį. Tas pasislinkimas, suprantama, tegalėjo įvykti tik teutonų rasės gyvenamos vietos pakraščiuose. Centralinės dalys pasiliko ramios, nuošaly nuo tų perturbacijų, kurių turėjo patirti teutonų rasės nutolę pakraščiai. Tuo būdu, tos rasės centru neolitiniais amžiais reikia laikyti tas vietoves, kur toji rasė yra išlikusi ligi šių dienų. To spėjimo pamatingumas mums bus dar aiškesnis, jeigu mes prisiminsim Ratzelio nuomonę, kurią šiandien galima laikyti visų pripažintą, kad gimtinės, kitaip sakant, centro, išeinamo punkto kurios nors grupės, pirmapradės vietos reikia ieškoti ten, kur randama gausingiausia tos grupės, rasės masė.

Bet ar čia mes turim ieškoti pirmapradžio tos rasės punkto? Man rodos, kad ne, ir šit, kodel. Be abejojimo, seniausiais laikais Dūnojaus pakrančiais ir Švedijoj gyveno Kannštadto arba, kaip jau mes nustatėm, teutonų rasės žmogus, palikęs mums gausingų virtuvių liekanų, vadinamų „Muschelhaufen“ ir „Kjokkenmöddingen“. Bet mes žinom, kad ketvirtojoj epochoj šiaurės Vokietija, kaip ir Skandinavų pusiasalis, bus ledų nukloti, ir todel ten jokių ketvirtosios epochos žmogaus žymių mes nesutinkam; bet nėra abejojimo, kad žmogus pamažu slinko šiaurės link paskui benykstančius ledus, paskui išsikeliančius didžiuosius gyvulius, kurie tikriausia bus žmogų maitinę, davę apdarą ir t. t. Ledmečio pabaigoj žmogus jau bus pasiekęs šiaurės Vokietijos, Skandinavijos ir Suomijos, ir tad neolitiniais amžiais vidurinės Europos šiaurės pakraščiai su Danija ir šiaurės Vokietija imtinai buvo labai tirštai gyvenami. Net Skandinavijos pusiasalio gyventojų skaičius buvo žymus, kaip rodo savo kiekybe kjokkenmöddingai. Be abejo neolitinių amžių pradžioj, o gal net ir mezolitinių pabaigoj, Skandinavijoj jau gyveno žmogus, kaip tai įrodė Nilsonas, bet tiktai jo pietinėj daly, kadangi titnaginiai ginklai, randamieji muschlehaufenuose ir kjokkenmöddingenuose, teutonų kilmės, gausingi pietų provincijose, pamažu nyksta, einant šiaurės link. Kur gi ieškoti pirmapradžio tos rasės punkto? Kai kurie švedų ir nervegų antropologai, jų tarpe Vorsal ir Rygh, mano, kad ilgagalvių Skandinavijos pusiasalio gyventojų protėviai bus atėję ten jau neolitinių amžių pradžioj kažin kur iš pietų, nuo Juodųjų jūrų krantų, iš artimo Dunojui krašto. Tą pat įrodinėja daktaras Basanavičius apie kitą ilgagalvės rasės tipą, apie latvių-lietuvių grupę; tiktai jis tą atsikėlimą taiko daug vėlesniems laikams (Lietuviškai-trakiškos studijos, 1898). Bet kiti antropologai, jų tarpe ir Tayloras, spėja, kad tos rasės pirmykštę gimtinę reikia ieškoti Reino upės slėnio šiaurės ir vidurinėj daly.

Bet mes galim apleisti tą tolimą gadynę, apie kurią be spėjimų nieko tikresnio negalima pasakyti. Mums pakaks to, kad neolitinių amžių pradžioj, gal dar prieš indoeuropiečių tipui susiformuosiant, teutonų rasės centru buvo šiaurės Vokietija, maž daug toji sritis, del kurios sutinka Kossinos, Mucho, Helmo ir kitų nuomonės. Teutonų rasė pasklidusi buvo plote maž daug nuo Nemuno žiočių ligi Reino. Čia „in allen Monumenten dieser Zeit langköpfige Schädel gefunden sind, welche in hohem Masse den späteren germanischen Schädeln ähnlich sehen“. (Virchow. Kor. Bl. 1887 m. pusl. 77).

V.

Ypatingos ligurų rasės žymės—smarkus brachikefalizmas su vidutiniu rodikliu 85—87; mažas ūgis, vidutinai 1,63 m., tamsi odos ir veido spalva, juodi plaukai ir akys, platus veidas, didelė nosis ir tt. Įvairūs antropologai tą rasę visaip vadina; ją vadina vakarų arba „cevenische“ tipu, keltų rase, keltų-ligurų, keltų-slavų ir, pagaliau, alpių rase. Daugelis jos vardų atsiranda iš lingvistinio-antropologinio nesusipratimo, kaip, pavyzdžiui, keltų-slavų vardas ir t. t. Mes visur ją vadinsim *ligurų rase*.

Istorijos laikais ligurų rasė kalbėjo ne savąja pirmykščia kalba, apie kurią daug kas visai teisingai spėja, kad ji nebuvusi indoeuropiečių, bet pasisavinta, tur būt, nuo Belgijos gallų, kurią nuo seniausių laikų, Cezario pavyzdžiu, imta vadinti keltų kalba. Bet kadangi keltų kalba kalba ir tikrieji keltai, Didžiosios Britanijos salų gyventojai, apie kuriuos kalbėsim žemiau, ir kai kurios iberų giminės, tai etnologai supainiojo ir vienus ir kitus, vienu bendru keltų vardu pavadinę. Vėliau etnologus pradžioj pasekė ir antropologai. Bet čia atsirado vienas neaiškumas, kurio daugelis tų laikų mokslininkų negalėjo išspręsti. O neaiškumas buvo tas, kad Prancūzijos (senovės Gallijos) keltai skirtingi nuo D. Britanijos keltų netiktai odos spalva, bet taip pat ir ūgiu. Kuomet keltų tipas, daugiausia randamas D. Britanijos apskrituose pilkalniuose, kaip ir šių dienų jų ainiai, Airijos ir Scotlandijos gyventojų dalis, yra gana aukšto ūgio, šviesių arba rudų plaukų, šviesios odos ir akių spalvos. Prancūzijos keltai, ir istoriniai ir šiandieniniai jų ainiai, yra mažo ūgio ir smarkiai tamsveidžiai. Antropologai padarė spėjimą, kad tas tipas bus atsiradęs iš susijungimo brachikefalės keltų rasės, kuri gryniausio kraujo yra išlikusi D. Britanijos salose, su žemo ūgio tamsveide iberų dolichokefale rase. Bet antropologiniai matavimai parodė, kad kefalinis prancūzų keltų rodiklis daug aukštesnis, negu D. Britanijos to paties vardo tipo rodiklis; kuomet prancūzų keltai turi vidutinį kefalinį rodiklį aukštesnį už 85, britų vidutinis rodiklis neprašoka 81. Klausimas, kaip galėjo atsirasti rasė su vidutiniu radikliu 85 iš susijungimo dviejų rasių, kurių vienos vidutinis radiklis=81, o kitos=71—73. Tas reiškinys smarkiai nustebino mokslininkus ir, žinoma, aukščiau sakytas spėjimas nieko patenkinti negalėjo. Galėjo kilti spėjimas, kad britų keltai bus atsiradę iš susijungimo ilgagalvės aukšto ūgio šviesplaukės teutonų rasės su žemo ūgio tamsveidžiais brachikefalais—Prancūzijos keltais. Bet mes žinom, kad teutonų rasė nusikėlė D. Britanijos salosna daug vėliau po tos tautos, kuri savo mirusius laidojo apskrituose pilkalniuose, ir kurią mes vadinam keltų rase. Toks susijungimas galėjo įvykti gal materike. Bet ir tokiam spėjimui nebuvo jokio pagrindo. Laimei, visus tuos nesusipratimus labai vykusiai išnarpliojo prancūzų antropologas Broca. Straipsny „La Race Celtique Ancienne et Moderne“ (Revue d'Antr. pusl. 577) aiškiai įrodė, kad prancūzų keltai ir D. Britanijos keltai nėra tos pačios rasės šakos, kad tas dvi tautas reikia griežtai vieną nuo kitos skirti; tiesiogini tos tautos ainiai, kurią Cezaris vadina keltais, gyvena ligi šiol senose savo vietose. Jie sudaro neaukštą tamsveidę trumpagalvę rasę, kurią jokiu būdu negalima laikyti giminingą D. Britanijos salų

keltų rasei, giminingai Belgijos gallams. Cezario keltų ainiai gryniausi gyvena daugiausia Auvergnės, Savoyos ir Pamario Alpių departamentuose.

Kai vėliau paaiškėjo, kad keltų kalba nebuvo pirmykštė tos rasės gimtoji kalba, bet jos pasisavinta iš Belgijos gallų, teko, norint išvengti nuolatinės sąvokų painiavos, pamesti tą tautą vadinus keltų, keltų-ligurų ir kitais. Pirmojo vardo vieton tuojau atsirado visa eilė naujų, kaip tatai visuomet antropologijoj esti. Tie, kurie manė tai esanti laplandų tipo šaka, vadino tą rasę „laplandų"; kiti ją vadino retijos rasė, savojarų, Bretonės, Overnės ir t. t. rase. Iš visų tų vardų nei vienas nėra už kitus geresnis. Mes ją pavadinom ligurų rase, kadangi kai kurie antropologai ligurus laiko gryniausiais tos rasės ainiais; ligurai turi aukščiausią visų tos rasės atstovų rodiklį; vidutinai jis lygus 86.

Dabar pažvelgkim į tą sritį, kur yra neolitiniais amžiais toji rasė gyvenusi. Neolitiniais ligurų protėviais laikoma rasė, kuri yra stačiusi dolmenus. „Vakarų Europos dolmenuose ir laidojamuose urvuose reikia ieškoti rasės, kuri greta aukšto kefalinio rodiklio buvo mažo ūgio" (Taylor. Arijų kilmė, pusl. 115).

Tos rasės šiaurės etnografinę sieną tiksliai yra nustatęs de Quatrefages. Seniausia tos rasės žyme Quatrefages laiko Grannely rastas liekanas, kur senovės laikais Saônės upės suneštuose sluogsniuose buvo rasta kaukuolių, priklausančių trims rasėms. Žemiausi sluogsniai turėjo Kannštadto rasės kaukuoles, toliau sekė iberų rasės kaukuolės ir pagaliau 4—7 pėdų gilumoj rasta kaukuolės, kurias iš visų žymių reikia priskirti ligurų rasei. Vidutinis tų kaukuolių kefalinis rodiklis yra 84, skaičius, labai artimas tam, kurį mes matom tarp dabartinių Overnės (Auvergnės) gyventojų. Iš likusių dar sveikų kaulų galima nustatyti, kad tos kaukuolės priklausė žemo ūgio žmonėms, ne aukštesniems vidutinai per 1,58 m. (Quatrefages. Hommes Fossiles, pusl. 72). Dar toliau į šiaurę, Belgijoje, Lessės upės, įtekančios Maasan, slėny, netoli Fiurfooso, buvo rasta keletas olų su senovės neolitinio žmogaus laidojimo liekanomis. Turtingiausių liekanų rasta Fron de Frontal urve. Tuose urvuose taip pat rasta trumpagalvės rasės liekanų, kurios vidutinis kefalinis rodiklis buvo 85—86. Quatrefages mano, kad tos vietovės bus buvusios pačiam tos rasės etniniam pakrašty. Jos buvusios pats įšiaurinis jos avanpostas. Faktus, kurie leidžia jam tą nuomonę pagrįsti, Quatrefages ima iš tos medžiagos, kurios jam suteikia archaiologija. Imama domėn tai, kad įvairūs papuošimo daiktai ir titnago įrankiai, priklausantieji Lessės slėnio ligurų tipo gyventojams, rodo, kad jie buvo gaunami iš tolimų pietų ir vakarų-pietų kraštų, kur randam panašią tam tipui trumpagalvę žemo ūgio rasę, tuo tarpu kai panašiu papuošiamųjų daiktų ir įrankių buvo randama visai netoli nuo jos, šiaurės ir rytų pusės link. Lessės slėnio ligurų tipo gyventojų titnaginiai įrankiai buvo gaunami iš Champagnės ar gal dar iš tolesnių vietų, pav., iš Tourainės per 400—450 kilom. atstumo, tuo tarpu gal daugiau, neg dešimt kartų artesnėse vietose — Aino srityse tos medžiagos randama labai gausiai. Vandens kiaušelių papuošimai buvo imami iš Grinjeno iš Loirės pakrančių. O tuo tarpu tų

pačių kiaušelių buvo randama Rüttiche. Iš to Quatrefages daro išvada, kad tauta, gyvenusi Lessės slėny, buvusi pati įšiaurinė ligurų rasės dalis; kadangi to slėnio gyventojai papuošimams ir įrankiams gauti negalėjo keliauti į Ainą, esanti per keturiasdešimt kilometrų į šiarę ir dar už dvidešimt kilometrų esantį Lüttichą, tai reiškia, kad tos vietos buvo gyvenamos galingesnių nedraugingos rasės giminių. Todel galima spėti, kad linija Sambre-Maas bus maž daug etninė linija (ibid. 74 pusl.). Apie tos nuomonės teisingumą, anot Quatrefages, sako dar tas faktas, kad maž daug per 72 kilometrus nuo Lessės upelio slėnio titnaginių įrankių rūšis su rastuose Monso sandėliuose visai yra skirtinga nuo tų įrankių, kurie rasti Lessės upės slėny! kuomet Lessės upės titnaginiai ginklai yra to pačio tipo, padaryti iš tos pačios titnago rūšies, kaip ir Dordognės, t. y. Vidurinės Prancūzijos, tai Monso įrankiai panašūs tiems, kurie buvo rasti Sommės slėniuose ir kitose Belgijos gallų srityse.

Bet, tur būt, toj vietoj ligurų rasė gyveno neilgai ir vėliau ji buvo nustumta į pietus, nes vėlesniais laikais Lessės slėny ir dar kiek įpiečiau titnaginių įrankių rūšies skirtumai išnyksta. Randamieji čia vėlesnių laikų įrankiai jau buvo dirbami iš Aino titnago. Tas faktas rodo, kad tais laikais čia, pastūmėję ligurų rasę, jau gyveno tos giminės, kurios anksčiau buvo gyvenę nuo tos vietos į šiaurę ir šiaurės rytus. Tas pervarsmas, tur būt, įvyko neolitinių amžių pirmoj pusėj, kaip apie tai kalba liekanos, paliktos ligurų rasės (ib. pusl. 104).

Kuomet ligurų rasė buvo nuo savo šiaurės ir šiaurės rytų sienų pastumėta į pietus, tai ji pati apsigyveno vietose į pietus nuo savo pirmiau gyvenamų sričių, pagrobdama silpnesnės—iberų rasės žemes. Lozèros departamente, nūnai gyvenamame trumpagalvės ligurų rasės, senovės neolitinės olos, jų tarpe ir garsioji de l'Home-Morte, turi vien tiktai dolichokefalų iberų rasės kaukuoles, tuo tarpu kai vėlesnėse laidojimo vietose vis daugiau ir daugiau vyrauja brachikefalų elementas, ir pagaliau dolichokefalų elemento sutinkama labai mažai. Tuo remdamasis, Quatrefages daro išvadą, kad tų vietų urviniai žmonės buvę užpuolami brochikefalų mažo ūgio rasės, kuri pamažu naikino tos vietos pirmykštę rasę. Tas užplūdimas iberų buvo sutiktas tam tikru pasipriešinimu, į ką rodo tie faktai, kad tarp kai kurių iberų rasės palaidotų kaulų randama ismigusių juosna vilyčių smaigalėlių, kurios vilyčios, tur būt, priklausė įsibrovusiems brachikefalams, tos vietos dolmenų statytojams. Bet vėlesniais laikais pirmykštė ilgagolvė tos vietos rasė arba buvo čia visai įsibrovusios rasės nustelbta, arba ji galėjo išsikelti toliau į pietus arba į pietų vakarus (ibid. pusl. 99). Čia pastebėsim, kad kai kurie antropologai spėja, kad šių dienų prancūzų baskai esąs mišrus tipas, susidaręs susijungus ligurų rasės nukariantojams brachikefalams su nugalėtaisiais dolichokefalais pirmykščiais iberų rasės gyventojais, kurių gryniausias tipas esą ispanų baskai.

Zeussas gi sako, kad „Cerario keltai“ gyvenę Zosimos liudymu senovės Retijoj, kitais žodžiais-šių dienų rytų Šveicarijoj. Bet mes matėm, kad keltus reikia suprasti, kaip ligurų rasės tipą, kaip tatai įrodė Broca. Ir iš tikrųjų, priešistoriniuose tos Šveicarijos da-

lies kapuose mes randam kaukuoles, atatinkamas tipui „Disentis" su vidutiniu kefaliniu rodikliu 86,5, tad aukščiausiu rodikliu, kokį tik mes tarp visų rasių žinom. Be to, kaip žemiau pamatysim, Denikeris pripažįsta, kad tos rasės tipas tebesąs ten, tiesa, kiek pakitėjęs nuo susikryžiavimo su kitomis rasėmis, ligi šių dienų. Klausimas, kaip toli siekė toji rasė į rytus ir pietus arba į pietryčius, yra surištas su labai ginčytinu klausimu apie tos rasės kilimą.

Kas tokie buvo ligurai?*) Tuo klausimu mokslininkų nuomonės ligi šiol yra skirtingos. C. Iz. Tayloras, Brownas ir kai kurie kiti antropologai laiko tą rasę giminingą Tūrano rasei. Ji esanti bendros kilmės su keltais, kilusi iš vieno su jais kamieno, be to, ligurų rasė pasirodžiusi Europoje daug anksčiau už keltus. Tur būt, jau Europos teritorijoj toji rasė pasiskirstė į dvi šakas, kadangi ji turi daugiau panašumo su laplandų tipu. Tarp laplanpų ir šiandikščių ligurų rasės ainių matoma nuostabiausių panašumų: overniečių, gryniausio tos rasės tipo, vidutinis rodiklis yra 84—85; tokis pat rodiklis yra pas laplandus = 84—85. Overniečiai, kaip ir laplandai, yra tamsveidžiai su juodais plaukais ir juodomis akimis. (Taylor. Arijų kilmė, pusl. 112). Laplandai šiandien yra žemiausio ūgio rasė Europoje: vidutinis jų ūgis neprašoka 1,55 m. Overniečiai yra ne tik žemiausio ūgio Prancūzijos rasė, bet ir bendrai visų indoeuropiečių kalbos šeimynos tipų jie savo ūgiu yra paskutinėj vietoj. Pav., Prancūzijoj yra įstatymas, kad pašauktieji atleidžiami nuo karo prievolės, jeigu jie nėra aukštesni per 1,54 m.; departamentuose, kurie gyvenami Overnės arba ligurų rasės, atleidžiamų nuo kariuomenės prievolių skaičius siekia 19%, o skaičius ne žemesnių per 1,70 m. neprašoka 3% visų šaukiamųjų (ib. pusl. 114). Bet, Tayloro nuomone, pastoviausias ir pats žymiausias panašumas tarp laplandų ir overniečių esąs tas, kad tų dviejų tipų viršugalvio kampas esas mažiausias visų esamų rasių. Vidutinis viršugalvio kampas laplandų 5°30' o mažiausias 3°, vidutinis overniečių 5°30', o mažiausias 2°30' (ibid. pusl. 113).

Dar anksčiau buvo mėginama ligurų rasę giminiuoti su suomiais; buvo net plačiai beprigyjanti suomių hipotezė, Retziuso paskelbta. Bet ji atgyveno trumpą savo amžių, ir nėra reikalo apie ją čia kalbėti; tik pažymėsiu, kad ji buvo remiama tuo spėjimu, kad baskai ir suomiai yra trumpagalviai. Bet mes matėm, kad prancūzų baskai yra rasė mišra; grynas jų tipas yra Ispanijos baskai, priklausantieji ilgagalvei iberų rasei; o suomiai, einant naujausiais tyrimais, nėra kokia vienalypė rasė. Viena suomių grupė, kaip apie tai dar yra sakęs Penka, priklauso dolichokefalų teutonų rasei, o kita artimesnė yra brochikefalų keltų-slavų tipui ir, pagaliau, tik trečią grupę iš charakteringų jos žymių galima artinti su brachikefalais laplandais.

Yra dar kita nuomonė, priklausanti Pauli ir vėliau paremta Tomašeko ir Hommelio, kad ligurų rasė buvusi didelė visai savita etninė šeimyna, kilusi iš vakarinės Azijos. Ji pirmiau buvo apgyvenusi Mažąją Aziją, Sirijos dalį, toliau atsikėlusi Europon ir čia plačiai

*) Supratant ligurų rasę.

paskJidusi. Tai etninei antropologinei šeimai priklausę lidiečiai, illiriečiai, choriečiai, gausingos senosios Graikijos giminės, kurias mes žinom bendru pelasgų vardu ir t. t. Toji rasė pasiekusi Europos iš dalies per Aigejaus jūrių salas, iš dalies per Balkanus, įsigyvendama Graikijoj ir vėliau pasiekusi Italijos. Hommelis vadina tą rasę Allorodų rase ir spėja, kad pirmykštė jos kilimo vieta turėjusi būti M. Azija. Pamatuoti savo spėjimui Hommelis suteikė daugel įrodimų ne mažiau svarbių, kaip ir tie, kuriais remiasi Tayloras, sakydamas, kad toji rasė esanti gimininga laplandams.

Prie tos rasės Italijoj priskiriami ir etruskai. Tiesa, toji tauta nesudaro vienalypio fizinio tipo. Tarp tai tautai priklausančių kaukuolių rasta brachikefalų ir dolichokefalų ir, be to, šių paskutinių net daugumoje. Bet tas reiškinys gerai paaiškinamas Pauli tuo spėjimu, kad brachikefalai etruskai, kaip mes apie juos žinom, buvo įsibrovę Italijon iš šiaurės, pavergdami pirmykščius Italijos gyventojus ilgagalvius, priklaususius iberų rasei, primesdami jiems savo kultūrą ir kalbą. Vėliau ateiviai susiliejo su vietiniais ir ačiū vietinių rasių patvarumui lyginant su neaklimatizavusiais ateiviais, pirmųjų tipas ėmė vyrauti ir nustelbti ateivius etruskus. Reikia tačiau pastebėti, kad paskutinioji mintis greičiau atatiktų Taylorui, negu Pauli, kadangi tarp Italijos ir Maž. Azijos klimato nėra tokio didelio skirtumo, kaip tarp Italijos ir Europos rytų Ligumos klimato.

Schlimanno rasta Galisarliko kasinėjimuose brachikefalė kaukuolė drauge su dolichokefalinėmis iberų rasės kaukuolėmis turi ne mažiau gimininguma su overniečiais, negu bet kuri laplandų kaukuolė. Kaip ten bebūtų, mes čia turim pripažinti, kad ligurų rasės dalis čia gyvenusi. Man rodos, kad tos rasės buvimo žymių mes galim įžiūrėti senovės Graikijos mitologiniuose padavimuose. Mes matėm, kad pradžioj Graikijoj gyveno iberų rasės giminės, kurias vėliau nustelbė įsibrovusios ligurų rasės giminės, o tik po jų Graikijoj pasirodė indoeuropiečiai „hellenai“. Kiekviena tų tautų teikė čia savo kultūrą, savo tikybą, kurias stengėsi primesti kitoms giminėms.

Jei mes paimsim Asirijos, Babelio, Persų, Semitų, Aigipto ir kitų Rytų tautų senovės palikimą ar tai padavimų ar raštų ar kitos rušies paminklų pavidale, visur mes sutiksim tą tikėjimą, kad giminių kova žemėje yra tiktai tų giminių dievų kovos danguose atspindis. Nugalėjusios tautos dievas buvo laikomas nugalėtosios tautos dievo nugalėtoju; tas nugalėtasis dievas vėliau turėdavo užleisti savo vietą dievui-nugalėtojui. To tikėjimo mes nerandam tarp indoeuropiečių tautų, tarp kurių dangaus galių įtaka nebuvo taip smarkiai įsigalėjusi, kaip tarp Azijos tautų. To paties tikėjimo žymių, tur būt, kiek susilpninto indoeuropiečių „hellenų“ įtaka, mes sutinkam graikų mitologijoj. Iberų *Chronos* turėjo užleisti savo vietą stipresniam ligurų dievui — *Uranos*; šis savo keliu savo vietą užleido indoeuropiečių *Dzeusui*. Tas faktas, man rodos, jei nusakytoji mano pažiūra gali pretenduoti į kai kurį galimumą, kalba taip pat apie ligurų kilimą iš Azijos. Tuo būdu ne viena graikų-italų ypatybė, turinti kilimo iš rytų žymių, gali būti paaiškinta atsiradusi ne vien tik vėlyvesnio pasisavinimo keliu.

Svarbiausiu įrodymu, kad toji rasė yra kilusi iš Azijos, buvo tas faktas, kurį sudaro Hommelio išvada iš lingvistinių tyrimų; jis mėgino įrodyti, kad toji kalba, kuri laikoma pirmykščių ligurų kalba, esanti gimininga senovės akkadų kalbai.

Šiaip ar taip, ligurų atsiradimo klausimas toli gražu nėra galutinai išspręstas. Reikia pastebėti, kad einant Denikerio tyrimais šiandien tas tipas sutinkamas labai plačiuose Europos plotuose. Visi šitie faktai vėl lengviau yra paaiškinti, pasiremiant Tayloro teorija.

Mes dar turėsim progos žemiau kalbėti apie tą dalyką. Kol kas tiktai galiu nurodyti į tai, kad iš naujausių mokslininkų pasisakė už Tauloro teoriją R. Brownas. Priešingos nuomonės laikosi, be jau minėtų mokslininkų, Hesselmeyeris, Schaeferis, K. O. Miulleris, Zubaty, Reinachas ir Moratti.

Be etruskų dar anksčiau Italijoj gyveno ligurų giminės, kurios čion buvo atsikėlusios dar prieš etruskų antplūdį, įvykusį neolitinių amžių pačioj pabaigoj. Apie tai, kad tose vietose ankstybesniais laikais gyveno ligurų giminės, sako keletas iškasenų, priklausančių seniems neolitiniams amžiams, kur tarp žymiausios dalies iškasenų vienoj ir toj pačioj vietose rastos dolichokefalų ir brachikefalų kaukuolės, iš ko galima spėti, kad abi rasės yra gyvenusios draugingai. Pav., neolitiniam Monte Tinioso urve ties Livorno rasta kaukuolės su rodikliu 71, priklausančios be abejojimų iberų tipui; ten pat rasta kaukuolės su rodikliu 92, tur būt, priklausančios ligurų tipui. Kitas neolitinis urvas, Caverna della Matta, turėjo iberų dolichokefalę kaukuolę su rodikliu 68 ir ligurų brochikefalų kaukuolę su rodikliu 84. Tas ligurų tipas, atėjęs gal pradžioj ar bent jau neolitinių amžių pirmoj pusėj, buvo nustumtas į pietus, užplūdus kitam brachikefalų tipui, priklausančiam irgi keltų rasei. Etruskų atėjimas, tur būt, jau buvo ligurų rasės trečias iš eilės Italijos užplūdimas. Tos etruskų giminės sunaikino anksčiau čia atėjusių giminių kultūrą, iš dalies jas pavergdamos, iš dalies išnaikindamos. Bet jie, savo rėžtu, patys buvo užklupti vėliau keltų rasės—gallų ir buvo jų nustumti pačiuosna pietuosna.

Be to, anot Sayce, tai rasei priklaususios giminės, Sirijos Chitidų, kurie, tur būt, buvo kilę iš M. Azijos, giminingi likiečiams ir kitiems M. Azijos senovės gyventojams.

VI.

Keltų rasę mes suprantam tą, kuriai senovėj priklausė Belgijos gallai arba belgai, Britanijos salų neolitiniai gyventojai, laidojusieji savo numirėlius daugiausia apskrituose milžinkapiuose. Istorinių laikų prodžioj tų giminių, kurias mes pažįstam iš bendro gallų arba keltų vardo, centras buvo šių dienų Prancūzija. Abu vardu „keltai“ (celtae, κελτοι) ir „gallai“ (galli, Γαλλοι, Γαλαται) buvo vartojamu senų graikų ir romiečių autorių, jų neskiriant, prakirčiui. „Keltų“ vardas yra senesnis, negu „gallų“. Labai yra galimas daiktas, kad „keltų“ vardas pradžioj buvo suteiktas vienai kuriai tos rasės giminei, o „gallų“ vardas—kitai, ir painioti juos galėjo tik nežinojusieji ankstybesnių tų giminių santykių graikų ir romėnų rašytojai. Šitos giminės

jau pirmoj tūkstantmečio pusėj prieš mūsų erą buvo apsigyvenusios Gallijoj, išstumdamos iš jos ligurų rasę, o vėliau pamažu užėmusios ir iberų rasės teritorijos dalį. Čia su jais ir buvo susipažinę senovės klasinis pasaulis. Be to, mes vadinam tą tautą *keltų* vardu todel, kad kai kurių istorinių tos rasės giminių, apie kurią čia mes kalbėjom, kalba vadinas keltų kalba. Mes jau aukščiau matėm, kad tos gallų-keltų giminės sugebėjo tą kalbą primesti net kitų rasių giminėms, kaip ligurų (Cezario ir Brocos keltai) ir iberų (Britanijos salų iberai).

Pažiūrėkim dabar, kaip platinosi ši neolitinė rasė, kaip tatai mes padarėm su trimis kitomis rasėmis. Einant tvirtai nusistačiusia antropologijoj nuomone, toji rasė vėliausia iš visų pasirodžiusi Europoj (vakarų jos kraštė). Ji yra atėjusi kažin kur iš rytų. Tačiau dar neolitiniais amžiais neabėjotinus jos pedsakus mes sutinkam tolimuose vakaruose, Prancūzijoj, senovės Gallijoj, Danijoj, D. Britanijos salose, Ilga juosta yra nutysusi keltų rasė per visą Europą nuo paties tolimo jos vakarų krašto per vidurį ir ligi pat jos rytų sienos, išnykdama kaž kur Vidurinės Azijos stepuose. Taip sako apie ją žinomas vokiečių antrapologas Kollmanas.

Tarp tų didžiulių plotų keltų rasė turi keletą punktų, iš kurių daug intensingiau, negu iš kitų vietų, yra sklidusi į visas puses. Tose vietose mes randame tirščiausius jos sluogsnius. Tokiu punktu vakarų Europoj buvo šiandykštė šiaurės Prancūzija. Tirdamas neolitinės epochos antropologinius tipus Prancūzijoj, prof, Herve suseka, kad čion keltų rasė atėjusi iš rytų, daugiausia eidama Marnės, Aisnės, Meusės ir Oisės upių slėniais; toliau visos tos šakos susikoncentravo Seinės upės sleny; iš čia gi toji rasė pasklidusi į visas puses. Kaip pietų sieną, kurios neolitinių amžių pabaigoj pasiekė tos rasės giminės, galima imti liniją, einančią nuo Bretagnės ligi pajūrio Alpų. Bet neolitinių amžių pradžioj toji rasė gyveno tik belgų Gallijoj, kurios pietų siena buvo Mozelio upė. Tais laikais keltai-gallai gyveno beveik nuo Aisnės ligi Lessės upės krantų, o į pietus nuo tos linijos, kaip mes aukščiau jau žymėjom, gyveno ligurų rasės giminės. Tik vėlesniais laikais keltai-gallai pasistūmėjo į pietus, pasiekdami tos linijos, kurią nurodęs yra prof. Herve, iš dalies nustumdami ten buvusius vietos gyventojus tolyn į pietus, iš dalies susimaišydami su jais, kaip apie tai liūdija randamosios abiejų rasių, vienoj vietoj, vienais papročiais ir vienodomis aplinkybėmis palaidotų kaukuolės. Į šiaurę nuo Mozelio linijos, dar neolitinių amžių pabaigoj, keltai gyvena pradžioje visoj šiandykštėj Belgijoj, vėliau, kai teutonų giminės paliko Šiaurės jūrų pakrančius, apsistojo ties visu šiaurės pajuriu, ligi pat Danijos imtinai. Šitoj srity ankstybiausio neolito metų iškasenos rodo čia buvusi aukšto ūgio brachikefalų rasė su vidutiniu kefaliniu rodikliu 81. Pačiu tolimiausiu punktu, kurio toj srity keltų rasė yra pasiekusi, Virchovas laiko neolitinius Borreby milžinkapius Falsterno saloj, kur keturių rastų kaukuolių rodiklis yra 80, 81, 82 ir 83.

Tos neolitinės rasės tipas, anot Tayloro, ypatingai tvirtai yra išlikęs ligi šių dienų. Jo momone, šių dienų danų tipas maža kiek skiriasi nuo tos vietos neolitinio tipo. Vidutinis šių dienų danų kefa-

linis rodiklis yra lygus 80,5—81, a vidutinis jų ūgis siekia 1,70 m. Net išorinė išvaizda esanti artima tai, kuri yra nustatoma neolitinei keltų rasei. Danų plaukai yra tamsiai gelsvos ar rusvos spalvos, akys melsvos ar melsvai pilkos spalvos. Tačiau nėra abėjojimo, kad, einant jau ne kartą cituoto Denikerio straipsnio statistikos žiniomis, Danijoj ne maža yra ir tamsveidžio elemento. Tas faktas gali rodyti, kad keltų rasė čia turinti primaišyto svetimo elemento.

Neolitinės Danijos kaukuolės niekuo nesiskiria nuo tų, kurios yra randamos Britanijos salose. Apskritų Britanijos milžinkapių rasė ir neolitiniai Danijos ir Belgijos gyventojai yra vieno antropalogi-nio tipo. Neolitinių amžių pabaigoj, kaip į tai rodo randamieji ap-skrituose milžinkapiuose daiktai, kurių neabėjotinas priklausymas tam tipui nustatytas, toji rasė išsikėlė iš Danijos ar Belgijos Britanijos salosna, atsinešė čia savo kalbą, kuri ir ligi šiai dienai skamba kai kuriose Britanijos vietote, ir čia plačiai paplito, visur pavergdama sau iberų rasės gyventojus, primetė jai savo kalbą ir savo kultūrą. Kurios rūšies buvo tas pavergimas—sunku ką pasakyti, pasiremiant ta aplinkybe, kad dažnai apskrituose milžinkapiuose randame palaido-tus, priklausančius iberų rasei, ir tuo, kad negalima įrodyti, kad tos ra-sės griaučai nesą antru kart palaidoti; bet kadangi, pagaliau, iberų rasės griaučiai guli su tokiais pat daiktais greta, kaip ir keltų rasės griau-čiai, galim spėti, kad tai buvo užplūdimas, o drauge ir pavergimas, taikingu keliu įvykęs. Tik yra visgi daug faktų, kurie sako apie at-virkščią įvykių pusę. Pavyzdžiui, anot Tayloro žodžių (pusl. 76), Airijoj rasė nedidelio ūgio, silpnos kūno sudėties, tamsios odos ir plaukų spalvos buvusi pavergtoji klasė. Ji ir šiandien yra airių tautos paniekinimo žymė. Toji niekinamoji rasė buvusi iberų rasė. Airijos gyventojai, visi aukšto ūgio, aukso ar rudos spalvos plau-kais, melsvų ar šviesiai pilkų akių, baltos odos, priklauso didžiajai brachikefalų rasei.

Yra dar kita nuomonė apie keltų rasės atsikėlimą Britanijos salosna. Tą mintį pirmas pareiškė prof. Rhys. Jo nuomone, pirmas tos rasės antplūdis tepasiekęs Scotlandijos, bet nepasiekęs Airijos. Apsigyvenę čia keltų giminės sumišę su vietos gyventojais, suteikę jiems savo kalbą ir tuo pačiu metu savo rasę antropologiniai iš-kreipę ir sudarę vidurinę tarp dviejų—iberų ir keltų rasę. Toliau, suėjus kuriam laikui, Britanijos salas antru kart užplūdusi keltų rasė. Antrą antplūdį padarę britai, keltų rasės giminė, kilusi iš Da-nijos. Jie apgyvenę visas derlingas Anglijos vietas, nustumdami savo pirmtakūnus į šiaurę ir vakarus; pagaliau, tai tautai pavyko pavergti sau visą Airiją, Scotlandiją ir Angliją, be to, pati ji apėmė derlingiausias ir patogiausias sritis. Pirmas antplūdis, tur būt, buvęs taikingas, ir iš tų laikų aptinkama mišrių kapų. Atvirkščiai, antras antplūdis buvęs nedraugingas ir atnešęs sunkią priklausomybės nuo nugalėtojų prievolę vietiniams šalies gyventojams. Savo pažiūros patvirtinimą Rhys mato tame fakte, kad Ketnisso milžinkapiai, kur, einant jo teorija, turi būti palaidotos mišriosios rasės giminės, turi kaukuoles su vidutiniu rodikliu 74—75, tuo tarpu keltų rasės, kuri palaidota apskrituose milžinkapiuose, pav. Jorkshire, turi vidutinį kefalinį rodiklį 81, o pailgosios, priklausančios iberų rasei kaukuo-

lės—71. Tą kaukuolių tipą su vidutiniu rodikliu 74—75 (74,5) Rhys vadina „goideliniu“, kadangi pirmą Britanijos salosna antplūdį padariusi keltų giminė „Goideliai“.

Rhyso teorija turi daugiau teisių į tikrumą, negu ta, kurią teikia Tayloras, kadangi ji paaiškina daug reiškinių, kurie palieka neaiškūs, vien Tayloro teorija besiremiant.

Toliau, jei mes sugrįšim prie Vidurio Europos, čia rasim vėl tos rasės gimines. Šiaurės etnine siena tarp keltų ir teutonų čia buvo nuolatinė kalnų grandinė, kurią sudaro Teutoburgo, Thüringeno ir Milžinų kalnai. Ir ligi šiai dienai gyventojai į šiaurę nuo tos linijos priklauso iš dalies dolichokefalų teutonų rasei, į pietus gi, nors gyventojai iš kalbos yra teutonai, bet krauju priklauso brachikefalų rasei. Vokietijos gyventojų į pietus nuo tos linijos vidutinis rodiklis artimas 80, Peschelis rado vidutinį rodiklį Hessenui 79,2, Švabijos gyventojams—79,3, Bavarijos—79,8, Žem. Frankonijos 80, Bristou 80,1, „Naujos Würtembergo karalijos gyventojai taip pat yra trumpagalviai“, — sako Tayloras. „Hölderis, didžiausias Würtembergo autoritetas antropologijos klausimais, žiūri į tą tipą, kaip į Turanų arba sarmatų“ (Apie arijų kilmę, pusl. 84).

Keltų rasės pačiu įšiauriausiu gyvenamu punktu Vidurio Europoj laikoma Halle, kur buvo rastos brachikefalų kaukuolės, priklausančios tai rasei, su vidutiniu rodikliu 80. Bet tose vietose rasta keletas neolitinių kaukuolių su rodikliu 76,7 ir daugiau; tas faktas rodo į tą aplinkybę, kad čia jau gyvenęs mišrus tipas. Toliau į šiaurę brachikefalinio elemento neolitiniais amžiais beveik nesutinkama.

Kas buvo senovės Belgija Vakarams, tas buvo Dunojaus slėnis Vidurio Europai. Čia istoriniais laikais randame tirščiausiai tą rasę gyvenat. Keltų giminės sutinkamos visam tos upės upyne. Nuo atskirų tai rasei priklausančių giminių gavo savo vardą plačiausios provincijos: čion priskaitoma Bavarija (Bojo-varia), Bohemija (Bojo-hemam) ir t. t.

Seniausiais ir drauge įdomiausiais iš neolitinių amžių keltų rasės paminklais, kurių ji yra palikusi Vidurio Europoj, yra ežerų arba vandens trobesiai. Jie buvo statomi ežeruose ar liūnuose per tam tikrą atstumą nuo kranto ant sukaltų dugnan sienojų. Kas versdavo senovės keltus statydintis tos rūšies trobesius, dar niekas tiksliai nėra paaiškinęs. Bendra antropologijoj priimta nuomonė yra ta, kad tie trobesiai buvę statomi pirmiausia apsaugai nuo plėšriųjų gyvulių ir, antra, apsaugai nuo nedraugingų giminių puolimų. Pösche gi aiškina tatai taip, kad jie priklausę pirmykštiems indoeuropiečiams, pradžioj gyvenusiems Rakitno raistuose, kur pati prigimtis vertusi juos statydintis tos rūšies trobesius. Vėliau, apleidę savo gimtinę, jie iš papratimo jau statydavę tuos trobesius net ir ten, kur tam nebuvę jokio reikalo. Šitam aiškinime, žinoma, perdaug yra fantazijos ir todel, daugelio manymu, juo tenka abejoti, kaip nuomone, nė vienu tikru faktu nepatvirtinta. Palieka pirmoji nuomonė. Bet tuomet kaip aiškinti Italijos „terramores“, tuos pačius vandenų trobesius, bet pastatytus sausumoj? Taigi ir aukščiau sakytas paaiški-

nimas ne visai tinka, kalbant apie „terramores“. Jis butų suprantamesnis, einant Pösche nuomone.

Ypatingai daug vandenų trobesių iš neolitinių amžių pradžios, vidurio ir pabaigos randama Würtemberge, Bavarijoj ir paskui — Šveicarijoj. Nūnai laikoma visu pripažintu faktu, kad vandenų arba ežerų trobesiai buvo statomi keltų rasės giminių. Toji nuomonė nusistatė tuojau, tuos žilosios senovės paminklus pažinus. Bet vėlesni tyrimai tą nuomonę kai kuriam laikui buvo pajudinę. O tai todel, kad tarp tų trobesių gyventojų liekanų greta brakichefalų kaukuolių rasta ir dolichokefalų kaukuolių. Todel buvo kilę didelių abejojimų del anksčiau padarytų mokslinių išvadų tikrumo. Vienu metu tas abejojimas buvo taip stiprus, jog Virchovas galėjo apie vandenų trobesių pirmykščius gyventojus pasakyti, kad nuomone, neva jie yra brachikefalai, susidariusi iš įsitikinimo, kurs niekuo neparemtas. „Brochykephalie, — sako Virchovas -- in ganz ausnahmsweises Verhältnis unter den Pfahlbauschädeln, von dem man noch nicht übersehen kann, welche Bedeutung ihm beizumesen ist, weil wir für die allgemeinen Körperverhältnisse der damaligen Bevölkerung gar keine statistisshen Anhaltspunkte haben“ (Virchow Kor.—Bl. Jahrg. 1889, pusl. 94). Bet kadangi neolitinių amžių kultūros liekanų tyrimas parodė, kad vandenų trobesių statytojai neabejotinai priklausė keltų rasei, nes dolichokefalų kaukuolės ima pasitaikyti sluogsniuose, siekiančiuose tik žalvario amžius, ypatingai tarp Šveicarijos vandenų trobesių, tai pasirodė nuomonė, kad vandenų trobesių tikrieji gyventojai neolito pabaigoj ir žalvario amžių pradžioj buvę pavergti įsibrovusioms čia dolichokefalų rasės giminėms. „Wäre dem so, — sako Muchas: — dann wäre auch richtig, dass im letzten Abschnitte des Steinalters ein dolichokephales Volk in der Schweiz eingewandert ist, welches die alte Bevölkerung aus ihren Wohnsitzen verdrängt hat und, da gegen eine Einwanderung vom Süden her sowohl das unwegsame Hochgebirge, als auch die breite Zonne der Brachykephalen hinderlich waren, nur vom Norden gekommen sein kann“ (Much. Die Heimat der Indogermanen, pusl. 341). Bet kadangi Šveicarijos gyventojų tarpe beveik nėra dolichokefalų germanų tipo, ko negalėtų būti, jeigu Šveicariją būtų užpuolę teutonai, tai aš manau, kad daug arčiau prie teisybės yra tas aiškinimas, kurį teikia Študeris. Jis dolichokefalų kaukuolių atradimą tarp ežerų trobesių liekanų aiškina taip, kad šios čia galėjusios atsirasti, kaipo karo laimėjimo trofejai, įgyti bekovojant su nedraugingomis giminėmis. Nukautų priešų galvos, kaipo laimėjimo ženklas, parnešamos buvo namo ir čia po kurio laiko būdavo sumetamos su kitais nereikalingais daiktais vandenin.

Pati gi neolitinė Šveicarija be jokio abejojimo buvo gyvenama dviejų brachikefalų rasių, ligurų ir keltų. Pirmoji rasė buvo senesnioji šalies gyventoja, bet vėlesni keltų rasės ateiviai, pastačiusieji vandenų trobesius, tuos pamatinius gyventojus nustūmė iš patogių ir derlingų slėnių kalnuosna. Keltų rasė plūdo Šveicarijon daugiausia iš šiaurės, iš šiandykštės pietų Vokietijos, kadangi vandenų trobesiai juo toliau į šiaurę, juo siekia senesnių laikų. Sakysim, Konstanco (Bogensee) ežero trobesiai priklauso senesnei gadynei, negu tokie pat Neuschatelio ežero trobesiai.

Šveicarų vandenų trobesių kaukuolės yra vadinamų „sjono“ kaukuolių tipu. Jos nepaprastai panašios neolitinės Danijos ir Britanijos apskritų milžinkapių kaukuolems. Vidutinis jų rodiklis yra lygus 81 (80,95 einant Tayloru).

Neolitinių amžių pabaigoj toji pati rasė, kuri statė ežerų trobesius Šveicarijoj, įsibrovė Šiaurės Italijon; ten apsigyveno pirmiau Po upės slėny ir ėmė statyti vandenų trobesius Šiaurės Italijos raistuose ir ežeruose, tos pačios rūšies, kaip ir Šveicarijoj. Tai rasei, tur būt, priklauso ir „terramores“—vandenų tipo trobesiai, pastatytieji sausumoje, kurie, jeigu tatai būdavo galima, būdavo užlejami aplinkui vandenimis, nuo ko susidarydavo negilūs raistai; bet dažniausiai terramoros buvo statomos sausoje vietoje. Tos tatai giminės pamažu slinko pietų link, apimdamos teritorijas, kūr pirmiau gyveno ligurų arba iberų rasių giminės. Helbingas įrodinėja, kad tos keltų rasės giminės, atėjusios Italijon neolitinių amžių pabaigoj, turėjo būti tos pačios, kurios yra mums žinomos umbrų giminės vardu. Helbingo nuomonei buvo daroma priekaištų, kad ją ne visai patvirtina antropologiniai tyrimai, kadangi neolitinės kaukuolės, kurias galima pripažinti umbrų giminėms, nesudaro vienalypio antropoliginio tipo; tarp jų randama dolichokefalų ir brachikefalų kaukuolių, ir pirmųjų, tur būt, ar tik ne daugiau, kaip antrųjų, bent pietų srityse; bet tas reiškinys galima taip aiškinti, kad įsibrovusieji taikingai susimaišė su nuolatiniais gyventojais, ir vėliau nuolatinių gyventojų antropologinio tipo didesniu patvarumu palyginus su ateiviais ėmė pastaruosius nustelbti. Tas faktas, kad umbrų giminių gyvenamoj teritorijoj visos rasės palaidotos vienodu papročiu ir apeigomis, kaip galima apie tai spręsti iš randamų su kaulais daiktų, ir dažnai jie palaidoti tuose pačiuose kapuose, duoda galimybės priimti tokį spėjimą. Kaip ten bebūtų, bet yra neabejotinas faktas, kad umbrų giminės turėjo žymių, nors ne vyraujančių, keltų rasės elemento. Vidutinis kefalinis to elemento rodiklis lygus 81. Mažiausias turi apie 79,35 (kaukuolė, rasta priešetruskinių laikų kapuose Bolognijoj), didžiausias gi—81,79 (kaukuolė, prof. Kilori surasta).

Be to, Helbingas paremia tai daugiausia archaiologijos ir iš dalies lingvistikos faktais. Jis įrodinėja Italijos ežerų trobesių tapatybę su Šveicarijos trobesiais. Mes nežinom kaukuolių, kurias visai nedvėjodami galėtume priskirti Romos tipui, bet toji aplinkybė, kad lygiai lotynų, lygiai umbrų kalbos buvo tik dialektai vienos tos pačios kalbos, kuri kalba buvo atnešta ten keltų rasės, leidžia mums spėti, kad romėnų kraujas turėjo savy daug keltų kraujo. Ir iberų ir ligurų rasės kalbos nebuvo indoeuropiečių kilmės, todel indoeuropiečių kalbą Italijos gyventojai bendrai, o jų tarpe ir lotynai, tegalėjo gauti tiktai per keltų rasę. Sunku manyti, kad keltai, pavergusieji sau visą šiaurės ir net vidurio Italiją, nebūtų palikę žymaus elemento lotynų giminėj. Be to, brachikefalų elementas Romos apylinkėse ir šiandien sudaro žymų nuošimtį; jis šiaurės link smarkiai auga ir Lombardijoj sudaro jau 99%. Tiesa, Vidurinėj ir Pietų Italijoj brachikefalų elementas yra labai mišrus ir veikiau yra artimas ligurų tipui, negu keltų. Bet tatai vėl galima aiškinti antropologiniu rasės atsparumu ir tuo bendru dėsniu, kad pamatinė rasė visuomet

nustelbia nukariavusiąją rasę, ypatingai, jeigu toji rasė yra atėjusi iš srities, kur klimato sąlygos yra skirtingos su vietos sąlygomis. Įrodinėti tą visų priimtą dėsnį nėra reikalo; kas tuo labiau domisi, težiūri Penka, Tayloro ir kitų darbus, kur surinkta tuo klausimu daug medžiagos.

Vidurinėj Europoj pietinė etninė siena, tur būt, buvusi Balkanų kalnų grandinė. Kas suindoeuropino Balkanų pusiasalį, tas klausimas galutinai nėra paaiškėjęs. Bet man rodos, kad keltai, patekę per Balkanus Trakijon, Ilirijon, senovės Epiran, bus atnešę čion ir indoeuropiečių kultūrą. Leiskim net, kad tatai bus padarę teutonai, kaip kai kurie spėja. Taip, bet anksčiau jie būtų turėję pavergti sau keltus, kurie be abejojimo jau buvo susidūrę su Balkanų pusiasalio gyventojais anksčiau, negu teutonai būtų galėję pavergti pakeliui esamas galingos keltų rasės gimines. Reiškia, dabar klausimo sprendimas liečia tai, kas buvo indoeuropiečių tipo davėjas? Jeigu tatai buvo keltų rasė, nėra mažiausio abejojimo, kad Balkanų pusiasalio, o tur būt, ir Mažosios Azijos gyventojai buvo keltų suindoeuropinti labai gilioj senovėj. Jeigu gi indoeuropiečių tipo davėja bus buvusi teutonų rasė, tai ir tuomet negali būti atmesta galimybė, kad Europos pietų rytus galėjo suindoeuropinti keltų rasės giminės jau po to, kai jas pačias buvo suindoeuropintos teutonų rasės; bet tuomet galimas yra ir tas spėjimas, kad tos vietos indoeuropenizavimą galėjo padaryti ir teutonų rasė, kuri prasimušus ar, teisingiau, pavergusi keltų rasę, leidos toliau Balkanų pusiasalin, Mažojon Azijon ir atsiradusi čia tokioj pat padėty, suvaidino tokį pat vaidmenį, kaip ir tarp keltų. Bet šitas spėjimas man atrodo vargu bau patikėtinas. Teutonų hipotezės šalininkai daugiausia remiasi tuo faktu, kad Homero poemų didvyrių tipas turi aiškių šiaurės germanų tipo požymių. Jis yra aukšto ūgio, šviesveidis, auksaplaukis, šviesios odos ir plaukų, melsvų akių ir t. t. Tą patį reiškinį matom dievų orinę išvaizdą aprašant. Bet kaip mes tuojau pamatysim, visas tas žymes turėjo ir senovės keltų rasės tipas, ir todel Homero didvyrių ir dievų orinė išvaizda mums visai nieko nesako, ir mes tokia pat teise galim laikyti jį esant keltų ir germanų rasės. Jeigu Vakarų Europos pietūs, Apeninų ir Pirinėjų pusiasaliai buvo indoeuropinti keltų tiesioginai ar netiesioginai, kodel mes negalim padaryti tą patį spėjimą ir Europos pietų rytinės Europos žvilgsniu, juo labiau, kad keltų-lotynų kalbos, iš vienos pusės, ir slavų, iš kitos, giminingumas graikų kalbai didesnis, negu graikų kalbos giminingumas teutonams.

Galimas yra vienas spėjimas, kad teutonų tipas suindoeuropino Europos pietryčius dar palaiolitiniais amžiais, jų pabaigoj, tais amžiais, kai jis gyveno vidurinėj Europoj ligi pasirodant ten keltų-ligurų rasei. Bet ir tą spėjimą darant, yra sunku paaiškinti daug reiškinių. Mes žinom, kad teutonų tipas palyginti greit išnyksta pietuose; bet kaip jis išliko per visus neolitinius amžius, trukusius **5000-7000** metų, visai grynas, kadangi žalvario amžių vidury ar pabaigoj jis aiškiai ryškėja Homero poemose.

Tuo aš nelaikau negalimu teutonų Europos pietryčių užplūdimo, aš tiktai sakau, kad jeigu tas užplūdimas yra atsitikęs tikrai, jeigu

Homero tipas yra tikrai teutoniškas, tai vis delto anksčiau negu čia pateko teutonai, Europos pietryčiai jau buvo keltų rasės suindoeuropinti.

Keltų rasė paplito po visą Didžiąją Rytų Europos lygumą, tolimiausioj šiaurėj susiliedama su ugro-suomiais, rytuose pasiekdama toli už Volgos, pamažu artėdama prie mongolų rasės. Neolitiniais amžiais keltų rasė buvo apgyvenusi tą lygumą visur; čia, tur būt, žmonių buvo tirščiausiai gyvenama, ypač pietų ir iš dalies vidurinėj jos daly, kur visos sąlygos buvo palankios piemenų gyvenimui, kita gi pusė buvo turtinga miškais su daugeliu laukinių žvėrių, kuriuos galėjo medžioti pirmykščiai keltai.

Apžvelgę keltų rasės gyventąjį plotą, pasistengsime sau paaiškinti, kuris buvo priklausiusio tai rasei žmagaus orutinis vaizdas; kuo jis buvo skirtingas nuo kitų? Daug kartų buvo mėginta sudaryti pirmykštį keltų rasės tipą, restauruoti jo išvaizdą, pasiremiant tomis somatinėmis liekanomis, kurios yra taip gerai išlikusios, jog gali duoti daugiau ar mažiau tikslių kai kurių nurodymų apie to tipo orutines žymes, taip pat remiantis senovės literatūros paminklais, vaizduojančiais įvairių tos rasės giminių orutinę išvaizdą. Somatinės liekanos rodo, kad keltų tipas buvo prcgnatinis, brachikefalas, su vidutiniu rodikliu 81; kakta jo buvo didelė ir plati, beveik apskriti, akių apvalūs įdubimai, stambūs antakiai, atsikišusiais ir plačiais veido kaulais, nuo ko veidas turėjo atrodyti gana žiaurūs. Priešakinių dantų lizdai palinkę priešakin; kaukuolės masingos, turi didelę apimtį; vertikalė aukštis didesnė negu plotis. Keltų rasė buvo aukšto ūgio, vidutinai 1,70 m. Be šitų antropologinių faktų mes dar turim daugybę graikų ir lotynų rašytojų, nusakiusių orutinę išvaizdą Talijos giminių, priklausiusių keltų rasei. Gallai yra „mirifica corpora“, jų „magnitudo corporum“ baugina romiečius; savo ūgiu jie prašoka aukščiausius Romos gyventojus šešiais coliais. Jų plaukai šviesūs, auksaspalviai, beveik rudi; jie beveik nesiskiria nuo germanų; jų akys melsvos, kai kada pilkos ir t. t.

Keltų arba gallų papročiai, kai jie buvo įsibrovę Italijon, buvę aršūs, laukiniai, kaip ir germanų. Gallai kalbėję mažai, daugiausia gestikuliuodami; jie buvę narsūs, pagirūs, aistrūs, kaudavos tarpūsavėj del niekų. Kovoj su priešu nesigailėdavo savo gyvybės; jie turėję papročio šaukti priešą kautis vienas su vienu. Visą gyvenimą jie daugiausia puotaudavo, kariaudavo, medžiodavo. Tuo būdu gallai (kitaip keltai) ir savo orutine išvaizda ir papročiais buvo artimi germanams; ir vieni ir kiti buvo aukšto ūgio, šviesios odos, šviesių akių ir plaukų. Tą panašumą pastebėjo senovės mokslininkai; pav., Strabonas stačiai vadina juos germanų viengenčiais (συγγενεῖς). Kai tūlas mokslininkas, kurio vardo tuo tarpu negaliu priminti, yra aprašęs galus, užplūdusius Romą, jį išbarė, kad jis aprašęs germanus.

Be tų žinių apie vakarų keltų išvaizdą, mes dar turim daugybę rytų keltų aprašymų. Prokopijus sako apie slavus, kad jie esą stiprūs ir aukšto ūgio, odos ir plaukų spalva ne labai tamsi, ne labai šviesi, bet visi jie rudi: „ὑπερυθροί εισιν ἅπαντες“. Herodotas, aprašydamas buddinus, sako tą patį apie jų ūgį, jėgą ir odos bei plaukų spalvą, vadindamas juos „πυρροι“ (ugniniais). Arabų rašytojų žod-

žiais, ypatinga slavų žymė esą jų aukštas ūgis ir šviesi veido ir plaukų spalva. Poetas Actall vadino slavus „rusvais". Abu-Mansur rašo: „slavai—tai tauta raudonos veido spalvos ir rusvų plaukų". Tą pat sako Kozini. Pats vardas „slavai" „sakâliba" yra kilęs iš žodžio „saklâb", „siklâb", kuriuo žodžiu buvo vadinami žmonės šviesios odos ir plaukų spalvos ir t. t.

Aš nepanaudojau dešimtos dalies tų žinių, kurių suteikia senovės keltų rasės giminių aprašymai. Visi tie įvairių keltų rasės giminių aprašymai sutinka, kad visos jos buvo šviesios odos, rusvų ar šviesių plaukų, melsvų akių ir aukšto ūgio. Bet, rodos, ir to, ką aš panaudojau, visai užtenka, kad galėtum nustatyti pirmykštį keltų rasės tipą.

Apimdamas taip plačią ir plačiai siekančią teritoriją, įvairią klimato ir fizikos sąlygomis, susimaišęs beveik visoj toj teritorijoj su kitomis rasėmis, keltų tipas negalėjo išlikti grinu per taip ilgus amžius. Vienose vietose jis išsigimė, kitose, susimaišęs su kitomis rasėmis, sudarė antralaipsnę rasę, trečiose pasirodė linkęs įgauti tamsesnės spalvos ir t. t. Tik žinomose vietose, pav., kai kuriose pietų Vokietijos vietose, Didžiojoj Rusijoj, jis išliko daugiau ar mažiau grynas. Keltų rasė suskilo į keletą atskirų tipų, gyvenančių vietose, kur dar neolitiniais amžiais vyko pasiskirstimai įvairiomis jų šeimynomis, ir iš kur ėjo plūdimai įvairiosna šalysna. Vieni tų tipų išlaikė daugiau pirmikščio senesnio tipo žymių, kiti mažiau, ypač ten, kur jis susidūrė su kitomis rasėmis, sudarydamas lyg ir pereinamus tipus ir t. t.

Einant bendra nuomone, toji rasė atsiradusi Europos rytuose; kur gi mes turim ieškoti pirmykštės tos rasės gimtinės, tos vietos, kur ji ūgėjo, plito. Suprantama, tos pirmykštės vietos mes neturim ieškoti ten, kur mes žinom, kad prieš tai rasei pasirodant jau yra gyvenusi kita rasė; mes turim ten ieškoti, kur, be jau minėtų vietų, randama tirščiausiai tos rasės gyvenamas vietas, antra, kur keltų tipas yra išlikęs labiausiai grynas ir, pagaliau, mes turim ieškoti srityse su šaltu ar vidutiniu klimatu, kadangi keltų tipas nėra pietų tipas, pirmiausia, savo pamatiniais bruožais, antra, klimato ir fizinių šiltos šalies sąlygų įtakoj jis arba iškrypsta, kaip, pav., pietvakarių slavų šalyse, arba išsigimsta, kaip Italijoj. Archaiologinė antropologija sako mums, kad visa Vakarų Europa, išskyrus Dunojaus lygumą, buvo gyvenama kitų rasių giminių pirmiau, negu ten pasirodė keltų rasė, kuri iš dalies išstumė, iš dalies nustelbė pirmykščius vietos gyventojus. Dunojaus aukštutiniam ūpynė, nors mes neturim žinių apie esimą ten neolitinių prieškeltinių gyventojų, mes negalim ieškoti keltų rasės gimtinės, kadangi keltų tipas tose vietose buvo iškrypęs, pasidarydamas tamsios spalvos, tur būt, nuo nuolatinės fizinių ir klimatinių sąlygų itakos, Be to, kefalinis rodiklis (vidutinai 85—86) rodo čia keltų rasė susimaišiusi su ligurų rase.

Išskyrus šias sritis, mums palieka dar Didžioji Rytų Europos lyguma ir žemutinio Dunojaus ūpyno lygumos. Jų naudai kalba dar vienas faktas. Aukščiau mes turėjom progos kalbėti apie tai, kad tarp gretimųjų rasių yra tam tikras artimas, lyg ir pereinamasis laipsnis. Mes matėm, kad iberų rasė iš vienos pusės artėja, beveik susilieja su Afrikos negrų rasėmis, gyvenančiomis į pietus nuo jos.

Iš kitos pusės šiaurėj tą patį reiškinį mes pastebim prie teutonų rasės. Kromanjono tipas yra, kaip visų pripažinta, vidutinis, tarpinis tarp tų dviejų rasių. Tą patį reiškinį mes matom germanų rasėj; ji yra artima kai kurioms suomių giminėms, o tolimuos rytuos beveik susilieja su Azijos brachikefalais. Tą patį reiškinį mes pastebim ir su keltų rase; vakaruose ji beveik susilieja ir šiandien visai negalima nužymėti griežtos sienos tarp jos ir ligurų rasės. Rytuose ji siekia toli už Volgos, pamažu artėdama Turano rasei. Dabar, tą vietą, kur randam ypatingąsias tos rasės žymes, labiausiai pasireiškusias, iš kur toji rasė artėja iš vienos pusės prie ligurų rasės, o iš kitos — prie Turano rasės, reikia laikyti tos rasės gimtinę, ypač kad ten randami tiršti, tai rasei priklausanti sluogsniai. Toms sąlygoms visai atatinka Rusijos lyguma savo vidurinėj ir iš dalies pietinėj daly. Be to, ji turi patogiausias sąlygas stipriai čia rasei susidaryti, kuri vėliau apgyvendino didžiąją Europos teritorijos dalį.

VII.

Pirmesniuose skyriuose mes matėm, kur sutinkami keturių neolitinių rasių pėdsakai, priklausantieji neolitiniams amžiams arba kiek vėlesniems laikams. Bet tas faktas, kad mes randamė kurios rasės pėdsakų, dar nieko nereiškia; neolitinių amžių buvo ne vienas ir ne du, ir jiems slenkant gal ne kartą keitės etnografinis Europos veidas: ne kartą visos šalys netekdavo gyventojų, ne kartą keitė juos; net ištisos rasės, kai kurių antropologų manymu, iš pamatų pakeisdavo fizines savo žymes, savo orutinį vaizdą.

Pirmoj šio rašinio daly mes matėm, kad visi mokslininkai, kreipusieji daugiau ar mažiau tam klausimui domės, yra linkę manyti, kad toji rasė, kuri yra pati gausingiausia, pasiekusi palyginti su kitomis aukščiausio kultūros laipsnio (kultūra suprantant ne vien mokėjimą ginklus daryti), tiek aukšto, kad kiekvienas kitos rasės elementas, su ja susidurdamas, net tuo atveju, kuomet jis yra nugalėtoju, pasiduodamas dėsniui, kad aukštesnės kultūros tautos nustelbia žemesnės kultūros tautas, pamažu pasiduodavo ir asimiliuodavos su tos rasės giminėmis, toji rasė, kuri buvo tiek stangi, kad sugebėjo išstumti ar stačiai nustelbti vietos gyventojus, kurie, susiliedami su ja, sudarė taip nežymų nuošimtį, jog negalėjo savęs jokiu žymesniu būdu pareikšti,—toji rasė turi neabejotinos teisės laikyti save indoeuropiečių tipo reiškėja; jos kalba, jos kultūra yra padariusi pradžią tai kultūrai, tai kalbai, kuri yra kultūringo šių dienų indoeuropiečio nuosavybė. Be to, jei kuri rasė visa ištisai priklauso indoeuropiečių lingvistinei grupei, ji be abejojimo daugiau turi teisės laikyti save tąja rase, kurios kalba yra nustelbusi kitų rasių kalbas, priklausančias kelioms lingvistinėms šeimynoms. Tarp to viso, pasiremiant visų pripažinta teorija, kad indoeuropiečių gimtinės reikia ieškoti žinomos lingvistinės grupės centralinėj daly, ten, kur randama tirščiausi sluogsniai, mes, prieš pareikšdami kurią nors pažiūrą, privalom susekti, kuri rasė buvo centralinė santyky su kitomis, dabar priklausančiomis tai pačiai lingvistinei šeimynai. Suprantama, kad toji rasė, kuri buvo gausingiausia, sklido į visas puses iš

centro, kuomet jai pusidarė savo gimtinėj ankšta. Jei mes pamėgintume įžiūrėti tuos kelius, kuriais ji sklido, jei mums pavyktų nustatyti faktą, kad indoeuropiečių kalbos plitimas sutampa su kalbamos rasės tipo plitimu, mes būtume įstoję tikran kelian teisingai ar bent artimai teisybei klausimą išspręsti. Turėdami nuolat tą tikslą prieš save, mes pamėginsim susekti, kaip, kuriuo keliu gyventojų sluogsniai plito neolitiniais amžiais. Tarp ko kita pastebėsim, kad, einant bendra nuomone, gyventojai neolitiniais amžiais sklidę į visas šalis, maža ką išskyrus, pamažu ir ramiai, taikingai, dideliu plotu, iš tam tikrų punktų, kur žmonių buvo gyvenama tirščiausiai. Tas sklidimas toli išėjęs iš neolitinių amžių ribų ir pasibaigęs, jei tas žodis čia tinka, daug vėliau. Kaip ilgai neolitiniai amžiai truko? Tan klausiman atsakyti labai sunku. Daugiau ar mažiau tiksliai nusakyti neolitinių amžių chronologijos nedrįso nei Tayloras, nei Penka, nei Niderle, nei kiti. Visi jie laikos tos pažiūros, kad neolitiniai amžiai trukę maž daug penkis-septynis tūkstančius metų. Einant Montelіusu Europos šiaurėj neolitiniai amžiai pasibaigę apie 1500 m. prieš mūsų erą; tos pažiūros laikos ir Muchas. Prancūzijai de-Mortilier ir Kartailjakas spėja 1200 metų ligi musų erai. Bendrai gi nebus didelės klaidos, jeigu drauge su Niderle priimsim neolitinių amžių pabaigą šiaurės ir vidurio Europai 1000 metų prieš Chr. Pietuose jie pasibaigė daug anksčiau.

Seniausia vakarų rase bendrai Europoj daug kas laiko iberų rasę. Tatai daugiausia viduržemio jūrų rasė, kurią ji supa vietomis platesne, vietomis siauresne nenutraukiama juosta; todel ir reikia ieškoti pirmykštės tos rasės gimtinės arba Graikijos ir Italijos pietų dalyse, arba gretimose salose, o gal net ir kitam Afrikos krante.

Neolitinių amžių pradžioj iberų rasė buvo apgyvenusi visą dabartinės Prancūzijos vakarų pakrantę, beveik siekdama Reino vidurio upyno ir net žiočių. Ji buvo apgyvenusi tas Britanijos salų vietas, kur buvo galima pragyventi; ten iberai nuvyko dar prieš pasidarant pertakui, skiriančiam salą nuo žemyno; toliau buvo apgyvenusi visą Iberijos pusiasalį, Italiją ligi pat Alpių kalnų. Galima spėti, kad tas pats buvo Graikijoj, kadangi toji rasė siekė beveik Balkanų kalnų pietinio šono. Velesnėj Graikijoj rasių santykiai buvo susidarę beveik toki pat, kaip ir Italijoj. Maža ką išskyrus, visos ankstybesnio už Mikėnų periodo kaukuolės yra dolichokefalės. Brachikefalų elementas plačiai ima rodytis tiktai po XII šimtm. prieš Chr., po to, kai Graikija iš šiaurės buvo užpulta Dorijos giminių (Wisla, XVI, pusl. 22). O Azijoj ir Afrikoj iberų rasė gausingiau gyveno, negu Europoj. „Okrom siedzib w Europie, rasa Śródziemnomorska— sako Olechnowicz (Wł. Olechnowicz. Rasy Europy. Wisla, XV pusl. 565):—zaludnia wyspy Kanarskie, północne wybrzeże Afriki i styka się bezpośrednio z rasą chamicką (Fellachowie w Egipcie) i dalej z rasą Semicką w Azyji (Syryjczycy, Arabowie). Te dwie ostatnie rasy, t. j, chamicka i semicka, łącznie z śródziemnomorcami, należą do jednego typu ciemnego dlugogłowca.“ Tos rasės etninis atsparumos Viduržemio jūrų pusiasalių pietinėse dalyse, kur ji yra išlikusi palyginti gryna ir nuolat nustelbianti pasirodančius čia kitų rasių elementus, pagaliau, tos rasės atsparumas Aigipte ir kitose šiau-

rės Afrikos vietose neleidžia abejoti, kad toji rasė yra pietų rasė. Šiaurėj dar neolitinių amžių pirmoj pradžioj ji buvo nustelbta arba pastumėta ir tiktai neprieinamose Anglijos ir Pietų Prancūzijos vietose kuri laiką išlaikė gryną savo tipą. Anglijoj iberų rasė priversta buvo trauktis prieš keltų rasę, pasirodžiusią neolito pabaigoj, Prancūzijoj iš dalies prieš keltus, iš dalies prieš ligurus, ypač prieš ligurus. Su ligurais pradžioj taikingai sugyveno ir tik vėliau, kai ligurai, keltų spaudžiami, priversti buvo brautis iberų žemėn, jų susidūrimas su iberais pasidarė nedraugingas. Nepaisant gynimosi, ligurų jie buvo nustumti kalnuosna; šie apgyveno beveik visą Iberijos pusiasalį ir Apeninų pusiasalio šiaurinę dalį.

Jeigu iberų klausimas atrodo gana aiškus, tai visai kitaip mums tenka žiūrėti į ligurus. Pats tos rasės esimas, ta prasme, kaip mes ją supratom, yra ginčytinas. To klausimo aptarimą mes atidėsim ligi kito skyrimo. Dabar patyrinėsim, kuria kryptimi ir iš kur toji rasė atsirado. Aukščiau mes matėm, kurių pažiūrų yra antropologijoj apie jos išeinamąjį punktą, pirmykštę gimtinę. Aš veikiau esu linkęs daryti spėjimą, kad bendrai pirmykštę tos rasės gimtinę reikia laikyti M. Aziją, ypač Juodųjų jūrų pietų pakrantes. Europon toji rasė bus patekusi palaiolito pabaigoj arba pačioj neolitinių amžių pradzioj, kadangi neolitinių amžių jau pirmoj pusėj ji plačiai buvo paplitusi po visą Vidurinę Europą, apgyvenusi visą Balkanų pusiasalio šiaurinę dalį, paskui perėjusi Dunojaus slėnin ir čia plačiai išsitysusi ligi Karpatų kalnų, net perėjusi Karpatus ir apgyvenusi šiaurytines Karpatų sritis, beveik siekdama Vislos upės žiočių. Karpatų kalnėnai, ypač šiauriniai, turi visus pažymius, kurie leidžia priskirti juos ligurų rasei. Zaborovskio tyrimais, jie yra nedidelio ūgio (vidut. 1,58 m.), tamsių plaukų ir tamsios akių spalvos. Juodakių nuošimtis labai žymus (31%). Jų brachikefalinis rodiklis labai didelis, vidut. 86, ir skaičius su rodikliu 86—87 siekia ligi 86% —88 %. Jie žymiai skiriasi nuo gretimų lygumų gyventojų, kurie yra daug šviesesnės spalvos ir turi mažesnį kefalinį rodiklį. Profesorius Potkański straipsny: „O pochodzeniu słowian", sako, kad tie kalnėnai su aukštu kefaliniu rodykliu, priklausantieji šiandien slovakų lingvistinei grupei, esą suslavinti pirmykščiai tų vietų gyventojai, priklausantieji kitai, negu slavai rasei, nuo kurių traukdamiesi jie priversti buvo iš aplinkinių lygumų pasitraukti kalnuosna. Profesorius Potkański mano, kad tų kalnėnų jokiu būdu negalima laikyti slavų šaka, kadangi šie, būdami žemdirbiai ar piemenys, nemėgo gyventi kalnuose. Man rodos, kad toji nuomonė gana artima teisybei, ir į Karpatų gyventojus mes turim žiūrėti, kaip į grynai išlikusią ligurų rasės salą.

Iš Dunojaus upyno sričių ligurai, tur būt, jau iš rytų keltų spaudžiami, nusikėlė iš vienos pusės šiaurės Italijon, Šveicarijon, toliau Prancūzijon, kurios šiaurės vakarai buvo iš pradžių teutonų ir iberų rasės apgyventi, vėliau keltų, atėjusių čia tuo pačiu keliu, kaip ir ligurai, kurie todel į šiaurę nepasiekė toliau, kaip ligi Messos upės slėnio. Tose naujose savo stovyklose jie iš pat pradžių susisiekė su iberų rase, su ja susigiminiavo, susimaišė, sudarydami mišrių tipų. Tas susigiminiavimas iš pradžių buvo taikaus pobūdžio, ir tik vėliau, kai ligurai, spaudžiami iš visų pusių keltų, ėmė patys brautis sri-

tysna į pietus nuo jų, jau iberų giminių gyvenamas, tarpūsavi jų santykiai pasidarė nedraugingi. Tačiau po kurio laiko jie nustumė iberus aukštosna, mažai prieinamosna ir nederlingosna Prancūzijos vietosna, vėliau, perėję Pirenėjų kalnus ir apgyvenę visą pusiasalį, susimaišė su pirmiksčiais ten gyventojais—iberų rasės giminėmis ir sudarė tą mišrų tipą, kurį mes sutinkame iberų pusiasaly ir tarp prancūzų baskų. Grynas iberų tipas čia išliko tik Pirinėjų vakarų daly ir kai kuriose Iberijos pakrantėse. Bet ir ligurai savo keliu Prancūzijoj, kaip ir Šveicarijoj, nuolat keltų giminių spaudžiami, išliko tik aukštose ir nesvetingose Auvergne's, Lozèros departamento ir kit. panašiose pietų Prancūzijos srityse, o taipogi vakarinėse Šveicarijos Alpėse.

Tatai buvo gana taikinga rasė ir ji ne veikiai apleisdavo gyvanamas vietas, verčiau sutikdama nuo ko priklausyti, negu apleisti kartą apgyventą vietą, kadangi jos pėdsakų randam beveik tarp viso ploto, kuriame ji yra gyvenusi. Vidurinėj Europoj, susimaišiusi su slavų keltų rase, davė ji tą mišrujį tipą, kurs vyrauja tarp pietų ir pietų rytų slavų (Ukrainiečių).

Abi pažymėtos rasės yra daugiausia pietų rasės. Bendra jų žymė yra smarkiai tamsi odos spalva ir mažas ūgis. Iberų rasė pasirodė Europoj daug anksčiau, negu ligurų. Abi tos rasės niekuomet nebuvo pasiekusios tolimos šiaurės, kuri, pradedant seniausiais laikais, nuo neolatinių amžių pradžios ir ligi istorinių laikų pradžios, buvo gyvenama iš pradžios teutonų, vėliau iš dalies slavų-keltų rasės.

Kur teutonai gyveno prieš neolitinius amžius, ar Reino upės slėny, ar kur toliau į pietus, mums vis tiek pat, juoba, kad nėra jokių faktų, išskyrus laisvą vaizduotę ir spėjimus, kurie leidžia tuo klausimu sudaryti kai kurį nusistatymą. Gana to, kad neolitinių amžių pradžioj jie buvo apgyvenę Baltijos jūrų upyno pietvakarį krantą, Daniją ir gretimas pakrančio sritis, kur mes randam seniausių virtuvės liekanų. Tur būt, neolitinių amžių pačioj pradžioj teutonų rasė persikėlė Skandinavijos pusiasalin. „Mūsų germanai protėviai,— sako Montelius per antropologų suvažiavimą Lindau mieste 1899 m.:— gyveno Skandinavijoj nuo pačios neolitinių amžių pradžios. Šiaurės Vokietijos archaiologinės radenos rodo, kad ilgus amžius ta pati tauta gyveno Skandinavijoj ir šiaurės Vokietijoj. Tokia jūra, kaip Baltija, niekuomet negalėjo būti kliūtimi, veikiau ji lengvino susisiekimą, ir todel visai yra galimas daiktas, kad ant abiejų jos krantų gyveno ta pati tauta". (Monteliuso referatas Vokietijos antropologų suvažiavime 1899 m. Lindenau apie slavų atsiradimą šiaurės Vokietijoj). Iš čia teutonų rasė neolitiniais amžiais paplito visais Baltijos pajūrio pakrančiais, nuo Reino ligi Vislos ir Nemuno žiočių ir, pagaliau, beveik ligi pačios suomių įlankos, Neolitiniai šiaurės Rusijos antkapiai parado, kad pirmykščiai tų sričių gyventojai priklausė ilgagalvei rasei, teutonams. Ankstybuose Pabaltės kraštų ir senovės Prūsijos antkapiuose mes randame drauge su neolitiniais įrankiais renifero kaulus, kurs veisės tose srityse apie 1000 metų prieš mūsų erą. Neolitiniai titnaginiai tų antkapių pabūklai neabejotinai yra kilę iš Skandinavijos. Reiškia, tos sritys maž daug apie tuos laikus buvo gyvenamos teutonų. Bet tą pačią ginklų rūšį mes ran-

dam ir neolitiniuose Suomijos milžinkapiuose ir kituose šiaurės Rusijos antkapiuose drauge su dolichokefalų kaukuolėmis; todel tauta, kuri yra juos atnešusi ir tais pabuklais naudojusi, atėjo iš vakarų, iš Pubaltės kraštų ir pamažu slinko į rytus. „Lud ten rozszedł się aż po za Urał, przybył zaś z nad Bałtyku. Byli to przodkowie finnów. Zjawienie się ich w Rossyj sródkowej nie możemy cofnąć o wiele dalej nad 1000 lat przed naszą erą“ (Zaborowski. Słowianie pod względem rasy. Wisła t. XVI pusl. 213). Pačiuose rytuose, už Uralo, toji rasė, anot prof. Hemmi, susiduriariti su Azijos brachikefalais. Kaip toli neolitiniais amžiais teutonų rasė siekė į pietus, klausimas galutinai nėra išspręstas. Ligi šiol, ypač tarp slavų antropologų, vienų nuomonės ginčijamos iš kitų pusės. Mes matėm, kad dolichokefalų rasė sutinkama pietų Rusijos milžinkapiuose, keturkampiuose Lenkijos ir Silezijos kapuose, randamuose Vislos upyno srityse ligi pat šiaurės rytinių Karpatų kalnų. Tas pačias liekanas mes randame Čechijoje, Moravijoje, Vengrijoje; vienos tų liekanų yra senesnės, kitos daug vėlesnės, bet vis delto kai kurios yra bent senesnės, negu tos rūšies liekanos, paliktos tose vietose kitų rasių. Palieka išspręsti klausimas, ar teutonai tose vietose buvo pirmykščiai gyventojai, paskui brachikefalų rasių išstumti, arba jie yra atėję čion vėlesniais laikais, tarp neolito pabaigos ir geležies amžių pradžios, kuomet tos šalys jau nuo senų laikų buvo gyvenamos slavųkeltų ar ligurų rasių; gali būti, teutonai pateko čion, kaip nukariautojai, tik atskirais būriais, kurie paliko po savęs pėdsakų, kaip jie yra palikę jų ir istoriniais laikais, pav., eilinių kapų pavidalu?

Mes matėm, kad vokiečių mokslininkai nužymėjo teutonų rasės gyvenamų sričių pietu sieną nenutrūkstama kalnų linija, kurią sudaro Tiuringeno, Teutobūrų kalnai ir Milžinkalniai. Mes labai gerai žinom, kad jiems buvo gerai žinomos Čechijos ir Vengrijos liekanos. Bet tas faktas, kad jie tylomis praeina tas liekanas, nurodydami tą liniją, kaip pirmykščią tos rasės apsigyvenimo ribą, tuo būdu sankcijonuoja nuomonę, kad sutinkamos į pietus nuo tos linijos liekanos yra iš vėlesnių laikų. O slavų antropologai tuo klausimu stojo visai kitokion pozicijon, be to, jų nuomonės suskilo. Vieni, pav. Talko Hryncevicz, Zograf, Olechnovicz ir kiti, ginčydami slavųkeltų rasės, kaip savarankės etninės grupės, buvimą, žiūri į ligurų rasę, kaip į gryną pirmykštės slavų rasės tipą. Jie mano, kad kitos rasės rūšys (senovės gallai, šiaurės ir pietų slavai ir t. t.) atsiradę, anai pirmykščiai ligurų rasei susimaišius su kitomis dolichokefalėmis Europos rasėmis. Didesnis ar mažesnis kurios nors rasės nuošimtis, įsiliejęs tam tikran etninin tipan, daugiau ar mažiau priartina tą tipą prie vienos ar kitos rasės. Iš čia galima suprasti tas rasių įvairumas, kurį mes matome Europoje. Minėtieji antropologai laiko dolichokefalų kaukuoles, randamas kalbamose šalyse, pirmykščių vietos gyventojų pėdsakais, kurie, susiliedumi su užplūdusia pirmykščia ligurų žemo ūgio brachikefalų Vidurinės Europos rase, davė pradžią tam tipui, kurį mes sutinkam tarp šių dienų tų sričių gyventojų, slavų ir keltų vardu vadinamų. Šitai kaip žiūri į tai mokslininkai, savaip tą dalyką nušviečiantieji:

„Jeżeli w starożytnych grobach słowiańskich znajdujemy czaszki ze znaczniejszym procentem długogłowości, to długogłowość ta mogła należeć nie do słowian. Przypuszczamy, że słowiane mogli osiąść w mniejszości i zmieszać się z większością autochtonów, narzucając im swój język i kulturę; a więc żywioł, który kulturalnie był słowiańskim, nie był nim antropologicznie. Być bardzo może, że żywioł długogłowy, przedstawiający starą rasę Europy w rodzaju półazjatyckiej, połączywszy się z krótkogłowym, jako mniej posiadający żywotności, stopniowo wymierał, podobnie jak dziś widzimy wymieranie ludów pierwotnych w zetknięciu się z wyższą od siebie cywilizacją. Jeżeli za typ prasłowiański uznamy wyraźnych krótkogłowców o włosach ciemnych, obecnie zamieszkujący Tatry i stamtąd rozszerzający się na zachód przez srodek Europy, Bavarją, Czechy i Śląsk aż do Alp, to z Karpat, jako ośrodka krótkogłowości, żywioł słowiański rozlał się na zachód słowiański, przekraczając Wisłę, na najdalsze ziemie wshodnie. Dane antropologiczne (??) upoważniają nas do wniosku, że z Karpat krótkogłowcy szli, jako żywiół wojowniczy (?!), rycerski, na podbicie pasterskiej może, koczującej rasy długogłowej (??!), aby ją później zasymilować, współczesni więc długogłowi wśród słowian są to resztki niegdyś liczniejszego wymarłego już typu autochtonów miejscowych". (Talko-Hryncewicz. W kwestyi pochodzenia słowian. Wisła, t. XVI pusl. 760).

Nors Talko-Hryncewicz ir sako, kad „takie są poglądy hipotetyczne co do pochodzenia słowian, oparte na współczesnych studjach antropologicznych" (ibid), tačiau man rodos, kad lygiai nėra jokių faktų, kuriais vaduojantis galima būtų daryti tokių išvadų.

Kita kryptis, kurios atstovu mes galim laikyti žinomą čechų antropologą ir archaiologą L. Niderle, laikos kiek kitokios pažiūros. Jie taip pat laiko ilgagalves Čechijos, Vengrijos ir kit. kaukuoles priklausančiomis pirmykštiems vietos gyventojams, bet jie nesilaiko tos pažiūros, kad jos būtų priklausiusios jau išmirusiai tose vietose rasei, o svarbiausia, nenori pripažinti tamsveidės, mažo ūgio brachikefalų Vidurinės Europos rasės praslavų-keltų rasės prototipu; šių dienų slavų protėviais jie laiko rasę, kuriai priklausė šios dolichokefalų kaukuolės. Neolitiniais amžiais visi slavai buvo dolichokefalai ir niekuo nebuvę skirtingi nuo teutonų rasės. Tik vėlesniais laikais, apsigyvenę srityse, kurias maža ką pakeitus ir dabar yra apgyvenę, nuo prigimties sąlygų ir iš dalies įliedami savo tarpan tam rikrą brachikefalų ligurų rasės nuošimtį, pasidarė brachikefalais. Keltai-slavai, kaip ir teutonai, senais, priešistoriniais laikais sudarė vienodą antropologinę rasę. „Neolitiniais amžiais šiandykščių arijų (indoeuropiečių) tautų protėviai buvo apgyvenę daugiausia sritį, esančią tarp Baltijos ir senovės Uralo-Kaspijo jūrių, į rytus nuo trumpagalvės vidurinės Europos rasės. Visi jie kalbėjo viena ta pačia kalba ir antropologiniu žvilgsniu jie buvo vienalytis vienetas. Vėliau gi, ugrų-suomių spaudžiami, arijų giminės, kurios neolitinių amžių pabaigoj jau neturėje vienos kalbos, ėmė skirstytis. Vieni jų pasiliko šviesodžių ir ilgagalvių centre, kaž kur netoli Baltijos jūrių. Tame punkte susigrupavo arijiečiai, kurie vėliau pasirodė gallų, germanų ir Baltijos slavų vardu. Germanai ir slavai ilgai dar pasiliko pirmykštėj savo gim-

tinėj ir išsiskirstė iš ten pirmutinio tūkstančio metų pradžioj prieš mūsų erą. Germanai pasuko Elbos link ir kitur; paskui juos slavai, pagyvenę ilgą laiką tarp Karpatų ir Aukštutinio Dono, nusikėlė vidurinėn Europon, pietų jos dalin ir tik vėliausia—į rytus (L. Niderle. O původu slovanů. Studie ku slovanskym starožitnostem. Praha, 1896. pusl. 101).

Tuo būdu, ir kita mokslininkų pusė neigia buvus slavų-keltų rasę, kaip savarankų etninį vienetą. Abi mokslininkų grupės nesusitaria tik tuo punktu, kad viena jų už slavų protėvius nori imti ligurų rasę, suteikdama jai visas tas ypatybes, kurių ligi šiol vokiečiai mokslininkai antropologai yra suteikę teutonams, kita gi—teutonus. Bet abi teorijos turi tą stambų trūkumą, kad jomis vaduojantis atsiranda daugiau nepaaiškintų faktų, negu paaiškintų. Tos mokslininkų kryptys yra atsiradusios delto, kad nei vieni nei kiti negalėjo paaiškinti to fakto, kad, sprendžiant iš neolitinių senkapių, pasirodo, Rytų Europos Lygumos pietų dalis buvo gyvenama ilgagalvių gyventojų, kadangi neolitinių kaukuolių trys ketvirtadaliai priklauso ilgagalvių rasei. Beveik tas pat reiškinys sutinkamas ir kitose srityse, kur nūnai slavai gyvena. Noras tatai paaiškinti ir sudarė tas dvi teorijas; nors iš pirmos akies metimo josdvi atrodo skirtingos, tačiau visiškai sutampa prie vieno pamatinio punkto: slavų-keltų rasės niekuomet nėra buvę; slavų tipas atsiradęs iš dviejų skirtingų rasių mišinio: brachikefalų tamsodės ir žemo ūgio vidurinės Europos rasės ir dolichokefalų šviesodės, aukšto ūgio teutonų rasės ir taip pat nuo prigimties sąlygų, kitų gyvenimo aplinkybių pakitejusios; be to, viena pusė daugiau reikšmės deda susimaišymo faktui, kita gi—fiziologinėms įtakoms. Vienos krypties šalininkai laiko keltų-slavų rasės protėviais tą rasę, kurią mes vadinam ligurų rase; grynas tos rasės tipas esąs išlikęs Karpatų kalnuose, Prancūzijos aukštumose ir Vakarų Alpėse. Toji praslavų rasė tose vietose, kur dabar gyvena slavų tautos, susimaišė su vietos teutonų rasės autochtonais ir tuo būdu sudarė šiandykštį pietrytinį ir pietinį slavų tipą. Šiaurrytinis slavų tipas (iš dalies gudai) atsiradęs iš mišinio iš senesnio pietrytinio slavų tipo su suomiais, kurie taip pat juk yra teutonai. Reiškia, šiaurrytinio, lygiai ir šiaurvakarinio (lenkai ir kit.) slavų tipo skirtingumas nuo pietrytinio pareina tik nuo didesnio teutonų elemento nuošimčio. Visi tie, sako Zografas (Антропологическія изслѣдованія мужского великорусскаго населенія Владимирской, Ярославской и Костромской губ. Труды отд. антропологіи т. XV. Москва 1892), kam teko tirti rusų kultūrą ir kalbą, pripažino, kad rusų tauta, ypač didziarusių vidurinėse gubernijose, yra atsiradusi iš dviejų antropologinių tipų mišinio: slavų, čion atėjusių, ir senojo vietinio Velikorosijos suomių gyventojų tipo, arba, kaip kiti jį vadina bendresniu vardu, Uralo-Altajaus tipo. Tos krypties antropologai savo pažiūrą paremia tuo faktu, kad dolichokefalizmas, artėdamas iš Europos vidurio į pietus ir į šiaurę, didėja. Tas reiškinys, anot jų, galima paaiškinti procentiniu dviejų susimaišiusių kaimynių rasių santykiu. Juo daugiau kalbaman tipan yra įsilieję dolichokefalų rasės elemento, juo tas tipas esąs artesnis teutonų rasei. Žinoma, artėjant į šiaurę, kur buvo dolichokefalų teutonų rasės centras, jos elemen-

tas gyventojų tarpe auga, ir todel tipas artėja teutonų tipui. Nors tikslios ribos tarp dolichokefalų ir brachikefalų nužymėti negalima, tačiau. „Na kontynencie Europy właściwą granicę sfery jasnego długogłowca stanowi linją, przechodząca od Finisteru przez Alpy i górnistą część Europy Sródkowej, a w końcu przez góry Karpackie; jakkolwiek zaś dalej na południe od tej linji spotyka się jeszcze liczne slady tej samej rasy, równie jednak linja powyższa, pszechodząca przez zwarte gruppy, musi być uważana jako granica dla rasy długogłowca" (Wł. Olechnowicz, Rasy Europy. Wisła XV pusl. 698).

Kokie santykiai yra tarp teutonų ir slavų, lygiai tokie pat santykiai yra ir Prancūzijoj. Visa tai labai puikiai suderinama su tuo spėjimu, kurį ši kryptis laiko galimu daryti, kalbant apie keltų-slavų rasės atsiradimą. Teorija taip paprasta, taip iš pirmos pažiūros aiški. Bet jau vienas tas paprastumas, tas jos sklandumas turi sukelti įtarimo kiekvienam kritingai galvojančiam žmogui. Kaip atskiro individumo, taip ir tautos gyvenime yra daug reiškinių, kurių negalima pritaikyti bendroms taisyklėms. Be to, etninių grupių tarpūsavi santykiai perdaug sudėtingi, kad galėtų sudaryti tokią paprastą teoriją. Iš tikrųjų, yra daug reiškinių, kurie ne tik negalima ta teorija paaškinti, bet stačiai jie jai prieštarauja. Bet tuo tarpu tatai atidėkim šalin.

Kita mokslininkų kryptis mėgina dalyką aiškinti kitais komentarais, iš esmės nieko neskirtingais nuo to, kas aukščiau pasakyta, išskiriant tą variaciją, kad brachikefalų rasė, atstovaujamoji Tatrų, Karpatų ir Prancūzijos aukštumų kalnėnų, nesanti praslavų rasė. Toji garbė atiduodama teutonų rasei. Visoj kitoj daly paaiškinimai yra tos pačios tvarkos, tos pačios dvasios, pabrėžiant labiau fiziologinius faktorius, kaip ir pirmieji.

Abi tos teorijos suvedamos tikslu paaiškinti teutonų elemento esimą slavų srityse, pradedant neolito pradžia ligi pat geležies amžių. Bet man rodos, kad to fakto paaiškinimas nereikalingas tokio vargo, kuris, bendrai imant, net užtemdo kai kuriuos procesus, jų nepaaiškindamas. Pamėginsim nusakyti, kaip mes į tą klausimą žiūrim; tuo tikslu mums teks kiek nukrypti į šalį.

Jei mes nusikreipsim į priešistorinę archaiologiją, tai pastebėsim, kad ištisai per visą Europą yra keletas laidojimo būdų, ir vienos rasės srity vyrauja vienas laidojimo būdas, kitos rasės srity — kitas. Tatai leidžia mums spėti, kad tam tikras laidojimo būdas priklausė vienai rasei. Dabar, jeigu mes sutinkam tą laidojimo būdą, kurį mes žinom, kad jis buvo tam tikros rasės ypatybė, tai net tuo atveju, jei mes neturėtume jokių kitų faktorių, mes galėtume nustatyti, remdamies vien laidolimo tipu, kad čia bus buvusi mums rūpima rasė.

Mes žinom, kad pirmiau, negu keltai pateko Britanijos salosna, iberų rasės autochtonai laidodavo savo mirusius iš pradžių urvuose, vėliau pailguose senkapiuose, be to, mirusius savo narius laidodavo su tais pačiais daiktais, kuriais jie naudojosi, gyvi būdami. Tą patį laidojimo būdą mes sutinkame Europos žemyne, Prancūzijoj, Van-

dėjoj, visam plote, kur toji rasė gyveno; Vandėjoj mes sutinkam tos pačios rūšies pailgus senkapius, kaip ir Britanijos salose, tą patį laidojimo būdą mes randame pietiniuose Lozéros departamentuose, kur toji rasė yra ilgiausiai gyvenusi, Senos, Oirės, Marnos ir kitų upių slėniuose. Skirtumas tarp tos rasės laidojimo būdų Prancūzijoj ir laidojimų Britanijos salose tik tas, kad Anglijos urviniai laidojimai yra iš palaiolitinių amžių arba iš ankstybiausio neolito, o Prancūzijoje toji rasė tebenaudojos urvais laidojimui ir neolitiniais laikais. Bet tatai tuo paaiškinama, kad, rasdami Prancūzijoj užtektinai urvų (olų), neturėjo reikalo pilti pailgų senkapių. Ar Britanijos salose ar Vandėjoj pirmiau imta laidoti pailguose senkapiuose, tatai šiuo atveju mums nesvarbu. Iš laidojimo būdo, iš tų daiktų, tarp kurių mes randam iberų griaučius, matyti, kad tarp tos rasės, gyvenusios tokio laidojimo laikais, buvo gyvas pomirtinio gyvenimo supratimas, ir tas pomirtinis gyvenimas buvo vaizduojamas panašu kasdieniniam gyvenimui čia, ir todel Prancūzijos ir Britanijos salų iberų buvo siekiama laidoti savo numirėlius juo geriau, su juo didesniu jų patogumu ir stengtasi juo geriausia išlaikyti (konservuoti) lavonus. Jeigu mes prisiminsim Kanarų salų mumijas ir senovės egiptiečių senkapius, Mikėnų ar dar iš prieš Mikėnų laikų karstus arba vadinamuosius turto sampilius, tai mums taps visai aišku, kad tas siekimas buvo artimas visai rasei. Iš kaip, iš kur atsirado tas siekimas, tatai mums neįdomu. Mums svarbu vien tai, kad tas paprotys yra atsiradęs prieš neolitinę gadinę, kaip tatai rodo Britanijos salų urviniai laidojimai, ne be pamato anglų antropologų priskiriami palaiolitiniams amžiams. Jeigu gi teisingi yra tie, kurie nori teutonų rasę laikyti vien iberų rase, del fizinių aplinkybių pakitėjusia šaka, tai nėra abejojimo, kad tas siekimas, tas paprotys buvo ir tarp neolitinių amžių teutonų. Net nepripažindami to fakto, kad teutonų rasė yra atsiradusi iš vieno kamieno su iberų rase, mes negalim nuginčyti to fakto, kad tos dvi rasės susisiekdavo neolitinių amžių pirmoj pradžioj. Anksčiau mes matėm neabejotinas to susidūrimo žymes, paaiškėjusias iš mišrių tipų, tarp Kromanjono griaučių randamų. Be to, mes turim žymių, turim faktų, kad tas pats siekimas teutonų rasėj yra buvęs. To papročio žymių tarp teutonų yra užsilikę net iš istorinių laikų, kuomet germanų giminės, klaidžiojusios beveik po visą Europą, paliko, kaip savo buvimo paminklus, eiles kapų, kurie labai primena senovės pailgus senkapius. Mes net galėtume nužymėti, kaip senkapių laidojimo būdas pasikeitė eilinių kapų rūšimi. Laikom bereikalinga apie tai kalbėti, tik pasakysim, kad senkapiai (milžinkapiai, kurhanai) dažnai sutinkami šiaurės Danijoj, šiaurės Vokietijoj ir t. t. Jei mes eisim toliau į rytus, mes rasim, kad Rusijos šiaurės ir pusė gretimos su ja vidurinės dalies neolitiniais amžiais buvo gyvenama teutonų rasės. Visoj toj srity, apimančioj Velikorosijos centralines gebernes, t. y. Maskvos ir kitų, net Olonecko gub., mes randam milžinkapių (karhanų) eilę, kurie priklauso ilgagalvių teutonų tipui. Tų milžinkapių gausumas ėjo drauge su rasės keliavimu, ėjo iš pradžių iš vakarų į rytus, neperžengiant tam tikros linijos į pietus; vėliau gi matom, kad tas gausumas pastebimas ir pietų kryptimi; pamažu eidama pirmyn, rasė nueina toli į pietus ir neolitinių amžių pabaigoj apima beveik visą pietų Rusiją (gub. Kijevo,

Poltavos ir kit.) Reikia pastebėti, kad artėjant pietų link vis dažniau ir dažniau tarp kurhanų pasitaiko brachikefalų kaukuolės, ir pietų Rusijoj jų skaičius siekia 25%.

Niekas neginčys to fakto, kad žmogus, ypač pirmykštis, veržėsi beveik nesąmoningai ten, kur gyvenimo sąlygos buvo patogesnės, kur kova del buities buvo lengvesnė. Be to, pirmykštis žmogus sklido vienodai į visas šalis, jeigu tiktai tam jo sklidimui nesirado fizinių kliūčių, kaip tai dideli vandens plotai, neperlipami kalnai ir t. t. Per visą Europos Rytų Lygumą tokių kliūčių nėra, tačiau mes matom, kad teutonų rasės suomių tipas tebuvo pasklidęs siaura juosta Rytų Europos Lygumos šiaurės pusėj. Čia suomiai ėjo į rytus ir, tur būt, laplandus pastūmėdami, į šiaurę, kur kova del buities buvo sunkesnė, kur gamta sudaro mažiau patogumų gyvenimui, nekaip pietuose. Tad kodel čia žmonės veržėsi ne į pietus, nors pietų kraštai buvo daug patogesni gyventi, negu šiaurė? Atsakys, kad neolitiniai suomiai-teutonai sau maisto turėjo iš medžioklės, ir todel jie stengės būti arti miškų juostos. Bet juk stepų plotai prasideda daug įpiečiau tos linijos, kuri iš pradžios buvo teutonų-suomių tipo etninė pietų siena. Kaip tatai paaiškinti? Jeigu nebuvo fizinių kliūčių, tai buvo kitokios. Kurios, būtent? O tos, kad, kaip mes turim teisės spėti, Rytų Europos Lygumos pietų dalis buvo gyvenama kitos rasės giminių. To patvirtinimą mes galim matyti iš to fakto, kad, artėjant kurhanams į pietus, t. y. slenkant suomiams - teutonams į pietus, įsiskverbiant jiems į brachikefalų tarpą ir gal su jais asimiliuojantis, brachikefalų tipas kurhanuose pasitaiko vis dažniau. Suomiai - teutonai bus atsiradę brachikefalų tarpe, tur būt, kaip nugalėtojai, kaip viešpataujantis sluogsnis. Tam sluogsny, kuomet lingvistiniu ir kulturiniu atžvilgiu nukariautojai asimiliavosi su vietos gyventojais, pasitaikydavo turtingų ar įtakyngų ar del kurių kitų ypatybių iš kitų nugalėtųjų tarpo iškilusių asmenų; kadangi kurhanų laidojimas buvo atsineštas nugalėtojų, tai tas laidojimo būdas buvo, tur būt, viešpataujančio sluogsnio privilegija, ir asmens, iškilusieji iš vietos gyventojų tarpo, buvo laidojami, kaip ir kitos rasės nugalėtojai, sudaranti viešpataujantį sluogsnį. Be to, paprotys taip laidoti aukštus asmenis galėjo atsirasti pirmiau, negu suomiai - teutonai buvo pasikėlę eiti pietų link. Taip visai gerai galima paaiškinti, kodel kurhanuose ėmė daugėti, artėjant į pietus, brachikefalų kaukuolių nuošimtis.

Dar viena aplinkybė kalba už tai, kad autochtonai, pirmykščiai tikrieji Rytų Europos lygumos pietų dalies gyventojai, buvo brachikefalai: į vakarus nuo pietų Rusijos lygumos mes randam brachikefalų rasę, į rytus — taip pat; šiandien brachikefalų Turano rasė lyg susilieja su slavų, kad net nutiesti maž daug tikrą skyrimo liniją čia nėra galima. Mes negalim įrodyti, kad Turano rasė yra išsikėlusi Azijon; taip pat negalim jokiu būdu įrodyti, kad brachikefalų vidurio Europos rasė būtų atėjusi iš Azijos po neolitinės epochos, kadangi pietų Rusijos kurhanai atatinka paskutinei neolito fazei (žiūr. Wisła, t. XVI pusl. 212). Bet mes žinom, kad kiekviena rasė yra sujungta su savo kaimyne pereinamaisiais tipais. Čia gi mes rastūme, kad pirmiau eina brachikefalų Turanų rasė, toliau viduriniai

tipai, iš vienos pusės artimi slavų tipui, bet dar daugiau Turano tipui, paskui seka dolichokefalų rasė, o po jos jau vėl brachikefalų gimininga Turanui slavų-keltų rasė. Tos hipotezės nesąmoningumas būtų labai jau ryškus. Lieka padaryti spėjimą, kad pirmiau, negu atėjo čion dolichokefalus kurchanų tipas, čia jau buvo gyvenusi brachikefalų rasė.

Prisiminkim dabar aukščiau cituotus Niderlės žodžius apie pirmykščius ilgagalvius pietų Rusijos gyventojus, apgyvenusius visą lygumą nuo Baltijos ligi senovės Aralo-Kaspijo jūrių. Tie dolichokefalai gyventojai, sudarantieji mitinę praslavų-germanų-gallų rasę, buvo užpulti suomių; tas užpuolimas buvo akstinas suskilti vienai rasei į keletą giminių, išvirtusių vėliau į visai skirtingas antropologiniais pažymiais rasės. Niderlė čia, tur būt, spėja, kad suomiai sudarė visai skirtingą rasę. Bet kokią? Apie tai Niderlė nieko nesako. Bet juk šiandykščiai suomiai žymia savo dalimi priklauso dolichokefalų tipui, skirtingam nuo teutonų tipo tiktai nežymia veido išraiška (Anučinas). Kitas suomių tipas—tai susuominti laplandai brachikefalai, nustumti pačion tolimon Europos šiaurėn. Sunku tikėti, kad vargingi laplandai gyventojai, išguiti pačian šiaurės Europos galan, niekuomet nepareiškę savo karingų palinkimų, būtų išstūmę taip galingą ir karingą praslavų-germanų-gallų rasę iš jos gyvenamos šalies: bet ir išstumę jie labai atsargiai vėl pasitraukė į šiaurę, nepalikdami po savęs neolitiniuose senkapiuose žymių. Galima manyti, kad slavų-keltų rasė yra susidariusi iš tos praslavų-germanų-gallų rasės mišinio su laplandų, bet ši priklausė Turano tipui, atskirta nuo tos mitinės rasės dolichokefalų suomių-germanų šiaurės kurhanų tipo, kuris, kaip mes matėm, slinko iš šiaurės į pietus. Bet tie kurhanai daugiausia ir pagundė Niderlė pasakyti aukščiau išdėtas pažiūras. Be viso to, archaiologinė antropologija sako, kad Rytų Europos lygumos šiaurinė dalis buvo gyvenama dolichokefalų rasės pirmojo tūkstančio metų prieš mūsų erą pradžioj, o priešistorinė archaiologija, iš neolitinio titnaginių įrankių tipo sprędama, sako, kad toji rasė yra slinkusi iš vakarų į rytus, iš Pabaltės kraštų, kad tų įrankių prototipo reikia ieškoti Skandinavijoj. Jeigu visa tai mes paimsim domėn, tai mes turim pripažinti, kad tos mintys, kurias aš ginu, turi daugiau tikrumo galimybių, negu Niderlės ar kitų pažiūrų šalininkų spėjimai, taip pat sakančių, kad pietų Rusijos lyguma buvusi gyvenama dolichokefalų (prisiminkim Talko-Hryncewicziaus aukščiau pacituotus žodžius). Kurios gi rasės buvo gyvenama Rytų Europos pietinė dalis? Atsakysiu: pietų Rusijos lygumos tikrieji gyventojai priklausė keltų-slavų rasei ir buvo tas neolitinis tipas, kurio išorinę išvaizdą aš esu nusakęs aukštesniam šio savo rašinio skirsny. Tuo tarpu tiek tekalbėsiu apie pietų Europos autotochtonus.

Kurhanai nėra seniausi teutonų-suomių paminklai, bent ne vieninteli. Tarp teutonų, iberų, taip pat ir tarp suomių ir bendrai visur, kur mes sutinkam kurhanų laidojimus, tuose kurhanuose, anot Niderlės, Uvarovo, Antonovičaus ir kitų, buvę laidojami tik svarbūs asmens. Paprasti žmonės buvo laidojami vadinamuose plokščiuose senkapiuose, kapuose be jokių žemės supylimų. Tokių plokščių senkapių nesenai buvo užtikta netoli Muromo, stovyklose, Veletmos upės pa-

krančiais (Volosovo stovykla). Bet ypatingai buvo įsigyvenęs įprotis laidoti stačiai žemėn tarp brachikefalų; kur suomių teutonų giminės nebuvo gyvenusios ar gyveno palyginti vėlesniais laikais, ten milžinkapių (kurhanų) pylimų nėra; pav. Lenkijoj jie sutinkami kaip išimtis (Niderlė. Priešistorinė Europa, pusl. 146). Praslavų brachikefalų plokščiųjų senkapių skirtumas nuo tokių pat, priklausančių teutonų rasei, yra tas, kad teutonų senkapiai, net patys seniausi, priklauso tai rūšiai, kuri yra dėžės pavidalo (groby skrzynkowe).

Nors neolitinės dolichokefalų kaukuolės pietų Rusijoj ir bendrai Vidurinės Europos pietuose sudaro žymią visų radinių dalį (75% — 50%), tačiau dolichokefalūs gyventojai ten nebuvo tiršti. Tų radinių kiekybė galima taip paaiškinti, kad plokštieji senkapiai gali būti atrasti tik netikėtai, tuo tarpu kurhanai kreipia į save kiekvieno archaiologo domesį.

Pradedant Vislos ir Nemuno vidurio upynu, mes randam visą eilę senų neolitinių stovyklų, spėjamų esant iš neolitinių amžių pirmos pusės. Kuriai rasei tos stovyklos priklausė, ilgai tas klausimas buvo atviras. Savo forma jos buvo artimos tipui, vadinamam „miestovietėmis“ (городища), kurios sutinkamos vien tiktai slavų žemėse. Tačiau ilgai negalėjo nieks nurodyti, kuriai būtent rasei miestovietės priklausė; kadangi seniausiomis tų sričių kapovietėmis buvo laikomi keturkampieji (dėžės pavidalo) senkapiai, turintieji iš viršaus nedidelius pylimėlius, tai tas stovyklas buvo priskyrę rasei, kuriai priklausė tie senkapiai, t. y. dolichokefalų rasei. Bet nesenai atrastose netoli Krokuvos uolose rasta neolitinių amžių pėdsakai daug senesni, negu keturkampiai senkapiai; tose olose rasta daiktų iš elnio rago ir kaulo, kurie turėjo pakeisti įrankius iš akmens. Bet titnaginių ginklų tipas, ten rastas, labai daug turi panašumo su stovyklų įrankiais. Tokios pat elnio ragų ir kaulinių ginklų liekanos užtiktos Kijevo apylinkėse, prie Bugo upės. Vėliau atrasta visa eilė kapų ties tomis stovyklomis, vienų laikų su tomis liekanomis; rasė, kuri laidodavo savo mirusius tuose senkapiuose, buvo brachikefali; ji laidodavo savo mirusius tiesiog žemėn, be jokių pylimų, be jokių ženklų; šitai kodel tai rasei priklausančios senovės liekanos yra taip retos. Be to, čion prisidėjo dar kremacijos paprotys, kurs atsirado Dūnojaus srity ir paskui greitu laiku pasklido tarp visų keltų-slavų, ypač vakarinių. Kremacijos papročio įsigyvendinimas leidžia mums nustatyti, pirmiausia, kelią, kuriuo platinos keltų rasė benrai ir slavai ypatingai, antra — to platinimosi ribas.

Ar tikrai kremacijos paprotys priklauso keltų-slavų rasei? Tam klausimui atsakyti pamėginsim pažiūrėti tuos faktus, kurie kalba to spėjimo naudai. Lavonų deginimo paprotys atsirado tiktai neolitinių amžių pabaigoj; kurios priežastys tą paprotį yra iškėlusios, mes nežinom; ar jis atsirado beevoliucionuojant tikybinėms idejoms apie gyvenimą po mirties, kaip mano Grimmas, arba del išorinės įtakos, kaip mano Niderlė, į tą klausimą mes nemokam atsakyti. Bet man atrodo pirmas spėjimas daug tikresnis, nekaip antras, kadangi dar anksčiau plokščiuose senkapiuose pietų Rusijoj rasta keletas ne visai sudegintų griaučių. Bet kaip ten bebūtų, tas paprotys plačiai įsigyveno tik neolitinių amžių pabaigoj ir sekusiais amžiais,

beveik ligi krikščionybės laikų. Tarp didžiulio ploto, kurio didesnė dalis yra slavų gyvenama, randama daugybė laidojimų su kremacijos liekanomis. Seniausios to papročio žymės randamos Dūnojaus upyno šiaurės daly. Todel, kaip tik buvo užtikti senkapiai su lavonų deginimo žymėmis, tas paprotys buvo primestas slavų protėviams, nors del kremacijos mes neturim jokių faktų, iš kurių mes galėtume nustatyti, kuriai rasei priklausė tauta, kuri savo mirusiems kraudavo laužus.

Mes matėm tą paprotį Hallstadte, kur rasta dviejų rūšių kapai: vienuose rasta kaulai žemėn palaidoti ir priklaisantieji iberų rasei, kituose gi-sudegintų lavonų liekanos. Tie kapai priklausė kitai, ne iberų rasei. Bet jeigu pietuose mes sutinkam dvi rases, kurios, nors įvairiu papročiu, bet laidojo mirusius vienam kapinyne, tai šiaurėj mes sutinkam visai atvirkščią reiškinį. Iš pradžių tarp paprastų dėžės pavidalo laidojimų žemėje ir kapų, kur randama senkapiai su kremacijos liekanomis, mes sutinkam juostą, kur kapai su pirmos rūšies laidojimu sumaišyti su kitos rūšies laidojimo kapais; vėlesniais laikais ta juosta vis darosi platesnė; tačiau mes niekur nerandam, kad vienuose kapuose būtų užtiktas abiejų rūšių laidojimas. Tatai leido prof. Pičui padaryti šiokią išvadą: „Abu laidojimo būdu geografiniu atžvilgiu atskirti vienas nuo kito; Čechijoj visai nėra mišrių kapų, kaip Vagoj ar Hallstadte, kur krematiniai ir nekrematiniai laidojimai rasti vieni greta kitų vienuose kapuose. Tačiau, nežiūrėdami tai, mes vis delto turim abu laidojimo būdu skirti vienai tai pačiai gadynei, ir abiejų rūšių kapus, atmindami atskirų laidojimų skaičių, mes turim priskirti gyventojams gausingiems ir ilgai čia gyvenusiems; bet kadangi kiekviena tauta vienos ir tos pačios gadynės metu kitaip savo numirusius laidoja, tai skirtingumas tarp seniausių Čechijos senkapių liepia daryti mums išvadą, kad tais amžiais šių dienų Čechijoj yra gyvenusios viena greta kitos dvi tautos, kurios susisiekiamoj juostoj gyveno mišrai arba viena iš jų veržės ir gyveno kitos srityse." (I. Pič. Archeologicky vyzkėm ve srednich Čechach. Praga. 1993, pusl. 35.*) Del tos priežasties, kad kremacijos paprotys ėjo į šiaurę, yra galima daryti spėjimą, kad tauta, kuri tą paprotį vartojo, taip pat ėjo šiaurės link. Seniausi senkapiai labai neturtingi daiktais, bet juo toliau i šiaurę ir šiaurės rytus, jie palyginti daros daug turtingesni; Vislos baseine, vieton senų plokščių krematinių senkapių, jau randam ant jų akmeninius kurhanus; vėliau greta jų randam net keturkampius (dėžės pavidalo) neolitinius senkapius su to tipo kremacijos liekanomis, kokiame anksčiau buvo laidojami kaulai

*) Čechijoj sudegintų lavonų buvo rasta neolitiniuose senkapiuose: Hosporine, Lovosire, Vebrakuos ir kitur, Vengrijoj pirmos žymės buvo nurodytos Vosinskio Lengielio kapinyne. Lissaueris suskaito visą eilę keturkampių akmeninių senkapių su laidojamomis urnomis iš neolito pabaigos. Prūsijoj ir gretimose šalyse: ties Osovu, Odri, Trebery, dideliu skaičiumi Vartos baseine: Mogilne, Obiežerčiuose, Tuline, Ludwikowe, o taip pat ties Mezano, Lunawa, Rogatka, Siebenstadtu ir t. t. Ponas Sopodzko rado krematorinius kapus Minsko gub., kunigaikštis Siarkovskis Čechove, Podolės gub., Nowoj Siniawoj ir r. t. Evornickis tokių pat liekanų rado Ekaterinoslavo gub. Ipatingai daug jų rado Dubois Lietuvoj, Šiaulių apskrity. Daug senkapių rado lenkų mokslininkai Galicijoj, ties Krokuva, Wignonke, Zlotych Bilczach; tos pat rūšies yra senkapiai Genešnikuose, Dolnym Bakowe, miestovietej ties Dniestru, Vieršniachovkoj, Kozalčiznoj; prof. Samokvasovas rado keletą jų Kijevo gub.

su dolichokefalų kaukuolėmis. Bet tie senkapiai yra jau iš vėlesnių laikų, yra daugiausia iš geležies amžių pradzios, „Kurhany (iš akmenų), zbadane nad Wisłą Dolną, zawierały wyłącznie groby skrzynkowe ciałopalne i nie są starsze od grobów skrzynkowych, znaczy, że należą do początku ery żelaznej." (Zaborowski. Słowianie pod względem Rasy. Wisła, XVI, pusl. 215). Juo toliau ėjo į šiaurę kremacijos paprotys, juo senkapiai, tur but, del išorinės įtakos, kitėjo; Čechijos šiaurės rytuose žalvario amžiais mes jau niekur nesutinkam plokščių senkapių, net akmeninių kurhanų, bet visur jau randam senkapių su pylimais, kurie, artėjant į šiaurę, vis didėja, ir Bavarijoj jau virsta kurhanais (Hügelgräber) ir išvaizda darosi visai panašūs nekrematiniems senkapiams. Kremacijos paprotys dabar labai įsigyveno visur tose srityse, kur slavai gyvena, ir laidojimai žemėn darosi vis retesni. Kaip paaiškinti tą reiškinį, ar tuo, kad teutonai, čia seniau gyvenusieji, priėmė kremacijos paprotį, ar kad jie susiliejo su vietos gyventojais—tutai vis vien, tačiau nustatomas tas faktas, kad čia tauta, pas kurią buvo įsigyvenęs kremacijos paprotys, nustelbė, jeigu ne antropologiniai, tai kultūriniai, teutonų rasę, kurios žymių čia anksčiau buvo randama; negalima būtų to spėjimo leisti, arba, geriau tarus, tas faktas būtų negalimas, jeigu čia teutonų giminės būtų vyravusios ant rasės, deginusios lavonus, kiekybės ar kultūriniu atžvilgiu, kadangi mes matom, kad rasė, saugojusi kremacijos paprotį, platinos pamažu, bet nuolat, kad tas paprotys vienodu smarkumu buvo įsigyvenęs visoj šaly, tuo tarpu, kai paprasti laidojimai išmėtyti yra įvairiose retose vietose, tai čia, tai ten, taigi mes turim manyti, kad pamatiniai gyventojai priklausė rasei, išlaikiusei kremacijos paprotį. „Może być, — sako Zaborowskis: — że Giermanie również przyjęli obyczaj palenia nieboszczyków. Wątpię jednak i raczej sądzę, że się zleli z ludnością krajową, która przetrwała przy starym obyczaju, albo też wróciła do niego po otrzymaniu od zdobywców (tokiais jis laiko teutonus) żelaza. Nie można wątpić o tem, że germanie zostali w kraju ludność dawniejszą. Odznaczoła się ona wybitnie swemi obyczajami, przywiązaniem do starego obrządku ciałopalenia. Między nią a najezdcami odrazu zaznacza się odrębność zupełna. Ponieważ zaś ludy te utrzymały swój obrządek i po wprowadzeniu chrześcjanstwa—ich zaborcy z pierwszych wieków naszej ery byli niewątpliwie Giermanami—trzeba przyznać, że ten lud autochtonów był słowiański" (Zoborowski. Wisła, XVI, pusl. 218).

Taip sako jis apie Vislos, Dniepro ir Dniestro upynų gyventojus; bet visai lengvai tą patį galima pasakyti apie pietvakarių slavus Dniepro upyno šiaurinėj pusėj. Be to, mes turim Jornandeso liudymą, kurs nusako mums slavų gyvenamą sritį, ir tos srities ribos beveik sutampa su lavonų deginimo papročio įsigyvenimo sritimi. Bet mes turim dar tikresnį įrodymą to spėjimo, kad tą paprotį turėjusi rasė buvo brachikefalai-slavai. Tą įrodymą mes turim iš vaizdingo ir, mano manymu, reikšmingo fakto, kurį mums suteikia nesenai atrasto Slaboševo kapinyno tyrimas. Ten rastos 22 kaukuolės tiek sveikos, kad su jomis galima buvo padaryti kraniologiniai matavimai. Netoliese, Žarnovcų ir Popovos kaimuose, rasta dar 15 tokių pat kaukuolių. Iš 22 Slaboševo kaukuolių 12 pasirodė vyrų

ir 10 moterų. Visos vyrų kaukuolės smarkiai dolichokefalės su kefaliniu rodikliu 72 ir akių idub. 81. Nosys jų pakilios ir palyginti siauros (vidutinis nosies rodiklis = 46). Tuo būdu, visos kaukolės priklauso grinai teutonų rasės tipui. Iš dešimties gi moteriškų tipų nebėra nė vieno dolichokefalinių (vienas tik tėra mezokefalinis, visi gi kiti brachikefaliniai), reiškia jie visi priklauso ne teutonų rasei, bet kitai — brachikefalų rasei. Tas pats apsireiškimas pastebiamas su Žarnovos ir Popovo kapinių kaukuolėmis. Šios visos kaukuolės priklauso VII amžiaus pabaigai arba VIII amžiaus pradžiai; jos randasi senkapių srity, kurioje sutinkame vien tik kremacijos laidojimo būdą.

Kaip tas faktas paaiškinti? Labai paprastai: dolichokefalų kaukolės priklauso nukariautojams teutonams, kurie, apsigyvenę tarp brachikefalų tautos, turinčios paprotį degintį lavonus, vogė iš tos tautos tarpo moteris. Jeigu čia būtų buvusi kiek gausingesnė teutonų kolonija, iš seno apsigyvenusi, tai tarp moterų kaukuolių mes rastume ir dolichokefalų moterų kaukuolių; bet kadangi mes čia jų nerandam, tai turim spėti, kad stačiai čia bus apsigyvenęs tautonų būrys, kurs, pavergęs sau vietos gyventojus, apsigyveno čia juo patogiausiai. Jeigu moters būtų buvusios paimtos ne iš vietos gyventojų tarpo, o atgabentos iš tolimų vietų, kaip kai kurie manė, tai sunku būtų leisti, kad jos būtų buvę gabenamos iš vienos vietos. Bet jeigu jos būtų buvusios vagiamos iš įvairių vietų, tai jos nepriklausytų vienos rūšies antropologiniam tipui. Lieka padaryti spėjimas, kad jos buvo iš vietos gyventojų tarpo, kurie degino savo mirusius. Tie gyventojai priklausė brachikefalų keltų - slavų rasei. Tas aiškinimas juo labiau panašus teisybei, kad panašius įvykius mes sutinkame Kaukaze tarp osetinų.

Dar tas faktas, kad augant krikščionybės įtakai kremacijos paprotys ėmė nykti, kad brachikefalų kaukuolių daugėja ir dolichokefalų nuošimtis ūmai nupuola, tarsi skęsdamas tarp brachikefalų elemento gausumo, nurodo į tai, kad brachikefalų elementui priklauso kremacijos paprotys; be to, visoj srity, kur mes randam slavus, ten randam ir kremacijos paprotį, tuo tarpu, kai teutonų rasė neapima visos srities, kurios plote buvo gyvas lavonų deginimo paprotys, iš kitos pusės, ištisi teutonų gyvenami plotai to papročio visai nepažįsta (žiūr. Niderlė. Priešist. Europa, pusl. 152).

Jeigu kremacijos paprotys buvo prigyjęs tarp slavų - keltų rasės, tuomet nėra abejojimo, kad Dūnojaus slėny gyveno toji tauta, kadangi ten, dargi net toliau, pietų Čechijoj, teutonų dolichokefalų senkapiai siekia vargiai ankstesnių, negu pirmasai amžius Chr. gim. laikų. Toliau, jeigu laikyti dolichokefalų rasę vietine, tai tuo būdu ji būtų buvusi patogesnėse sąlygose, negu brachikefalų rasė, atsiradusi čia vėliau: pirmiausia, ji geriau būtų buvusi prisitaikiusi šalies klimato sąlygoms, todel būtų turėjusi turėti daugiau pirmenybių, kaipo patvaresnė šioje vietoje, negu rasė, atsiradusi čia tik nesenai, kuri būtų turėjusi dar prisitaikyti prie šios vietos sąlygų; antra, sprendžiant iš jos liekanų procentinio santykio, ji neva turėjo buti daug gausingesnė, negu brachikefalų rasė. Motiekis patiekia mums šią lentelę, kuri parodo mums rasių santykius Čechijoj priešistoriniais laikais ir šiandien, jeigu spręsti

apie priešistorinius laikus iš atrastųjų kaukuolių skaičiaus (kas neleistina daryti, kaip jau mes patyrėm),

Priešistor. laik.	4 %	23 %	47 %	32 %	27 %	47 %	32 %
Naujieji laik.	0 %	0 %	15 %	85 %	0 %	15 %	85 %
Kefalin. rod.	69,9	70-79,9	75-79,9	80	dolichokefal.	mezokef.	brachikef

Maž daug tokią pat lentelę turim pietų Rusijai (Poltavos, Cernigovo, Kijevo ir kitų gub.).

	dolichokef.	brachikef.
Akm. ir kurhanų epocha	75 %	25 %
vadin. slavų epocha	50 %	50 %
šių dienų epocha	3—4 %	75 - 80 %

Maždaug tokius pat skaičius patiekia ir Olechnowiczius (Cechija su rodiklių 69,9—74,9 priešistor. laikais rodai 27 % ; Rusijoj : kurhanai ir keturkampiai senkapiai (ящикообр. грообн). dolichokefalų turi 50 %. Tuomet, spręsdami iš tų liekanų, mes turėtum pripažinti, kad tose vietose dolichokefalų gyventojai priešistoriniais laikais buvo daug gausingesni, nekaip brochikefalai. Jeigu tie spėjimai būtų teisingi, tai nuo gamtos įtakos—tiktai nuo gamtos — šiandien mes turėtume tose vietose dolichokefalus gyventojus, kaip tatai yra pietų Italijoj, šiaurės Vokietijoj ir t. t, kur vietos tipas, net, tur būt, nesant antrosios sąlygos, nustelbė svetimą įsibrovusį antropologinį tipą. Mes žinom, kad senais laikais Lietuvoj, šiaurės Europoj buvo žymus brachikefalų slavų nuošimtis, beveik lygus dolichokefalų elementui, gali būti, net jį prašokantis, tačiau šiandien tenai vyrauja dolichokefalų elementas (subdolichokefalus. Deniker. L'Antropolgie. 1898 m., pusl. 128, grafa 1o)

Jeigų to neatsitiko Dūnojaus upyno vidujinėje sryty ir kitur, kur šendien vyrauja brachikefalai, tai todel, kad ten autochtonai buvo brachikefalų slavų-keltų rasė, o teutonų rasė tik nedidelėmis ten buvo įsibrovusi grupelėmis. Jų palyginamai didelis skaičius liekanų (kaukolių) aiškinamas kremacijos laidojimo būdu, kurio brachikefalų rasė laikėsi.

Kaip plati sritis tos rasės gimtinė? Remdamies visais tais faktais, kuriuos jau mes paminėjom, visais tais sumetimais, kuriuos jau mes pažymėjom, turime neginčijamos teisės nužymėti tai sričiai šias sienas: rytuose ji supuolė su Volgos upe; toliau šiaurėj ėjo maž daug (gal kiek toliau į šiaurę) 55—57° ligi pat Vakarų Dauguvos žiočių, maž daug imant liniją Vitebskas-Vilnius ligi vidurinio Vislos upyno, toliau Karpatų rytų šonu, kur buvo susidūrusi su ligurų rase, toliau pietrytiniu Karpatų šonu, visu žemutiniu Dūnojaus upynu ligi pat tos vietos, kur Karpatų pietų šonas susisiekia su Balkanų šiaurės šonu (ligi Eisernes Thor); toliau, perkertant Dūnojų, Balkanų kalnų šiaurės ir rytų šonais (šiaurės Bulgarija) ir toliau Juodųjų jūrų šiaurės

pakrantėmis ligi pat Kaukazo. Kadangi toji sritis patogesnė, negu kuri kita Europos šalis gyvulių arba žemės ūkiui, kadangi čia medžioklė ir žūklavimas buvo sunkesnis, negu kitose vietose, tai labai galimas daiktas, kad tarp tos rasės atsirado ir prigijo žemės ir gyvulių ūkis anksčiau, negu tarp kitų rasių giminių.

Dar neolitiniais laikais, antroj jų pusėj, vienos tosios rasės giminių, tur būt, perėjo kiton Volgos pusėn ir įsibrovė Kaukazo klonėsna, antros, eidamos Dūnojaus upe, pasiekė Vidurinį Dūnojaus slėnį, apsigyvendamos visoj prieškarinėj Austro-Vengrijoj, išstumdamos iš čia ligurų rasę kalnuosna, Alpių vakarų link ir Karpatų rytų link, perkirsdamos ją, kaip klynu, į dvi pusi. Pietuose jos apgyveno Dalmatiją ir Illiriją ir, išėjusios už Balkanų kalnų, pasiekė Graikijos. Senovės trakai, d-ro Basanavičiaus tyrimais, buvo tos rasės šaka, susiliėjusi čia su vietos rasėmis, sudarė visas tas įvairias šakas, kurias mes matome tarp pietų slavų. Dūnojaus upyno srity pirmą kart susekamos lavonų deginimo liekanos, nors tų žymių, kaip jau esame sakę, buvo rasta ir anksčiau. Vakaruose toji rasė pamažu slinko rytų link ir čia, Odero upės slėny, ji susitiko su savo viengenčiais, slinkusiais iš pietų į šiaurę, kurie, pasiekę Čechijos, Moravijos, Vengrijos, ėjo vis toliau šiaurės link. Pasistengsim mūsų pažiūrą paremti. Jornandeso raštuose mes skaitome: „Iyg juosta, apjuosiančia Dakiją, žiūrinčią į šiaurę ir einančią ligi Vislos žiočių, kalnų kairiajame šone gyvena didžiulė venedų tauta. Nors šiais laikais tų giminių vardai yra pasikeitę atatinkamai gyvenamoms vietoms ir del kitų priežasčių, bet visi jie turi vieną Sclavinų ir Antų vardą. Sklavinų žemės siekė nuo „civita nova“ ir „Sclavinium Rumunense“ (?), o taip pat nuo ežero, kuris vadinamas „Musianus“ ligi Danastro ir į šiaurę ligi upės „Wiscli“ (Vislos). Toje srityje giminės gyvena miškuose ir raistuose. Antai —narsiausia iš giminių ir t. t.“ Toliau kalba apie kitas gimines, kurios „visos yra kilusios iš vienos šakos“. Be to, Herodotas mums praneša, kad venedai arba slavai gyveną prie Dūnojaus upės. Strabonas gi sako, kad venedų arba illirų giminė (jie vadinami dar liburnais) gyvena Alpių pakalnėse ir slėnyse tarp Avjos ir Titius upių, apimdami Adriatikos jūrų visus šiaurės pakrančius. Tie venedai įkūrė Venecijos miestą ir suteikė jam vardą, kuris miestas, kaip žinom, iš pradžių buvo gyvenamas slavų. Tų venedų senai giminei priklauso šiandykščiai illirai, chorvatai, kroatai, serbai ir t. t., kurių kalbos ir šiandien sudaro vadinamą illirų kalbos grupę. Tos slavų-keltų giminės buvo giminingos Emilijos terramarų gyventojams ir Italijos umbrams; „umbrowie mieli te same cechy krótkogłowości, co i słowianie“, sako M. Zaborowskis (Wisła, XVI, pusl. 656). Plačiai priimtas kremacijos paprotys Romoj rodo į žymų keltų rasės elementą, esantį tarp Latiumo, ypač Romos gyventojų, Nūnai aplink Romą randama 18—24% brochikefalų.

Apsupę Karpatų kalnus ir jų pakalnes, slavai pakilo į šiaurę. Viena jų šaką Vislos slėny susitiko su teutonų rase ir sukurė čia savistovią kulturą, paplitusią į šiaurę, į vakarus, net gi į pietus ir rytus (Wisła, XVI, pusl. 656). Brachikefalų slavų-keltų rasės giminės, pasiekusios Baltijos pakraščių, čia apsistojo, išstūmdamos arba susijungdamos su teutonais. Trečiam šimtmety mes randame šiaurės Vokietijoj vendų ar venedų giminę, kurių giminingumas su Padūno-

jaus venedais yra nustatytas. Per antropologų suvažiavimą Lindau 1889 m. Montelius pasisakė visai aiškiai, kad trečiojo šimtmečio pradžioj šiaurės Vokietijoj jau nerandama Skandinavų tipo liekanų. Montelius tatai aiškino tuo, kad šiaurės Vokietija tuo metu jau buvo gyvenama slavų. Pirmoji giminė, kuri čia pasirodė, buvo vendai; „Wir wissen, dass die Wenden ursprünglich nicht in Norddeutschland wohnten“ (Montelius. Slavų atsiradimas šiaurės Vokietijoj. Suvažiavimo aktai). Su Montelius mintimi sutiko taip pat Muchas, Virchovas ir kiti; Muchas pareiškė tik atskirą nuomonę, kad pirmiau, negu čion pasirodė slavai, čia jau nebuvo teutonų rasės giminių. Kuo remiama toji mintis, nei Muchas, nei Virchovas jokių faktų nenurodė, nors šis paskutinis pažadėjo tatai padaryti. Slavų antropologų nuomone, ypač lenkų, slavai pasiekė Baltijos jūrų pakraščių V—VI amž. prieš Christaus gimimą.

Dar prieš I—III šimtm. Nemuno upyne ir į šiauriau, kur anksčiau gyveno lyvai, dolichokefalė teutonų rasės giminė, mes randam kapus su krematiniais senkapiais; tuose senkapiuose mes randame, drauge su labai pirmykščio paprasto darbo keramika, žemės ūkio kultūros liekanas ir rytų pinigus. Todel Virchovas spėja, kad apie tuos laikus lyvai buvo išstumti iš Lietuvos ir Kuršo dalies arba latvių arba kitų atplūdusių slavų-keltų rasės giminių, kurie jau apie tuos laikus turėjo santykių su rytais. Tuo būdu mes matom, kad keltų-slavų rasė, išėjusi iš Rytų Europos Lygumos pietinės dalies, apgyvenusi iš pradžių Dūnojaus upyno sritį, paskui apėmė visą vidurinę ir pietų bei šiaurės Europos dalis. Kaip vėlesniais laikais pasirodymas ir pasklidimas eilinių senkapių rodė į germanų, t. y. dolichokefalų, aukšto ūgio, šviesplaukės rasės pasirodymą ir pasklidimą, taip kremacijos papročio pasirodymas ir pasklidimas sako daugiau, negu ežerų trobesiai, apie keltų, aukšto ūgio, brachikefalų, beveik šviesplaukio, bet ne taip šviesaus, kaip teutonai, tipo pasirodymą ir pasklidimą. Jei per visą laiką, apie kurį mes turim kai kurių žinių, imdami čia istorinius ir priešistorinius laikus, teutonų rasės pėdsakai vidurinės Europos žemyne yra fragmentinio pobūdžio, pasirodydami vienur bei kitur (pasirodys vienur, paskui nužengs per gana žymius plotus, kad kitur vėl pasirodytų), tai keltų-slavų rasės atsiradimas ir slinkimas yra visai kitokio pobūdžio. Fragmentiniai teutonų rasės pėdsakai kalba mums apie teutonų rasės būrių ar net ir giminių nukariaujamus žygius, kurie yra žygiavę po visą vidurinę Europą, tai keltų-slavų rasės palikti pėdsakai kalba apie lėtą ir daugiausia taikingą, bet nuolatinį gretimųjų sričių kolonizavimą.

„Całopalenie... z wyjątkiem zupełnie innego obrządku rozpościera się ono tylko na pewnym ściśle okreslonym obszarze, następnie zaś widzimy, jak w tej samej wyłącznie postaci rozpościera się w strefie, ograniczonej dwiema wielkiemi drogami handlu i wędrówek, a dopływami jednej z tych dróg na południo-wschód — aż do Dniepru. Powierzchnia, zajęta przez całopalenie, choć bardzo rozległa, nie jest pokawałkowana, lecz tworzy jedną wielką całość, jeden obszar. Rozpowszechnienie tedy cmętarzysk jest dziełem kolonizacyi pokojowej jednego i tego samego ludu na całym obszarze, na którym się je spotyka. Lud ten pielęgnuje swój obrządek, jako tradycyę, zachowującą jego byt narodowy, a zapewne i wskutek

bardzo żywych wierzeń; pomimo czasu i wpływów, które nań działały, przetrwał on liczne wieki. Jesteśmy najmocniej przekonani, że lud ten nie porzucił kraju, do którego wprowadził swoje obrzędy. Pozostawał on przy swych obyczajach i wierzeniach aż do chwili, gdy tam zawitało chrześcijaństwo, i jest rzeczą oczywistą, że potomkowie ludu tego zawsze cóś znaczą pośród obecnych mieszkańców tych krain". (Zaborowski: Słowianie pod względem rasy. Wisla, XVI, pusl. 536).

Ką Zaborowskis kalba tiktai apie slavus, tatai be mažiausio abejojimo galima pasakyti apie visą slavų-keltų rasę.

Iš Dūnojaus upyno slavų-keltų rasė pateko, iš vienos pusės, Šveicarijos slėniuosna, iš kitos pusės, pasiekusi Reino upės slėnio, ji, eidama žemyn, pasiekė Europos šiaurės, apėmė Daniją, Niderlandus, Belgiją, šalis, kurias, tur būt, prieš tai buvo apleidę pirmykšti dolichokefalai gyventojai; iš čia ji nusidangino Britanijos salosna, kur laidojo savo numirusius apskrituose kurhanuose, kuriuose lavonų deginimas greta su paprastu laidojimu sutinkamas gana dažnai (Niderlė. Priešist. Eur., pusl. 152). Toliau keltų rasė apgyveno visą šiaurės Prancūziją, iš kur, dalimi istoriniais laikais, dalimi dar priešistoriniais, pasklido abiejose Romos Gallijose. Iš to fakto, kad vakaruose, sausumoje ir Britanijos salose, dar labai dažnai sutinkam kremacijos liekanas, galim padaryti išvadą, kad tas paprotys bus atsiradęs dar prieš išsiskiriant keltų rasei į rytų (slavų) ir vakarų (gallų) šakas. Kremacijos papročio išnykimas tarp vakarų šakos, reikia, manyti, parėjo nuo didelės išorinės intakos kaimynų ligurų ir iberų rasių, su kuriomis net labai dažnai susimaišydavo (Didž. Britanijos neideliai) ir iš dalies teutonų rasės įtakos. Be to, tarp gallų matyti tas paprotys nebuvo taip įsigyvenęs, kaip tarp vakarų šakos tos rasės giminių.

Tuo būdu, mes ištyrėm, kur yra ėjusios ir ligi kur siekusios visos Europos rasės. Mes matėm, kad tarp Europos rasių labiausiai centralinę padėtį buvo užėmusi slavų-keltų rasė; ji apima indoeuropiečių lingvistinės šeimynos žymiausią dalį ir visa ištisai priklauso tai šeimynai. Teutonų rasė apima Europos šiaurę; antropologinės teutonų rasės dalis priklauso ugrų-suomių lingvistinei šeimynai. Į pietus nuo keltų rasės, apimdama visą pietinę Europą, seka iberų rasė; ji taip pat toli išeina iš indoeuropiečių lingvistinės šeimynos ribų. Yra dar ketvirta neolitinė Europos rasė, kurią kai kurie nori identifikuoti su keltų arba, teisingiau sakant, keltų rasę nori laikyti atsiradusią iš susijungimo tos ketvirtosios su dviems kitomis—teutonų ir iberų rasėmis. Toji ketvirtoji vadinama ligurų rase. Iberų ir teutonų rasės—tai dolichokefalų rasės, keltų ir ligurų — rasės brachikefalų; keltų ir teutonų—dvi aukšto ūgio, šviesplaukės šiaurės rasės, iberų ir ligurų —dvi tamsveidės, mažo ūgio pietų rasės.

Padarius apžvalgą, mums beliktų tik panagrinėti kiekvienos rasės teises, kuri jų turėtų garbės būti praindoeuropiečių tipo reiškėja; bet prieš pradėdami nagrinėti mes pirmiau turim paliesti vadinamą ligurų-keltų klausimą, klausimą apie tai, ar galima keltų rasę laikyti mišriu tipu, atsiradusiu, susiliejus ligurų rasei su dviem kitomis rasėmis, ypatingai su teutonų rasė.

VIII.

Antropologija kaipo mokslas yra palyginti dar jaunas ir nėra dar nustačiusi net pamatinių dėsnių, kurie visų, nieko neišskiriant, būtų pripažinti aksiomomis, negindinamais faktais, del kurių tikrumo negalima abejoti; todel antropologijoj nuomonių įvairumas yra toks didelis, jog kartais nėra galima jas suvaikyti; labai dažnai mes sutinkam priešingiausių nuomonių net tokiais klausimais, kurie, rodos, turėtų būti neabejotini, kaip dedamieji tam tikrų sistemų pamatan. Pav., nusakant rasę vieni vieną žymę laiko už pamatinę, pačią svarbiausią ir pastoviausią, kiti gi, atvirkščiai, įrodinėja visai priešingai; vieni laiko kaukuolės rodiklį kaip labai tvirtą ir tikrą žymę, nustatant rasę, kiti gi tatai neigia, įrodinėdami, kad kaukuolės forma labai greit pasikeičianti nuo įvairių fizinių sąlygų ir t. t. Tarp tokio įvairumo, tarp tokio nepastovumo ir neabejotino tikrumo stokos, antropologijoj daugiau, negu kurioj kitoj mokslo srity, yra laisvės savarankioms kombinacijoms. Daugumoj atvejų, pasiremiant faktais, kartais neturinčiais didesnės reikšmės, sudaromos tam tikros sistemos, gana paprastos, kuriomis stengiamasi paaiškinti visus įvairiausius reiškinius, suvedant priverstinai juos vienon rubrikon; tuo keliu einant sudarytoji sistema pasirodo labai paviršutina, ir atsiranda labai žymus skaičius faktų, kurie su ta sistema nesutinka ir josios neparemia. Gan dažnai atsitinka, kad vyriausią ar bent svarbų vaidmenį čia yra suvaidinę tautiniai jausmai. Sprendžiant klausimą apie pirmykštę indoeuropiečių gimtinę, apie indoeuropiečių tipo reiškėją, tie tautiniai jausmai ypatingai smarkiai jaučiami. Sudarytąją, pasiremiant nauja skirtingų faktų eile, nuomonę ar hipotezę, žiūrėk, stengiasi kas kitas nuginčyti, siūlydamas jos vieton savąją hipotezę, iš esmės ne geresnę arba labai maža kuo geresnę, kadangi ir ji buvo sudaroma esant tiems patiems faktoriams ir tuo pačiu metodu, bet palankesnę savo tautai ar bent sryčiai, kurioje autorius gyvena.

Tiek kiekvienoj mokslo srity, tiek ir antropologijoj, yra siekiama duoti vis labiau ir labiau tvarkingą ir vienalypę sistemą, suvesti į tam tikrą tvarką įvairiausias nuomones ir kiekvienu klausimu iš įvairiausių faktų padaryti organišką vienetą. Tokion sistemon norima įvilkti ir klausimas apie Europos rases. Klausimas apie šių dienų Europos rases yra labai painus ir labai ginčijamas. Kai kurie antropologai, pav., Denikeris, suskaito jų net devynias, iš kurių šešios yra pamatinės, o trys — tik atskalos. Bet visas tas rasių įvairumas kitų suvedamas į keturius pamatinius neolitinius tipus, kitų gi į tris. Vienos ir kitos nuomonės esmę jau mes patyrėm anksčiau, tad kartoti apie tai nematau reikalo. Pažymėsiu čia tik tuos faktus, kurie verčia mane atsisakyti nuo hipotezės apie tris pamatines neolitines Europos rases, nors ji žymiai suprastina mano uždavinį — atsakyti klausiman, kuri

rasė yra indoeuropiečių tipo reiškėja, ir tuo pačiu metu nusakyti indoeuropiečių gimtinę, kuri tuo būdu turi sutapti su pirmykšte kalbamosios rasės gimtine.

Tamsaveidžio žemo ūgio brachikefalų tipas paplitęs yra nuo vidurinosios Azijos aukštumų ligi pačių vakarinių Mažosios Azijos kraštų. „Ten typ — sako Olechnowičius: — ciągnie się przez Azją Mniejszą, Armenję, Persję, aż do płaskowzgórz Azji Środkowej, mianowicie — aż do gór Hindukuszu ir Pamiru“ (Olechnowicz: Zarysy fizyczne Europy. Wisła t. XV, pusl. 565). Toliau, mes gryno jo nerandam beveik visame vidurinės Europos plote, išskyrus Karpatų ir Tatrų šiaurinę dalį. Bet vakarų Europoj mes tą tipą randam pirmykščio grynumo didelėmis stangiomis masėmis Prancūzijos kalnų departamentuose ir gretimose jiems vakarų Alpėse. Sprendžiant iš geografinės padėties tas tipas pasirodė Europoj iš Azijos, iš dalies per siaurą vandens juostą, kuri skiria Mažąją Aziją nuo Europos, iš dalies per Archipelago salas, iš pradžių Graikijoj, toliau paplito po visą vidurinį Dūnojaus upyną, apsigyvendamas ten, kur buvo prieškarinė Austro - Vengrija. Vėliau pasirodo nauja aukšto ūgio rasė, kuri, apsistodama šiaurinėj, o paskui patekdama ir pietinėn Balkanų pusiasalio dalin, atkirto Europos ligurus nuo Azijos ligurų. Tas faktas, kad ligurai traukės nuo tos rasės šiaurės link (šiaurės Karpatai ir didžiausias tos rasės elementas tarp gyventojų juostoj, einančioj nuo Karpatų į Overgnes vidurį (Wisła, XV, 684) ir į vakarus (Prancūzijon) duoda mums teisės spėti, kad toji aukšto ūgio rasė, kuri yra užpuolusi ligurus, ėjo iš rytų Dunojaus upe. Toliau, toji nežinoma mums rasė, apėmusi Dunojaus upyną, dar kartą ligurus perkirto į dvi dalis, dalį jų išguidama Karpatų kalnuosna; kita dalis traukėsi aukštyn Dunojaus upe ir pasiekė Reino, o iš ten pateko Prancūzijon ir, pamažu traukdamasi prieš stipresnes nedraugingas rases, apsistojo tirštomis masėmis tose vietose, kur mes ją ir šiandien randam. Spaudžiami iš rytų ir šiaurės, ligurai įsibrauna iberų žemėn Prancūzijoj, toliau nusidangina Pirinejų pusiasalin, kur iberų giminės iš dalies traukias prieš juos kalnuosna, kaip baskai, arba nusikelia gretimosna salosna, pav., Sikanai, kurie, kaip sako padavimas, atsikėlė Sicilijon iš Iberijos, nuo Sikanos upės; (Fukididas, pasakodamas apie tą padavimą, sikanus vadina iberais). Likusioji masė, pasidavusi ligurams, su jais susimaišė ir sudarė tą mišrų tipą, kurs žinomas keltiberų vardu ir yra apgyvenęs Iberijos pusiasalį. Ligurai nusikelia taip pat ir Italijon, apgyvena visą jos šiaurės dalį, Po upės slėnį, bet kuomet ten pasirodė liburnų, umbrų ir kitos giminės, kurios nors yra brachikefalios, bet matomai priklauso kitai rasei, ligurai buvo nustumti į vakarų krantą, apimdami visą pakraščio juostą nuo Tibero ligi Rodanos upių žiočių. (Virchow. Ludy pierwotne Europy. Tłum. K. Warszawa, 1875, pusl. 14 — 17). Įdomus yra dar tas faktas, kad nors ligurai labai anksti Italijoj susitiko su brachikefalų liburnų, ilirų, umbrų giminėmis, kurias mes priskiriam prie keltų rasės tipų, jie visuomet tarpusaviam santyky buvo kaip įvairių rasių tautos, ir nėra jokių padavimų, kurie rodytų į ligurų giminingumą su tomis giminėmis, tokių padavimų, kaip tas, kurs kalba apie sikanų giminingumą su iberais, romiečių su graikais ir t. t.

Jeigu manytume, kad toji rasė, su kuria yra susidūrę ligurai į rytus ir į šiaurę nuo Alpių, buvo šviesplaukė rasė (o taip manyti mes privalom, nes nepripažindami, kad yra buvęs šviesus slavų - keltų tipas, mes turėtume imti teutonų rasę kaip vienintėlę), tai ligurai visose vietose, pro kurias jie

yra ėję, yra palikę tam tikrą nuošimtį, kurs susimaišė su juos išstūmusia rase; vienose vietose, kaip į pietus nuo Dūnojaus, tas elementas yra žymesnis, kitose — mažesnis.

Štai ir visa, ką mes apie ligurų rasę žinom.

Mes matėm, kad ligurai susimaišė su iberais ir padarė brachikefalų keltiberų tipui pradžią. Iš kitos pusės, šiaurėj mes matom kitą brachikefalų tipą, kurio kefalinis rodiklis beveik yra toks pat, kaip ir keltiberų. Tas tipas vietomis labiau tamsveidis, vietomis mažiau, vietomis kefalinis rodiklis aukštesnis, vietomis žemesnis; bendrai imant, jis didėja nuo šiaurės pietų link; tą pat galima pasakyti apie ūgį. Iš analogijos pats savaime siulėsi spėjimas, kad keltų slavų tipas esąs tipas mišrus, atsiradęs iš susijungimo teutonų rasės su ligurais; jis susidaręs tokiu pat būdu, kaip ir keltiberų tipas. „Stosunek wzajemny do siebie trzech ras Europy zachodniej i środkowej jest jednakowy, — todel sako Olechnowičius. — Zachowanie się wskaźnika czaszkowego, barwy skóry, włosów, oczu, wzrostu wskazuje, że najważniejsza cecha ogólna tego stosunku jest stopniowe mieszanie się owych trzech ras“ (Wisła, XV, pusl. 694). Tuo budu, vieton keturių rasių mes turėtume tris: šiaurės Europoj gyvena dolichokefalų blondinų rasė; vidurinę kalnuotą Europos dalį, nuo Finistero per Alpes ligi Karpatų rytų šono yra apgyvenęs tamsus brachikefalas, ir pagaliau Europos pietų daly, sudėtoj iš trijų pusiasalių — Iberijos, Italijos ir Graikų, o taip pat iš gretimųjų Viduržemio jūrių salų, gyvena dolichokefalų viduržemio jūrių (śródziemnomorska) rasė (Wisła, XV., pusl. 561). Kadangi šiaurės rasė yra aukšto ūgio, kitos dvi žemo ūgio, tai mes iš anksto galetume spėti, kad juo toliau į šiaurę nuo srities, brachikefalų brunetų rasės gyvenamos, mažėjant tarp gyventojų tos rasės elementui, ūgis vis bus didesnis, brunetumas mažės. Atvirkščiai, į pietus nuo tos linijos ūgis nedidės, kadangi iberų rasė taip pat yra mažo ūgio ir tuo atveju beveik neskirtinga nuo ligurų rasės. Su ta pažiūra beveik sutinka Olechnowičius: „Ponieważ poznaliśmy już siedziby trzech ras w Europie“,—sako jisai:—„przeto zgóry można przewidywać, jaki będzie rezultat badania tej cechy rasowej (ūgio). Co się tyczy zachodniej i środkowej Europy, wzrost musi być największy na północy, a najmniejszy na południu“ (Wisła, XV. pusl. 689.). Tas spėjimas visai pasiteisina Prancūzijos atžvilgiu, kur šiaurės provincijų gyventojai yra didesnio ūgio, negu pietų provincijų. Bet išeidami iš Prancūzijos ribų mes sutinkam visą eilę faktų, kurie to spėjimo ne tik kad nepatvirtina, bet stačiai jam prieštarauja. Jau pats Olechnowičius iš dalies tatai pastebėjo, kuomet negalėjo paaiškinti fakto, kad pietų Rusijos gyventojai yra aukštesnio ūgio, negų šiaurės, kad pietų Karpatų gyventojai turi šviesesnius plaukus, odą ir akis, yra aukštesnio ūgio, negu šiaurės Karpatų gyventojai. Prieš tą spėjimą taip pat yra ir ta aplinkybė, kad lygiai Rusijoj, lygiai ir Vokietijoj artėjant į vidurio Europos brachikefalų sritį ūgis nemažėja; pietų Vokietijoj, kur gyventojai yra brachikefalai, mes visai nematom bruneto elementų; tą patį mes matom į šiaurės — rytus. (Deniker. Les Races de l'Europe. L'antropologie. 1898. Pusl. 128—131). Tas pat ir su kefaliniu rodikliu; priešingai, mes matom Rusijos ribose šį reiškinį visai atvirkščią: Rusijos vakaruos kefalinis rodiklis yra žemesnis, negu rytuos.

Daug geriau aiškėja tos nuomomės netikslumas, kai mes pažiūrom į pietus nuo juostos, anot trijų rasių hipotezės šalininkų pažiūros, ligurų gyvenamos. Pateikdami čia Denikero nuomonę apie rasę į pietus nuo tos

juostos, mes pamatysim, kaip pasiteisina taisyklė, kurią taip drąsiai Olechnowičius yra iškėlęs: „Race brune, brachycéphale, de grande taille, appelée adriatique ou dinarique, parce que ses représentants les plus purs se rencontrent sur le pourtout de l'Adriatique du nord et surtout en Bosnie, en Dalmatie, en Croatie; on les recontre aussi dans la Romagne, la Vénétie, parmi les Slovènes, parmi les Ladins du Tyrol, les Roumanches de la Suisse, ainsi que dans les populations du pays, qui s'étend du sud au nord, depuis sur le plateau de Langres, dans les hautes vallées de la Saône et de la Moselle, ainsi que dans les Ardennes. Dans tous ces pays, la race en question apparaît avec ses caractères essentiels: taille élevée (1,68 m — 1,72 m en moyenne), extrême brachycéphalie (85—86 d'indice céphalique sur le vivant), cheveux bruns ou noirs, ondulés, yeux foncés, sourcils droits, face allongée, nez fin, droit, teint légèrement basané. Les mêmes caractères, un peu atténués, se rencontrent chez les populations de la basse vallée du Pô, du nord - ouest de la Bohême, du sud de l'Alsace; puis, dans la Suisse romande, au nord de la basse Loire, ainsi que parmi les montagnards polonais et ruthènes des Carpathes, parmi les Malorousses ou Petits Russiens et probablemént parmi les Albanais et les habitants de la Serbie" (Deniker. L'Antropologie. 1898 pusl. 132). Hirtas čia dar prideda: „Griechen und manchen Kaukasichen Stämmen (Hirt. Die Indogermanen, pusl. 33). Jeigu mes senovės Britanijos gyventojų ūgį aiškiname atsiradus iš ligurų susimaišymo su dolichokefalų aukšto ūgio šiaurės blondino tipu, tai kokio ūgio turi būti rasė, kuri turėjo atsirasti iš iberų ir ligurų susimaišymo? Kuriuo būdu dvi žemo ūgio rasės susimaišiusios sudarė aukšto ūgio tipą? Kaip paaiškinti, kad nežiūrint dolichokefalų su vidutiniu rodikliu 71—73 susimaišymo su brachikefalų tipu su rodikliu 84—86 gauta rasė su rodikliu 85—86. Spėti, kad į tą tipą būtų įėjęs žymus teutonų kraujo elementas mes neturim galimybės, kadangi, viena, nėra jokių faktų, kuriais remdamies mes galėtume tą spėjimą daryti, antra, teutonų tipas, susimaišęs šiaurėj su ligurais, davė daug žemesnę rasę, negu toji; be to, ten briunetų elemento beveik nėra, reiškia, tentonų elementas buvo žymiai didesnis, negu ligurų. Kaip, pagaliau, paaiškinti tą aplinkybę, kad tą tipą mes randame visai priešingoje srityje „im Ursprungsgebiet des Saône und Mosel, in den Ardennen", kur, einant ta teorija, gyventojai susidarė iš visai kitų elementų? Kaip pagaliau paaiškinti faktą su Karpatų kalnėnais, ką jau pastebėjo pats Olechnowičius, Zaborowskis ir kiti — mes veltui laukiam atsakymo.

Bet visai kitokioj padėty mes atsirandame, kai spėjame buvus ketvirtai keltų-slavų rasei. Iš pirmesnių skyrimų apie keltų-slavų rasę mes matėme, kad visose tose šalyse, kur Denikeris apgyvendina Adriatikos tipą, paskui ligurus sekė ir keltai-slavai; todel mes labai gerai galime paaiškinti, kodel tas pats tipas gyvena prie Adriatikos jūrios krantų ir Mozelio slėny ir t. t.; ten neolitiniais amžiais, kaip jau mes matėme, susisiekė keltų-slavų ir ligurų rasės, tuo būdu mišrus šiandykščių gyventojų tipas ir ten ir čia yra susidaręs iš tų pačių rasinių elementų. Jeigu mes randame, kad Karpatų kalnų pietų kalnėnai yra aukštesnio ūgio, negu šiaurės, kad jų odos spalva šviesesnė, negu pietų, ir turi mažesnį kefalinį rodiklį, tai tatai lengva paaiškinti tuo faktu, kad pirmiau jie yra buvę aukštesnės, šviesplaukės ir mažiau brachikefalės keltų slavų rasės įtakoj, kurios gimtinė buvo nuo Karpatų į pietus ir pietų rytus; juk pietų Dūnojaus slėnis, kurį nuo seniausių laikų buvo apgyvenę keltai-slavai, buvo tuojau į pietus nuo Karpatų: reiškia, įtaka į

pietų kalnėnus pradėta daryti daug anksčiau, negu į šiaurės. Tik po to, kai keltų slavų rasė apgyveno visą Dūnojaus upyną, kai ėmė slinkti iš pietų šiaurėn, tik tuomet galėjo ji daryti įtakos į šiaurės Karpatų gyventojus, tokios pat didelės, kaip ir į pietų Karpatų gyventojus, kurie ūmai pasijuto esą apsupti iš visų pusių.

Kaip paaiškinti faktas, kad pietinės Rusijos dalies gyventojai yra aukštesnio ūgio, negu šiaurinės dalies? Labai paprastai; juk pietų Rusijos gyventojai susidarė daugiausia iš dviejų elementų: aukšto ūgio teutonų tipo ir aukšto ūgio keltų-slavų tipo ir tik nežymia dalimi iš vakarų brachikefalų ligurų tipo ir vėliau, jau istoriniais laikais, patyrė kai kurios Turano rasės įtakos. Į šiaurės Rusijos gyventojų tipą įėjo didelis žemo ūgio laponų rasės nuošimtis, o taip pat kai kuris Uralo-Altajaus giminių nuošimtis.

Jei tęstume ta prasme analizą toliau, galėtume rasti dar daugiau panašių faktų, bet aš randu, kad ir tų visai užtenka mums nustatyti, jog hipotezė apie tris neolitines rases nėra priimtina. Be to, priešistorinė archaiologija rodo, kad visuomet, pradedant seniausiais laikais, keltų-slavų kultūra griežtai yra skirtinga nuo ligurų rasės kultūros. Neolitinės gadynės pirmoj pusėj ar antros pusės pradžioj, kuomet ligurai pasiekė Lesseos upės slėnio, tarp ligurų ir keltų, matyti, jau buvo nedraugingi santykiai *); neolitinių įrankių, kurie priskiriama ligurams, tipas labiausia yra artimas iberų tipui, kuomet keltų-slavų rasė savo kultūra artimesnė yra teutonų rasei. Tuo tarpu niekam neateis galvon laikyti ligurus ir iberus tos pačios rasės. Neolitinė keltų-slavų kultūra (ežerų trobesių kultūra) buvo aukštesnė, negu tuo metu ligurų rasės kultūra; gal galima būtų spėti, kad toji kultūra susidarė ligurų ir teutonų įtakoj? Bet juk Helmas tvirtai įrodė, kad į teutonų kultūrą turėjo įtakos aukštesnioji pietų kultūra, tad gyvenusių į pietus nuo teutonų tautų (reiškia ligurų) kultūros laipsnis buvo aukštesnis, negu teutonų. Klausimas, kuriuo būdu, susikirtus dviem kultūrom, susidarė nauja, aukštesnė už tą, kuri buvo pirmoj vietoj tarp dviejų, dariusi įtakos į kalbamą aplinkumą (rasę); čia mes vėl prieinam „ad absurdum“, kaip kad ir prie klausimo apie atsiradusius nuo rasių susijungimo tipus. Ligurų gyvenamos srities neolitinė kultūra visuomet griešč iausiu būdu buvo skirtinga nuo keltų-slavų kultūros. „Be abejojimo kuriai nors tų dviejų tautų (iberams ar ligurams)“, — sakos Reinachas: — „bet ne keltams priklauso vakarų Europos akmens kultūra. Mes visi žinome didžiulius netašyto akmens paminklus, dolmenomis vadinamus, obeliskus, vadinamus mengirais, akmenų eiles ir ratus, kromlechais ar galvėmis vadinamus. Nūnai niekas neabejoja, kad dolmenai yra senkapiai, kur buvo laidojama labai daug numirėlių, netekusių prieš tai kūno nuo oro įtakos. Kromlechų ir mengirų tikslai labiau abejotini, bet kadangi dolmenai dažnai esti akmenų rato apjuosti ir iš šonų turi mengirus, labai galimas daiktas, kad daugumoj atvėjų tie akmeniniai paminklai turi ryšio su mirusių kultu“. (Sol. Reinach „Archeologia Celtycka“. Tłum. M. Wisla. T. XV, pusl. 454). Kremacijos papročio tarp ligurų mes nustatyti negalim; jeigu pasitaiko ten du-trys atsitikimai iš neolitinių amžių pabaigos arba iš metalų gadynės pradžios, tai tie atsitikimai neišeina iš keltų-slavų rasės įtakos ribų; bendrai ligurai, kaip ir kitos rasės, išskyrus keltų-slavus, laidojo savo mirusius iš dalies žemėn, iš dalies dolmenuose, kurie tarp jų turi tokios pat reikšmės, kaip ir kurhanai: juose, tur būt, buvo laidojami pasižymėję asmens, kiti gi buvo laidojami tiesiog

*) Žiūr V ir VI sk.

žemėn; tokius laidojimus mes nuolat sutinkam ligurų gyvenamoj srity, labai dažnai su ligurų rasės laidojimais. Vėl, kaip galėjo atsirasti paprotys tarp mišraus tipo, atsiradusio iš dviejų rasių, nieko bendra su tuo papročiu neturinčių. Mes, tiesa, turim labai silpnų nurodymų, kad ton rasėn lavonų deginimo paprotys nors ir buvo įsibrovusiųjų keltų-slavų rasės tautelių atneštas, bet neprigijo. „Iliadoje“ mes turim nurodymą, kad tarp trojaniečių, lygiai ir tarp graikų, jau buvo žinomas kremacijos paprotys (Hektoriaus ir Patroklo laidojimas); bet vėliau tarp ligurų gyventojų Mažojoj Azijoj ir toliau į rytus mes to papročio jau nesutinkam. Atvirkščiai, mes ten randam karalių ir kitų garsiųjų vyrų kapų paminklus, turėjusius tikybinio pobūdžio ir laikomus šventus, kurie labai primena dolmenas. Klausydamas prof. Hadačeko (Lembergo universitete) lekcijas, iš graikų architektūros ir skulptūros istorijos, aš labai nustebau, patyręs, kad Maž. Azijoj seniausi tos rūšies paminklai yra nuostabiai panašūs su Prancūzijos ligurų dolmenomis. Nėra abejojimo, kad šios yra tų paminklų, iš kurių jos yra paėjusios, prototipas. Nėra abejojimo, kad tarp ligurų rasės kremacijos papročio niekuomet nėra buvusio ir kad tas paprotys yra priešingas tos rasės tikybiniems jausmams; jos tarpe buvo prigijęs mirusių kultas. Graikų didvyrių deginimas yra gal tai tolimas keltų-slavų rasės tikybinių palinkimų atbalsis, nes toji rasė senovės heleno kraujuje turėjo žymų elementą.

Visa tai krūvon paimta verčia, kaip man rodos, pripažinti tą faktą, kad neolitinių amžių pradžioj keltų-slavų rasė, kaip savarankus etninis vienetas, jau yra egzistavusi. Ją taip pat negalima painioti su ligurų rase, kaip negalima teutonų painioti su iberais; galimas daiktas, kad tarp pirmųjų dviejų rasių buvo toks pats ryšys, kaip ir tarp dviejų antrųjų — daugiau nieko. Bet toji gadynė tiek yra tolima ir tiek mums nežinoma, jog be spėjimų ir vaizdenos prasimanymų nieko daugiau mums suteikti negali. Jis buvo ankstybesnis už indoeuropiečių tipo susidarymą gal per dešimtis ar gal šimtus tūkstančių metų ir todel mums visai neįdomus. Bet mums yra neabejotinas faktas, kad indoeouropiečių tipo susidarimo metu keltų-slavų rasė egzistavo ir buvo toks pat etninis vienetas, kaip ir kitos rasės.

Žinoma, jeigu pripažintume tris pamatines Europos rases, tai klausimas apie indoeuropiečių gimtinę labai suprastėtų, kadangi, pasiremdami istoriniais ir lingvistikos faktais, nustatoma, kad pirmykštė iberų rasės kalba yra chamitų kalba, gimininga numidiečių ir šiandykštėms berberų, felachų, tuaregų ir kitų chamitų giminių kalboms. Pirmykštė ligurų rasės kalba yra šiandykščių baskų kalba, kurios giminingumą su senovės iberų kalba mokslininkams, kaip Humboltui, Von-Eis ir kitiems, nustatyti nepavyko. Bet Sayceo ir kitų tos kalbos žinovų tyrimais nustatyta, kad toji kalba nepriklauso lingvistiniai indoeuropiečių kalbų šeimai. Kai kurie mokslininkai, pav., Scheransey, nurodo į josios gimininguma su senovės akkadų kalba; kadangi ligurų tipas gyveno taipogi ir vietose, artimose senovės Akkadijos sričiai, visai galimas daiktas, kad toji mintis yra artima tikrenybei. Šiaip ar taip, kalbėdami apie indoeuropiečių tipą, mes tas rases privalome apleisti, viena, kaip rases, kurių kalba nėra indoeuropiečių kalba, antra, kaip rases, kurios, būdamos kitų įtakoje, greit nustojo savo kalbos ir pasidavė tų rasių kultūrai, kurios neolitiniais amžiais buvo labiau kultūringos. Palieka tik teutonų ir keltų-slavų rases. Tik tos dvi rasės turi teisės pretenduoti, kad viena jų yra indoeuropiečių tipo reiškėja. Jeigu mes nustatysim pirmykštį indoeuropiečio tipą, tai mums paliks, pasiremiant lingvistinės paleontologijos

ir archaiologijos faktais, patikrinti, kiek toji sritis, kurias mes laikom kiekvienos tų rasių pirmykšte gimtine, atatinka toms sąlygoms, kurias tos mokslo šakos pirmykštei indoeuropiečių gimtinei nurodo.

IX.

Istorininko sąmonėj yra susidariusi tautos, kaipo savarankaus organizmo, sąvoka. Istorijoj nustatytas faktas, kad yra buvę daugel tautų, turėjusių savo atskirą istoriją. Iš tų atskirų tautų istorijų buvo daroma žmonijos istorija bendrai ir Europos istorija ypatingai. Bet visai kitaip atrodo Europos istorija, jeigu prie istorinių tyrimų pridėti antropologijos, lingvistikos ir archaiologijos tyrimo rezultatus. Antropologijai Europos istorija — tai lėtas rasinių elementų susimaišymas, kuriuos elementus ir šiandien galima pažinti, tiksliau sakant, konstatuoti tarp kiekvienos, sudarančios atskirą tautą, lingvistinės grupės. Antropologija, užtikusi kurioj nors aplinkumoj keletos rasinių elementų mišinį, mėgina nustatyti, kurie būtent elementai pateko kalbamon aplinkumon, ir toliau susekti kelią, kuriuo yra ėjęs kiekvienas elementas pirmiau, negu jie susiliejo. Antropologijos mokslo atžvilgiu vietovių ir istoriniai tautų vardai neturi reikšmės; antropologui nesvarbu, ar tauta, kurią jis ima analizuoti, vadinsis ispanų ar rusų, gyvena ji prie Gvadalkviviro ar Volgos, jam svarbu žinoti tik tie elementai, kurie yra tą tautą sudarę, kiekybinis jų santykis, keliai, kuriais jie ėjo, sritis, iš kur kiekvienas elementas yra atsiradęs. Nustačius susimaišymo faktą, susekus kiekybinį santykį, žodžiu, atsakius į pasirinktus klausimus, antropologija laiko savo dalyką pabaigtu. Scenon dabar išeina archaiologija, kuri stengiasi nustatyti epochą, kuomet rasiniai elementai susiliejo, ir tuo būdu, pasiremdama antropologija, papildo šiosios susektus faktus; be to, pirmykštei istorijai labai svarbu žinoti tas kultūros laipsnis, kurio yra pasiekęs kiekvienas rasinis elementas pirmiau, negu jie yra susilieję. Nuo to fakto ir pareina, kaip įvyko susiliejimas, kuri buvo tarpūsavė įtaka, kaip toji įtaka buvo didelė ir kaip vienas elementas nustelbė kitą jei ne visuomet antropologiniu, tai bent kultūros ir lingvistiniu atžvilgiu. Jeigu susidūrusieji rasiniai elementai buvo vienodai žemo kultūros laipsnio, tai buvo galimas taikingas, lėtas ir nuolatinis susiliejimas (susikryžiavimas); bet jeigu tie elementai buvo nevienodo kultūringumo, jeigu vienas elementas kultūringumo atžvilgiu buvo labai skirtingas nuo kito, tai toks susikryžiavimas vargu bau buvo galimas. Iš palikusių įrankių mes galime spręsti apie kultūros rūšį. Jeigu, pav., randama, kad kultūrinės teutonų rasės liekanos daugiausia yra karo ginklų dalykai (vilyčių galeliai, kūjai, kirviai ir t. t.), kurie nežymiomis salelėmis sutinkami keltų-slavų rasės tarpe, turinčios žemės ūkio ir piemenų kultūrą, tai mums yra progos spręsti, kad tų dviejų tipų susidūrimas nebuvo taikingas.

Jei tuo būdu mes priversti esame atmesti lėtą ir taikingą susiliejimą, kurį laiko galimu Helmas, tai mums palieka leisti dar du galimu daiktu: arba skaičiumi didesnė ir aukštesnės kultūros tauta, eidama stangia mase pirmyn, pavergia ir nustelbia mažesnę ir žemesnės kultūros rasę, arba atvirkščiai, negausingos, bet karingos laukinės giminės užpuola taikingus gyventojus, jų dalį pavergia ir, tarp jų apsigyvenusios arba pačios primeta savo kalbą pavergtiesiems arba išnyksta, susiliedamos su pamatiniais gyventojais. Išspręsti tas klausimas, kurios rūšies faktas yra įvykęs, tenka priešistorinei archaiologijai. Tirdama kultūrines priešistorinės gadinės liekanas, papročius, tikybinius dalykus ir t. t., archaiologija stengiasi nustatyti centrą,

tą pradžios punktą, kur tie papročiai ir tikybiniai dalykai yra kilę, iš kur eina tiriamų kultūros liekanų tipas. Bet jeigu jau antropologija nustatė, kad kalbamame centre yra buvęs tas ir tas rasinis elementas, tai mes turime teisės spėti, kad to rasinio elemento tarpe yra kilę ir ištarpę visos tos priešistorinės kultūros liekanos; dar daugiau—mes įgauname teisės daryti tą spėjimą, jeigu tų kultūros liekanų plitimas yra ligi tam tikro laipsnio ėjęs lygiagrečiai su to rasinio elemento plitimu, kuriam tos liekanos spėjamai priklauso. O jeigu, nustatę visų susikryžiavusių elementų kultūrų skirtingas žymes, mes matome, kad, susijungiant antropologiniams tipams, kuomet tų priešistorinių kultūrų rūšys gauna susidurti, viena jų nuolat ima nustelbti kitas, jas įimdama savin, tai tuo atveju mes ne labai apsiriksime, pasakydami, kad tai yra asimiliacijos faktas, kad visi kiti elementai yra asimiliavęsi su pirmuoju, priėmę jo kultūrą, tad ir kalbą, ypač jeigu tas antropologinis tipas yra visų kitų gausingesnis ir be to dar kultūringesnis.

Mes drąsiai sakome, kad kalba yra ankštai sujungta su kultūra, kad nuo kultūros nugalėjimo pareina ir kalbos nugalėjimas, tačiau archaiologijos faktai reikalinga atydžiai patikrinti, ir čia ateina pagalbon lingvistika. Ji patikrina, kiek kalbos faktai atatinka tai kultūrai, kuri tai kalbai priskiriama, ji nurodo tuos kelius, kuriais kultūrinė įtaka ėjo, ji patikrina, ar yra galima, kad ta vieta, į kurią nurodo archaiologija, kaip į kalbamos kultūros gimtinę, iš tikrųjų yra jos gimtinė. Tuo būdu, jeigu nei antropologija, nei archaiologija, nei lingvistika negalėjo atsakyti į pastatytą klausimą: kur mes turim ieškoti indoeuropiečių gimtinę, tai visos tos trys mokslo šakos, naudodamos viena kitos pasiektais rezultatais ir viena kitą patikrindamos, gali turėti vilties, jog kada nors jos į tą klausimą galutinai ir išsemiamai atsakys.

Aukščiau mes bendrais bruožais, kiek šio darbo platumas mums leido, nusakėm tuos davinius, kurių mums tuo klausimu suteikia kiekviena trijų aukščiau paminėtų mokslo šakų; galutinam atsakymui pasistengsim padaryti tų davinių sątrauką, paaiškinti priešginumus ir t. t.

Neolitiniai Europai mes nustatėm keturias rases, kiekvienos tų rasių pirmykštę gimtinę, nužymėjom jų plytimąsi ir abipusę vienos kitai įtaką. Dabar mums palieka atsakyti klausiman, kuri iš tų keturių rasių yra indoeuropiečių tipo reiškėja. Jei tan klausiman atsakysim, tai bus savaime aišku, kad tos rasės centrą, jos pirmykštę gimtinę, mes turėsim pripažinti indoeuropiečių gimtine. Aukščiau mes nurodėm, kad dvi pietų rasės, iberų ir ligurų, turi būt išbrauktos kaip rasės, apie kurias mes žinom, kad jų kalba nebuvo indoeuropiečių kalba, kad jų kultūra žymiai skirtinga su ta, kuri antropologijos ir lingvistinės archaiologijos nustatoma indoeuropiečių pirmykštei tautai. Tuo būdu, mums lieka ieškoti to tipo tarp slavų-keltų ir teutonų rasės.

Pirmiausia čia mes pasakysim keletą zodžių apie tą sąvoką, kuri yra nusistačiusi apie pirmykščio indoeuropiečio tipą. Tas tipas neabejotinai turi visas charakteringas šiaurės rasių žymes. Jisai yra aukšto ūgio, tvirto sudėjimo, šviesios plaukų spalvos ir mėlsvų ar šviesių akių.

Kas pirmas yra pasižymėjęs tas mintis — nežinau, bet iš to pamato, kuriuo jos yra remiamos, matyti, kad tos mintys yra atsiradusios iš tų mokslininkų tarpo, kurie norėjo iš teutonų tipo padaryti indoeuropiečio tipą. Kuo toji pažiūra remiama? Mes turime gausingų įvairių asmenų išorės vaizdo aprašymų iš senųjų amžių pabaigos ir viduramžių pradžios, asmenų,

priklausiusių giminėms, kurios, einant padavimais, buvo dieviškos kilmės, kuriems buvo draudžiama tuoktis su pavaldinių ir šiaip žemos kilmės žmonėmis, žodžiu, tų giminių asmenų, kurios geriausiai yra išlaikiusios pirmykštį savo tipą — ir tie aprašymai sutartinai nurodo į kalbamą tipą. Reikia pastebėti, kad čia kalbama apie vadus tautų, kurios yra gyvenusios už Romos imperijos ribų. Antra, mes vokiečių tautų epose randame tą patį tipą. Toliau, jeigu mes pažvelgsim į klasišką senovės pasaulį, ypač į graikus, tai mes rasime tą patį tipą. Homero ir dievai ir didvyriai visi priklauso tam pačiam tipui. Visi jie yra melsvaakiai, šviesplaukiai ir t. t. Pati grožio ideja, visi klasiškojo graiko aistetiniai nusimanymai buvo artimi tam tipui.

Del pirmųjų dviejų faktų reikia pasakyti, kad mes juos turim atmesti, nes jie nurodo tik į pirmykštį germanų tipą, bet ne praindoeuropiečių; juk klausimas, ar teutonų rasė yra praindoeuropietiškoji, dar nėra išspręstas, ir indoeuropiečių tipą apibundinant, kitaip sakant, jį rekonstruojant, imti domėn pirmus dviejus faktus reikštų—klausimo sprendimą apie indoeuropiečių tipą nustatyti iš anksto. O trečiosios rūšies faktai kalba veikiau keltų-slavų, o ne teutonų rasės naudai. Mes matėm, kad keltų tipas yra taip pat aukšto ūgio, taip pat šviesus tipas, kaip ir teutonų, ir orutiniu vaizdu jis beveik toks pat, kaip ir teutonų. Bet toji aplinkybė, kad tarp Homero graikų buvo žinomas kremacijos paprotys, kad vėliau Graikijoj teutonų rasės žymių nerasta ir, pagaliau, kad savo papročiais ir humaniškumu Homero žalvario amžių graikai stovi žymiai aukščiau už gotus ir kitas pradžios viduramžio teutonų giminės, leidžia mums spėti, kad Homero tipas ir bus buvęs keltų, o ne teutonų rasės tipu. Jeigu mes prisižiūrėsim senosioms Hellados dievybėms, kaip jos yra reiškiamos skulptūroje, tuo būdu, jeigu mes prisižiūrėsim į graikų aistetikos idealus, turėsim pripažinti, kad mes čia vėl esam artimesni keltų tipui, ypač jeigu mes atkreipsim domesį į kaukuolę. Patieksiu čia brachikefalų ir dolichokefalų tipų, jų orutinio vaizdo aprašymus, kaip juos yra davęs Olechnowičius: „czaszka krótkogłowca, oglądana z boku, zbliża się również do kształtu okrągłego, a różni się od długogłowca tym, że u tego ostatniego otwór słuchowy zewnętrzny jest umieszczony pośrodku pomiędzy profilem czoła i potylicy, u pierwszego zaś ucho jest bardzo blizko potylicy. W typowych czaszkach krótkogłowców co najmniej dwie trzecie całej długości są jakby wysunięte ku przodowi, różnica zaś ta najwyraźniej uwydatnia się na czaszkach skieletowych. Wskutek tego wysunięcia ku przodowi części czołowej czaszki twarz krótkogłowca zdaje się być cofniętą ku tyłowi, jakby ukrytą pod przednią częścią czaszki, gdy u długogłowca twarz jest niejako wysunięta ku przodowi, co uwydatnia się jeszcze przez to, że czoło jest niższe i pochylone ku tyłowi. Profil więc krótkogłowca zbliża się najbardziej do owego klassycznego idealnego typu sztuki greckiej — o kącie twarzowym zbliżonym do kąta prostego". (Wład. Olechnowicz. — Rasy Europy. Wisła XV, pusl. 563). Tuo būdu, jei mes atmesim visus abejojamus faktorius, tai rekonstruotas praindoeuropiečio tipas veikiau kalba keltų-slavų, o ne teutonų rasės naudai.

Ne geresni bus dalykai ir tuomet, kai mes pažvelgsim į Europos neolitinės kultūros sritį Net smarkiausi teutonų rasės šalininkai, kaip de-Lapouge, priversti buvo pripažinti tą faktą, kad teutonų šiaurės kultūra buvo žemesnė už kultūrą sričių, kurios buvo gyvenamos keltų-slavų rasės, kad kjekkenmedingų ir virtuvės liekanų kultūra yra daug žemesnė už tų pat amžių ežerų trobesių kultūrą, Helmas savo straipsny „Apie indoeuropie-

čių ir germanų gimtinę" įrodė neabejotinos keltų-slavų kultūros įtakos žymes į šiaurės Vokietijos kultūrą; turėdamas tą faktą, Helmas padarė išvadą, kad teutonai nebuvo indoeuropiečiais, nes sunku manyti, kad žemesnio kultūros laipsnio tauta yra primetusi savo kalbą, o su ja tad ir kultūrą, tautai daug kultūringesnei ir, svarbiausia, nuo kurios pati teutonų rasė daug ko yra pasiskolinusi, pav., javų auginimo pažinimą, naminių gyvulių ir net metalų pažinimą.

Jeigu teutonų rasė neturėjo pirmenybių kultūros žvilgsnių, gal gi ji buvo gausingesnė už kitas. Aukščiau mes matėm, kad keltų-slavų rasė yra slinkusi stangia masė į visas šalis; lėtas keltų-slavų rasės slinkimas, apėmęs didžiausius plotus, žymesnę Europos dalį, rodo į palyginti didelį tos rasės gausingumą: „Rozwój społeczeństw, złożonych z krótkogłowców, — sako Olechnowičius: — cechuje bierność. Rozwój ten odbywa się na miejscu i dąży w sposób naturalny do wytwarzania gminy, jako pierwszego stopnia organizacji społecznej. Gdy dana miejscowość, wioska stanie się dość zaludnioną i nie może wyżywić swych mieszkańców, część ich zakłada nową siedzibę w sąsiedztwie, ale zawsze w gromadzie". (Wl. Olechnowicz. Rasy Europy. Wisła, XVI, pusl. 25).

Būriavimosi dvasia — tai charakteringoji brachikefalų žymė, sako De Lapouge. Jei taip, tai keltų-slavų rasė, apimdama plačiausias Europos sritis, gana stangiai gyvenamas, jau neolitiniais amžiais buvo gausinga rasė, gali būti, net milioninė. Jeigu keltų-slavų rasės gyvenamos sritys kartais tuštėdavo kai kuriam laikui, tai gal tik todel, kad ten žemę yra mynusi teutono pėda, kaip sako Erazmas Majevskis.

Nieko panašaus negalima pasakyti apie teutonų rasę. Jeigu trumpagalvis nebuvo linkęs apleisti žemę ir kaimynus, su kuriais jis buvo sujungtas bendrais tikybiniais papročiais, bendrais nustatymais ir, būdamas iš dalies konservatingas ir pasingas, jis gimtąją vietą palikdavo tik reikalo verčiamas ir todel platinos palengva, žingsnis po žingsnio, tai teutonas turėjo visai kitokius privalumus, gal būt, sekusius daugiau iš tų amžių kultūros laipsnio ir gyvenimo būdo: su vieta jo niekas nerišo, nei tikybiniai papročiai, nei darbas; jis buvo medžiotojas, šiandien jis čia, rytoj ten, gyvendamas kaip klajūnas. Kai jo žemėn ėmė veržtis keltų-slavų rasė, kuomet taip, kaip visada, negalėjo jis sau rasti maisto, jis nepasidarė pastoviu gyventoju, nesiėmė žemę dirbti ir gyvulius auginti, bet pasileido bastytis po visą Europą, pasirodydamas vienur bei kitur ir vėl išnykdamas: gal pereidamas kiton vieton ar pasilikdamas vietoje susiliedavo su vietos gyventojais kultūros žvilgsniu. Klajodamas po visą Europą, jis ėmė naudotis brachikefalo darbu, kurs ne kartą gal laikė už gerą daiktą atsipirkti, kad tik išvengtų nuolatinio kitų teutonų užpuolimo pavojaus. Tuo būdu, kuris nors būrys, apsigyvendamas tam tikroj vietoj, gal kartais pasidarydavo brachikefalo gynėju nuo savo viengenčių — ir tuo būdu galėjo susidaryti kariškas viešpataujantis luomas. Bet tie teutonų būriai nebuvo gausingi; tatai matyt iš to fakto, kad labai greit prarasdavo jie savo kultūrą ir, antra, antropologinis jų tipas labai greit išmirdavo. Net tos jų žymės (o žymių jie, kaipo viešpataujantis luomas, turėjo palikti daug daugiau, negu vietos gyventojai), kurių mes sutinkam tarp brachikefalų, iš ankstybesnių laikų, yra labai mažos ir neturi didesnės reikšmės. Istoriniais laikais teutonų rasė nebuvo gausinga. Nuomonė apie germanų giminių gausingumą, net viduramžių pradžioj, yra sudaryta, pasakytume, dirbtiniu būdu. Toji apie teutonų giminių gausingumo nuomone pas

mūs, pripratus prie kitokio šių dienų tautų gausingumo ir jėgos supratimo, yra atsiradusi iš pasakingų padavimų kronikininkų, linkusių įvykius neapsakomai išpūsti, ir taip pat nuo žmonių padavimų įtakos, kur kalbama apie tūkstančius ten, kur buvo šimtai, ir apie dešimtis ir šimtus tūkstančių ten, kur tebuvo tūkstančiai; toji ypatybė tai kiekvienos neaukštos sąmonės savybė; ir nūnai liaudyje mes pastebime palinkimą kiekvieną sudominusį ją įvykį neapsakomai didinti. Apie tai, rodos, nėra ko ginčytis. Toji aplinkybė, kad visur, kur einant istoriniai faktais turėtų būti dolichokefalų giminė, nūnai ten jos ir žymės nėra, kad teutonų tautelės buvo labai negausingos, nes kitaip visgi nors pedsakus, didesnius ar mežesnius, būtų palikusios. Kur teutonai Afrikoje (vandalai), Ispanijoj (gotai), pietų Prancūzijoj (burgundai) ir kiti? To paaiškinti negalima vien tik rasės, atsiradusios tarp įvairių klimato sąlygų, nepastovumu. Jeigu net leisti, kad ten buvo visai ne gotai, ne burgundai, ne vandalai, o vien iš įvairaus mišinio sudėti būriai, tik tuos vardus turėjusieji, tai tas faktas, kad anksčiau teutonų užimtos vietos buvo vėliau keltų-slavų rasės apgyventos, kalba už tai, kad teutonų rasė nebuvo gausinga. Ten, kur prieš du tūkstančiu metų randame ilgagalvių senkapius, šiandien tenai tirštai gyvena brachikefalai. Tiesa, dolichokefalas yra ėjęs į rytus, perėjęs net Uralą; bet ir ten jo skaičius nedidelis. Bendrai imant, jeigu keltų-slavų rasės brachikefalus palyginsime su dolichokefalais teutonais, tai to palyginimo rezultatas nieku būdu nebus teutonų naudai. Mes tai aiškintume tuo, kad teutonai išmiršta; bet kurios mes turėtume teisės manyti, kad teutonų tipas net savo pirmykštėj gimtinėj neišsilaiko ir rasės patvarumo žvilgsniu yra silpnesnis už gimines, atvykusias čia iš sričių su kitomis klimato sąlygomis, arba kad priešistoriniais laikais vyko ne tokie pat procesai, kaip dakar. Be to, kaip mes esame jau matę, dar priešistoriniais laikais šiaurės Vokietijoj nebuvo teutonų. Žymią teutonų gimtinės dalį buvo jau užėmę keltai-slavai, ar gal toji teutonų gimtinė prieš keltų-slavų tautoms ateisiant buvo jau negyvenama, kaip mano Virchovas, Muchas ir kiti? Tai kur gi tuomet jie dingo? Palieka spėti, kad visos teutonų giminės, gyvenusios šiaurės Vokietijoj, pasiskirsčiusios atskirais neskaitlingais būriais, apsigyveno brachikefalų tarpė, kaip ir ištirpdamos jų gausume. Tas slinkimas į pietus paliko neapgyventą šiaurės Vokietiją. Bet vėl gi teutonų elementas ten yra tik fragmentinis, kur keltai-slavai gyveva tirštomis vietomis. Reiškia, ir čia mes turime pripažinti faktą, kad gausingumo žvilgsniu persvara tenka ne teutonų rasei.

Prie viso to prisideda dar toji aplinkybė, kad keltų-slavų rašė visai ištisai išsitenka indoeuropiečių lingvistinės šeimos ribose, tuo metu kai teutonų rasės dalis—suomiai, kuri išliko už keltų-slavų rasės įtakos ribų, išlaikė ne indoeuropiečių kalbą. Sunku manyti, kad rasė, kuri primetė savo kalbą visai Europai ir Azijos daliai, būtų pasidavusi silpnos palyginti nekulturingos laponų rasės įtakai, kadangi suomių kalba laikoma gimininga su laponų. Bet ir pati indoeuropiečių kalba maža yra išėjusi už keltų-slavų rasės įtakos ribų, kadangi Iberija ir Prancūzijos pietūs, kur negalima nurodyti neolitiniais amžiais keltų-slavų pėdsakų, buvo arijanizuoti tik vėlesniais laikais. Nieko panašaus negalėtume pasakyti teutonų rasės žvilgsniu.

Nuolatinis rodiklio didėjimas iš šiaurės pietų link sudaro nenutrūkstamą liniją nuo šiaurės Lietuvos ligi Juodųjų jūrių per Gudiją ir ligi Karpatų per Lenkiją. Tatai rodo, kad susiformavimas antropologiniu žvilgsniu įvyko priešistoriniais laikais, be to, artėjant šiaurės link dolichokefalinio elemento

terpės vis daugiau ir daugiau[1]). Jeigu mes pripažintume, kad teutonų rasė kalbėjo indoeuropiečių kalba, tai šiandykštė lietuvių kalba būtų artimesnė teutonų kalboms, negu slavų. Bet mes matome kaip tik atvirkščią reiškinį. „Семья славянская и литовская настолько близки между собою по особенностямъ звуковымъ, формальнымъ, лексическимъ, синтаксическимъ, что происхожденіе ихъ отъ одного славяно-литовскаго языка можетъ считаться доказаннымъ и принятымъ въ наукѣ". (Соболевскій. Древній церковно славянскій языкъ. Фонетика. Москва 1891 г., pusl. 53). Kad lietuvių kalba slinko iš pietų šiaurės link, dr. Basanavičius įrodinėja visa eile topografinių faktų, mažiau kintančių ir judrių, nes sujungtų su tam tikromis vietomis, negu tie, kuriuos nurodo Hoopsas, norėdamas įrodyti, kad lietuviai esą atėję drauge su teutonais iš vakarų. Be to, Basanavičius įrodinėja tos pačios rūšies faktais, kad lietuviai iš pradžių yra pasirodę šiaurės Vokietijoj. „Šiaurės Vokietija yra apsėta daugybės geografiškų vardų, kurių nei slaviškos, nei vokiškos etimologijos negali išreikšti; nereikia abejoti, kad tie visi vardai priguli kalbai, kuri čion, dar slovėnams ir vokiečiams neatsiradus, viešpatavo visame krašte tarp upių Vištulės, Labos ir Jurių, o kuriuos, viliuos, žinovai lietuviškos kalbos ir onomatologijos, be abejojimo, kaipo lietuviškus pripažins, pertaisius tik slovėniškus ir vokiškus sufiksus" (pusl. 48) ir kitoj vietoj: „Jog čion (šiaurės Vokietijoj) lietuviška tikyba viešpatavus, aiškiai mums rodo vardai dievų: Podanga ir Prove, kuriuos jau Šafarikas su lietuviškais: dangus (padangė) ir prova identifikavo. Akyva taipogi žinoti, jog šitame krašte atrastos tapusios statuvos Perkūno su rūniškais parašais lietuviškoje kalboje" (pusl. 46. Basanavičius. Lietuviškos trakiškos studijos. 1898). Jeigu taip, tai visai galima Hoopso nuomone sutaikinti su tąja nuomone. Nėra abejojimo, kad gimininguma tarp lietuvių ir vokiečių šeimų yra taip pat labai žymus; bet pamatinis teutonų ir lietuvių kalbos skirtumas yra garsų perkaita (Lautverschiebung). Tas reiškinys yra tik teutonų kalbų savybė. Tas faktas vėl kalba ne teutonų rasės naudai, kadangi jis galima paaiškinti šiuo reiškiniu: jeigu mes paimsim lietuvį ir liepsim jam tarti žodį „хорошо", jis jį ištars „korošo", žodį „ходить" jis ištars „kodić"; imkim prancūzą ir liepkim jam ištarti raidę „č", jis ją tars kaip „s". Tokių faktų kiekvienas žino labai daug. Kaip tatai paaiškinti?

Tuo, kad per ilgą vartojimą gimtosios kalbos, turinčios tam tikrų ypatybių, balso organizmas, prisitaikindamas toms ypatybėms, nustoja galimybės ištarti tuos garsus, kurių nėra arba kurių nesutinkama tokiu pat sąskambiu pirmykščioj gimtojoj kalboj ir todel įgauna palinkimo tais atvejais naujuosius garsus nuolat keisti ta pačia linkme. Tuo dėsniu galima aiškinti ir garsų perkaitą teutonų kalbose. Jeigu būtų taip, tai tada indoeuropiečių kalba nėra teutonų rasės kalba, toji kalba yra jai svetima ir tik vėliau pasisavinta Ji tos kalbos skolinosi nuo tos giminės, kurią yra pirmiausia sutikusi ir su kuria ją jungia didesnė giminystė, negu su kitomis — reiškia su lietuviais. Jeigu imti domėn aukščiau pasakytąją Basanavičiaus mintį apie sritį, lietuvių gyvenamą šiaurės Vokietijoj, tai lietuvių ir teutonų susidūrimo liniją reikia ieškoti kaip tik toj srity, iš kur Hoopsas išveda ir lietuvių ir teutonų protėvius. Atsiradusį antrutinį garsų perkaitą germanų kalbose galima aiškinti taip, kad antroji teutonų banga užplūdo savo giminaičius, jau kalbėjusius indoeuropiečių kalba.

---

[1]) Žiūr. Wisła. XV pusl. 97.

Jei mes atsiminsim tuos duomenis, kuriuos mes radom prof. Knauero darbe „Объ имени народа Русь", jei atsiminsim daug tikrai svarbių Tayloro sumetimų (apie žuvų verslą, 236 pusl. ir 241 p. knygoje „Apie ariečių kilimą" ir kiti), visa tai paimsim domėn, tai turėsim prisipažinti, kad indoeuropiečio tipo mes negalime ieškoti teutonų rasės tarpe. Reiškia, lieka keltų slavų rasė, esanti beveik indoeuropiečių šeimos centre, dar priešistoriniais laikais paplitusi į visas puses iš pirmykštės savo gimtinės, kuri turėjo apimti Rytų Europos lygumos pietinę dalį, Žemutinį ir iš dalies Vidurinį Dunojaus slėnį.

Ir iš tikrųjų, jeigu spėti, kad indoeuropiečio tipo davėja yra buvusi tolimos šiaurės—teutonų rasė, tai jos nuslinkimą ir paplitimą į tolimus pietus ir pietų rytus kitaip negalima aiškinti, kaip tautų keliavimu, tiktai ne iš rytų į vakarus, kaip buvo spėjama o atvirkščiai. Tas spėjimas būtų tikrai nesąmonė.

Visai galimas daiktas, kad neolitinių amžių laikais kultūra geriausiai galėjo bujoti tose vietose, kur buvo vidutinis klimatas, kur kova su gamta nėra perdaug sunki, kaip šiaurėj, ir kur gyvenimas vis delto verčia prie prasimanymų, verčia dirbtinai pramitimo daiktų pasigaminti. Plačiausia keltų slavų rasės gimtinė turėjo plotus su įvairios rūšies augmenų ir gyvulių pasauliu ir iš to galima suprasti, žinoma, tik palyginamas indoeuropiečių prokalbės faunos ir floros įvairumas ir turtingumas.

Žinoma, ne viskas mums atrodo taip aišku, kaip mes to norėtume, ne į visus klausimus mes galime duoti griežtą atsakymą; bet iš dviejų nuomonių mes turime priimti tą, kuri teikia daugiau savo įrodimui faktų. Mes spėjome, kad teutonų rasė iš pradžių kalbėjo ne indoeuropiečių kalba; kuria kalba proteutonai kalbėjo pirmiau, negu pažino indoeuropiečių kalbą, mes visai tikrai negalime atsakyti; bet galime spėti, kad suomių kalba; bent nurodyti kitos kalbos mes neturime galimybės. Tačiau turiu pasakyti, kad tą manymą galima laikyti paprastu spėjimu, kurs reikalingas patvirtinti įrodymais. Kaipo teutonų rasės kalbos pakeitimo vaisius, atsirado garsų perkaita; kaip ten bebūtų, bent daugelis taip linkę manyti. Aukščiau aš nurodžiau, kaip aš suprantu garsų perkaitos atsiradimo priežastį, bet turiu prisipažinti, jog per maža pažįstų ugrų-suomių kalbą, kad galėtau patvirtinti savo nuomonę; jei galėtau parodyti, kad ugro-finai, vartodami kurią nors indoeuropiečių kalbą, parodo palinkimo keisti kai kuriuos garsus, arba kad jie germanų žodžius ištaria žymiai lengviau, negu kitų kalbų garsus, tai mes drąsiau galėtume ginti tą garsų perkaitos priežastį, kurią aš nurodžiau. Bet to fakto reikalu mes neturime atatinkamų nurodymų, o tur būt ir turėti negalime, kadangi suomių kalba taip pat yra turėjusi pasikeitimų, kaip ir indoeuropiečių, ir abipusiai tų dviejų kalbų santykiai šiais laikais gali būti visai kitokio pobūdžio, negu kad buvo neolitiniais amžiais. Tuo būdu, ligi tam tikro laipsnio galime sumažinti tos spragos didumą, kuri prieš mus stovi. Bet yra dar kitas prieštaravimas, kurį galima statyti prieš tą mintį, kad teutonų kalba buvusi suomių kalba. Jei mes prisižiūrim teutonų kalbai, tai joje mes nematom nei naujų garsų, nei formų, kurios nebūtų artimos indoeuropiečių prokalbai ir, tuo būdu, kurias mes galėtume laikyti pirmykštės teutonų prokalbės — suomių kalbos liekanomis. Atvirkščiai, kiekvieną germanų kalbos formą mes galime taip pat lengvai išvesti iš pirmykštės indoeuropiečių prokalbės formos, kaip ir kitų kalbų formas, sakysime, slavų, lietuvių, graikų ir t. t. O jei teutonų kalba ir nėra išlaikiusi taip senų

formų, kaip lietuvių, tai tatai turėjo pareiti nuo tų sambrūzdžių, nuo tų susimaišymų su kitomis tautomis, kurie yra atsitikę teutonų tarpe. Judrūs ir labiau įspūdingieji teutonai turėjo daugiau susidūrimų, tad į juos buvo daroma didesnės įtakos iš kitų rasių giminių pusės, negu į kurią nors iš kitų tautų. Tuo keliu tik ir galima suprasti tą reiškinį. Pagaliau, ar visos giminės išlaikė labiau senesnes savo kalbos formas, negu teutonai? Ar senovės lenkų, rusų ir kita slavų tarmė yra išlaikiusi senesnes formas, negu gotų? Leiskime, kad ne; bet mes turime atsiminti tai, kad teutonai dar neolitinių amžių pabaigoje buvo išsisklaidę visoje Europoje, todel savo eile galėjo labai anksti daryti įtakos į kitas kalbas ir galimas daiktas, kad kaikurios progermanų kalbos ypatybės, atatekusios jai iš pirmykštės teutonų kalbos — suomiškosios — labai anksti pasklido visoje srity ir asimiliavosi, tiek susiliejo su bendromis indoeuropiečių kalbos ypatybėmis, kad nūnai mes neturime jokios galimybės jas išskirti. Jei atmestume mintį, kad pirmykštė teutonų kalba buvo suomiškoji, mes turėtume daryti spėjimą, kad tąja kalba buvo indoeuropejiškoji, kas yra priešinga visoms toms duomenims, kurias aš aukščiau išminėjau; be to, svarbu žinoti tas faktas, kad daugelio vietovių ir upių vardai Šiaurės Vokietijoje ir bendrai ten, kur neolitiniais amžiais mes užtinkame teutonų rasės pėdsakų, be abejojimų kaip sako Orlovas, esą suomiškos kilmės. Visa tai eina mano spėjimo naudai. Bet jeigu taip, tai mes dar kartą įsitikiname, kad vien tik keltų-slavų rasė yra indoeuropiečio tipo reiškėja.

Ir kiti duomenys, kuriuos nurodo Hoopsas, Hirtas, iš dalies Muchas, nėra su tuo priešingi. Mes matėme, kad tas faktas, kuris verčia Hoopsą priimti Mucho hipotezę, t. y. kad pirmykštės gimtinės reikia ieškoti šiaurės Vokietijoje, visai gerai paaiškinamas, jei dargi ne geriau, kai mes darome apie protevynės sritį tą spėjimą, kokį aš padariau; mes tatai jau matėm ir tad čia nekartosime.

Hoopsas tvirtina, kad indoeuropiečiai pažinę buką, kadangi jo pavadinimas sutinkamas net tarp tų tautų, kurios gyvena už to medžio augimo juostos. Bet juk mes negalime įrodyti, kad žodžiai „bùzù“, kur. „būz“, rusų безъ (iš „bezū“), lenkų „bez“ ir t. t. pradžioje yra reiškę **„buką“**, o paskui tuo vardu imta vadinti „alyvos“, o ne atvirkščiai. Ar mes galime įrodyti, kad tų medžių vardai nėra atsiradę vienu metu nuo vienas kito nepriklausomai iš senesnės formos? Jei taip, tai mes drasiai galime pasakyti, kad toji aplinkybė visai neprieštarauja tai sričiai, kurią aš nurodau. Tą pat mes galime pasakyti del tų duomenų, kuriuos iškelia Hirtas; jie taip pat gerai tinka tai sričiai, kurią nurodau ir aš. Toje srityje veisias ar bent veisės tie žvėrys, apie kuriuos Hirtas sako, kad jie buvę pažįstami indoeuropiečiams (vilkas, meška, voverė ir tt.); o del to įrodymo, kurį Hirtas ima iš „medaus“ pavadinimo, tai apie jį daug kalbėti netenka, kadangi jis pats savaime suprantamas; flora ir fauna, gyvulių ir augmenų pasaulis visai nėra priešingas tai hipotezei, todel aš nenagrinėsiu kiekvieno Hirto argumento. Nurodysiu tik į tą faktą, kurs iš pradžių lyg ir atrodo, kad prieštarauja kalbamajai nuomonei. Hirtas pareiškia mintį, kad kalbų susiskirstymas į rytų grupę, kuri gomurinius garsus paverčia į dantinius ir švirkštaujančius, ir vakarų, išlaikančią tuos garsus („ἑκατόν“, „centum“, „hund“— „šimtas“, „съто“ ir t. t.) rodo į tai, kad indoeuropiečių gimtinę skyrė upė, kliudžiusi susisiekti dviejų gimtinės pusių gyventojams. Tokį vaidmenį, Hirto manymu, galėjusi suvaidinti Visla. Bet man rodos, kad tą vai-

dmenį daug geriau galėjo vaidinti, pav., Karpatų kalnai, negu Visla, nes tokios upės, kaip Visla, kurios gana žymią metų dalį esti ledu apšalusios, negali labai susisiekimui kliudyti. Mes galime nustatyti vien tą neabejotiną faktą, kad pirmykštieji žmonės beveik išimtinai apsigyvendavo prie upių krantų. Tos sodybos būdavo, tur būt, abejais upių krantais. Paskesniais laikais mes beveik visur užtinkame, kad ta pati giminė, ta pati tauta gyvena ir prie vieno ir prie kito upės kranto; jeigu upės būtų buvusios taip didelė kliūtis, kaip mano Hirtas, tai to reiškinio mes nebeužtiktume, nes nėra absoliučiai jokių faktų, verčiančių manyti, kad neolitiniais amžiais, kuomet formavosi indoeuropiečio tipas, tos upės nebūtų niekuomet užšalusios.

Mes žinome, kad tautos, giminės ne tiktai apsistodavo prie upių krantų, bet kad jos sklisdavo visur paupiais; tą reiškinį matėme, kuomet keltai — slavai ėjo link vienos upės aukštupio, vėliau, pasiekę kitos upės upyno, vėl toliau skleidės paupiais; nėra abejojimo, kad upės ne tik neskyrė, o atvirkščiai, tuos gyventojus jungė. Upių reikšmė tiek buvo didelė, kad mes ne tik aptinkame senovės miestus visuomet esančius prie upių ir turinčius tų upių vardus, bet dargi ištisas gimines, kurios vadindavo save tų upių vardais, prie kurių jos apsistodavo. Jei mums pavyktų susekti nors vienas faktas, kad kuri nors indoeuropiečių rasės giminių neolitiniais amžiais vadinosi kurios nors didelės upės vardu, mes turėtume svarbų įrodymą, kad netoli tos upės, prie jos krantų, mes turime ieškoti indoeuropiečių gimtinės, nors toji tauta prie tos upės jau negyventų. Mes tokį faktą turime.

Šventuose indų - iraniečių padavimuose yra kalbama apie Ranha - Rasa upę. Buvo manoma, kad toji upė — tai ta pati Jaksarto upė; nuo to kamėno išvedama Arakso upės vardas; dar nesenai prof. Knaueris manė, kad mitingosios indų - iraniečių Ranha - Rasa upės vardas atatinka senovės Volgos upės vardui. Tą faktą, kad toj pačioj srity mes užtinkame keletą mažų ir didelių to paties vardo upių, tenka pastebėti gan dažnai. Indijoj greta svarbiausios Indo upės mes randame dar keletą to paties vardo upių. Galimas daiktas, kad eidama tolyn kuri nors giminė kiekvieną sutinkamą naują upę vadino tos upės vardu, nuo kurios ji yra pasikėlusi. Kai kada tas vyriausios upės vardas virsdavo stačiai netikriniu vardu. Lietuvių tautos dainose kiekviena upė vadinama „Nemunas“, „Nemunėlis“; tie žodžiai vartojami tiesiog „upės“, „upelio“ prasmėje, o kartais ir daug platesnėj „ežero“ prasmėje. („Anta kalno nemunėlis, o po kalnu dunojėlis“, dzukų liaudies daina). Tas pats galėjo atsitikti su vardu Ranha - Rasa; galimas daiktas, kad visos tos trys upės pradžioje buvo vadinamos vienu vardu, bet tuomet toji lingvistinė šeimyna yra gyvenusi prie vienos iš tų trijų upių anksčiau, negu prie kitos. Bet mes žinome, kad indoeuropiečių kalba sklido iš Europos Azijon, todel nėra abejojimo, kad toji šeimyna pirmiausia yra gyvenusi netoli Volgos. Kitą dar stipresnį įrodymą galima turėti iš to fakto, kad prof. Knaueris tos upės vardą prilygino Rus vardui. Iš to daros aišku, kad toji giminė yra gyvenusi prie Volgos krantų, jei savo vardą ji yra gavusi nuo tos upės. Bet toji giminė neužsilaikė pirmykštėj savo gimtinėj ir pasikėlė į vakarus; bet jeigu taip, tai ji yra gyvenusi dešiniajame Volgos krante, nes kitaip ji greičiau būtų pasikėlusi rytų, o ne vakarų link. Toliau, giminė, išlaikiusi tą vardą, priklauso vienai slavų - lietuvių šeimos grupei, būtent, pačiai rytinei, arčiausia esančiai prie Volgos; toji grupė priklauso lingvistinei šeimynai, arčiausiai už kitas stovinčiai prie indų - iraniečių šei-

mos. Reiškia, iš pradžių abi tos šeimos yra gyvenusios greta viena kitos. Tuomet ir indų - iraniečių šeimos gimtinės reikia ieškoti Volgos srity. Tuo būdu, mes nustatome pirmykščią gimtinę dviejų tipų, priklausančių indoeuropiečių šeimai. Kad tie tipai gyveno prie Volgos krantų neolitiniais amžiais, gal būt jų pradžioje, bent pirmoje pusėje, to įrodinėti ir nereikia, jeigu mes atsiminsime, viena, vedų epochos senumą ir tą faktą, kad neolitinių amžių antroje pusėje indoeuropiečių šeimos dalis, iš kurios vėliau susidarė litų - slavų tipas, tad ir Rusų giminė, gyveno jau daug toliau į vakarus. Slavų tipas, kaipo tokis, atsiskyrė iš bendros šeimos ir sukūrė savarankią kultūrą tiktai neolito antroje pusėje, daugiausia Dunojaus, Vislos, iš dalies Dniepro upynuose, tai yra, daug toliau į vakarus nuo tos srities, kur mes randame proslavų - lietuvių šeimos dalį. Tad antroje neolito pusėje Rusų giminės jau negyveno prie Volgos krantų ir buvo atstumtos nuo tenais vakarų link suomių - ugrų ar kurios nors kitos tautos. Iš kitos pusės, vedų kultūra, siekianti kelių tūkstančių metų prieš mūsų erą, buvo vienalaikė su Europos neolito antrąja puse. Reiškia, išsikėlė iš jos anksčiau, ir galima drąsiai spėti, atsimenant tos srities platybę, kurią turėjo apimti toji kultūra arba tauta, tą kultūrą sukūrusi pirmiau, negu pasiekė Indo krantų, kad tie laikai, kuomet indai - iraniečiai ir slavai yra gyvenę greta vieni kitų kaž kur Volgos srity, siekia neolito pirmos pusės. Bet visos indoeuropiečių šeimos, tos rasės, kuri yra tą tipą davusi, gimtinės mes turime ieškoti greta tos srities, kur yra gyvenusi viena tos rasės dalių. (Suprantama savaime, kad indoeuropiečių gimtinė turi apimti ir tą sritį). Indoeuropiečių gimtinė siekė į vakarus nuo Volgos; sakysime, vakarų pusėje mes randame didesnes tos šeimos mases, negu rytų. Kadangi indoeuropiečių tipas susidarė negreitai, kad kuomet jisai susidūrė su kitais etniniais tipais, jau turėjo gana gausingas gimines, reiškia, visai galimas daiktas, kad jis buvo apėmęs tokią didžiulę teritoriją, kaip toji, kurią aš nurodžiau. Toji sritis dar paleolitiniais amžiais buvo apgyventa; „W początkach okresu czwartorzędowego większa część dzisiejszej Rossyj była morzem, które od połnocy sięgało až do srodkowego brzegu Dniepru, mniej więcej do dzisiejszej gubernji Kijowskiej, Połtawskiej, a wskutek tego Europa wschodnia była zaludniona znacznie pózniej, aniželi zachodnia. Z dotychczasowych badań wnosić można, že tylko południowa częsc Rossyj była zaludniona w okresie paleolitycznym“. (Wł. Olechnowicz. Rasy Europy; Wisla t. XVI, pusl. 20). Kaip tik palaiolitinis žmogus slinko ir šiaurės link, o neolito pirmos pusės pabaigoj jau jisai buvo pasiekęs nurodytų mano ribų. Nėra abejojimo, kad palaiolitinis žmogus priklausė tai pačiai keltų - slavų rasės šeimai, kuri paskesniais laikais gyveno tose srityse. Tais amžiais klimatas čia buvo daug šiurkštesnis, negu neolitiniais, ir tarp tų klimato sąlygų susidarė aukšto ūgio, šviesus keltų-slavų tipas, iš išvaizdos artimas vėlyvesniam šiaurės teutonų tipui. Nors apie pirmykštę rasinę indų - iraniečių giminės sudėtį mes žinome labai maža, tik tiek, kiek galima sužinoti iš literatūros paminklų, aprašančių tos indoeuropiečių šeimos šakos senus didvyrius. Tų didvyrių vyriškieji ir moteriškieji tipai savo išorės išvaizda labai artimi pirmykščiam keltų - slavų rasės indoeuropiečiui. Žinoma, visur, ir Azijoje ir Europoje, be susimaišymo fakto, ir klimato sąlygų pasikeitimas darė įtakos į pirmykščio tipo pakitėjimą. Jeigu šiandienykštis keltų - slavų rasės tipas vienose vietose labiau, kitose mažiau yra nutolęs nuo pirmykščio, tai mes *ne viską* turime aiškinti rasinių elementų susimaišymo faktu.

Mums palieka pasakyti dar keletas žodžių del tų išvadų, kurias M Muchas ima įrodyti tai hipotezei, kad indoeuropiečių gimtinės reikią ieškoti šiaurės Vokietijoj. Nekalbant jau apie tą faktą, kad tas vaizdas apie susidarimą šiaurės kultūros arba, tikriau pasakius, šiaurės įrankių tipo, kurį nurodo Muchas, kaip įrodymą, kad indoeuropiečių kultūra yra šiaurės kilimo, tik patvirtina nuomonę apie tautonų rasės išsiplatinimo būdą, apie kurį šiame rašiny kelis kart esu minėjęs; Muchas negali nesutikti, kad tie paminklai, kuriuos jis nurodo, kaip į savitos indoeuropiečių kutūros pėdsakus, yra iš daug vėlesnių laikų. Jie yra jau žymiai išbujojusios šiaurės kultūros vaisius, kuriai, kaip įrodinėja Helmas, neabėjotinos įtakos turėjo kultūra rasės, gyvenusios į pietus nuo teutonų, tos rasės kultūra, kurią mes vadiname keltų - slavų rase. Net patsai Montelius, iš kurio Muchas ima didesnę savo argumentų dalį, labai griežtai yra paneigęs tą nuomonę: „Mes girdėjome,—sako Montelius per antropologų suvažiavimą Londone 1899 m:— kad vakar buvo pareikšta nuomonė, jog pirmykštės arijiečių (indoeuropiečių) gimtinės reikią ieškoti prie Baltijos marių. Kaipo švedas aš turiu pasidžiaugti, kad mokslininkai linkę yra matyti pirmykščius arijiečius Skandinavijoje i šiaurės Vokietijoje; tačiau ištyrti faktai, ankštai sujungti su tuo klausimu, įtikino mane, kad daryti tą spėjimą yra visai negalima“. (Montelius. Referatas „apie slavų pasirodymą šiaurės Vokietijoje“. Antrojo suvažiavimo Londono mieste 1899 m aktai.) Gi tas reiškinys kad keltų - slavų rasės paminklai, vienalaikiai su tais, kuriuos nurodo Muchas, pasitaiko daug rečiau, negu teutoniškieji, daros suprantamas, prisiminant tų abiejų rasių kultūros rūšį ir jų gyvenimo būdus. Kaip metalų, taip ir neolitiniais amžiais, teutonų giminės buvo karingos, vertės medžiokle, todel jų vartojami buvo tos rūšies ginklai, kurie buvo parankesni tam gyvenimo būdui, ir todel jų tarpe vyravo iš pradžių akmuo, o metalams pasirodžius,— metalas, tuo gi tarpu kai taikingosios, žemę dirbančios piemenaujančios keltų - slavų rasės giminės, ypač tais laikais ir tose vietose, kur toms giminėms nebuvo reikalo nuolat kariauti su nedrauginga arba neramia rase, nebuvo reikalingi tos rūšies įrankiai, ir jos visai gerai vertės su mediniais įrankiais, labiau pritaikintais žemės ūkio darbui, negu akmeniniai. Štai kaip nusako vienos ir kitos rasės tos rūšies santykius E. Majevskis, kalbėdamas apie gotus ir tas keltų - slavų rasės gimines, su kuriomis jie buvo susidūrę. Šitas nusakymas, piešiantis daug vėlesnių laikų vaizdą, nenustoja savo galios ir seniesniems neolitiniams laikams. „Nazwani od „*hairus*“, byli, jak inne plemiona giermańskie, drużyną zbrojną, która żyła wojną, rabunkiem i okrucieństwami. Najwyższym ich bogiem, jak u innych Giermanów, był bóg wojny, czczony pod postacią miecza, króremu składano krwawe i okrutne ofiary. Pili oni krew zabitego przez siebie wroga, zatykali głowy zabitych jako trofea na włóczni, lub skalpami zdobili swe wierzchowce, wogóle zdradzali te same surowe i okrutne obyczaje, które były cechą znamienną wszystkich szczepów niewolniczych, niepasterskich i nieosiadłych. Osiadali i oni na czas krótki, a nawet brali w posiadanie rozległe obszary, ale nie brali *ziemi*, nie mysleli jej *uprawiać*, nie osiadali w miejscach pustych lub zamieszkałych przez nieliczną i zupełnie biedną ludność, lecz owładali ziemiami już skolonizowanemi, na ktorych lud rolniczy, zasobny, ale napół bezbronny nie umiał stawić im skutecznego oporu; taki lud, ulegając przemocy zbrojnej, ujarzmiony, przemieniał się w poddanych i niewolników. *Wojownik giermański nie rozstawał się z orężem, słowianin miał tylko sprzęty z drzewa, nawet*

główny jego oręż, pług, był drewniany. Od niedźwiedzia chronił go oszczep drewniany, obok siły mięśni i odwagi. Oto dlaczego drużyny giermanskie pozostawiały po sobie ślady w bronzach i w żelazie, osiadłe zaś pastersko-rolnicze słowiańskie plemiona prawie żadnych szczątków kruszczowych nie pozostawiły" (E. Majewski. Rozprawy Antropologów Giermańskich. Wisła m. XVI, pusl. 557 8). Tai, ką čia Majevskis kalba apie slavų laikus, visai galima pritaikinti, tiktai su dar didesniu skirtumo laipsniu tarp tų dviejų giminių, seniems neolitniams laikams, tiems laikams, kuomet keltų - slavų rasės pirmą kartą susidūrė su teutonų rase. Iš to ir daros suprantama, kodel šiaurės kultūros liekanos, ypač iš žalvario ir geležies laikų, rodos, kalba apie palyginti aukštą kūltūrą, lyginant ją prie tų dienų kitos rasės kultūros.

Kad išvengtau sąvokų painiavos, turiu pasisakyti, kad kuomet aš kalbu apie neolitinę keltų-slavų rasę, tuo vardu aš neimu nei protėvių istorinių slavų nei keltų, kurių kalba, gal būt, stovi ir arčiau germanų kalbos, negu proslavų kalba. Pasiskirstymas giminėmis įvyko jau vėliau, vidurinėj Europoj, daugiausia padurius įtakos kitiems rasiniams elementams, su kuriais toji pirmykštė rasė susimaišė. Kuomet aš kalbu apie keltų-slavų rasę, aš suprantu tą gryną etninį-antropologinį tipą, padariusį pradžią tai kultūrai ir kalbai, kurios vėliau išbujojo jau ir kitų etninių-antropologinių grupių įtakoj, tą kultūrą, kurią mes vadiname pro-slavų, pro-germanų, pro-lietuvių ir t. t. kultūra. Tas pirmykštis tipas įsiterpė vienosna indoeuropiečių lingvistinės šeimos giminėsna didesniu laipsniu ir, gal būt, sudarė vyraujantį elementą, kitosna gi mažesniu laipsniu, ir jį reikia skirti nuo vėlesnių tautų, nuo kurių aš esu paėmęs tą vardą; kuo remdamasi tatai jau žinoma. Štai tie rezultatai, kurių aš priėjau, remdamasis lingvistiniais, antropologiniais ir archaiologiniais duomenimis, kuriuos aš gretinau, ir iš to gretinimo stengiausi surasti galutinas išvadas, turinčias, mano išmanymu, daugiausia tikrumo galimybių. Dar kartą reziumojam trumpai visa tai, ką esame pasakę: indoeuropiečių tipo reiškėja yra keltų rasė, kurios pirmykštės gimtinės reikia ieškoti Rytų Europos lygumos pietinėje pusėje; be to, rytuose ji siekė Volgos krantų. Kuomet indoeuropiečių šeima subrendo ir skirstės į atskiras lingvistines šakas (Sprachstamen), toji šeima jau siekė ir Dunojaus upės vidurio.
